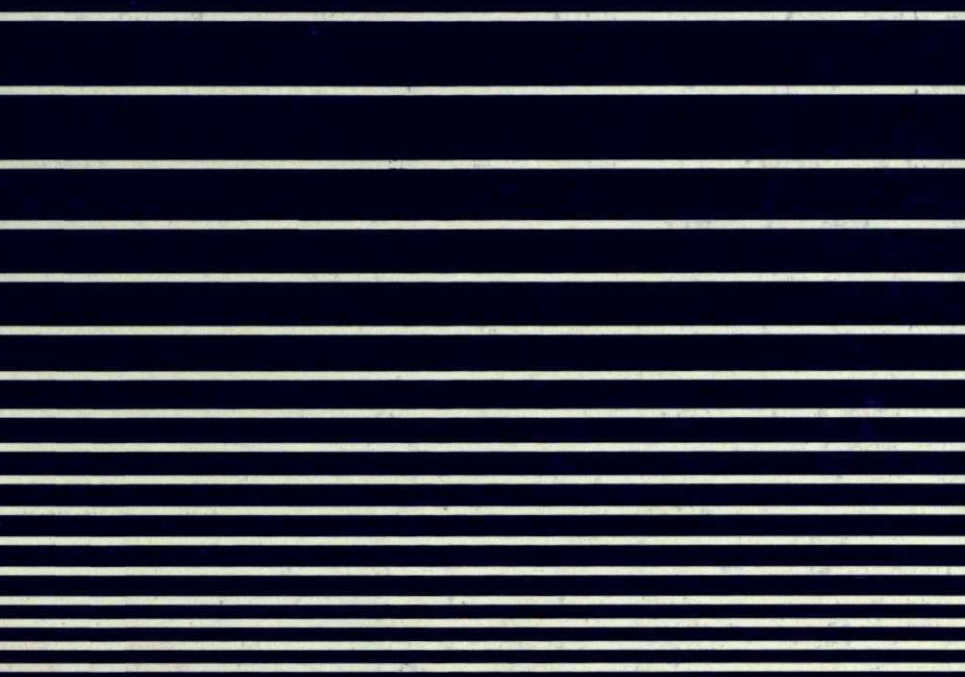

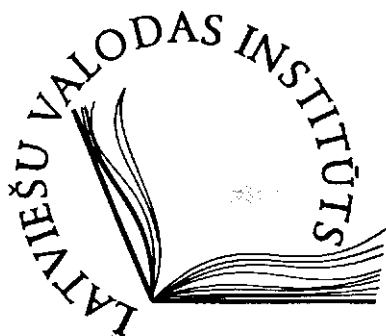
LINGUISTICA

12

LETTICA

2003

LINGUISTICA ILETTICA

LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTA ŽURNĀLS

2003

RĪGA

12

Dibinātājs
LU Latviešu valodas institūts
Reģistrācijas apliecība Nr. 000311118

Redakcijas kolēģija
Laimute BALODE, Ojārs BUŠS, Ina DRUVIETE,
Ilga JANSONE, Jānis VALDMANIS, Andrejs BANKAVS,
Agris TIMUŠKA, Andrejs VEISBERGS, Baiba KANGERE,
Aksels HOLVUTS

Numura redaktors
Ojārs BUŠS

Redakcijas adrese
Akadēmijas lauk. 1, 902. ist., Rīgā, LV-1050
Tālr. 7227696, fakss 7227696, el. pasts latv@lza.lv

Mākslinieks Juris Riņķis

ISSN 1407 – 1932

© LU Latviešu valodas institūts, 2003

SATURA RĀDĪTĀJS

Brigita BUŠMANE. Verbi <i>kriet</i> un <i>kraisīt</i> latviešu valodas izloksnes	5
Andra KALNAČA. Morfēmu pielāgošanās latviešu valodā	14
Daina NĪTIŅA. Kam un kāda gramatika ir vajadzīga?	30
Ingrīda PAUNIŅA. Raksturīgākās aprepozicionāla instrumentāļa leksiskās realizācijas likumsakarības	39
Dace STRELĒVICA. Attieksme pret pielikuma ģenitīvu un tā lietojums latviešu valodā	48
Ilze AUZIŅA. Segmentu izvēle runas sintēzei	61
Maija BRĒDE. Vārda uzsvara struktūra daudzsilbju vārdos	73
Genovaitē KAČIUŠKIENĒ. Kombināciniai vokalizmo reiškiniai šiaurēs panevėžiškių tarmėje	83
Rūta KAZLAUSKAITĒ. Pašušvio šnektos šalutinio distinktyvinio kirčio akustiniai požymiai	89
Regīna KVAŠĪTE, Giedre ČEPAITIENE, Kazimiers ŽUPERKA. Valodas un rakstniecības stilistiskā savdabība kā tautas vēstures sekas (lietuviešu un latviešu paralēles) ...	105
Vigmantas BUTKUS. Pastabos apie kalbinį stilistinį lietuvių ir latvių neoromantinės dramaturgijos skirtumą	117
Laura TIDRIĶE. Skolēnu lingvistiskā attieksme: valodas lietojuma situatīvais aspekts	129
Valentīna SKUJIŅA. Vārda semantika objektīvā un subjektīvā skatījumā	146
Ilze VANCĀNE, Valērijs KRUGĻEVSKIS. Vārdkopterminu struktūra un datorizēta meklēšana tekstos	154
Andrejs VEISBERGS. Elektroniskās vārdnīcas un datorizētie vārdnīcu resursi	163

VALODAS KULTŪRA UN PRAKSE

Juris Gunārs POMMERS. Internacionālistiski spēkratu terminoloģijā	176
Jānis ŠTRAUHMĀNIS. Jūrniecības terminoloģijas attīstība Latvijā	185

Inese ĒDELMANE. Latviešu valodas augu nosaukumu nomenklatūras raksturīgākās īpatnības	190
--	-----

VALODAS PASAULĒ

Alla JERJOMENKO. Basku valoda: euskara	199
---	-----

GRĀMATU APSKATS

Četri vienā laivā jeb Deviņkārt pirmoreiz (<i>Dz. Hirša</i>)	207
--	-----

NO VALODAS ARHĪVA

Veltas Rūķes (Draviņas) vēstules Maigai Putniņai (<i>B. Bušmane</i>)	213
Dažas rindkopas par Silvijas Raģes darbu pie Krišjāņa Ancīša grāmatas "Aknīstes izloksne" rediģēšanas (<i>V. Ancītis</i>)	216

ATCERAMIES

Mildai Graudiņai – 80 (<i>B. Bušmane</i>)	218
---	-----

HRONIKA

Sanktpēterburga, baltistika, 2003. gads (<i>L. Balode, O. Bušs</i>)	222
Par divvalodu vārdnīcām Parīzes kolokvijā (<i>A. Bankavs</i>) ..	225
Vietvārdnieki Kihnu salā (<i>O. Bušs</i>)	226
Valoda un modernās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (<i>R. Bankava</i>)	228
VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2002 (<i>I. Migla</i>)	232
ZIŅAS PAR AUTORIEM	306

Brigita BUŠMANE
Verbi *kriet* un *kraisīt* latviešu valodas izloksnēs

"Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmā"¹ ietvertajā 546. jautājumā līdzās verbam *krejuot* ir minēti arī *kraisīt*, *kriet*. Tie apzīmē senāko krējuma ieguves paņēmieni – tā nosmalstīšanu no nostādināta piena virsas.

Piebilstams, ka krējuma ieguve, nosmeļot to no nostādināta, saraudzēta piena, ir sens paņēmiens visā Austrumeiropā un Rietumeiropā. Piena nostādināšanai pa lielākajai daļai izmantoti īpašas formas koka vai māla trauki – pasekli, ar platāku augšdaļu, dažkārt ar caurumu un tapiņu pie trauka apakšmalas (sk. Dumpe 67–70). Šis krējuma ieguves veids pakāpeniski samazinājās 20. gs. sākumā un pirmajā pusē, kad zemnieku saimniecībās sāka ieviesties piena separatori.

Pēc latviešu valodas dialektu atlanta materiāliem, verbs *kriet* resp. *nuokriet* '(no)krejot, (no)smalstīt krējumu (nostādinātam pienam)' izplatīts Ziemeļkurzemē, to sastop arī Dienvidkurzemē, retāk Vidzemē un dažviet Zemgalē, piemēram, Lubezerē (*krejum a karuôt pa višs nuôkrej*), Popē (*krejam ķērn – traūks, kur krej iêkš krejam* Apv.), Vandzenē (*ta joû tâd troūciņ i bîš, tâd kuôk. tuř tiê piên bi sakâst iêkša. un ta tuô krejum krej nuôst*), Nīcā (*ka [piens] bi sarûdzis, nuôkrēja kreîmu puôdelî un sarûgušuô piênu lêja grâpî nuôsulinât* Apv.; *gaūdijâm tuô brîdi, kad maîma kriês kreîmu* LPA), Palsmanē (*krēja krējumu*).

Verbs *(no)kriet* '(no)krejot' rakstu avotos sastopams kopš 17. gadsimta; piemēram, *kriet* Für. I 101, II 185, *nokriet* Für. I 103, Für. II 185, *kriet* St. 1789, 117, U 1872, 120, *kriet*, arī *nokriet* Braže 1875, 86. ME II 284 *krîet*² 'schmänden, die Sahne von der Milch schöpfen' reģistrēts no Kalsnavas, *kriêt*² no Aizputes apkārtnes, *kriet* no Alojās; šajā avotā dotas arī norādes uz senākiem publicējumiem. EH I 658 vārdkopa *kriet pienu* minēta no Rankas. Atvasinājums *nuokriet* 'die Sahne abnehmen, abschmanden' fiksēts Dunikā pierakstītā pasakā (ME II 802).

---

¹ Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programma. R., 1954. 131. lpp.

K. Mīlenbaha vārdnīcā reģistrēti arī citi no verba *kriet* darināti prefiksāli atvasinājumi, piemēram, *āizkriet* 'die Sahne (krējumu) von der Milch zu schöpfen anfangen' Jelgavā (ME I 33), *pakriet* 'pakrejuot' Rūjienā, Dundagā (ME III 49), *sakriet* 'Sahne zusammenschöpfen' Dunikā (ME III 656). Verbs *sakriēt*² reģistrēts arī Nīcā (*kreīmu sakrēja māla puōdeli, kam apakšā bi caūrumš a kuōka tapīnu* Apv.), Ulmalē (*sakreļ kreīm*⁴).

Verba *kriet* konjugācijā ir konstatētas dažas atšķirības. Fīrekerā vārdnīcā minēta *o*-celma tagadnes forma *kreiju*² un pagātnes forma *krēju* (Conc. I 268). Sk. arī ME II 284, Lgr. 731. Stendera, Ulmaņa un Bražes vārdnīcā līdzās *o*-celma konjugācijai norādīts arī uz *no*-celma formu: tagadnē *krienu*, pagātnē *krēju* (St. 1789, 117, U 1872, 120, Braže 1875, 86). Sk. arī ME II 284, Lgr. 747. Bet, pēc Bīlensteina norādes, Kalsnavā (ME II 284), kā arī Ulmaņa vārdnīcā (U 1872, 120) līdzās pagātnes formai *krēju* sastopama arī tagadnes forma *kreīmu*. 20. gs. otrajā pusē izloksnēs pierakstītajos materiālos pārsvarā minētas *o*-celma formas.

Atšķirībā no verba *kriet*, kas pēdējos gadu desmitos tādā reģistrēts galvenokārt Kurzemē, no tā atvasinātais produkta nosaukums *krējums* tiek lietots kā literārajā valodā (LLVV IV 418), tā izloksnēs, kur izplatīti arī tā varianti. Substantīvs *krējums* ir plaši sastopams Latgalē, Augšzemē, Vidzemes austrumos un dienvidos, arī Austrumzemgalē, variants *krejums* – galvenokārt Ziemeļkurzemē (nereti ar šīm izloksnēm raksturīgajām piedēkļa patskaņa izmaiņām), bet variants ar piedēkļa patskaņa zudumu *kreīms* – pārējā Kurzemē, Rietumzemgalē un Vidzemes ziemeļrietumos (LVDA m. 545).

No minētajiem krējuma apzīmējumiem savukārt prefiksāli ir atvasināti pakrējuma, tas ir, plānas krējuma kārtas, kas paliek virs sarūguša piena pēc krējuma virskārtas noņemšanas, nosaukumi: *pakrējums* literārajā valodā (LLVV VI₁ 182), arī izloksnēs – pa lielākajai daļai Latvijas austrumos, *pakrejums* vietām

² Divskanis *ei* skaidrojams ar 17.–19. gs. rakstu avotos palaikam atspoguļoto fonēmas *j* daļējo vokalizāciju aiz īsa patskaņa, ja vārda nākamā zilbe sākas ar *j*.

Ziemeļkurzemē, **pakreims** pārsvarā Ziemeļrietumvidzemē, Dienvidrietumkurzemē (LVDA m. 546).

Iespējams, ka denomināla cilme ir arī pakrējuma apzīmējumam **pakrejas**, kas sastopams Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē, un **pakrējas**, kas reģistrēts Zemgalē. Nosaukumi **pakrejas** un **pakrējas** ar norādi, ka tie ir apvidvārdi, minēti LLVV VI, 182. Tomēr, ņemot vērā, ka pagaidām nav drošu liecību par vārda *kreja lietojumu ar piena produktiem saistītajā leksikā, ticamāk, ka substantīvi **pakrejas**, **pakrējas** ir atvasināti no verba *kriet* resp. *pakriet* (sk. arī Bušmane 40–42). Tā rosina domāt arī Vestienā fiksētais pakrējuma nosaukums **nuokrejas** (EH II 55), kas atvasināts no verba *nuokriet*.

Izloksnēs reģistrēti arī no verba *kriet* resp. *nuokriet* darināti vājpiena nosaukumi, piemēram, **nuokriētais² piēns** Nīcā (*ka [piens] bi sarūdzis, ta nuokrēja kreīmu a kuōka karuōti. nuokriētuō piēnu .. sasildija uz lēnu uguni*), **nuokriētais piens** Cērē Apv., **nuokriēts² piēns** Puzē Apv.

Plašāk nekā verbs *kriet* 20. gs. otrajā pusē izloksnēs ir reģistrēts tā iteratīvs *kraistīt*.

Verbs (**nuo**)**kraistīt** ir izplatīts Austrumlatvijā – galvenokārt Latgalē, Augšzemē, Austrumvidzemē, arī Austrumzemgalē, sporādiski tas reģistrēts Rietumzemgalē, Kurzemē, Ziemeļrietumvidzemē, piemēram, *krāistīt² (krāis't'eit'* 'nosmelt krējumu') Aknīstē (Akn. izl. 239), Andrupenē (*agruōk jōu ža kriējms tys nūstuōj, tūrāis' ryūkst, tūlāik jōu krāista ai tū l'iz'eiku z'ām'ī* Augšz. d. t. 24), Dignājā (*ka [piens] saroukst, tad nūkrāista krējumu – ar karou't'i nūjām tū krējumu* Apv.), Galgauskā (*jōnūokrāista visi piena trāuciņi un krējums jōielej ķērnē, lai sar^oūgst*), Jaunlaicēnē (*nūkrāistiju kriėjumu ar kūka karūti*), Kalncempjos (*pinu saliēja kūka spāinīšūs un nūkrāistija kriėjumu* KIA 90), Stāmerienā (*pinu liēja iz pōnnām, tod nūkrāistija kriėjumu*), Viļakā (*ka nuzastuōjās pi:nc, nūkrāista kriėjumu i viēļ pakrāiškus*), Ziemeirī (*ar karūti nūkrāistija pīna bļūdai kriėjmu* Apv.).

Pēc ME II 256, verbs *kraistīt* 'rahmen, schmānden, den Rahm, die Sahne von der Milch schöpfen' reģistrēts Valmierā,

Jaunpiebalgā, Blīdenē, *kràistīt* Raunā, *kràistīt*² Alūksnē, Sausnējā, Lizumā, *kraistīt*² Nīgrandē, Bauskā un (bez intonācijas) Zasā. EH I 640 verbs *kraistīt* minēts no Rankas, *kraistīt* no Vecpiebalgas, *kràistīt*² no Aulejas, Bīrzgales, Liepnas, Jaunrozes, Aknīstes, Sunākstes un (ar neskaidru intonāciju) no Praulienas. Prefiksālais verbs *nùokraistīt* 'abschmänden, abnehmen' ME II 800 dots no Vestienā pierakstītas tautasdziesmas (LD 34478), kā arī no žurnāla "Austrums", EH II 55 *nùokraistīt*² – no Aulejas.

Verbs *nokraistīt* ir sastopams arī dažās citās Vidzemē pierakstītās kāzu apdziedāšanās dziesmās, piemēram, Vestienā –

Mēs savam bāliņam
Sulas vien atvedām;
Tie Vestienas junkuriņi
Krējumiņu nokraistījši (LD 22013, 1),

Gaujienā –
Ko tie veda vedejiņi?
Rūguš' pienu vien atveda;
Citi ciema puiseniņi

Krējumiņu nokraistījši (LD 18501, 1),
arī Litenē reģistrētā variantā (LD 18501, 2).

Piebilstams, ka vairākās augšzemnieku izloksnēs vārdā *kraistīt* divskaņa *ai* vietā ir arī *ei* vai *ei*, piemēram, Dignājā (*nùstó^a dyna p'ínu, jàm àr karóut'i tù kr'ējumu ùn pa v'ērsu nùkr'ēista*), Jumpravā, Meņģelē (*nùokrèistàm àr kùok karuoti*), Pededzē (*kod kreīmu nùkrèistija, tod nù tìo roūgušpinu tàisijàm bīzupīnu*). Kā norādīts, piemēram, Dignājas izloksnes aprakstā, divskanis *ai* izloksnē saglabājas nepārveidots, bet dažos gadījumos (parasti palatālas zilbes priekšā) un dažos vārdos *ai* > *āi* > *ei* (Dign. izl. 24). Arī Jumpravā *ai* vietā dažkārt dzirdams *ei*, piemēram, *tēis^a pēkli*.

Rakstu avotos un izlokšņu pierakstos aplūkojamā leksikas grupā reģistrēti arī citi prefiksāli atvasinājumi no verba *kraistīt*, piemēram, *iekraistīt* '(die Sahne) wiederholt (von der Milch) schöpfend hineintun' (*saimniece iekraistīja krējumu puodā*) Nīgrandē (ME II 29), Sinolē (*m^a ate jòu ir iekràistiīse nùo piēna*

spāngīšiem ķērnē krējumu. varēs sist sviestu Apv.), **pakraistīt**² 'nedaudz kraistīt' Sinolē (*pakraisti krējumu, kuo biezupienu patāisit!* Apv.), *pakraistīt* 'ein wenig kraistīt' Vecpiebalgā (EH II 143), **pārkraistīt** 'oberflächlich oder noch einmal nūokrejuōt': *p. pienu bez norādes uz izplatību* (ME III 161), **piekraistīt** 'mit Sahne vollschöpfen' (*p. pilnu puōdu ar krējumu*) Drabešos, Aizputes apkārtņē (ME III 258), 'zur Genüge Sahne abschöpfen' Aulejā: *kuo tiē piekraistīsi², kad piena maz!* (EH II 255), **sakraistīt** '(Sahne) zusammenschöpfen' (*s. pilnu bļuodu krējuma*) Drustos, Galgauskā, Adulienā, Gulbenē, Mārcienā, Dzelzavā, Sarkanos un Biržos (ME III 653), (*sakraista visu krējumu*) Vecpiebalgā (EH II 418), **uzkraistīt** '(Dickflüssiges) hier und da aufgiessen': *uzkraistīt krējumu uz maizes Bērzaunē* (ME IV 343).

Latgalē parasti tiek lietota ējō-celma forma (**nūo**)**kraistēt**², piemēram, Dricēnos (*ka kr'iejūms nūstuōja pūda v'ersā, lyka sylvā v'itā, lāi saryūkst. tūlāik ār l'iz'eiku nūkraist'ā kr'iejumu* LPA), Nautrēnos (*gul'i, gul'i, sām'in'eīca, tov'i dorb'i padar'eit'i: cūka dūorzus izr'āv'ājā, kači pūdus nūkraist't'ājā* Apv.), Rēznā (*ka jāu [piens] saryūga, tūlāik nu v'ersa nūkraist't'ām kr'iejumu i tykōm itū kr'iejumu d'ēļ s'v'iksta*), Sakstagalā (*nūkraist't'ā kr'iejumu nu v'ersa*).

EH I 640 forma **kraistēt**² minēta no Zvirgzdines.

No verba **kraistīt** resp. prefiksāla verba līdzīgi kā no verba **kriet** resp. **nuokriet** ir atvasināti vairāki pakrējuma nosaukumi, piemēram, **nuokraistas** un **pakraistes** Piebalgā Apv., **pakraistiņi** Lejasciemā Apv., **pakraistīši** Sinolē (*kas p'ānāks tas krējūms uz rūgušpiena, tie biļ pakraistīši. ta ār tiem satāisijām biezupienu – t'ā k'ā mikstāku kuo ēst vōi ār tupuļiem kūopā, vōi Apv.*).

No verba **kraistīt** darināts arī vājpiena nosaukums **nuokraistīts piens**, kas reģistrēts, piemēram, Bauskā (*tā saimniēce mātēi par vērpšanu tik pāris stuōpus nuōkraistīta piēna iēlēja puōdiņā .. piēns nuōkraistīc pa.visam zils* Apv.), Sinolē (*diļ nedēļu [teļus] nuōdzīdijām ār lobūo pienu vīn, ta s'ākām [dzirdīt] ār*

nùokràistītu pienu Apv.). Piebilstams, ka nosaukums *nuokraistīts piens*, arī *nuokriets piens* ir senāks produkta apzīmējums, jo nosaukums *vājpiens* latviešu valodā varētu būt ienācis reizē ar piena separatoru ieviešanos lauku saimniecībās, tātad ne ātrāk kā 19. gs. beigās. Tā K. Mīlenbaha vārdnīcā substantīvs *vājpiens* pārņemts no Dravnieka konversācijas vārdnīcas un minēts ar norādi, ka ir neoloģisms (ME IV 493).

Verbam *kraistīt* vai no tā atvasinātajam prefiksālam verbam reģistrēta arī vispārināta nozīme – 'überhaupt abschöpfen von oben', piemēram, Valmierā (*kraistīt vaska birzumus uz ūdens*) (ME II 256), Liepnā (*kraistīt putrai putas; kraistīt gružus*) un Zvirgzdinē (*kràistēt sienu nuo ūdiņa*) (EH I 640). Sal. arī *izkraistīt* Latgalē (*izkraisteit – lobōkū izsmelt ar lizeiku nu bļūdas: izkraisteju vysas kļockas, izkraisteju tū lobōkū* Dzeive 28. nr. 12. lpp.).

Šiem vārdiem sastopamas arī pārnestas nozīmes, piemēram, *kraistīt* 'etw. oberflächlich machen': *trīs dienīņas miežu baru kā kraistīt nuokraistīju* (Gaujienā LD 28163, ME II 256), *kràistīt*² 'ar grūtībām pļaut, pļautīt (ko tādu, kā ir maz, kas slikti paaudzis) Sinolē (*kràisti, kràisti, ni-k^oā meža pļovā navari sakràistīt. esi nùoplāvis meža pļaviņu, ūn teļ viēna gubiņa [siena] tik būs* Apv.), *iekràistīt*² 'iesist' Sinolē (*lobāk nu nas^oāc ār viņu! citādi viņš teļ vēl iekràistīs pār goļvu* Apv.).

Verbi *kriet* un *kraistīt*, kas ar nozīmi 'smalstīt krējumu (nostādinātam pienam no virsas)' tātad vēl 20. gs. otrajā pusē ir plaši reģistrēti izlokšanās – galvenokārt Latvijas rietumos (Kurzemē – *kriet*) un austrumos (Latgalē, Augšzemē, Austrumvidzemē – *kraistīt*), latviešu literārajā valodā nav nostiprinājušies. Tiesa, iteratīvs *kraistīt* ar vispārinātu nozīmi 'smelt, smalstīt (ko) no kāda šķidruma virsas' bez norādes uz tā lietojuma ierobežojumu minēts 1987. gadā izdotajā "Latviešu valodas vārdnīcā" (402. lpp.).

Latviešu literārajā valodā ar nozīmi 'smalstīt krējumu (nostādinātam pienam no virsas)', kā arī ar nozīmi 'separējot daļīt (pienu) krējumā un vājpienā' tiek lietots verbs *krejot* (LLVV IV 417). Kā liecina izlokšņu materiāli, verbs *krejuot* pārsvarā ir izplatīts novados, kur parasti nelieto verbu *kriet* vai *kraistīt*, tas ir, daļā Kurzemes, Zemgales un Rietumvidzemes; turklāt

Rietumvidzemē, vietumis Zemgalē un sporādiski Kurzemē, reģistrēts arī verbs *kreimuot* un, līdzīgi kā citviet, vēl daži citi darbības apzīmējumi (LVDA m. 546).

Radniecīgie verbi *krejuot*, *kreimuot*, salīdzinot ar *kriet*, *kraistīt*, ir jaunākas cilmes, resp., atvasinātas formas. Pēc J. Endzelīna vērojumiem, verbi – tagadnes celmi – ar *-uoju* gandrīz visi ir denominatīvi un apzīmē darbību vai atrašanos kādā stāvoklī, un tiem dažreiz blakus ir sinonīmas formas ar *-ēju*, *-āju* vai (retāk) *-iju* (Lgr. 809).

Dažās izloksnēs – Gulbenē un Lubānā (EH I 640), Aulejā – reģistrēts verbs *krāiškār*², kas varētu būt pārveidots no *kraistīt*. EH I 640 no Bērzgales reģistrēti arī substantīvi *kraiška*, *kraišks* 'Abgeschöpftes (*kraistījums*), abgeschöpfte Sahne' un no Gulbenes *krāiški*².

Iespējams, ka pēc cilmes šajā verbu grupā iekļaujas arī *krastīt* '= *kraistīt*', kas ME II 260 pārņemts no "Magazīnām" (*krastīja krējumu nuo piena*), kā arī minēts no Blīdenes ar skaidrojumu: *šķidru putru vāruot, nuosmaltīt putas*. Par tā lietojumu mūsdienās ziņu nav.

Verba *kriet* iteratīvs *krāinīt*² 'von oben abschöpfen' (*kraini kunkuļus, krējumu nuo piena virsus*) minēts ME II 256 no Alūksnes (pēc RKr. XV 119). Arī 20. gs. otrajā pusē prefiksālais verbs *nūokrāinīt*² konstatēts Alūksnē (*nūkrāini kriējma spāņģīšām kriėjmu ūn salēic būrkā! Apv.*), kā arī Beļavā (*nūokrāini pa viersu kriėjumu*), Ziemeērī, *krainīt* Liepnā.

Verbs *kreinīt* dots ME II 271 no Pērkones ar norādi "für *krāinīt*". Pēdējo gadu desmitu apvidvārdu vākumos šis variants nav fiksēts.

Verbs *kriet* ietilpst mantotās leksikas slānī. Tas līdz ar *krainīt*, *kraistīt* ir saistīts ar lietuviešu verbu *krieti* 'ловить рыбу', latv. *krīts*, liet. *krýtis* 'Fischkescher, Sacknetz', latv. *kriēns*, *kriena* 'ein dünnes Häutchen auf Speisen', liet. *krēnà* 'Haut auf den gekochten Speisen, besonders auf Milch', latv. *krija*, arī krievu *kroitb* '(zer)schneiden, spalten, sieben', latīņu *cernere* 'sichten, scheiden, gewahren, erkennen', anglosakšu *hrīnan* 'berühren', senskandināvu *hrīm* "Reif" u. c. (sk. ME II 284, LEW 297). K. Karulis, etimologizējot radniecīgos vārdus *krējums*, *krija*,

norādījis uz to tālāko saistību ar ide. sakni **(s)ker-* 'griēzt' un tās senāku nozīmi 'plēst'; no nozīmes 'plēst, atdalīt' izveidojušās nozīmes: 1) 'atsijāt, sijājot atdalīt' → 'sijāt', 2) 'smejot atdalīt, nosmelt' (*krejot*) → 'zvejot' LEV I 422, 426.

Jāatzīst, ka pagaidām plašākas ziņas ir tikai par verbu *kriet* un *kraistīt* nozīmes 'smalstīt krējumu (nostādinātam pienam no virsas)' izplatību izloksnēs, bet, lai gūtu jaunas liecības par šo verbu semantikas attīstību, pārējo nozīmju izplatība būtu vēl izzināma.

Literatūra, avoti un to saīsinājumi

Akn. izl. – *Ancītis K.* Aknīstes izloksne. Izloksnes statika un dinamika. Ievads, fonētika, morfoloģija. R., 1977.

Apv. – LU Latviešu valodas institūta izlokšņu leksikas kartotēka.

Augšz. d. t. – Augšzemnieku dialekta teksti. Latgaliskās izloksnes. R., 1983.

Braže 1875 – *Allererste Anleitung zum Gebrauch der lettischen Sprache für Deutsche von G. Brasche.* Libau, 1875.

Bušmane – *Bušmane B.* Prefiksāli atvasinājumi piena produktu nosaukumos latviešu valodas izloksnēs. Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 4: Liepāja, 2000. 34.–48. lpp.

Conc. I – *Fennell T. G.* Fürecker's dictionary: a Concordance, I. R., 2000.

Dign. izl. – *Indāne I.* Dignājas izloksne. R., 1986.

Dumpe – *Dumpe L.* Lopkopība Latvijā 19. gs. un 20. gs. sākumā. R., 1985.

Dzeive – žurnāls "Dzeive". 1948–1988, Vācijā. 1.–162. nr.

EH – *Endzelīns J., Hauzenberga E.* Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai. Rīga, 1934–1946. 1.–2. sēj.

Für. I – *Fennell T. G.* Fürecker's dictionary: the first manuscript. Rīga, 1997.

Für. II – *Fennell T. G.* Fürecker's dictionary: the second manuscript. Rīga, 1998.

KIA – *Balode S.* Kalncempju pagasta Kalnamuižas daļas izloksnes apraksts. R., 2000.

LD – *Barons K., Visendorfs H.* Latvju dainas. 1.–6. sēj. Jelgava – Sanktpēterburga – Petrograda, 1894–1915.

LEV – *Karulis K.* Latviešu etimoloģijas vārdnīca. R., 1992. 1.–2. sēj.

Lgr. – *Endzelīns J.* Latviešu valodas gramatika. R., 1951.

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca. R., 1972–1996. 1.–8. sēj.
LPA – Liepājas Pedagoģijas akadēmijas studentu diplomdarbu materiāli.

LVDA m. – Latviešu valodas dialektu atlanta kartotēkas materiāli. (Skaitlis aiz saīsinājuma apzīmē jautājuma numuru "Latviešu valodas dialektoloģijas atlanta materiālu vākšanas programmā".)

ME – *Mīlenbahs K.* Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga, 1923–1932. 1.–4. sēj.

RKr. – Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas rakstu krājums, 15. R., 1911.

St. 1789 – *Stender G. F.* Lettisches Lexicon.. Mitau, 1789. T. 1–2.

U 1872 – *Ulmann C.* Lettisch-deutsches Wörterbuch. Riga, 1872. T. 1.

The Verbs *kriet* and *kraistīt* in Latvian Subdialects

Summary

The verbs *kriet* and *kraistīt* denote the most ancient way of creaming, resp. its skimming from the surface of settled milk.

The verb *kriet* is spread in North Kurzeme, it appears also in South Kurzeme, sporadically in Vidzeme and Zemgale. It is reflected in the oldest dictionaries as Für. I 101, II 185; St. 1789, 117; U 1872, 120, and Braže 1875, 86, pointing to conjugation differences.

In subdialects there are prefixed derivations from the verb *kriet*, e. g. *aizkriet*, *nuokriet*, *pakriet*, *sakriet*, as well as the product names *krējums*, *pakrējums*, *pakrejas* etc.

The iterative verb *kraistīt* is spread in Eastern Latvia, mainly in Latgale and Augšzeme (where also the form *kraistēt*), in East Vidzeme, sporadically in other regions. The prefixed verbs *iekraistīt*, *nuokraistīt*, *pakraistīt*, *pākraistīt*, *piekraistīt*, *sakraistīt*, *uzkraistīt*, and the names of skim like *nuokraistas*, *pakraistes*, *pakraistiņi*, *pakraistīši*, all derived from the latter are attested in written sources and subdialects.

There are names of skimmed milk *nuokriets piens* and *nuokraistīts piens*, formed from the verbs *kriet* and *kraistīt*.

The verbs *kriet* and *kraistīt* do not belong to Standard Latvian. In Standard Latvian, the verb *krejuot* is used to express the meanings 'to skim the cream (from the surface of settled milk)' and 'to separate (milk) into cream and skimmed milk'. It is spread in those areas where the verbs *kriet* or *kraistīt* are not commonly used.

The verb *kriet* (with iterative verbs *kraistīt*, *kraīnīt*) belongs to the inherited vocabulary layer (cf. ME II 284, LEW 297, LEV I 422, 426).

Andra KALNAČA
Morfēmu pielāgošanās latviešu valodā

Morfēmām saistoties vārddarināšanas vai formveidošanas procesā, jebkurā valodā vērojama morfu savstarpējā pielāgošanās saskaņā ar valodas fonētiskajiem un fonoloģiskajiem likumiem. Morfēmu sadūrā norit fonētiski asimilācijas vai disimilācijas procesi, kuru sekas ir alomorfi – dažādi morfi, kas reprezentē vienu morfēmu (Matthews 1997, 14; Маслов 1998, 133; Spencer 2000, 6 u. c.), piemēram, morfēmas *plūd-* alomorfi, kas konstatējami vārdformās *plūs-t*, *plū-st*, *plūz-dam-s*, *plū-šan-a*.

Morfēmu pielāgošanās var būt saistīta gan ar pozicionālām, gan ar vēsturiskām fonēmu pārmaiņām. Valodas gramatiskajā sistēmā svarīgākas ir vēsturiskās pārmaiņas, jo tās, visbiežāk būdamas saistītas ar vārddarināšanu vai formveidošanu, ir galvenais alomorfu rašanās cēlonis. Tādējādi alomorfisms ir reizē sinhroniska un diahroniska parādība. Tāpēc morfēmu pielāgošanās likumsakarību analīzē ne vienmēr pietiekami ir mūsdienu literārās valodas fakti sinhroniskā skatījumā.

Morfēmu pielāgošanās un tādējādi arī alomorfisms latviešu valodā visvairāk vērojams šādās kombinācijās:

1) *sakne + galotne* (*audz-e* < *aug-e; *mes-t* < *met-t; *teļ-š* < *teļ-s)

2) *sakne + piedēklis* (*vilc-ēn-s* < *vilk-ēn-s; *ve-šan-a* < *ved-šan-a; *ved-(ī)-š-u* < *ved-š-u)

3) *piedēklis + piedēklis* (*saim-niec-isk-s* < *saim-niek-isk-s; *brāl-īt-is* : *brāl-īš-a* < *brāl-īt-j-a)

4) *piedēklis + galotne* (*skol-niec-e* < *skol-niek-e; *vīr-iņ-š* < *vīr-iņ-s).

Priedēkļa un saknes sadūrā latviešu valodā vērojamas galvenokārt pozicionālas līdzskaņu pārmaiņas, kuru rezultāts parasti ir alofoni ([*abbirt*] *ap-bir-t*).

Latviešu valodā iespējams šķirt četrus morfēmu pielāgošanās veidus. Tie ir:

1) fonēmu mija, ja morfa beigas ir fonētiski pielāgojušās nākamā morfa sākumam vai otrādi, t. i., morfs pielāgojies iepriekšējā morfa beigām;

2) morfu interference, ja divi morfi apvienojušies vienotā veselumā;

3) vārddarināšanas / formveidošanas celma saīsināšanās vārddarināšanas / formveidošanas procesā;

4) interfiksācija, ja starp diviem morfiem, vairoties no neērtas patskaņu vai līdzskaņu kopas morfēmu sadūrā, tiek iesprausts asemantisks elements *interfiks*¹.

Turpmākajā raksta izklāstā plašāk par fonēmu miju, morfu interferenci un vārddarināšanas / formveidošanas celma saīsināšanos. Interfiksācija netiks analizēta, jo tā iztīrāta publikācijā "Interfiksū morfonoloģiskās funkcijas" (skat. Kalnača 2002).

1. Fonēmu mija

Valodas gramatiskajā sistēmā nozīmīgākas ir fonēmu mijas, kas rodas noteiktas gramatiskas pozīcijas rezultātā, t. i., vārddarināšanas vai formveidošanas procesā kombinējoties dažādām morfēmām. Šādas mijas pretstatā pozicionālām skaņu pārmaiņām var uzskatīt par morfonoloģiskām fonēmu mijām.

Latviešu valodā morfonoloģiska fonēmu mija morfēmu sadūrā saistīta ar saknes un afiksu (postfiksu), retāk afiksu (sufiksu un fleksijas) savienošanos. Šāda fonēmu mija nav raksturīga prefiksu un saknes savienojumam.

Morfēmu sadūrā latviešu valodā darbojas šādas fonēmu mijas:

1) priekšējās rindas patskaņu noteiktā mija, $k, g \rightarrow c, dz / k, ģ$ (regresīva asimilācija);

2) līdzskaņa t noteiktā mija, $t, d \rightarrow s$ (regresīva disimilācija);

3) līdzskaņa d noteiktā mija, $t, d \rightarrow z$ (regresīva disimilācija);

4) līdzskaņa s asimilācija iepriekšējam palatālām līdzskanīm, $s \rightarrow š$ (progresīva asimilācija).

¹ Morfēmu pielāgošanās analīzē izmantota J. Zemskas klasifikācija (Земская 1999; 328–344)

1.1. Priekšējās rindas patskaņu noteiktā mija

Šāda morfēmu pielāgošanās vērojama tad, ja viena morfēma beidzas ar *k*, *g*, bet nākamā sākas ar priekšējās rindas patskani vai divskani. Mija sastopama gan vārddarināšanā, gan formveidošanā.

Vārddarināšanā

Sakne + piedēklis (saknei jābeidzas ar *k*, *g*)

Lietvārdu saknes beigās miju rada piedēkļi *-el-*, *-ien-*, *-en-*, *-ēn-*, *-iņ-*, *-iniek-* / *-eniek-*² u. tml. (*rok-a* : *roķ-el-e*, *roc-iņ-a*; *brauk-t* : *brauc-ien-s*; *vilc-s* : *vilc-en-e*, *vilc-ēn-s*; *Rīg-a* : *rīdz-iniek-s*; *talk-a* : *talc-eniek-s*). Verbu darināšanā fonēmu mija saistīta ar piedēkļiem *-ī-*, *-ē-*, *-inā-* (*brauk-t* : *brauc-ī-t*; *mērk-t* : *mērc-ē-t*; *aug-t* : *audz-inā-t*).

Piedēklis + piedēklis (pirmajam piedēklim jābeidzas ar *k*, *g*)

Priekšējās rindas patskaņu noteiktā mija divu piedēkļu kombinācijā sastopama nomenu darināšanā, to rada piedēkļi *-iņ-*, *-īt-*, *-el-*, *-isk-* u. c. (*skol-niek-s* : *skol-niec-iņ-š*, *skol-niec-īt-e*, *skol-nieķ-el-is*; *meit-uk-s* : *meit-uc-īt-is*; *saim-niek-s* : *saim-niec-isk-s*).

Sakne + galotne (saknei jābeidzas ar *k*, *g*)

Saknes beigu līdzskaņa miju nosaka galotnes *-e*, *-is*, tātad fonēmu mija vērojama substantīvu darināšanā (*aug-t* : *audz-e*; *draug-s* : *draudz-e*; *at-sauk-t* : *at-sauc-e*; *rag-s* : *raģ-is*; *lauķ-s* : *lauķ-is*; *làuķ-s* : *lauc-is*). Ja vārda sakne beidzas ar diviem līdzskaņiem, tad realizējas līdzskaņu grupu mija – divkārtēja secīga regresīva asimilācija (*lenk-t*: *leņķ-is*, *vilc-t*: *viļķ-is*, *slink-s*: *sliņķ-e*). Priekšējās rindas patskaņu noteiktā mija attiecas uz saknes pēdējo līdzskani, pēc tam līdzskaņiem *ķ*, *ģ* asimilēties iepriekšējais līdzskanis (Laua 1997, 94–95).

² Šie piedēkļi tiek uzskatīti par sufiksa *-niek-* alomorfiem ar submorfu *i* vai *e*, bet ne piedēkļa interfiksālu paplašinājumu, plašāk skat. Kalnača 2002, 477. Submorfs – morfa mainīgā daļa, kas vai nu paplašina vai samazina morfu (Касевич 1986, 90–92).

Piedēklis + galotne (*piedēklim jābeidzas ar k, g*)

Piedēkļa beigu līdzskaņa miju rada substantīvu darināšanā izmantotās galotnes *-e, -is* (*skol-niek-s : skol-niec-e; tēt-uk-s : tēt-uc-is*).

Formveidošanā***Sakne + galotne*** (*saknei jābeidzas ar k, g*)

Mija vērojama verba formās:

- 1) infikātīva tagadnes vienskaitļa 2. personas formā, kam ir vai ir bijusi galotne *-i* (*nāk-t : nāc < *nāc-i; aug-t : audz < *audz-i*);
- 2) indikātīva pagātnes vienskaitļa 2. personas formā (*sauc-t : sauc-i; lūg-t : lūd-z-i*);
- 3) imperatīva daudzskaitļa 2. personas formā (*nāk-t : nāc-iet; aug-t : audz-iet*);
- 4) pagātnes aktīvā divdabja vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva formā (*pirk-t : pirk-u : pirc-is; aug-t : aug-u : audz-is*).

1.2. Līdzskaņa *t* noteiktā mija

Šī mija sastopama tikai formveidošanā – primāru verbu³ nenoteiksmē, ja šo verbu vēsturiskā sakne beidzas ar *t, d*. Mija rada nenoteiksmes galotne *-t / -ties*.

Sakne + galotne (*saknei jābeidzas ar t, d*)

mes-t < *met-t; grūs-t < *grūd-t

1.3. Līdzskaņa *d* noteiktā mija

Līdzskaņa *d* noteiktā mija arī fiksējama tikai formveidošanā, veidojot primāru verbu daļēji lokāmā divdabja formas. Mija notiek verba saknes un divdabja piedēkļa *-dam-* sadūrā, ja vēsturiskā sakne beidzas ar *t, d*.

Sakne + piedēklis (*saknei jābeidzas ar t, d*)

mez-dam-s < *met-dam-s; grūz-dam-s < *grūd-dam-s

³ Par primāriem verbiem šeit uzskatīti bezpiedēkļa verbi, par sekundāriem – darbības vārdi ar piedēkli.

1.4. Līdzskaņa s asimilācija iepriekšējam palatālam līdzskanīm

Šajā gadījumā grūti norobežot vārddarināšanu un formveidošanu, jo galotne *-s* pavada vārda darināšanas procesu, bet asimilācija ir tikai vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva formā. Tādējādi galotnei *-s* mūsdienu latviešu valodā ir alomorfs *-š*, kas ir jo-celma nomenu un pronomenu vienskaitļa nominatīva morfoloģisks un morfonoloģisks rādītājs.

Sakne + galotne (*saknei jābeidzas ar j, ņ, l, r*)

Saknei jābeidzas ar palatāliem līdzskaņiem *-j*, *-ņ*, *-l* (*vējš* < *vēj-s; *ceļš* < *ceļ-s; *zaļš* < *zaļ-s; *viņš* < *viņ-s). Mūsdienu latviešu valodā ir arī vārdi *kurš*, *karš*, *varš*, *garš* u. tml., kam galotne *-š* norāda uz senāku saknes beigu palatalizētu līdzskani *ŗ* (*kurš* < *kuŗš* < *kuŗ-s; *varš* < *vaŗš* < *vaŗ-s) (Rudzīte 1993, 325–326).

Piedēklis + galotne (*piedēklīm jābeidzas ar ņ*)

Šāda morfēmu kombinācija sastopama tikai vīriešu dzimtes vārdos ar piedēkļiem *-iņš* (*cel-iņš* < *cel-iņ-s; *vīr-iņš* < *vīr-iņ-s).

2. Morfu interference

Morfu interference ir morfēmu savstarpēja pielāgošanās – morfonoloģisks process, kura rezultātā morfi saplūst vienotā nedalāmā veselumā. Procesa sekas ir morfēmu robežu maiņa un / vai morfēmas fonētisks pārveidojums, resp., alomorfu rašanās. Šīs parādības apzīmēšanai valodniecībā tiek lietots arī termins *fūzija*, piemēram, krievu valodā *нек-у* : *нечь* < *нек-ть 'cept', *мог-у* : *мочь* < *мог-ть 'varēt' vai latīņu valodā *claud-* : *claus-us* < *claud-t-us 'aizvērts', *ūt-* : *ūs-us* < *ūd-t-us 'lietots' (Matthews 1997, 140; Плуи́гян 2000, 53–67 u. c.).

Morfu interferencei latviešu valodā iespējami trīs gadījumi:

1) morfa beigas apvienojas ar nākamā morfa sākumu vai visu morfu (*brāl-is* : *brāl-a* < *brāl-j-a) – tā ir līdzskaņa *j* noteiktā mija, kur *lj* → *ļ*, *nj* → *ņ*, *sj* → *š*, *zj* → *ž*, *cj* → *č*, *dzj* → *dž*, *kj* → *c*, *gj* → *dz*, *tj* → *š*, *dj* → *ž*, *rj* → *r* (< *ŗ*) (regresīva asimilācija);

2) morfi apvienojas morfēmas ietvaros (*kris-t* : *krūt-u* < *kri-n-t-u) – līdzskaņa *n* noteiktā mija, kur *in*→*ī*, *un*→*ū*, *an*→[*uo*];

3) morfa sākums apvienojas ar iepriekšējā morfa beigām vai visu morfu (*apīn-is* < *ap-vī-n-is : *ap-vī-t*; *apaļ-š* < *ap-vaļ-š : *ap-vel-t*).

2.1. Līdzskaņa j noteiktā mija

Visplašāk sastopamais morfu interferences gadījums latviešu valodā ir līdzskaņa *j* noteiktā mija, kas vērojama tikai formveidošanā un saistīta ar ģenitīva formu, daudzskaitļa paradigmas, atkarīgo locījumu vai verba tagadnes marķēšanu. Vēsturiski šis *j* bijis nomenu un verbu formu veidošanas piedēklis. Fonēmu asimilācijas dēļ sākotnējais piedēklis saplūdis ar saknes morfa beigām un radījis līdzskaņu miju. Mūdienu latviešu valodā tādejādi ir vērojama divu morfu interference – tos vairs nav iespējams nošķirt, jo tie saplūduši vienā morfā, veidojot alomorfus (*zut-is* – *zuš-a* < *zut-j-a; *brauk-t* – *brauc-u* < *brauk-j-u).

Līdzskaņa *-j-* noteiktā mija iespaidojusi arī blakus skaņas vārdā. Progresīvā līdzskaņu asimilācija (*ceļš*, *maziņš*) tika analizēta iepriekš (skat. 1.4.). Regresīvās līdzskaņu asimilācijas un morfu interferences dēļ ir radušies alomorfi, kam no pamatmorfēmas atšķiras divas morfonēmas⁴ – *zizl-is* : *zizl-a* < *zizl-a < *zizl-j-a. Tā ir līdzskaņu grupu mija substantīvu gramatiskajās formās, piemēram, *vilnis* : *viļņa*, *atkusnis* : *atkušņa*, *zvaigzne* : *zvaigžņu*, *šķērslis* : *šķēršļa*, *halle* : *halļu*, *pinne* : *piņņu* (Laua 1997, 94–95).

Formveidošanā

Sakne + piedēklis (*saknei jābeidzas ar l, n, t, d, s, z, k, g, c, dz*)

Nomeniem un pronomeniem līdzskaņa *j* noteiktā mija vērojama:

⁴ Morfonēmas ir fonēmas, kas mijas alomorfos (Matthews 1997, 233; Земская 1999, 331–333).

1) ijo-celma lietvārdiem vienskaitļa ģenitīvā – *zirņa* : *zirņa*, *lasis* : *laša*, *lācis* : *lāča*, *briedis* : *brīeža*; skat. arī salikteņu *vieglprātis*, *viesmīlis*, *mantrausis* un atvasinājumu *bezprātis*, *neprātis*, *nesātis* vienskaitļa ģenitīva formas *vieglprāša*, *bezprāša* u. c.;

2) ē-, jē-celma lietvārdiem daudzskaitļa ģenitīvā – *egle* : *egļu*, *māte* : *māšu*, *lāse* : *lāšu*, *kaudze* : *kaudžu*;

3) i-celma lietvārdiem daudzskaitļa ģenitīvā – *telts* : *telšu*, *sirds* : *siržu*, *pils* : *piļu*;

4) ijo-celma lietvārdiem visos daudzskaitļa locījumos –

vēzis :

DSK. N. *vēži*

Ģ. *vēžu*

D. *vēžiem*

A. *vēžus*

I. (ar) *vēžiem*

L. *vēžos*

V. *vēži!*⁵

5) jo-celma un jā-celma lietvārdiem, īpašības vārdiem un vietniekvārdiem visā locījumu paradigmā *j* noteiktā mija funkcionē kā jo- vai jā-celma vārdu morfonoloģisks rādītājs – *telš* < *tel-j-s, *mežs* < *med-j-s, *daļa* < *dal-j-a, *viņa* < *vin-j-a. Dažiem jā-celma vārdiem vai vārdformām *j* noteiktā mija marķē tikai atkarīgo locījumu formas, nominatīvā mijas nav:

VSK. N. *pati*

Ģ. *pašas* < *pat-j-as

D. *pašai*

A. *pašu*

I. (ar) *pašu*

L. *pašā*

DSK. N. *pašas*

Ģ. *pašu*

D. *pašām*

A. *pašas*

I. (ar) *pašām*

L. *pašās*

⁵ Vokatīva formas dotas tikai lietvārdiem.

Piedēklīm *-iet-* tādējādi noteiktās gramatiskā formās ir alomorfs *-ieš-*. Arī citiem vārddarināšanas piedēkļiem tajās pašās formās ir alomorfi, piemēram, *-īt-* → *-īš-*, *-ul-* → *-uļ-*, *-el-* → *-eļ-*, *-ekl-* / *-okl-* → *-ekļ-* / *-okļ-*, *-on-* → *-oņ-*, *-ait-* → *-aiš-*, *-ain-* → *-aiņ-*, *-en-* → *-eņ-*, *-es-* → *-eš-*, *-ez-* → *-ež-* (*vec-īt-is* : *vec-īš-a*; *zvārg-ul-is* : *zvārg-uļ-a*; *vīr-el-is* : *vīr-eļ-a*; *kar-ekl-is* : *kar-ekļ-a*; *aug-on-is* : *aug-oņ-a*; *virš-ait-is* : *virš-aiš-a*; *dūr-ain-is* : *dūr-aiņ-a*; *met-en-is* : *met-eņ-a*; *mēn-es-is* : *mēn-eš-a*; *gliem-ez-is* : *gliem-ež-a*).

2) Sieviešu dzimtes ē-celmu vārdos iepriekš minēto piedēkļu alomorfi ir daudzskaitļa ģenitīvā – *kast-īt-e* : *kast-īš-u*, *roķ-el-e* : *roķ-eļ-u*, *vilc-en-e* : *vilc-eņ-u*, *vill-ain-e* : *vill-aiņ-u* u. tml.

3) Pagātnes aktīvā divdabja formās tāpat sastopama piedēkļu morfu interference. Ja vīriešu dzimtes divdabjiem ir nenoteiktās galotnes, tad *j* noteiktā mija vienskaitlī marķē atkarīgo locījumu formas:

nāk-t : *nāc-is*

VSK. N. *nāc-is*

Ģ. *nāk-uš-a* < *nāk-us-j-a

D. *nāk-uš-am*

A. *nāk-uš-u*

I. (*ar*) *nāk-uš-u*

L. *nāk-uš-ā*

Pagātnes aktīvā divdabja vīriešu dzimtes formas ar noteikto galotni visā locījuma paradīgmā funkcionē kā *jo-* celma vārdi – **VSK. N.** *nāk-uš-ais*, **Ģ.** *nāk-uš-ā*, **D.** *nāk-uš-ajam* utt.

4) Nominatīva un *j* noteiktās mijas marķēta atkarīgo locījumu opozīcija ir sieviešu dzimtes divdabja formām gan ar nenoteikto galotni, gan ar noteikto galotni, piemēram, **VSK. N.** *nāk-us-i*, **Ģ.** *nāk-uš-as* < *nāk-us-j-as, **D.** *nāk-uš-ai*, **A.** *nāk-uš-u*; **VSK. N.** *nāk-us-ī*, **Ģ.** *nāk-uš-ās*, **D.** *nāk-uš-ajai*.

5) Tagadnes aktīvā divdabja formās, kas latviešu valodā funkcionē kā *jo-* vai *jā-* celma vārdi, tāpat vērojama piedēkļu morfu interference – *augošs* < *aug-ant-j-s; *nākoša* < *nāk-ant-j-a u. tml.

Morfu interference tomēr nav vērojama visos līdzskaņa *-j* noteiktās mijas gadījumos. Ja vārda sakne beidzas ar *m*, *v*, *p*, *b*, morfu interference jeb fūzija nenotiek – *gulbis* : *gulbja*, *nelaime* : *nelaimju*, *govs* : *govju*, *kāpt* : *kāpju*. Šādā gadījumā pilnīgas līdzskaņu asimilācijas un tātad arī fonētiska alomorfa nav, rezultāts ir cits alomorfisma paveids – morfa paplašināšanās. Lai gan *-j* vēsturiski ir piedēklis, sinhroniskā valodas aprakstā tas tiek uzskatīts par saknes morfa paplašinātāju (Kalme, Smiltneice 2001, 18), t. i., morfēmas *gulb-* allomorfs ir *gulbj-* ar submorfu *j*.

Mūsdienu latviešu valodā fonēmas [r] zušanas dēļ gaidāmās morfu interferences nav ne nomenu, ne pronomenu, ne verbu formās, ja vārda celms beidzas ar *r*, piemēram, *pavasaris* : *pavasara* < *pavasara*, *cepure* : *cepuru* < *cepuŗu*, *varš* < *varŗš*, *kurŗš* < *kuŗŗŗš*, *dzert* : *dzeru* < *dzeŗu*, *turēt* : *turu* < *tuŗu*.

Vārddarināšanā

Vārddarināšanā līdzskaņa *j* noteiktā mija aktīvi nedarbojas. Tā parasti fiksējama atvasinājumos, kam vārddarināšanas celms ir noteikts vārdformas celms ar *j* miju. Piemēram, īpašības vārdus ar piedēkli *-ain-* darina no lietvārdu daudzskaitļa ģenitīva celma – *smilt-s* : *smilŗ-u* : *smilŗ-ain-s*, *akmen-s* : *akmeŗ-u* : *akmeŗ-ain-s* (Soida 1970, 89).

Morfu interference sastopama *jo-*, *jā-* celma vārdiem – gan pirmatnīgiem, gan atvasinātiem lietvārdiem un īpašības vārdiem. Šis gadījums reizē ietver gan formveidošanu, gan vārddarināšanu, jo piedēklis *j* darbojas abās funkcijās vienlaikus. Piedēklis *j* sākotnēji ir vārddarināšanas līdzeklis, taču visi vārdi reizē arī tiek marķēti kā noteiktas morfoloģiskas paradigmas – nomenu vai pronomenu – pārstāvji. Mūsdienu valodā palatālais līdzskanis ir *jo-*, *jā* celma vārdu morfonoloģisks rādītājs.

Sakne + piedēklis (saknei jābeidzas ar *l*, *n*, *t*, *d*, *s*, *z*)

Jau iepriekš minētie *teŗŗŗš* < **tel-j-s*, *daŗa* < **dal-j-a*, *viŗa* < **vin-j-a*, *meŗŗŗs* < **med-j-s* (mūsdienu latviešu valodā tie tiek uzskatīti par primāriem vārdiem), arī *plauŗa* < **plaut-j-a*, *gārŗŗŗŗa* < **gārŗŗ-j-a*, *snauŗa* < **snaud-j-a*, *nepraŗa* < **ne-prat-j-a* u. c.

Piedēklis + piedēklis (*piedēklim jābeidzas ar l, n, t, d, s, z*)

Morfu interference ar piedēkļiem *-oņ-*, *-iņ-*, *-aļ-*, *-uļ-*, *-už-* u. c. atvasinātos lietvārdos un īpašības vārdos (*rībēt : rīboņa <*rīb-on-j-a, mazs : maziņš <*maz-in-j-s, zvans : zvaniņš, snaust : snaudaļa, māma : māmuļa, migt : miguža*).

2.2. Līdzskaņa n noteiktā mija

Formveidošanā

Sakne + infikss

Morfu apvienošanās morfēmas ietvaros latviešu valodniecībā pazīstama ar nosaukumu "Līdzskaņa n noteiktā mija" (Laua 1997, 75–76) un vērojama tikai verbu tagadnes formās. Verbiem, kam tagadnes formu veidošanā izmanto infiksu *n*, latviešu valodā izveidojusies šķietama saknes vokālisma mija *i : ī, u : ū, a : [uo]*, kas marķē tagadnes formu pretstatā nenoteiksmei u.c. formām, piemēram, *kris-t : krīt-u <*kri-n-t-u, jus-t : jūt-u <*ju-n-t-u, rak-t : [ruok-u] <*ra-n-k-u*. Faktiski pārmaiņa ir saknes un infiksa fūzijas rezultāts, jo infikss *n* tautosillabiskās pozīcijas dēļ saplūdis ar saknes morfu. Infikss mūsdienu valodā kā patstāvīga morfēma vairs formāli nav norobežojams.

2.3. Priedēkļa un saknes interference

Vārddarināšanā

Priedēklis + sakne

Šādu gadījumu latviešu valodā nav daudz, jo priedēkļa un saknes sadūrā parasti veidojas pozicionālas fonēmu mijas jeb pozicionāli alomorfi. Taču, piemēram, jau minētajos vārdos *apīnis, apaļš* varētu saskatīt morfu interferenci, kas ir priedēkļa un saknes apvienošanās sekas – *ap-vīt : apīn-is <*ap-vī-n-is; ap-vel-t : apaļ-š <*ap-vaļ-š*. Procesa rezultātā ir izveidojušās saknes *apīn-*, *apaļ-*, kas mūsdienu valodā funkcionē kā patstāvīgas morfēmas (*apaļīgs, apaļums, apiņains* u. tml.) (Soida 1970, 81–82).

Līdzīga morfu interference saskatāma dažos verbos, kam sakne saaugusi ar sākotnēja prepozitīva refleksiīva elementa **si-* (izloksnes arī *sa-*, *za-*) apokopētu reducējumu *s-*, piemēram,

izsalkt < *iz-s-alk-t* < *iz-si-alk-t, *pieskarties* < *pie-s-kar-ties* < *pie-si-kar-ties, *noskaisties* < *no-s-kais-ties* < *no-si-kais-ties (Endzelīns 1981, 517; Endzelīns 1982, 454; Rudzīte 1993, 357). No šiem vārdiem abstrahēti jauni vārdi *salkt*, *skart*, *skaisties* resp. saknes morfēmas *salk-*, *skar-*, *skais-*, kas ir morfēmu *alk-*, *kar-*, *kais-* alomorfi.

3. Vārddarināšanas vai formveidošanas celma saīsināšanās vārddarināšanas vai formveidošanas procesā

Vārddarināšanas vai formveidošanas celma saīsināšanās parasti ir saistīta ar afiksāciju vārdu darināšanā vai vārda formu veidošanā. Tas ir viens no morfu pielāgošanās veidiem un pēc savas būtības pretējs interfiksācijai. Celma saīsināšanās jeb apokope notiek, vairoties no valodas fonētisko likumu pārkāpšanas, saīsināšanās mērķis ir:

1) līdzskaņu sablīvējuma novēršana morfēmu sadūrā – līdzskaņu vēsturiskais zudums, *t*, *d*, *s*, *z* → – (regresīva disimilācija) (skat. Laua 1997, 96),

2) patskaņu sablīvējuma novēršana morfēmu sadūrā (regresīva disimilācija).

3.1. Līdzskaņu sablīvējuma novēršana

Vārddarināšanā

Sakne + piedēklis (saknei jābeidzas ar *t*, *d*, *s*, *z*)

Darīnot lietvārdus ar piedēkli *-šan-* no vārdiem, kuru sakne beidzas ar *t*, *d*, *s*, *z*, saknes morfa beigu fonēma zūd – *mes-t* < *met-t : *me-šan-a* < *met-šan-a; *ves-t* < *ved-t : *ve-šan-a* < *ved-šan-a; *dzis-t* : *dzi-šan-a* < *dzis-šan-a; *grauz-t* : *grau-šan-a* < *grauz-šan-a. Vārddarināšanas celms saīsinās minētajiem vārdiem arī atvasinājumos ar sufiksiem *-sm-*, *-sl-*, *-ņ-*, *-m-*, piemēram, *pūs-t* < *pūt-t : *pūsma* < *pūt-sm-a; *jaus-t* < *jaut-t : *jausma* < *jaut-sm-a; *pūs-t* < *pūt-t : *pūslis* < *pūt-sl-is; *bris-t* < *brid-t : *brasls* < *brad-sl-s, *mēz-t* : *mēsli* < *mēz-sl-i; *lais-t* < *laid-t : *laime* < *laid-m-e.

Sakne + interfikss (*saknei jābeidzas ar t, d, s, z*)

Ja verba sakne beidzas minētajiem līdzskaņiem, tad šādiem atvasinātiem vārdiem interfiksi *-šļ-*, *-šņ-*, *-st-*, *-žļ-*, *-žņ-* rada saknes morfa saīsināšanos, piemēram, *kost* : *ko-(šļ)-ā-t* < **kod-(šļ)-ā-t*; *kast* : *ka-(šņ)-ā-t* < **kas-(šņ)-ā-t*; *grūst* : *grū-(st)-ī-t* < **grūd-(st)-ī-t*; *līst* : *lī-(žņ)-ā-t* < **līd-(žņ)-ā-t* (sīkāk skat. Kalnača 2002, 474–478).

Formveidošanā***Sakne + piedēklis*** (*saknei jābeidzas ar t, d, s, z*)

Verbiem, kuru sakne beidzas ar *t, d, s, z* un kam vienkāršās tagadnes formas veidotas ar piedēkli *-st-*, saknes morfa beigu fonēma zūd – *kalst* : *kal-st-u* < *kalt-st-u; *plūst* : *plū-st-u* < *plūd-st-u; *aust* : *au-st-u* < *aus-st-u; *lūzt* : *lū-st-u* < *lūz-st-u.

3.2. Patskaņu sablīvējuma novēršana***Vārddarināšanā***

Piedēklis + galotne (*piedēklim jābeidzas ar garu patskani vai divskani*)

Darīnot substantīvus no 2., 3. konjugācijas vārdiem, vārddarināšanas celmam savienojumā ar derivatīvajām galotnēm *-e*, *-is* morfēmu sadūrā rastos latviešu valodai neraksturīgs patskaņu sablīvējums. Tas ir tādēļ, ka verba nenoteiksmes celmam ir vokālisks sufikss (*-ī-*, *-ē-*, *-ā-*, *-o-*) vai sufikss beidzas ar vokāli (*-inā-*). Lai izvairītos no šīs neērtās vokāļu kopas, tiek saīsināts vārddarināšanas celms resp. nenoteiksmes celma piedēklis vai tā daļa (Soida 1977, 112), piemēram,

ap-dar-ī-t : *ap-dar-e* < *ap-dar-ī-e; *ie-cer-ē-t* : *ie-cer-e* < *ie-cer-ē-e; *pār-zin-ā-t* : *pār-zin-is* < *pār-zin-ā-is; *ap-kalp-o-t* : *ap-kalp-e* < *ap-kalp-o-e.

Formveidošanā***Piedēklis + galotne*** (*piedēklim jābeidzas ar garu patskani*)

Vairīšanās no patskaņu sablīvējuma morfēmu sadūrā, saīsinot vārda celmu, latviešu valodā vērojama 3. konjugācijas vārdiem, veidojot tagadnes formas. Šis formveidošanas celma saīsinājums darbojas kā tagadnes formas marķētājs pretstatā pagātnes

formām. Ar to 3. konjugācijas verbi tagadnē morfonoloģiski atšķiras no 2. konjugācijas verbiem, jo nenoteiksmē starpības nav. Šiem verbiem sakne beidzas ar līdzskani, vārddarināšanas piedēklis ir garš patskanis vai piedēklis beidzas ar garu patskani (-ī-, -ē-, -ā-, -inā-). Veidojot tagadnes formas ar personu galotnēm, rastos patskaņu sablīvējums; tas tiek novērsts, atmetot nenoteiksmes piedēkli vai piedēkļa pēdējo vokāli, piemēram,

las-ī-t:

TAGADNE

VSK.

1. *las-u* < *las-ī-u
2. *las-i* < *las-ī-i
3. *las-a* < *las-ī-a

DSK.

1. *las-ām* < *las-ī-ām
2. *las-āt* < *las-ī-āt
3. *las-a* < *las-ī-a

audz-inā-t:

TAGADNE

VSK.

1. *audz-in-u* < *audz-inā-u
2. *audz-in-i* < *audz-inā-i
3. *audz-in-a* < *audz-inā-a

DSK.

1. *audz-in-ām* < *audz-inā-ām
2. *audz-in-āt* < *audz-inā-āt
3. *audz-in-a* < *audz-inā-a

Saīsinājumi

- A. – akuzatīvs
- D. – datīvs
- DSK. – daudzskaitlis
- Ģ. – ģenitīvs
- I. – instrumentālis
- L. – lokatīvs
- N. – nominatīvs
- skat. – skatīt
- V. – vokatīvs
- VSK. – vienskaitlis

Literatūra

Endzelīns J. Latviešu valodas skaņas un formas. // Darbu izlase IV₁. – Rīga, 1981, 303–525.

Endzelīns J. Baltu valodu skaņas un formas. // Darbu izlase IV₂. – Rīga, 1982, 411–676.

Kalme V., Smiltneiece G. Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. – Liepāja, 2001

Kalnača A. Interfiksū morfonoloģiskās funkcijas. // Vārds un tā pētīšanas aspekti. 6. – Liepāja, 2002, 472–479.

Касевич В. Б. Морфонология. – Ленинград, 1986.

Laua A. Latviešu literārās valodas fonētika. – Rīga, 1997.

Matthews P. H. Concise Dictionary of Linguistics. – Oxford, 1997.

Маслов Ю. С. Введение в языкознание. – Москва, 1998.

Плунгян В. А. Общая морфология. – Москва, 2000.

Rudzīte M. Latviešu valodas vēsturiskā fonētika. – Rīga, 1993.

Soida E. Vārddarināšanas analīzes principi mūsdienu valodniecībā un valodā. // Latviešu valodas un literatūras problēmas. – Rīga, 1970, 75–94.

Soida E. Galotnes derivatīvās funkcijas latviešu valodā. // LPSR ZA Vēstis, 1977, No.2 (355), 109–121.

Soida E., Kļaviņa S. Latviešu valodas inversā vārdnīca. – Rīga, 2000.

Spencer A. Morphological Theory. – Blackwell, 2000.

Земская Е. А. Морфонологические особенности словообразования. // Современный русский язык. Под ред. Белошапковой В. А. – Москва, 1999, 328–344.

Adaptation of Morphemes in Latvian

Summary

Conforming of morphemes exists in all languages due to different processes of word-formation and formation of grammatical forms. This adaptation depends on the phonetical and phonological rules of each language. Assimilation or dissimilation of sounds occurs at the interface of morphemes, and allomorphy is the result, e. g., morpheme *plūd-* and its allomorphs *plūs-t*, *plū-st*, *plūz-dam-s*, *plū-šan-a*.

Adaptation of morphemes can be connected with positional or historical sound changes. Historical sound changes are more important for the grammatical system of language, as they are the primary cause of allomorphs.

Allomorphy in Latvian is usually observed in the following combinations of morphemes:

- 1) **root + ending** (*audz-e* < *aug-e; *mes-t* < *met-t; *tel-š* < *tel-s);
- 2) **root + suffix** (*vilc-ēn-s* < *vilk-ēn-s; *ve-šan-a* < *ved-šan-a);
- 3) **suffix + suffix** (*saim-niec-isk-s* < *saim-niek-isk-s; *brāl-īt-is* : *brāl-īš-a* < *brāl-īt-j-a);
- 4) **suffix + ending** (*skol-niec-e* < *skol-niek-e; *vīr-iņ-š* < *vīr-iņ-s).

There are four kinds of morpheme adaptations in Latvian:

- 1) alternation of phonemes, if the end of morph conforms to the beginning of the next morph and vice versa;
- 2) interference of morphs, if two morphs are amalgamated into one;
- 3) shortening of the stem in the process of derivation or formation of grammatical forms;
- 4) interfixation, if interfix is inserted between the morphs to prevent the inconvenient set of sounds.

Daina NĪTIŅA**Kam un kāda gramatika ir vajadzīga?**

2002. gada novembra Liepājas konferencē Nikola Naua (*Nicole Nau*) izteica pavisam vienkāršu un tajā pašā laukā būtiski svarīgu jautājumu: Kāpēc raksta gramatiku un kā rakstīt gramatiku? Varētu teikt, ka savā vienkāršībā ģeniālais jautājums pamudināja mani ķerties pie šā temata. Taču tas ir tikai daļēji pareizi, precīzāk sakot, tas bija viens no pamudinājumiem. Īstenībā rosinājumu un mudinājumu ir bijis daudz – kopš akadēmiskās gramatikas morfoloģijas daļas publicēšanas 1959. gadā ir pagājuši kā nekā veseli 44 gadi. Šajā laikā ir daudz kas noticis un daudz uzrakstīts, un mēs varam lepoties, ka aizvien lielāku ievērību latviešu valodas gramatikas lietas guvušas ārzemju lingvistu vidū. To gan var skaidrot arī citādā veidā – kā sava veida brīvu nišu vai latviešu valodniecības vājumu. Viens no pamudinājumiem man bija ārzemju kolēģu izteikumi, ka latviešu valodas gramatikās problemātiskas lietas tiek noklusētas, ignorētas, citiem vārdiem, latviešu valodnieki par tām neceļ ne ausu. Tā kā diezgan ilgi – varētu teikt, gandrīz kopš jaunības – subjektīvu vai objektīvu iemeslu dēļ ar teorētisko valodniecību pētnieciski aktīvi neesmu nodarbojies, jāšaubās, vai man tas tagad labi izdosies. Taču mēģināts nav zaudēts.

Šī raksta vai, precīzāk būtu teikt, pārdomu sakarā vērts lasītājs un latviešu valodniecības pārzinātājs var izteikt vairākus jautājumus un reizē izbrīnu. Ko gan tagad runāt par zinātniskās gramatikas rakstīšanu, ja tai jau vajadzētu būt uzrakstītai. Te kārtējo reizi vietā ir B. Paskāla aforisms: Tikai pabeidzot kādu darbu, mēs parasti uzzinām, kā to vajadzēja sākt.

Jo vairāk domāju par latviešu valodas gramatiku, proti, morfoloģiju, jo sarežģītāks un grūtāk realizējams šķiet šis uzdevums. Ilgajā laika posmā kopš 1959. gada izteikti ļoti dažādi un atšķirīgi viedokļi. Un tas jau ir normāli, ka katrai personībai, katram zinātniekam ir savs skatījums un pieeja. Bet vai katra no ieinteresētajām personām spētu, gribētu un atrastu laiku uzrakstīt savu gramatiku? Un, ja nu tas notiktu, vai būtu iespējams visas šīs gramatikas vai to variantus publicēt? Tad nu laikam atliek

=====
tikai viens – to visu saliedēt kādā vienā izdevumā. Bet kas un kā to izdarīs?

Plašākā izpratnē gramatika laikam gan pirmām kārtām saistās ar skolu, didaktiku, valodas mācīšanos, valodas mutvārdu un rakstu prasmes izkopšanu. Skolā apgūst zinātņu pamatus, un tas attiecas arī uz valodniecību kā zinātņi par valodu. Tātad gramatika ir vajadzīga, lai mācītos valodu un izprastu tās uzbūvi. Šajā nolūkā gramatika ir nepieciešama kā skolas bērniem un jauniešiem, tā studentiem un citiem pieaugušajiem. Taču saprotams, ka katrai no šīm gramatikas izmantotāju grupām ir citādas vajadzības un atšķirīgs valodas parādību uztveres un izpratnes līmenis, atšķirīgas spējas uztvert abstraktus modeļus un interpretācijas, sarežģītus lingvistiskus domu gājienu.

Zīmīgi tas, ka fizikas, ķīmijas un citu zinātņu nozaru zinātniskos darbus parasti lasa tikai speciālisti vai topošie speciālisti, bet valodniecības problēmas interesē ne tikai valodniekus vien. Piemēram, Rīgas Latviešu biedrības valodniecības nodaļas sēdēs savulaik ir piedalījušies ne vien filologi, skolotāji, žurnālisti, rakstnieki, bet arī agronomi, mērniki, mācītāji, farmaceiti, ķīmiķi, matemātiķi, inženieri un citi (Endzelīns 2001, VI–XVI). Mūsdienās valodniecības lietas laikam nav tik populāras, tomēr ir nācies dzirdēt pārmetumus, ka valodnieki visu pārmērīgi sarežģī, par valodu raksta sausi un neinteresanti. Tātad tautā pastāv vēlēšanās ieskatīties pētījumos par latviešu valodu un saprast tos. Līdz ar to rodas jautājums, vai mums ir nepieciešama populārzinātniska rakstura gramatika, kas pieejama visiem interesantiem un kas ir atšķirīga no teorētiskās jeb speciālistiem domātās gramatikas.

Ārzemju lingvisti, īpaši jaunākā valodnieku paaudze, kas par vērtību atzīst jaunu pieeju meklējumus, gaida teorētiski novatorisku gramatiku, kurā latviešu valodas gramatiskā sistēma būtu skatīta, izmantojot modernu lingvistisko terminoloģiju un jaunākos teorētiskos risinājumus. Taču izvirzās jautājums, cik daudz ir šādu cilvēku Latvijā un pasaulē, kas gribētu un spētu lasīt latviešu valodas gramatiku, kuras galvenais mērķis būtu teorētisko diskusiju un jaunu gramatisko interpretāciju un no tradicionālajām pieejām atšķirīgas terminoloģijas izklāsts.

Turklāt pastāv problēma, ka diezgan daudzi konkrēti latviešu valodas dotumi, fakti un izpausmes nav ne tikai teorētiski atrisinātas, bet vispār aprakstītas vai arī ir izklāstītas ļoti vispārīgi, piemēram, it sevišķi formu funkcionālie aspekti. Valodas praktiskajam lietotājam un latviešu valodas gramatikai kā tādai tas nav mazāk svarīgi kā precizēt kādas kategorijas aprakstu un teorētisko kvalifikāciju.

Jauna latviešu valodas zinātniskā jeb akadēmiskā gramatika ir ilgi gaidīta. Dažādi ir gaidītāji, un latviešu valodas gramatikai jāiztop dažādām gaumēm un prasībām, līdz ar to tai ir kompleksi uzdevumi. Lai tā nebūtu atsvešināta no jebkura inteligenta latviešu lasītāja, kas vēlētos ieskatīties savas dzimtās valodas akadēmiskajā un ne tikai skolas gramatikā vien, tai nevajadzētu būt atrautai no latviešu gramatiku rakstīšanas tradīcijām un terminoloģijas.

Vienlaicīgi gramatikai jābūt modernai, jāatklāj uzskatu dažādība un viedokļu daudzveidība. Paralēli tradicionālajam skatījumam gramatikā jāatklāj un jāskaidro lingvistiskā pieredze, kas ļautu spriest par to, kā citādi izkārtot, kvalificēt un interpretēt latviešu valodas parādības. Tātad latviešu valodas gramatikai jāietver sevī un jārāda viedokļu dažādība to savstarpējā saistībā un pretrunīgumā, ko nosaka ne vien valodnieku atšķirīgs domu gājiens, metodoloģiskā citādība, bet arī valodas pašas pretrunīgās īpašības un izpausmes, piemēram, antinomija par instrumentāļa esamību vai neesamību mūsdienu latviešu valodā.

Grūtākā kā apgūšanas, tā aprakstīšanas ziņā latviešu valodā ir darbības vārdu sistēma. Šoreiz pievērsīšos verbu izteiksmes formām. Tās gan it kā pirmajā acu uzmetienā nekādas problēmas nerada, liekas jau labu laiku sakārtotas pa plauktiņiem un tur mierīgi guļ. Taču arī par šo lietu skatījums var būt citāds, par ko liecina Aksela Holvuta publikācijas. Revolucionāri, izmantojot pašreiz aktuālo izteiksmes veidu, ir A. Holvuta uzskati par vajadzības izteiksmi jeb debitīvu. Atzīstot debitīvu par aglutinatīvu formu ar inkorporētu modālu verbu vai formu, kas aptver inkorporētu modālu verbu (Holvuts 2001, 193), A. Holvuts uzskata, ka, piemēram, *ir jālasa* ir indikatīvs tāpat kā *lasa* un *būtu jālasa* ir kondicionālis tāpat kā *lasītu*. Te nu uzreiz

rodas jautājums, kas tā ir par indikatīva formu. Varbūt indikatīva vajadzības paveids? Vai attiecīgi vēlējuma izteiksmes vajadzības paveids? Piemēram, J. Endzelīns atzīst, ka debitīvs ir indikatīva paveids (Endzelīns 1951, 885).

Līdz ar to, liekas, nonākam gandrīz turpat, ar ko A. Holvuts sāka, apgalvojot, ka nav pieņemams apraksts, kurā debitīvs tiek raksturots kā viens no verba modiemi, jo debitīva rādītājam var piebiedroties citu izteiksmju rādītāji (Holvuts 2001, 193): *būtu jālasa, esot jālasa, jālasot*.

A. Holvuts norāda, ka debitīvs var parādīties vairākās izteiksmes formās līdzīgi modālajiem verbiem. Taču grūti piekrist tam, ka debitīvs būtu pielīdzināms kādam atsevišķam modālajam verbam, ja nu vienīgi pieminama tā funkcionālā sakarība ar verbu *vajadzēt*. K. Mīlenbahs ir rakstījis pavisam vienkārši, ka debitīvs lietojams tagadnē, pagātnē un nākotnē, īstenības, atstāstāmā un vēlamā izteiksmē (Endzelīns, Mīlenbahs 1937, 112). Tātad debitīva modālā funkcija parādās kopsakarā ar citām modālajām nozīmēm, kas, citā terminoloģijā runājot, izpaužas kā vajadzības izteiksmes paveidi: *vajadzības izteiksmes vēlējuma paveids* un *vajadzības izteiksmes atstāstījuma paveids* (Mllvg 1959, 617–619; Kalme, Smiltnece 2001, 250–252).

Vienkāršākais risinājums laikam būtu atzīt debitīvu par patstāvīgu verba kategoriju. Tomēr tā atdalīšanai no izteiksmes kategorijas runā pretī debitīva funkcija. Nāktos atzīt, ka morfoloģiskie modalitātes izteicēji latviešu valodā ir izteiksmes kategorija un debitīvs. Izsakāmās modālās funkcijas valodā ir visai daudzveidīgas, dažādi savstarpēji saistītas, kas laikam noteicis formālo rādītāju apvienošanu latviešu valodā, lai, piemēram, izteiktu vajadzību kā īstenību vai tikai vēlēšanu, iespējamību.

A. Holvuta izteikumi par debitīvu ir gan oriģināli un interesanti, gan jaunā interpretācijā atklāj aizmirstu veco. Tie ir nozīmīgi prāta asināšanai un vingrināšanai, latviešu valodas faktu aktualizēšanai saistījumā ar teorētiskās domas un lingvistikas attīstību. Taču dažkārt man grūti rast atbildi uz jautājumu, kā A. Holvuta teorija palīdz labāk izprast latviešu valodas formu sistēmu un ko tieši tā dod pašas latviešu valodas kā tādas

apraksta pilnveidošanai, ja, mēģinot risināt tradicionālās pieejas nepilnības, zinātnieks reizēm nonāk pie citām pretrunām un neskaidrībām.

Der atcerēties, ka modalitāte ir teikuma vai plašāk noteikta teksta veidojuma pazīme, kas rāda tā satura attiecību pret īstenību. Modalitāte tiek izteikta kompleksi: ar teksta izveidi, teikumu uzbūvi, vārdu kārtību, teksta vai teikuma intonatīvo veidojumu, partikulu un citu modālo vārdu lietošanu. Darbības vārdu izteiksmes formas, kas ir speciāls morfoloģiskais līdzeklis modalitātes izteikšanai, tiek izmantotas un funkcionē kopsakarībā ar citiem modalitātes izteikšanas līdzekļiem. Piemēram, K. Mīlenbahs norāda, ka bez debitīva latviešu valodā ir vēl citi līdzekļi vajadzību izteikt: verbs *būt* kopā ar datīvu un atkarīgu infinitīvu (*Tev būs savu tuvāku mīlēt!*), divdabis ar *-ams* (*Siens vedams*) un verbs *vajadzēt*. Zinātnieks atzīst: "Nozīmes starpība ir diezgan maza, tā ka dažreiz līdzekļi pārmaiņām lietājami" (Endzelīns, Mīlenbahs 1937, 112).

Spilgti tas izpaužas pavēles, pamudinājuma, rosinājuma izteikšanā. Lai izteiktu pavēli vai rosinājumu, latviešu valodā tiek izmantoti dažādi leksiski, morfoloģiski, sintaktiski, fonētiski paņēmieni, turklāt mūsdienās pavēles izteiksmei latviešu valodā tikpat kā nav savu atšķirīgu formu. Tikai kontekstuāli un pēc funkcijas atšķiras pavēles izteiksmes un īstenības izteiksmes tagadnes (*tu nāc – nāc ātrāk!*) un nākotnes formas: *drīz iesim mājās – iesim ātrāk!* Sava atšķirīga forma piemīt vienīgi pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personai: *nāciet ātrāk! Ejiet mājās!* Taču latviešu izloksnēs un sarunvalodā pavēles funkcijā bieži tiek lietota tagadnes forma (*ejat ātrāk!*); pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personas galotne *-iet* sakrīt ar atbilstošu nākotnes galotnes variantu: *iesit* vai *iesiet*.

Starp citu, var piekrist A. Holvutam, kad viņš apšauba analītiskas imperatīva 3. personas formas statusu, jo verba formas ar partikulu *lai* izteiktā volitīvās modalitātes sfēra ir šaurāka par imperatīva 2. personas izteikto, piemēram, *atnāc : lai viņš atnāk* (Holvuts 2001, 195). Tomēr konstrukcijām ar partikulu *lai* piemīt pavēles vai pamudinājuma modalitātes nokrāsa (*lai viņš nāk ātrāk!*), tāpēc, manuprāt, sava taisnība ir

gan tradicionālajam uzskatam, gan A. Holvuta viedoklim. A. Holvuts pēdējā laikā gan maina savu uzskatu un iet tālāk, aplūkojot dažādus partikulas *lai* lietojumus – ne tikai imperatīva funkcijā vien un saistījumā ar 3. personas formu, bet arī konstrukcijās ar citām verba personu formām (Holvuts 2002, 164–169).

Līdzīgi kā citi autori, arī A. Holvuts atzīst atstāstījuma izteiksmes jeb relatīvā moda semantiski funkcionālo atšķirību no citām izteiksmēm, šauboties par to, vai relatīvs ir izteiksme vai verba patstāvīga forma. Pēc zinātnieka domām, no formālās puses būtu iespējams to atzīt par izteiksmes kategorijas locekli, jo literārajā valodā relatīvais mods nekrustojas ar citām izteiksmēm (Holvuts 2001, 199). Tomēr A. Holvuts izsaka arī jaunu formulējumu, ka "atstāstījuma izteiksme pēc savas dabas ir interpretatīvā lietojuma gramatikalizācijas rezultāts" (Holvuts 2002, 164).

A. Holvuts citē akadēmisko gramatiku ("verbs atstāstījuma izteiksmē izsaka darbību, par kuras realitāti neatbild". Mllvg 1959, 626) un norāda, ka pats ir nācis pie secinājuma, ka tāda funkcija atstāstījuma izteiksmei var būt tikai sekundāra un kontekstuāli nosacīta (Holvuts 2002, 162). Kā atzīst valodnieks, "vislabākais joprojām paliek Endzelīna lakoniskais raksturojums, pēc kura šo izteiksmi lieto, "atstāstot citu sacīto" (Endzelīns 1951, 976)". Līdzīgi J. Endzelīns raksta arī Latviešu valodas mācībā ("Atstāstāmā jeb relatīvajā izteiksmē atstāsta cita vārdus"), taču jau tālāk šā paša izdevuma sintakses daļā K. Mīlenbahs precīzē: "Atstāstāmā izteiksme lietājama, kad atstāstām cita kāda vārdus, par šo vārdu pareizumu negalvodami" (Endzelīns, Mīlenbahs 1937, 53, 110).

Tam, ka relatīvā moda primārā funkcija ir citu teiktā atstāstīšana, par ko liecina arī apzīmējums *atstāstījuma izteiksme*, neapšaubāmi var piekrist, taču, atstāstot citu sacīto, latviešu valodā var lietot arī īstenības izteiksmi. To, vai runātājs /rakstītājs izvēlas īstenības vai atstāstījuma izteiksmi, var noteikt stilistiski un pragmatiski faktori. Tas ir pretrunā ar A. Holvuta atzinumu, ka atstāstījuma izteiksmes formas ir stipri gramatikalizējušās un stilistiski neitrālas (Holvuts 2002, 169).

Jau 2000. gadā starptautiskajā baltistu kongresā norādīju (Nītiņa 2001, 78–80), ka nozīmīga latviešu valodā ir atstāstījuma izteiksmes formu pragmatika, jo tās ir noderīgas dažādu attieksmes nianšu paušanai, tieši vai netieši palīdz izteikt kādu viedokli. Atstāstījuma izteiksmi lieto, lai pretstatā drošiem apgalvojumiem izteiktu tikai minējumu par kaut kā iespējamību, piemēram: *Viņš ar rūgtumu atzīmēja, ka patlaban pensijas tiek maksātas uz aizņemšanās rēķina un tie, kas maksā sociālo nodokli, pašlaik nevarot būt droši, ka valsts viņus nodrošinās ar pensiju.* (Neatkarīgā Rīta Avīze) Zīmīgi, ka netiešajā runā šajā teikumā lietotas 4 verbu formas, bet tikai viena no tām ir atstāstījuma izteiksme.

Runājot par kādas citas personas uzskatiem vai atstāstot tās teikto, var izmantot gan atstāstījuma, gan arī īstenības izteiksmi. Īstenības izteiksmi mēdz lietot tad, ja stāstītājam vai rakstītājam ir neitrāla attieksme vai tas piekrīt, uzticas kāda teiktajam: *Viņš apgalvo, ka pret viņu notiekošās akcijas ir Kremļa kampaņa neatkarīgo mediju apklusināšanai..* (Neatkarīgā Rīta Avīze).

Atstāstījuma izteiksmi izmanto, pat neminot konkrētu informācijas sniedzēju, bet it kā tikai kaut kur dzirdēto vai lasīto gadījumos, kad informācija žurnālistam liekas neticama: *Skolu remontiem no šiem līdzekļiem šogad esot iztērēti jau kādi trīs miljoni* (Neatkarīgā Rīta Avīze).

Atstāstījuma izteiksme noder gadījumos, kad min ko tādu, ko autors uzskata par neiespējamu, neticamu, paradoksālu: *Daudzas lietas, kas liekas pavisam smieklīgas, izrādījušās par vareniem stūrakmeņiem. Kaut vai – proletariāta diktatūra! Ubagi un plikadīdas valdīšot! Vai iespējama vēl lielāka ačgārnība!* (A. Eglītis)

Teksta autora vēlme norobežoties, uzsvērt to, ka nevis es, bet kāds cits vai citi ko saka, izpaužas gadījumos, kad apgalvojums ir negatīvs, savā ziņā pat riskants, un tad parasti izvēlas atstāstījuma izteiksmi: *Par jauno premjera amata kandidātu lauzts daudz šķēpu – daži uzskata, ka viņš ir godavīrs, bet citi bilst, ka Šķēle esot zaglis un mahinators* (Vakara Ziņas).

Zīmīgi, ka A. Holvuts piemin stilistiski marķētu A. Brigaderes piemēru (Holvuts 2002, 166): *Tas esot brālis!* Lai

arī nav dots konteksts, ekspresīvi piesātinātais piemērs pauž to, ka atstāstījuma izteiksme šajā gadījumā laikam lietota nevis, lai atstāstītu cita teikto, bet izteiktu šaubas par atbilstīgu brāļa statusam. Par emocionāli ekspresīvas izteiksmes līdzekli var kalpot darbības vārds atstāstījuma izteiksmes nākotnes formā, norādot uz nevēlēšanos veikt kādu darbību: *Es šim turēšot kāpsli! Nekad un ne par ko!* (M. Zīverts)

Nelielais uzskatu salīdzinājums par latviešu valodas izteiksmes kategoriju apliecina to, ka gandrīz vai katru valodas parādību var skatīt no dažādiem aspektiem un atšķirīgi interpretēt. Tas ir valodas apraksta grūtums un radoša gara iespēja. Tāpēc man nepavisam negribētos vulgāri apgalvot, ka tā ir teorija teorijas pēc, jo galu galā galva cilvēkam ir tāpēc, lai ar to padomātu un kaut ko jaunu izdomātu. Viss jaunais liek apstāties, liek pārdomāt un izsvērt veco, bijušo, cik tas labs, slikts vai revidējams. Cits jautājums ir, cik no visas šīs dažādības un bagātības ir iespējams un kā ietvert akadēmiskajā gramatikā. Tieši tas arī mani rosināja dalīties savās pārdomās. Nobeigumā vēl vien gribas pieminēt ievērojamā vācu domātāja Hansa Georga Gadamera atzinumu par to, ka viņa filozofijas dvēseli veido iespēja atzīt citu taisnību un māksla būt aplamos uzskatos, t. i., mācīties arī no alošanās pieredzes (Gadamers 1999, 476).

Literatūra

Endzelīns J., Mīlenbahs K. 1937: Latviešu valodas mācība, 11. izdevums. – Rīga: Valtera un Rapas akc. sab. apgāds.

Endzelīns J. 1951: Latviešu valodas gramatika. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Endzelīns J. 2001: Profesora J. Endzelīna atbildes. Rīgas Latviešu biedrības valodniecības nodaļas sēžu protokoli 1933–1942. – ASV: Ramave.

Gadamers H.-G. 1999: Patiesība un metode. – Rīga: Jumava.

Holvoet A. 2001: Studies in the Latvian Verb. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Holvuts A., 2002: Denotatīvs un interpretatīvs lietojums: par dažu latviešu valodas verba modālo formu nozīmi. – Linguistica Lettica 10. Rīga: LU LaVI, 162.–173. lpp.

=====
Kalme V., Smiltneice G. 2001: Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. – Liepāja: LPA.

Milvg 1959: Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Fonētika un morfoloģija. – Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Nītiņa D. 2001: Vārdu un vārdformu semantikas pragmatiskie aspekti. – Linguistica Lettica 8. Rīga: LU LaVI, 78.–86. lpp.

The Kind of Grammar we need and for whom?

Summary

The present paper is intended for readers of different interests. The Latvian Academic Grammar is not only meant to be helpful to the linguists and other language specialists, but also for many people who take an interest in grammar without being academically engaged in linguistics. They may use the present Grammar book for their own personal interests.

The Latvian Academic Grammar has been designed so as to accommodate these broader interests and it has to be based on the following complex assumptions: 1) it can't be alienated from the traditions of writing Latvian Grammar books; 2) it has to be approved by the latest scientific investigations in the field of interpreting different language problems, such as terminology, etc.

Alongside with the above the paper discusses some concepts of Axel Holvoet concerning the Latvian verb system.

Ingrīda PAUNIŅA**Raksturīgākās aprepozicionāla instrumentāļa
leksiskās realizācijas likumsakarības**

Latviešu valodas nomenu locīšanas paradigmā aprepozicionāla instrumentāļa forma ir bez savas formālas morfoloģiskas atšķirības no vienskaitļa akuzatīva un daudzskaitļa datīva, līdz ar to šāda forma nonāk opozīcijā tradicionāli pieņemtam gramatiskās nozīmes izteikšanas veidam sintētiskā valodā. Tāpēc mūsdienās aktualizējas jautājums, vai instrumentāļa gramatiskā raksturojuma dēļ tas ir iekļaujams kā neatkarīgs locījums paradigmā. Problēmu paplašina vēl tas, ka instrumentālis ir arī locījums, kurš valodā var realizēties gan ar prievārdisku, gan bezprievārdisku konstrukciju. Valodas prakse gan rāda, ka laika gaitā instrumentāļa aprepozicionāls lietojums ir mazinājies, jo ir gadījumi, kur aprepozicionāls savienojums var radīt gan jēdzieniskas, gan gramatiskas neskaidrības. Arī D. Nītiņa atzīmē, ka aprepozicionāla izteiksme iespējama tikai tad, ja izsakāmā attieksme pilnībā realizējas jau pilnnozīmes vārdu semantikā un prievārda nelietojušs nerada jēdzieniskas neskaidrības.¹

Ļoti raksturīgs aprepozicionāls instrumentālis ir latviešu tautasdziesmās.²

Instrumentāļa prepozicionālu vai aprepozicionālu lietojumu latviešu valodā pētījusi Daina Nītiņa. Gan rakstā "Aprepozicionāla izteiksme latviešu valodā"³, gan pētījumā "Prievārdu lietojuma pārmaiņas latviešu rakstu un literārās valodas attīstības gaitā"⁴ viņa atzīmē, ka aprepozicionālo

---

¹ Nītiņa D. Aprepozicionāla izteiksme latviešu valodā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1973, Nr. 2, 117. lpp.

² Gāters A. Lettische Syntax. Die Dainas. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1993.

³ Nītiņa D. Aprepozicionāla izteiksme latviešu valodā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1973, Nr. 2, 115.–119. lpp.

⁴ Nītiņa D. Prievārdu lietojuma pārmaiņas latviešu rakstu un literārās valodas attīstības gaitā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1975, Nr. 12, 87.–98. lpp.

konstrukciju lietojuma ziņā mūsdienu latviešu literārā valoda atšķiras kā no veco rakstu valodas, tā arī no latviešu tautasdziesmām. Veco tekstu īpatnībām skaidrojums rodams, cita starpā, vācu valodas analītiskās izteiksmes ietekmē. D. Nītiņa secina: "Sakarā ar vācu valodas analītiskās izteiksmes ietekmi vecajos tekstos nereti pilnībā nerealizējas latviešu valodas locījumu formu semantiski sintaktiskās iespējas."⁵ Tautasdziesmām aprepozicionālu konstrukciju lietojums raksturīgs bieži vien pantmēra dēļ.

Kaut gan, kā iepriekš minēts, mūsdienās aprepozicionāla instrumentāļa lietojums samazinās, tomēr joprojām valodas runātāji, lai izteiktu saistību attieksmes starp vārdiem teikumā, šīs instrumentāļa bezprievārda konstrukcijas joprojām lieto.

Šajā rakstā ieskicētas aprepozicionāla instrumentāļa leksiskās realizācijas galvenās likumsakarības. Lai gan bieži instrumentāļa prepozicionāla vai aprepozicionāla savienojuma lietošana latviešu valodā ir sinonīmiska, tomēr zināmos apstākļos tiek lietots vai nu tikai bezprievārda, vai tikai prievārda savienojums, un bieži konstrukcijas izvēli motivē vārdlietojuma jēdzieniskais saturs, respektīvi, semantika.

Rakstā kā analizējamais materiāls izmantotas Kārļa Skalbes /1879–1945/ pasaku krājumā "Pasakas", kā arī Gundegas Repšes darbā "Septiņi stāsti par mīlu" (1992) sastopamās aprepozicionālās instrumentāļa konstrukcijas. Minētie autori pārstāv atšķirīgus laikposmus, tādēļ šo tekstu salīdzinājums var liecināt par aprepozicionāla instrumentāļa lietojuma pārmaiņām latviešu valodā.

K. Skalbes pasakām raksturīgi dažādi tēlaini apzīmējumi, salīdzinājumi, tēlaini raksturojumi, daudzveidīgu māksliniecisko paņēmienu izmantojums tēlu un vides raksturošanai.

Savukārt Gundegas Repšes prozas ciklā, kas ir filozofiski piesātināts, iekšēji spriegs, vairāk ir dialogu formā risinātu sarunu, kas nav tik tēlainas, dominē sarunvalodā lietoti izteiksmes līdzekļi.

---

⁵ Nītiņa D. Prievārdu lietojuma pārmaiņas latviešu rakstu un literārās valodas attīstības gaitā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1975, Nr. 12, 95. lpp.

Abos daiļliterāras avotos sastopamajās bezprievarā instrumentāla konstrukcijās šī locījuma formas izmanto lielāko tiesu tādos gadījumos, kad teikumā instrumentāli tuvāk paskaidro kāds cits vārds. "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" II daļā norādīts, ka tādos gadījumos "lietvārds instrumentālī kļūst it kā par teikuma priekšmeta ilgstošu pavadoni – par teikuma priekšmetam piemītošu pastāvīgu pazīmi vai īpašību."⁶ To balsta arī K. Skalbes pasaku piemēri: *Pretim nāca pazemas sievietes platiem pleciem, resnām kājām kā stabiem*.⁷; *No galda piecēlās apaļa skuķe melnām acīm, melniem matiem un nolika man priekšā prāvu medus podu un lielu, baltu krūzi ar pienu*.⁸ "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" teiktais attiecināms arī uz gadījumiem, kad instrumentālis ir lietots kādā citā teikuma locekļa funkcijā.

Var izdalīt vairākas grupas, kurās atklājas aprepozicionāla instrumentāla dominante pār prepozicionālu instrumentāla lietojumu.

Aprepozicionāls instrumentālis tiek lietots, raksturojot kādu cilvēka, dzīvnieka, arī auga, respektīvi, dzīvas vai (retāk) nedzīvas būtnes, pastāvīgu īpašību (vairāk tas attiecināms tieši uz ārējo izskatu). K. Skalbes pasakās šie raksturojumi ir tēlaini un ļoti spilgti, bet G. Repše izmanto īsus, kodolīgus raksturojumus, bieži vien iesaistot aprepozicionālās konstrukcijas parcelātos. Piemēram, K. Skalbes pasaku piemēri: *Tad, kā tas gadījās, kā ne, tēvs salīga jaunu puisi bālu, platu seju, lielu muti, degoši sarkanu galvu*⁹; *Skaidās sēdēja vecs krupis kā zemes pika, brūnu, kraupainu ādu*.¹⁰ G. Repšes darbā šādi teikumi: *Zigfrīds ir literatūrkritiķis. Melnīgsnējs, viegli aizpampušām acīm un*

⁶ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. II. R.: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1962, 401. lpp.

⁷ K. Skalbe. Pasakas. Rīga: Liesma, 1979, 236. lpp.

⁸ Turpat, 20. lpp.

⁹ K. Skalbe. Pasakas. Rīga: Liesma, 1979, 42. lpp.

¹⁰ Turpat, 213. lpp.

*sliktu ēstgribu*¹¹; arī *Viņš pieiet Fransam cieši klāt. Garā, pelēkā šinelī, kailu galvu. Laipnām, gudrām acīm*¹².

Tāpat K. Skalbes un G. Repšes tekstos aprepozicionāls instrumentāļa lietojums izmantots, lai raksturotu kādu dabas parādību vai norises dabā konkrētā situācijā, piemēram, *Ošu lapas drebēja, un mēneša gaisma zem zariem bēga nemierīgām strīpām*¹³; *Ziemeļu pusē tēvs iestādījis dzīvības kokus, kas sudrabaini zilganām ēnām slēpj mūsu dzīvi no ielas*.¹⁴

Aprepozicionāla instrumentāļa lietojums raksturīgs arī, izsakot pazīmes vai īpašības, kas aktualizējas saistībā ar konkrēto situāciju, stāvokli. Bieži vien šāds instrumentāļa lietojums izsaka arī darbības veidu. Piemēram, *Stirnas bērns izbiedētām, apaļām acīm raugās viņos no tumsas un, noliecis punaino pieri, triecas stiklā*¹⁵; *Sievietes peld upē saziepētām galvām kā ragaini velni, reizēm labsajūtā ieelšoties*¹⁶; *Jorge ietinas viņas melnajos sīksprogu matos un pacietīgām, nekautri ziņkārīgām rokām aptausta sievieti*¹⁷; *Nu tu stāvi pie mana muļķīgā kapa, kas apkrauts liekulīgiem kroņiem, un baidies pieskarties zemei, kurā domā mani esam*.¹⁸ K. Skalbes pasaku piemēri: *Paceltu bārdu Ruņģis nosēdās soģa krēslā un uzlika vēderu uz galda*¹⁹; *Veci un jauni mirdzošām sejām spiedās ap ēzes uguni*..²⁰

Arī šādi piemēri kā *Un, kad tā iemīga, skaists jauneklis sēdēja pie viņas kājām un skatījās viņā nokauta jēra acīm, lēns un smags kā miris ūdens*²¹ vai *Upē ledus ir izgājis, straume brūndzeltenām, duļķainām šautrām trencas uz priekšu, bet zem*

¹¹ Repše, G., Rožkalne A. Poētiskā anatomija. Rīga: Pētergailis, 1999, 205. lpp.

¹² Turpat, 205. lpp.

¹³ Turpat, 112. lpp.

¹⁴ Turpat, 191. lpp.

¹⁵ Turpat, 188. lpp.

¹⁶ Turpat, 235. lpp.

¹⁷ Turpat, 242. lpp.

¹⁸ Turpat, 180. lpp.

¹⁹ K. Skalbe. Pasakas. Rīga: Liesma, 1979, 34. lpp.

²⁰ Turpat, 244. lpp.

²¹ Turpat, 68. lpp.

kārklīem izplosītā sniegā asinis savilkušās ledus peļķē – ovāls, mirdzošs spogulis²², Laima apkrīt vecajam vīram ap kaklu un raud neatņemdamās skaļām, rējiem līdzīgām vaimanām²³ liecina par to, ka zināmos apstākļos īpašības izpausmes raksturojums aprepozicionālā instrumentālī ir saistāms arī ar darbības veida izteikšanu.

Citētie piemēri rāda, ka raksturojošās pazīmes apzīmējums, kas izteikts ar īpašības instrumentālī, var atrasties gan pirms, gan arī pēc raksturojamā vārda.

Aprepozicionāls instrumentāļa savienojums tiek lietots tātad, arī izsakot darbības veidu, piemēram, *iet soļiem, iet kājām*, kā arī, izsakot daudzuma vienību, mēru, apjomu, *dzert malkiem, ēst kilogramiem, bērt riekšavām, lidot bariem*. K. Skalbes pasaku krājumā lasāmi šādi piemēri: *Māte sīkiem solīšiem tekāja viņam apkārt, nobijusies, ka tik viņš kaut ko neapgāz²⁴; Rāmiem soļiem viņš gāja pār kalniem ar pilošiem padebešu maisiem pār pleciem..²⁵, Tad viņš novilka un atstāja pie ratiem arī savus zābakus, prātīgi pārlikdams, ka basām kājām viņš klusītēm, vieglītēm tiks ātrāk klāt Nezināmam.²⁶ Arī G. Repšes darbā darbības veids palaikam izteikts ar aprepozicionālu instrumentālī, piemēram, *Aleks aiziet pa mēness dzirkstīto parka aleju. Vingriem, jaunekļīgiem soļiem²⁷; tāpat arī Franss mēmi noraugās aizskrejošajā stāvā un stīviem locekļiem iet uz muižu.²⁸**

Konteksta nosacīts, respektīvi jēdzieniskā satura nosacīts ir līdzekļa un veida instrumentāļa aprepozicionāls lietojums konkrētos teikumos. Leksiskās nozīmes realizācijas gramatiskā specifika ir cieši saistīta ar teksta autora komunikatīvo mērķi, proti, ja uzsvars vairāk ir uz veidu, ja informācijā prevalē veids, tad raksturīgāka ir aprepozicionāla konstrukcija, *Viņš mierīgi*

²² Repše, G., Rožkalne A. Poētiskā anatomija. Rīga: Pētergailis, 1999, 190. lpp.

²³ Turpat, 243. lpp.

²⁴ Turpat, 245. lpp.

²⁵ Turpat, 214. lpp.

²⁶ Turpat, 150. lpp.

²⁷ Turpat, 206. lpp.

²⁸ Turpat, 204. lpp.

pašķīra **elkoņiem** kļiedzošo sieviešu un bērnu baru un nostājies raisīja izkapti no kāta..²⁹ Tad vārava **abām rokām** apkampa viņa galvu un vilka to pie savām krūtīm.³⁰

Starp citu, aprepozicionāla izteiksme ir izplatīta arī kontekstos, kur verbs lietots divdabja formā un vārdkopas ar instrumentāli savā ziņā ir savrupinātas, piemēram, *Putni salīda siltos, **sūnām aizbāztos** koku dobumos, lācis ierāvās migā³¹, Kādā rītā uzkāpu **retām priedēm apaugušā** krastā un nevarēju ieraudzīt aiz viņa nekā cita kā debesis³², Tad viņš kaunīgi izvilka no sola apakšas savas **auklām aptūtās** kājas noplīsušās lupatu korpēs un pats par sevi pakratīja galvu ..³³, Kad viņi stāv pie autobusa, **mantām aprkūvušies**, lai dotos atpakaļceļā, švikstoņa, vēdas un dīvains troksnis liek pacelt galvas.*³⁴

Aprepozicionāls instrumentālis var norādīt arī laiku vai laika sprīdi, kurā notiek darbība, vai arī apzīmēt kādu daudzuma vienību, norādīt, kādās svara, mēra, skaita vienībās realizējas darbība. K. Skalbes pasaku piemēri: *Atspiedusies uz rokas, viņa **caurām dienām** sēdēja pie vārtu sarga lodziņa, un visi apbrīvoja viņas maigo, balto seju un lielās, skumjās acis³⁵; **Veselām dienām** viņš sēdēja un skatījās uz žagarblāķi³⁶; Es gribētu paklausīties sējas vārnu maigos kļiedzienus, kuras **bariem** lido ap atvērtām torņu lūkām³⁷; Pusdienā lācis **riekšavām** bēra auzas mutē³⁸; Krāsnis tvīka un garoja, un brūni plāceņi kūpēdami **rindām** vien gūlās uz mūra.*³⁹ Iepriekš minētie piemēri rāda, ka, norādot laiku vai laika sprīdi, kā arī daudzuma veidu, parasti lieto

²⁹ K. Skalbe. Pasakas. Rīga: Liesma, 1979, 30. lpp.

³⁰ Turpat, 97. lpp.

³¹ Turpat, 249. lpp.

³² Turpat, 20. lpp.

³³ Turpat, 237. lpp.

³⁴ Repše, G., Rožkalne A. Poētiskā anatomija. Rīga: Pētergailis, 1999, 276. lpp.

³⁵ K. Skalbe. Pasakas. Rīga: Liesma, 1979, 247. lpp.

³⁶ Turpat, 209. lpp.

³⁷ Turpat, 163. lpp.

³⁸ Turpat, 208. lpp.

³⁹ Turpat, 219. lpp.

=====
tikai bezprievārda instrumentāla konstrukcijas, tāpēc bieži vien šādam instrumentālim piemīt tendence adverbializēties. Jāatzīst, ka vārdšķiru robežas valodā nav strikti noteiktas un ir konstatējama atsevišķu vārdu un noteiktu vārdu grupu tendence, piederot vienai vārdšķīrai, ietiekies citas vārdšķīras semantiski gramatiskajā un funkcionālajā laukā un pat pāriet citā vārdšķīrā. Tomēr šādos robežgadījumos, iespējams, par adverbiem atzīstamas tikai tās formas, kurām vairs nav valodā funkcionējoša lietvārda motivētālvārda. Kā piemēru var minēt "Septiņos stāstos par mīlu" lasāmo teikumu: "*Tā runā aumaļām, aizrīdamās, skaļi kliezdot un vāri noslāpstot.*"⁴⁰

A. Kalnača raksta: "Bezprievārda instrumentālim nereti ir adverbiāla nozīme – veida, laika, mēra vai cēloņa –, bet tāpēc to nevar uzskatīt par adverbu."⁴¹ Uz šo problēmu norāda arī E. Soida darbā "Adverbs un adverbēšanās mūsdienu latviešu valodā". Valodniece raksta: "Substantīvu locījumu adverbu grupā ir adverbi, kas homonīmi ar mūsdienu latviešu valodas daudzskaitļa instrumentāli: *vietām, brīžiem, reizēm, kājām*. Formālo rādītāju šiem adverbiem nav, ar ko tie atšķirtos no locījumu formām."⁴²

Nereti tekstā vērojams, ka aprepozicionāls lietojums ir jau daļēji sastindzis, iekļaujoties frazeoloģiskā izteiksmē. Tādiem aprepozicionāla instrumentāla savienojumiem, piemēram, *ēst gariem zobiem, degt zilām ugunīm*, ir jau frazeoloģisks raksturs, taču tiem līdzās ir arī varianti ar prepozīciju, un prepozīcija instrumentāla formā bieži ir fakultatīva. Tātad daļai frazeoloģismu ir komponenti, kuru klātbūtne frazeoloģismā ir iespējama, bet nav obligāta. Prepozicionāls vai aprepozicionāls instrumentāla lietojums lielā mērā saistīts ar valodas ritmu un aprepozicionāla instrumentāla pašpietiekamību konkrētos

---

⁴⁰ Repše, G., Rožkalne A. Poētiskā anatomija. Rīga: Pētergailis, 1999, 179. lpp.

⁴¹ Kalnača A. Lietvārda locījuma formu paradigmātika latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 3. Liepāja, 1999, 86. lpp.

⁴² Soida E. Adverbs un adverbēšanās mūsdienu latviešu valodā. R.: Latvijas Valsts universitāte. 1969, 15. lpp.

tekstos. Domāju, ka frazeoloģismu lietojumā liela nozīme ir arī valodas lietotāja subjektīvajai valodas izjūtai.

Sasaistot aprepozicionāla instrumentāļa leksiskās realizācijas galvenās likumsakarības ar instrumentāļa gramatiskajām nozīmēm, redzams, ka pārsvarā aprepozicionālas formas tiek lietotas, izsakot veida, pazīmes vai īpašības, retāk arī līdzekļa nozīmes, turpretim nav raksturīgs aprepozicionāls lietojums pavadoņa un lielā vairumā gadījumu arī līdzekļa instrumentāļa nozīmē. Prepozicionāla instrumentāļa lietojuma prevalence mūsdienu valodā varētu būt viens no argumentiem par to, ka instrumentālis savas neatkarīga, atsevišķa locījuma pozīcijas zaudē. Tomēr, kā rāda rakstā konstatētie aprepozicionāla instrumentāļa lietošanas piemēri, šāda veida instrumentāļa konstrukcijas arī mūsdienu valodā, pat visjaunākajā, funkcionē un ir daudzveidīgas, un tām ir nozīme arī vārda leksisko nozīmju bagātināšanā.

Avoti

Skalbe K. Pasakas. Rīga "Liesma", 1979.

Repše, G., Rožkalne A. Poētiskā anatomija. Rīga: Pētergailis, 1999.

Literatūra

1. Gāters A. Lettische Syntax. Die Dainas. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1993.

2. Kalnača A. Lietvārda locījuma formu paradigmātika latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums 3. Liepāja, 1999, 81.–97. lpp.

3. Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. II. R.: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1962.

4. Nītiņa D. Aprepozicionāla izteiksme latviešu valodā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1973, Nr. 2, 115.–119. lpp.

5. Nītiņa D. Prievārdu lietojuma pārmaiņas latviešu rakstu un literārās valodas attīstības gaitā. – Latv. PSR ZA Vēstis, 1975, Nr. 12, 87.–98. lpp.

6. Soida E. Adverbs un adverbēšanās mūsdienu latviešu valodā. R.: Latvijas Valsts universitāte. 1969.

Regularities of most typical usage of non-prepositional instrumental vocabulary*Summary*

The article outlines the principal regularities of non-prepositional instrumental vocabulary usage. Although the use of instrumental prepositional or non-prepositional conjunction in the Latvian language is mainly synonymous, still in certain circumstances either only prepositionless or only preposition conjunction is used and often it is also motivated by conditional semantic use in relation to the sense of content.

Associating the principal regularities of non-prepositional instrumental vocabulary use with grammatical meanings of instrumental, the correspondences are formed, where mostly the non-prepositional forms are used, expressing the meanings of type, indication or property, less often also of means, but the non-prepositional usage is not specific in the meaning of satellite word and instrumental means. The prevalence of usage of prepositional instrumentals in modern language could be an objection against losing of its independent, separate declension positions. Yet examples of non-prepositional instrumental usage, as stated in the paper, show that instrumental constructions of this kind are also functioning in modern, even the most modern language, they are multiform and important for the enrichment of lexical meanings.

Dace STRELĒVICA**Attieksme pret pielikuma ģenitīvu un tā lietojums
latviešu valodā**

Bieži vien valodas lietotājiem mēdz būt kritiska attieksme pret vārdiem vai konstrukcijām, kas ienākuši no citām valodām. Taču reizēm tiek kritizēti arī elementi, kas attiecīgajā valodā nebūt nav aizgūti, bet ir tai gluži raksturīgi un dabiski. Parasti tas notiek, ja, piemēram, attiecīgā konstrukcija valodniecības nespeciālistam šķiet neparasta un neloģiska. Tā laika gaitā ne reizi vien latvieši ir izrādījuši neapmierinātību ar pielikuma jeb pasugas ģenitīvu.

Jāuzsver gan, ka par šo parādību vēl nav veikti statistiski pētījumi vai aptaujas; faktu materiāls pagaidām nav tik pilnīgs, lai šai rakstā izteiktu neapstrīdamus secinājumus. Taču, kaut arī te uzstādītās hipotēzes vēl būtu jāapstiprina un jāpārbauda, aplūkojamā parādība, manuprāt, ir pietiekami aktuāla, lai par to sāktu runāt arī šādā hipotētiskā līmenī.

Kaut arī šajā pētījumā runa būs tikai par latviešu valodu, interesanti pieminēt, ka arī citur pasaulē vērojama pretrunīga attieksme pret ģenitīvu. Piemēram, interneta mājaslapā "*Alt-Usage-English*" (*AUE*, tajā tiek aplūkoti dažādi angļu valodas jautājumi) publicētā B. Kanningema (*Cunningham*) rakstā minēts, ka *AUE* saņēmusi daudz e-pasta vēstuļu, kuru autori kritiski izteikušies par dažādām ģenitīva konstrukcijām, "balstīdamies uz aplamā priekšstata, ka ģenitīva locījums vienmēr izsaka piederību" (1; *tulk. mans*). Kanningems izsaka minējumu, ka viens no iemesliem ir tas, ka 18. gadsimta angļu valodnieks R. Louts (*Lowth*) termina *genitive* vietā lietojis *possessive* ("posesīvs", "piederības-"), un tādējādi ietekmējis arī vēlāko laiku uzskatus. Taču acīmredzot ģenitīva instinktīvā saistīšana ar piederību nav skaidrojama ar kādu konkrētu vēsturisku faktu un konkrēta termina lietojumu, ja reiz tā ir raksturīga dažādām kultūrām un dažādos laikos.

Tieši tādēļ – maldīgi uzskatot, ka ģenitīvam noteikti jāizsaka piederība – latvieši bieži vien ir kritizējuši pielikuma jeb pasugas ģenitīva konstrukcijas.

Kā liecina kāds 1920. gadā tapis J. Endzelīna raksts (2, 74–76), tā laika Latvijas Tirgotāju savienība nolēmusi, ka konstrukcijas *direktora kungs* vietā jālieto *kungs direktors*, jo *direktora kungs* varot būt vienīgi Dievs. Iespējams, ap to laiku arī aizsākusies tendence (ko arī tagad palaiķam atbalsta gan emigrācijas latvieši, gan Latvijā dzīvojošie) ierasto uzrunas formu "personvārds ģenitīvā + *kungs / kundze / jaunkundze*" pārveidot, novietojot titulu pirms personvārda nominatīvā. Piemēram, emigrācijas latviete G. Gulēna (emigrācijā kopš 1980. gada; nejaukt ar M. Gulēnu) savā grāmatā par uzvedības normām izsaka neizpratni par, viņasprāt, nelogisko paradumu lietot titulu *kungs* pēc uzvārda ģenitīvā, jo tādējādi iznākot, ka "*Bērziņa kungs* būtu kāds, kas ir uzkundzējies Bērziņam, kam Bērziņš kalpo" (3, 64). Līdzīgi kā Endzelīna laikabiedri Tirgotāju savienības locekļi, arī daži mūsdienu latvieši mēdz kritizēt šo konstrukciju aiz reliģiskiem apsvērumiem, jo cilvēka *kungs* varot būt vienīgi Dievs, nevis cilvēks pats. (Tā izteicies, piemēram, kāds mans paziņa.) Līdzās uzrunas formai ar titulu *kungs* (kas droši vien ir visbiežāk lietotā konstrukcija ar pielikuma ģenitīvu, tāpēc arī izpelņījusies visvairāk uzmanības) nereti kā nepareizas tiek kritizētas arī formas *Rīgas pilsēta*, *Ogres upe* u. tml.

Endzelīns savā pieminētajā rakstā atspēko pielikuma ģenitīva šķietamo nelogiskumu (kas rodas, ja to interpretē kā piederības ģenitīvu). Jāpiemin, ka viņš gan arī nenoliedz konstrukciju "*kungs* + uzvārds nominatīvā" kā latviešu valodā pilnīgi neiespējamu, taču uzskata to par nevajadzīgu. (Interesanti, ka šajā rakstā Endzelīns, kaut arī runā par pielikuma ģenitīvu, pašu terminu *pielikuma ģenitīvs* nemin.) Viņš sniedz vairākus piemērus, kas apliecina šīs konstrukcijas stabilo vietu latviešu valodā – *Ventas upe*, *gana puika* u. c. – un uzsver, ka "[p]ierādīt, ka *Gailīša kungs* latviešiem var būt *kungs*, kuŗu sauc Gailīti, nozīmētu lauzties vaļējās durvīs" (4, 74). Taču acīmredzot, neraugoties uz Endzelīna joprojām lielo autoritāti latviešu valodas runātāju (it īpaši emigrantu) vidū, un arī neraugoties uz pielikuma ģenitīva aprakstiem gan Endzelīna, gan citu autoru sastādītajās latviešu gramatikās (tos aplūkosim vēlāk), šāda "laušanās vaļējās durvīs" joprojām ir neizbēgama.

Par to liecina kaut vai, piemēram, jau pieminētā Gulēnas grāmata. Protams, viņas izteikumi par minētajām pielikuma ģenitīva konstrukcijām ir no valodniecības viedokļa visai nezinātniski. Taču, tā kā sociolingvīsta pētījumu objekts ir valodas un sabiedrības attiecības, šādos gadījumos ir jāņem vērā visi, arī nespeciālistu viedokļi par attiecīgo jautājumu.

Tā, piemēram, Gulēna retoriski jautā: "Kā tas nākas, ka latviešu valodā vienīgie tituli, ko lieto aiz uzvārda, ir *kungs* un *kundze*? Dažkārt arī *tante* un *onkulis* (..)" (5, 63). Tālāk seko autore pārdomas, kuras tādā vai citādā veidā ir izteicis gandrīz ikviens latviešu valodniecības nespeciālists, kuru apmulsinājis pielikuma ģenitīvs: "Semantiski analizējot, *Bērziņa kungs* būtu kāds, kas ir uzkundzējies Bērziņam, kam Bērziņš kalpo. *Bērziņa kundze* varētu būt (..) Bērziņa sirds valdniece (..) bet kas tādā gadījumā ir *Bērziņas kundze*? Kāda, kas uzkundzējusies Bērziņai (..)?" (6, 64).

Autore turpina: "Dažādos laikos ir mēģināts šo dīvainību labot, 1) sapludinot "kungu", "kundzi" ar uzvārdu – Bērziņkungs, Bērziņkundze (..); 2) iesakot "kungus", "kundzes" vispār izskaust, jo tie atgādinot klaušu laikus un latvietim nemaz nepiestāvot (..); 3) pārceļot "kungu", "kundzi" pirms uzvārda – *kungs Bērziņš*, *kundze Bērziņa* – pēc *deputāts Bērziņš*, (..), *skolotāja Vītoliņa* parauga. (..) [M]anai ausij un mēlei šis variants "pieguļ" vislabāk ne tikai no gramatiskā, bet arī (..) no psiholoģiskā viedokļa." (7, 64).

Kas attiecas uz pirmo punktu – ģenitīvs, protams, "nepazūd" arī tad, ja no vārdkopas izveidots saliktenis un tiek elidēts ar ģenitīvu izteiktās salikteņa pirmās daļas beigu patskanis. (Latviešu valodā pielikuma ģenitīvs salikteņos parādās bieži vien. Arī par tiem sīkāk runāsim tālāk.) Interesanti, ka nedaudz tālāk savā grāmatā (nodaļā "*Kad varētu iztikt bez "kungiem" un "kundzēm"*"; 8, 65) Gulēna kā pozitīvu min piemēru, kad bijušā kolhoza "Lāčplēsis" populārais priekšsēdētājs Edgars Kauliņš bieži uzrunāts par *Kauliņtēvu*. (Taču šī konstrukcija, bez šaubām, satur tādu pašu pielikuma ģenitīvu, kāds būtu *Kauliņa kungs* vai *Edgaronkulis*.)

Kā jau sacīts, pielikuma ģenitīvs ir minēts un ilustrēts ar piemēriem dažādās latviešu valodas gramatikās un citos avotos. Aplūkosim dažus no tiem hronoloģiskā secībā.

Endzelīna un Mīlenbaha "Latviešu gramatikā" (1907, šeit citēts tās 1934. g. izd.) ģenitīvu klasifikācijā "Ģenitīvs atkarā no lietu, skaitļu, vietnieku vārdiem" ir otrajā grupā (aiz ģenitīva pie darbības vārdiem), un tās 6. apakšgrupā ir pielikuma ģenitīvs, aprakstīts šādi: "Kā piederuma ģenitīva atvasis uzlūkojams pasugas jeb pielikuma ģenitīvs (...). Pasugas ģenitīvā nostājas pasuga, kuŗa paskaidro sugas vārdu, no kuŗa pasugas ģenitīvs atkarīgs. [Tas] latviešu valodā ļoti iecienīts: bērzu koks, vizbuļa puķe, govš lops, (...) skauģu ļaudis, nelaiķa māmuliņa (...), kaimiņu saimnieki (...), kvekšu suns (...), Rīģas pilsēta, Ventas upe, Alpu kalni" (9, 208). "Piederuma", t. i., piederības ģenitīvs šai klasifikācijā ir 5. apakšģrupa, ilustrēts arī ar tādu piemēru, kas vēlāk atzīts par pielikuma ģenitīvu: *Firksa kungs*. Kā redzams, viedoklis par šādu konstrukciju tolaik vēl nav bijis skaidri noformulēts.

A. Ģiezena "Latviešu gramatikā" (1926), klasificējot ģenitīvu, kā pirmā ģrupa tiek sniegts "Ģenitīvs atkarībā no lietu, skaitļu un vietnieku vārdiem", savukārt tā pirmā apakšģrupa ir "pasugas jeb pielikuma ģenitīv[s] (*genitivus appositivus, explicativus*)", kuru "lietojam, ja sugas vārdu (*genus*) paskaidrojam ar pasugas vārdu (*species*). Šis ģenitīvs latviešu valodā bieģi lietojams: Apses koks, rozes puķe, kalpa puisis, nelieša cilvēks, ģana zēns, kurtu suns. Ģeografiskie nosaukumi pie attiecīga sugas vārda nostājas arī šai pašā ģenitīvā: Rīģas pilsēta, Pļaviņu miests, Daugavas upe, Himalaju kalni, Sicilijas sala, Babītes ezers" (10, 105). Uzrunas forma ar titulu *kungs* šeit nav minēta.

Darba "Valodas un rakstības ļautājumi" (1940) nodaļā par uzvārdu lietoģumu Endzelīns ar konstrukģiju *Kalniņa kungs* ļau ilustrē pielikuma ģenitīvu. Viņš raksta: "Latviešu valodai īpatnēja izteiksme ir t. s. pielikuma ģenitīva (*gen. definitivus*) lietāšana: Latvijas valsts, Rīģas pilsēta, (...) Kalniņa kungs. Pagodināģuma formas, piem., "Kalniņa kungs" varēja mums izveidoties ģan tikai pagājušā ģadsimta (19. ģs. – D. S.) otrajā pusē, kad latvieģi sāka skoloties un viņu starpā radās "kungi", un izteiciens

"Kalniņa kungs" varēja rasties pēc tādu jau tautā pazīstamu savienojumu parauga kā: "Suntažu (muižas) kungs" (11, 47). Šeit tātad pausts uzskats, ka pielikuma ģenitīva konstrukcija ar titulu *kungs* radusies pēc piederības ģenitīva konstrukcijas parauga – iespējams, tādēļ 1907. g. Endzelīns ar piemēru *Firksa kungs* vēl ilustrēja piederības, nevis pielikuma ģenitīvu.

Arī 1951. gadā izdotajā "Latviešu valodas gramatikā" Endzelīns, runājot par ģenitīvu, saka, ka "[n]o piederības ģenitīva radies laikam arī t. s. **gen. definitivus**: *skauģu* (var.: viensk. ģen. *skauģa*) *ļaudis*, puīšu blēži, latviešu tauta, trijgalvju velns, kalpa cilvēks, gana (ganu) puika, arāja vīrs, (..), Ventas upe, Kalniņa kungs, Kalniņa mācītājs*, Kalniņa tēvs (..)”. Zemsvītras piezīme: "* Tā, kad Kalniņa mācītājs jāatšķir no cita mācītāja; iespējams arī otrādi: *mācītāja Kalniņš*, kad mācītāja Kalniņš jāatšķir no cita Kalniņa" (12, 560).

Dažus gadus vēlāk izdotajā autoru kolektīva sastādītajā "Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā" (1959) mūs interesējošā konstrukcija aprakstīta un ilustrēta šādi: "7. *P a s u g a s* jeb *pielikuma ģenitīvs* ir pasugas vārds, kas, pievienodamies sugas vārdam, to tuvāk raksturo ar pielikumam līdzīgu nozīmi, piem., *netikums*, *slinkums* – *s l i n k u m a netikums*; *puika*, *nelietis* – *n e l i e š a puika*; *tauta*, *latvieši* – *l a t v i e š u tauta*; *pilsēta*, *Rīga* – *R ī g a s pilsēta*; *upe*, *Maskava* – *M a s k a v a s upe*. (..) Līdzīgs ir *uzvārdu* (vsk. vai dsk.) *ģenitīvs*, piem., *Matīss Kaudzīte* – *K a u d z ī t e s Matīss* (..) u. tml. *P a s u g a s* nozīme ģenitīvam ir arī tādos vārdu sakopojumos kā *šķīdona ceļš*, *tīreļa purvs*, *vīģes koks*, *vakara laiks*; *kājnieku zaldāti* A. U. 15, 121, *celtnieku pirmrindnieks* u. tml." (13, 392). Interesanti, ka konstrukcija ar titulu *kungs* šeit vispār vairs nav minēta – jo padomju laikos tika aizstāta ar konstrukciju "*biedrs* + *uzvārds* nominatīvā", tāpēc arī nebija nedz aktuāla, nedz vēlama.

Savukārt B. Ceplītes un L. Ceplīša "Latviešu valodas praktiskā gramatika" (1991), kas iznākusi jau neatkarīgā Latvijā, atkal min piemēru *Kalniņa kungs* kopā ar citiem tipiskiem pielikuma ģenitīva piemēriem, definējot šo ģenitīva funkciju

šādi: "7. Tas, ar ko raksturo lietvārda nosaukto priekšmetu, parādību, norādot uz tā konkrēto paveidu, apakšgrupu u. tml. (pasugas jeb pielikuma ģenitīvs) (..)" (14, 15).

(Runājot par uzrunas formu ar titulu *kungs* un valodas lietotāju attieksmi pret to, interesanti būtu izpētīt, kā tieši padomju laiku ieviestais pārtraukums šīs formas lietojumā ir ietekmējis cilvēku attieksmi pret to (un kad radās vēlme aizstāt konstrukciju *Kalniņa kungs* ar *kungs Kalniņš* tieši Latvijā dzīvojošajiem nedaudzajiem otrās formas atbalstītājiem). Vai viņi to vēlējās jau neatkarības sākumā kā ērtu analogu ierastajai uzrunas formai *biedrs Kalniņš*? Vai arī, kad valstiskā neatkarība un uzrunas forma *Kalniņa kungs* kādu laiku jau ir pastāvējusi, forma *kungs Kalniņš* pretstatā tai liekas eksotiskāka un "stilīgāka"?)

Atskatoties uz pielikuma ģenitīva atspoguļojumu dažādu laikmetu avotos, jāatzīmē, ka agrāko laiku gramatikās – piemēram, Ģiezena darbā – šis ģenitīvs minēts kā viena no pirmajām un izplatītākajām ģenitīva funkcijām, bet vēlāk tas ģenitīva funkciju uzskaitījumā aizņem arvien tālāku vietu.

Iespējams, tādēļ, ka latviešu pielikuma ģenitīva lietojums ir mazinājies, par to nav pārāk plaši izteikušies mūsdienu ārzemju letonisti. Piemēram, latviešu ģenitīva pētnieks norvēģu valodnieks S. Bergs-Ulsens (*Berg-Olsen*) savā maģistra darbā (1999) pielikuma ģenitīvu piemin īsi, dodot vienu piemēru *Liepājas pilsēta*, un trāpīgi raksturo to šādi: "(..) kritērijs (*pēc kura atšķir pielikuma ģenitīvu no piederības ģenitīva – D. S.*) ir tas, ka ar ģenitīvu izteiktais lietvārds ir apzīmējamaais lietvārds (*head noun*)" (15, 6–7; *tulk. mans*). Tieši šī, manuprāt, arī ir pielikuma ģenitīva raksturīgākā īpašība – ka ar ģenitīvu izteiktais apzīmētājs un apzīmējamaais vārds attiecas uz vienu un to pašu jēdzienu vai objektu.

(Interesanti arī, ka dažādos aplūkotajos avotos minēti atšķirīgi pielikuma ģenitīva latīniskie nosaukumi – *genetivus appositivus / explicativus / definitivus*. Arī angļu valodā šo konstrukciju apzīmē dažādi – *defining genitive, appositive / appositional genitive*. Terminu dažādība – galu galā, arī latviešu valodā tam ir divi nosaukumi – acīmredzot atspoguļo mainīgo un dažādo

attieksmi pret pielikuma jeb pasugas ģenitīvu un grūtības tā klasificēšanā, ko jau aplūkojām iepriekš.)

Pielikuma ģenitīva lietojuma mazināšanos latviešu valodā ir pieminējusi arī A. Kalnača (2002) savā pētījumā par locījumu formu konkurenci latviešu valodā. Viņa secina, ka "(..) mūsdienu latviešu valodā iezīmējas jauna tendence – nominatīva polisēmijas paplašināšanās (..). Nominatīvam klāt (..) [nākušas] vairākas sākotnējas ģenitīva funkcijas – subjekta izteikšana noliegumā, partitīvā nozīmē un pielikumā (*Kaudzītes Matīss // Matīss Kaudzīte*). Uzvārdos pielikuma ģenitīvs (*kā apstiprinājusi pati autore, šī ir drukas kļūda un domāts "nominatīvs" – D. S.*) mūsdienu latviešu valodā gandrīz pilnībā ir izkonkurējis ģenitīvu, tāpēc par kādu aktīvu sinonīmijas procesu vairs runāt nevar (..) (16, 141) (Šeit runa ir par vārda un uzvārda kombināciju, nevis par konstrukcijām ar uzvārdu un titulu – kur, protams, joprojām dominē pielikuma ģenitīvs.)

Toties ir nozares, kur pielikuma ģenitīvs tiek plaši lietots joprojām – piemēram, terminu darināšana. Endzelīns vairākos savos darbos ir ieteicis, darinot terminus, defissavienojumu vietā lietot konstrukcijas ar pielikuma ģenitīvu – piemēram, nevis *opera-pasaka, aprobe-pulkstenis* bet *pasaku opera, aproces pulkstenis* (17, 46). Citviet viņš iesaka: "Kā nesaka, piem., "kalps puisis", "gans zēns", bet "kalpa puisis", "gana zēns", tāpat latviski skan: (..) *kapteiņleitnants* (..) (nevis: *kapteinis-leitnants* (..))" (18, 18).

R. Kvašīte savā pētījumā par salikteņiem (2003) uzsver, ka ir daudzi salikteņtermini, kā arī vārdkoftermini, kuros kā atkarīgais komponents izmantota lietvārda ģenitīva forma – gan bezgalotnes, gan pilna morfoloģiskā forma. "Lietišķajos tekstos samērā izplatīti ir [...] salikteņi, kuru atkarīgajā komponentā ir darītājpārveidus ar piedēkļiem *-tāj-*, *-ēj-*." (19, 93) Kvašītes sniegtie piemēri: *lēmējinstiūcija, glabātājbanka, šķirējtiesa* u. c. Tā kā šajos salikteņos atkarīgais komponents attiecas uz to pašu jēdzienu, uz kuru pamatkomponents (piemēram, *glabātājbanka* ir banka, kura glabā; šī banka ir glabātāja) tad šie ģenitīvi nepārprotami ir pielikuma ģenitīvi.

Ir arī cita tipa saliktertermini, kuros parādās pielikuma ģenitīvs – piemēram, *meitasuzņēmums, mātesplate* u. c.

Jāpiemin, ka pielikuma ģenitīva konstrukcijas nereti izmanto, lai konkretizētu mazāk pazīstamus jēdzienus – piemēram, *skvoša spēle, pūla spēle, gospeļu mūzika* – vai arī, lai rastu iespēju pievienot lokāmu elementu nelokāmam vārdam – piemēram, *Pope, Hokaido sala, eiro valūta*. (Par pēdējo gan kādā rakstā, apspriežot iespējas nelokāmā vārda *eiro* vietā lietot lokāmu, nedaudz nievīgi izteikusies laikraksta "Diena" žurnāliste G. Nagle: "(..) banku darbinieki jau paši sākuši "lāpīties" ar vārdkopu "eiro valūta" (20, 16). Taču šī "lāpīšanās", kā jau minēts, ir gluži normāla un dabiska parādība.)

Līdzās uzrunas formām ar titulu *kungs / kundze / jaunkundze*, pielikuma ģenitīvs ar īpašvārdiem joprojām vairāk vai mazāk plaši tiek lietots arī šādās konstrukcijās – *Annas tante, Jāņonkulis, Dabas māte* (kā dabas personifikācija), *Jēzus bērniņš, "Kalniņu" mājas*. Taču vērojama arī tendence tos aizstāt ar pielikuma nominatīvu, tāpat kā titula *kungs* gadījumā – *tante Anna, onkulis Jānis, māte Daba, bērns Jēzus*. Arī konstrukcijas "*Kalniņu*" mājas vietā tagad pārsvarā (īpaši masu medijos) lieto: *zemnieku saimniecība* vai *z/s "Kalniņi"* (nosaukumu bieži vien atstājot bez pēdiņām). Iespējams, tieši šīs tendences dēļ mūsdienās vairs nav vērojama pielikuma ģenitīva izmantošana tādos politiski ietekmīgu personu ironiskos apzīmējumos kā *cara tētiņš, Ulmanpaps, Staļintētiņš*.

Kā jau rādīja iepriekš citētie Endzelīna un citu valodnieku sniegtie pielikuma ģenitīva apraksti, pielikuma ģenitīvā bieži lieto ģeogrāfiskus nosaukumus. Bez jau minētajiem varam nosaukt šādus: *Gaižiņkalns, Āfrikas kontinents, Ineša ezers* u. c.

Pielikuma ģenitīvs ar nosaukumiem reizēm vērojams sarunvalodā tādos piemēros kā "*Dienas*" avīze, "*Santas*" žurnāls, "*Rek[sī]ša*" filma (= filma "[Komisārs] Reksis"), "*Titānika*" filma (= filma "*Titāniks*"). Pēdējos divus piemērus gan varbūt varētu uzskatīt arī par vielas vai īpašības ģenitīviem. (Pilnīgi iespējams, ka šīs filmas tiktu apzīmētas šādi arī tad, ja to nosaukumi būtu citādi, bet saturs būtu tas pats. Sal. *Džeimsa Bonda* filmas

(= *filmas par Džeimsu Bondu*), kuru nosaukumi nebūt nav "Džeimss Bonds".)

Diezgan izplatīts lietojums ir arī tādos gadījumos kā "Zvaigznes" apgāds, "Ziemeļblāzmas" stacija, "Torņakalna" stacija. Pēdējo, ja nelieto pēdiņas, var interpretēt dažādi – gan kā piederības ģenitīvu (apdzīvotajai vietai Torņakalnam piederošā stacija), gan kā pielikuma ģenitīvu (stacija "Torņakalns").

Ir pielikuma ģenitīva konstrukcijas ar tautību nosaukumiem – līdzās jau agrāk minētajam *latviešu tauta* par tādiem varētu uzskatīt arī: *japāņu tūristi, mani amerikāņu draugi, mūsu igauņu kaimiņi*.

Pielikuma ģenitīvu bieži lieto arī dažādu cilvēka īpašību (pārsvārā negatīvu) izteikšanai, piemēram, *draņķa / nelieša / pagāna / blēža / muļķa cilvēks*.

Daudzi no iepriekš minētajiem pielikuma ģenitīva lietošanas gadījumiem satur jau agrāk eksistējošus vārdus un jēdzienus – bieži varētu sacīt, ka pielikuma ģenitīvs mantots no pagātnes kopā ar visu frāzi, ar kuru tas izteikts. Taču pielikuma ģenitīva dzīvotspēju mūsdienās vislabāk apliecina tā lietojums ar jauniem, agrāk nezināmiem vārdiem un jēdzieniem vai arī tādus aizstājot. Piemēram, kādā aģentūras *LETA* ziņā avīzē "Diena" (21) minēti "bomžu" *kamieļi* (*kamieļi = bomži*, t. i., klaiņojoši kamieļi). Kādā "Dienas" sākuļlapas slejā, kurā īsi raksturoti galvenie raksti, minētas *labradoru kinoaktrises* (t. i., *kinoaktrises = labradori*; runa ir par divām labradoru kucītēm, kas uzņemtas filmā) (22). Sarunvalodā reiz dzirdēts bulterjeru sugas suņu apzīmējums *cūku suņi* (t. i., *suņi, kas izskatās kā cūkas; suņi = cūkas*). Iespējams, par pielikuma ģenitīvu var uzskatīt arī šādu konstrukciju: "Apsveicu tevi sakarā ar *vakardienas vārdadienu!*" (t. i., ar *vakardienu, kas bija tava vārdadiena*)."

Katrā ziņā pielikuma ģenitīvs latviešu valodā dzīvo, neskatoties uz mēģinājumiem to "labot" un aizstāt ar ko citu. Gluži neizbēgami rodas jautājums – kāpēc vispār tiek mēģināts šo seno konstrukciju "labot"?

Pirmkārt, kā zināms, jebkuras valodas vidē vienmēr ir pastāvējusi gluži neapzināta tendence no sarežģītākām konstrukcijām pāriet uz vienkāršākām. Iespējams, uz šai referātā

aplūkoto parādību daļēji var attiecināt amerikāņu valodnieka D. Laitfuta (*Lightfoot*) teoriju par tā saukto "caurspīdīguma principu" (*Transparency Principle*, aprakstīts darbā "*Principles of Diachronic Syntax*", 1979). Britu valodniece E. Makmahona (*McMahon*) šo teoriju īsumā raksturo šādi: "Caurspīdīguma princips kontrolē neskaidrības (*opacity*) vai izņēmumu daudzumu, kas pieļaujams gramatikā" (23, 119; *tulk. mans*). Vārdu sakot, saskaņā ar Laitfuta teoriju, "caurspīdīguma princips" liek valodā notikt gramatiskām izmaiņām, ja tajā ir pārāk daudz sarežģītu konstrukciju (*complexity*), neskaidru konstrukciju (*opacity*), vai dažādu likumu izņēmumu (*exceptionality*). Tādējādi, iespējams, varam izteikt minējumu, ka latviešiem ģenitīvs un tā konstrukcijas instinktīvi liekas sarežģītāks par nominatīvu (jo bieži prasa, piemēram, zināšanas par līdzskaņu miju attiecīgajā vārdā).

Makmahona arī uzsver, ka "saskaņā ar Laitfuta hipotēzi nav pieļaujama daudznozīmība / pārprotamība (*ambiguity*), jo tā pārkāpj "caurspīdīguma principu" (24, 122; *tulk. mans*). Kā iepriekš redzējām, vairākas latviešu pielikuma ģenitīva konstrukcijas tiek kritizētas tieši savas pārprotamības dēļ (*Kalniņa kungs = *kāds, kurš uzkundzējies Kalniņam*).

Otrkārt, valodas lietotāji bieži izjūt arī gluži apzinātu vēlmi ietekmēt kādus valodā notiekošus procesus vai valodas vienību lietojumu.

Tā, piemēram, latvieši laika gaitā bieži vien ir centušies izvairīties no īpašvārdu pakļaušanas gramatikas likumiem (atcerēsimies kaut vai joprojām aktuālās diskusijas par citvalodu īpašvārdu transkribēšanu vai atstāšanu oriģinālā!). Jau Endzelīns savā laikā nosodīja tendenci sieviešu uzvārdus lietot vīriešu dzimtē un visos gadījumos nominatīvā (25, 50) un ironiski izteicās, ka latviešiem "uzvārds ir gandrīz par neaizsakaamu kulta priekšmetu kļuvis" (26, 75) un tādēļ viņi nevēlas mainīt tā formu. Līdzīgi ir arī ar citiem īpašvārdiem, piemēram, dažādiem nosaukumiem. Endzelīns citu starpā min piemēru "*Latvijas Sargs*" redakcija pareizās konstrukcijas "*Latvijas Sarga*" redakcija vietā (27, 50). Šāda tendence vērojama arī mūsdienās. Piemēram, kompānijas "Lattelekom" rēķinā (par preses

abonēšanu pa telefonu 118) rakstīts: *Vides Vēstis redakcijas tālrunis* (28). Pareizi būtu: "*Vides Vēstu*" redakcijas tālrunis vai, lai izvairītos no ģenitīva nosaukumā: *žurnāla "Vides Vēstis"* (...). Dzirdēta arī kāda realitātes šova reklāma, kurā sacīts, ka šovs uzņemts *sadarbībā ar "Lāčplēša alu"* (nevis *alu*). Šo tendenci nereti pamana arī valodniecības nespeciālisti – piemēram, avīzes "Kurzemnieks" žurnāliste D. Poriņa izsaka sašutumu par to, ka "privileģētais nominatīvs" ieņem ģenitīva vietu tādās konstrukcijās kā "pakalpojums *Baltikums* klientiem" (29). (Pareizi šī frāze skanētu: "pakalpojums "*Baltikuma*" klientiem vai "pakalpojums uzņēmuma "*Baltikums*" klientiem".)

Pilnīgi iespējams, ka šī nevēlēšanās locīt un mainīt "neaizskaramo kulta priekšmetu" – īpašvārdu – arī ir viens no iemesliem, kādēļ ir bijuši mēģinājumi ieviest uzrunas formu *kungs Kalniņš*, kur vismaz vienā locījumā uzvārds parādās savā pamatformā. Varbūt iemesls ir arī tas, ka latviešiem, salīdzinot ar daudzām citām Eiropas tautām, uzvārdi (un arī pašu dibināti uzņēmumi, avīzes u. c.) parādījās relatīvi nesen, tādēļ pret tiem ir tik saudzīga attieksme? Vai arī tas, ka respektētajās un atdarināšanas cienīgajās svešvalodās (kādas latviešiem laika gaitā šķita vācu un pēc tam angļu valoda) gramatiskā sistēma ir tāda, ka īpašvārdu forma mainās minimāli?

Nedrīkstam aizmirst arī otru latviešiem kā relatīvi nelielai, turklāt bieži apspiestai tautai raksturīgo tendenci – izteiktu, bieži vien pat pārspīlētu vēlmi ievērot valodas "pareizību". (Par pūrisma un citu preskriptīvu normu kultivēšanas saistību ar valodas runātāju politisko situāciju izteikušies vairāki pētnieki, piemēram, kanādiešu valodnieks Dž. Tomass (*Thomas*, 30); esmu šo tēmu aplūkojusi arī savā maģistra darbā (31).) Kā jau sacīts iepriekš, pielikuma ģenitīva konstrukcijas latviešiem nereti ir likušās nelogiskas, pārprotamas un tāpat "nepareizas". Iespējams, tieši tāpēc, vēlēdamies glābt savu valodu no šķietamās degradācijas, daļa latviešu ir nolēmuši "nepareizo" konstrukciju apzināti aizstāt ar "pareizu". Cik paliekošas pēdas valodā šī tendence atstās, to rādīs laiks.

Bibliogrāfija un avoti

1. Cunningham, B. *Genitive Is Not Always Possessive*. – Aplūkots internetā 08.08.03; http://alt-usage-english.org/genitive_and_possessive.html
2. Endzelīns J. "Kungam direktoram, kungam Gaīlītim". // *Darbu izlase, III* – Rīga: Zinātne, 1979, 74.–76. lpp. [turpmāk: Endzelīns, 1979].
3. Gulēna, G. "Esiet, lūdzu, tik laipni un...!" – Rīga, Zvaigzne ABC, 1999
4. Endzelīns, 1979
5. Gulēna, 1999
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. Endzelīns, J., Mīlenbahs, K. *Latviešu gramatika*. – Rīga, Valtera un Rapas akciju sabiedrības izdevums, 1934
10. Ģiezens, A. *Latviešu gramatika. Sistematisks kurss vidusskolām. Otrā daļa. Sintakse*. – Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1926
11. Endzelīns, J. *Valodas un rakstības jautājumi*. – 2. izd. Rīga: Zvaigzne, bez gada; (1. izd. Rīga: Ramaves apgāds, 1940)
12. Endzelīns, J. *Latviešu valodas gramatika*. – Rīga: Latvijas Valsts Izdevniecība, 1951
13. *Mūsdienų latviešu literārās valodas gramatika, 1. daļa*. – Rīga, LPSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība, 1959
14. Ceplīte, B., Ceplītis, L. *Latviešu valodas praktiskā gramatika*. – Rīga: Zvaigzne, 1991
15. Berg-Olsen, S. *A syntactic change in progress: the decline in the use of the non-prepositional genitive in Latvian, with a comparative view on Lithuanian*. M. A. thesis. – University of Oslo, 1999
16. Kalnača, A. Lietvārda locījumu formu konkurence latviešu valodā. // *Linguistica Lettica 10*. – Rīga, LU Latviešu valodas institūts, 2002, 135.–150. lpp.
17. Endzelīns, J. *Dažādas valodas kļūdas*. 2. izd. – Rīga: Zvaigzne, bez gada; (1. izd. –Rīga: A. Gulbis, 1932)
18. Endzelīns, 1940
19. Kvašīte, R. Salikteņi: semantika, struktūra un funkcijas lietišķajos tekstos. // *Linguistica Lettica 11*. – Rīga, LU Latviešu Valodas institūts, 2003, 90.–109. lpp.
20. Nagle, G. Iesim uz kino, bet biļeti pirsim par eirām. // *Diena*, 2003. g. 1. marts, 16. lpp.
21. Aģentūras LETA ziņa. Sodīs "bomžu" kamieļu īpašniekus. // *Diena*, datums un lpp. nezināmi

-
22. Diena, 2003. g. 9. augusts, 1. lpp.
 23. McMahon, A. *Understanding Language Change*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999
 24. *Ibidem*.
 25. Endzelīns, 1932
 26. Endzelīns, 1979
 27. Endzelīns, 1932
 28. "Lattelekom" rēķins Nr. 98400246-7, avanss žurnāla "Vides Vēstis" abonēšanai
 29. Poriņa, D. Privileģētais nominatīvs – kas? // *Kurzemnieks*, 2003. g. 26. marts
 30. Thomas, G. *Linguistic Purism*. – London and New York: Longman, 1991
 31. Strelēvica, D. *The Role of Prescriptive Linguistics in Latvia*. M. Phil. thesis. – University of Cambridge, 2000

Defining / Appositive Genitive Constructions in Latvian: Use and Users' Attitudes

Summary

It is quite common for language users to have a critical attitude towards some words and constructions in their language – not only borrowed ones, as it is usually the case, but also native elements if they seem illogical or somehow "incorrect". Thus, many Latvian speakers have felt uncomfortable about some constructions with the defining (also called appositive or appositional) genitive. One of the most often used defining genitive constructions in Latvian is the form of address with the title *kungs / kundze / jaunkundze* (Mr / Mrs / Ms). Unlike many other languages where it precedes the name or surname which takes the nominative case (e. g., Mr Brown), in Latvian the title follows the proper name which is in genitive – e. g. *Kalniņa kungs* (lit.: "Kalnin's Mr", "the Mr of Kalnins"). *Kungs* also means "master", "Lord" – therefore non-linguists have sometimes expressed views that it is illogical to call someone their own master. Other defining genitive constructions are sometimes criticized as well – e. g. *Rīgas pilsēta* (lit.: "Riga's city"; "the city of Riga").

This paper gives a brief insight into the history of the representation of defining genitive in Latvian linguistic literature, as well as its use. It attempts to explain the negative attitude towards defining genitive constructions from a sociolinguistic point of view.

Ilze AUZIŅA

Segmentu izvēle runas sintēzei

Runas tehnoloģija, t. i., datorizēta runas apstrāde, ir viena no svarīgākajām datorlingvistikas un mākslīgā intelekta nozarēm. Tā savukārt tiek dalīta runas sintēzē un runas atpazīšanā. Runas tehnoloģijas galvenais mērķis ir radīt iespēju mehāniskām ierīcēm sazināties ar cilvēku – sniegt un saņemt ne tikai vizuālo, bet arī audioinformāciju. Runas sintēzē tiek ģenerēta runa, savukārt runas atpazīšanas procesā runa tiek transkribēta, t. i., pierakstīta vai nu fonētiskajā transkripcijā, vai ortogrāfijā un tad saprasta.

Runas sintēzes sistēmas ir datu apstrādes sistēmas, kas saņem informāciju, to apstrādā un pārveido par skaņas signālu (Goba 2003). Runas sintēzē ir iespējams izmantot dažādas metodes, piemēram, akustisko, artikulāro sintēzi, segmentu savirknēšanas jeb konkatenācijas¹ sintēzi (*concatenative synthesis*), lineārās paredzēšanas metodi (*linear prediction based method*), sinusoidālos modeļus.

LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijā ir sāka latviešu valodas teksta-runas sintēzes sistēmas izstrāde, kura balstās uz segmentu savirknēšanas jeb konkatenācijas metodi. Viens no svarīgākajiem uzdevumiem, veidojot šādu sintēzes sistēmu, ir vispiemērotāko runas segmentu izvēlēšanās.

Vispārīgs segmentu savirknēšanas sintēzes raksturojums

Runas segmentu savirknēšana jeb konkatenācija ir viena no populārākajām runas sintēzes metodēm. Tajā vajadzīgā secībā tiek savirknēti runas segmenti, kas iegūti no konkrētas balss ierakstiem. Ar šīs metodes palīdzību ir iespējams saglabāt lielu daļu no kāda cilvēka balss akustiskajām īpašībām (Lenzo & Black 2000), radīt saprotamu un maksimāli dabiski skanošu sintētisku runu. Izmantojot segmentu savirknēšanu, var sintezēt

---

¹ Konkatenācija – loģiska datu elementu savirknēšana, lai radītu jaunu datu elementu.

vienu balsi, jo parasti tiek izmantoti no viena cilvēka runas iegūti segmenti.

Konkatenatīvā sintēze ir izmantota dažādās teksta-runas sistēmās. Piemēram, *HADIFIX* (*Halbsilben, Diphone, SufFIXe*) ir vācu valodas teksta-runas sistēma, kas izstrādāta Bonnas universitātē un balstīta uz puszilbju (skat. tālāk), difonu (skat. tālāk), sufiksu savirknēšanu. *HADIFIX* segmentu datu bāzē ir 1080 vienību (750 puszilbes, 150 difoni un 180 sufiksi), un tas ir pietiekami, lai sintezētu gandrīz visus vācu valodas vārdus un arī reti sastopamas skaņu kombinācijas, kas parādās svešvārdos (Portele 1992, Portele 1991). *ORATOR* ir teksta-runas sistēma, kas izstrādāta Bella Komunikāciju izpētes centrā (*Bell Communication Research*), tajā sintēze balstās uz puszilbju savirknēšanu (Santen).

Šai metodei salīdzinājumā ar citām runas sintēzes metodēm ir vairāki trūkumi:

- segmentu savienojuma punktus var būt pārtraukums; tiesa, no tā var izvairīties, izmantojot difonus vai kādu metodi signāla izlīdzināšanai;

- parasti ir nepieciešama liela atmiņa, īpaši tad, ja tiek izmantotas garas savirknētas vienības, piemēram, zilbes vai vārdi;

- savirknēšanai nepieciešamo segmentu atlase un uzkrāšana parasti ir laikietilpīgs un darbietilpīgs process; teorētiski materiālā būtu jāietver visi iespējamie alofoni, bet ir jāizvēlas kompromiss starp kvalitāti un piemēru daudzumu.

Dažas no problēmām var atrisināt, kombinējot konkatenācijas metodi ar citām runas sintēzes metodēm, turklāt segmentu savirknēšanas metodes izmantojums palielinās proporcionāli datoru iespējām.

Konkatenācijā izmantojamās vienības

Viens no svarīgākajiem konkatenācijas „jeb” segmentu savirknēšanas sintēzes uzdevumiem ir atrast pareizu vienību garumu. No izraudzītajiem segmentiem ir atkarīga gan sintezētās runas kvalitāte, gan vienību uzglabāšanas atmiņa. Izvēle parasti ir kompromiss starp īsākām un garākām vienībām. Izmantojot

garākus segmentus, var iegūt dabiskāku runu, jo sintezējot ir mazāk savienojuma punktu un var labāk kontrolēt līdzartikulāciju, bet segmentu datu bāzes apjoms un aizņemtā datoratmiņa palielinās. Izraugoties īsākus segmentus, datu bāzes sagatavošana ir daudz sarežģītāka un laikietilpīgāka.

Parasti konkatenācijā tiek izmantoti vārdi, zilbes, puszilbes (*demisyllable*), fonēmas, difoni, pusfonēmas, zilbes un dažreiz arī trifoni. Tabulā ir raksturotas iespējamās runas vienības, izmantojot angļu valodas datus.² Ailē "kvantitāte" norādīts konkatenācijai nepieciešamo vienību skaits, iekavās norādīts daudzums, kas ir pietiekams, lai varētu sintezēt visus angļu valodas vārdus.

Vienības	Kvantitāte	Raksturojums	Priekšrocības/trūkumi
vārds	300 000 (50 000)	Teikuma pamatvienība.	Priekšrocības: - tiek iegūta ļoti kvalitatīva runa, - vienkāršs konkatenācijas sintēzes algoritms. Trūkumi: - aizņem lielu atmiņu, - izolētu vārdu savirknēšana var pazemināt sintētiskās runas saprotamību un dabiskumu, - jākorģē vārdu garums.
zilbe	20 000 (4400)	To veido kodols (patskanis vai divskanis) un viens vai vairāki blakus esoši līdzskaņi.	Trūkums: - zilbju robeža ir neskaidra.
puszilbe	4500 (2000)	To iegūst, dalot zilbes uz pusēm,	Priekšrocības: - saglabāta pāreja starp blakus fonēmām,

² Tabula aizgūta no internetā pieejamā Ņūkāstlas universitātes lekciju kursa runas sintēzē:

http://murray.newcastle.edu.au/users/staff/speech/home_pages/tutorial_synthesis.html

		dalījuma vieta parasti ir vokāli, kur koartikulācija ir minimāla.	- vienkārši "nolīdzināšanas likumi", - var iegūt plūstošu runu.
difons	1500 (1200)	iegūst, dalot fonēmu savienojumus fonēmas vidū.	Priekšrocības: - pāreja no fonēmas uz fonēmu tiek saglabāta neskarta, - vienkārši "nolīdzināšanas likumi", - var iegūt plūstošu runu
alofons	250	Fonēmas varianti.	Priekšrocība: - vienkāršāks savirknēšanas algoritms salīdzinājumā ar fonēmām
fonēma	37	Fonoloģijas pamatelements.	Priekšrocība: - aizņem mazu atmiņu Trūkumi: - nepieciešami sarežģīti nolīdzināšanas likumi, kas parādītu fonēmu savstarpējo ietekmi, - katram kontekstam jāpievieno intonācija

1. tabula. Sintēzē izmantojamās runas vienības

Vārdi

Vārdi, iespējams, ir visdabiskākās vienības ziņojuma apmaiņas sistēmās ar ļoti ierobežotu vārdu krājumu. Arī pati vārdu saķēdēšana nav sarežģīta. Tomēr ir liela atšķirība starp to, kā tiek izrunāts izolēts vārds un kā tas skan teikumā. Tāpēc, noteiktā secībā savienojot izolētus vārdus, nevar iegūt plūstošu un dabisku sintētisku runu. Tā kā katrā valodā ir simtiem tūkstošu atšķirīgu vārdu (tostarp ļoti daudz īpašvārdu), vārds nav piemērota vienība neierobežotai teksta-runas sintēzes sistēmai. Turklāt vārdus kā konkatēnācijas pamatelementus nav ieteicams izmantot fleksīvajām valodām, piemēram, latviešu, lietuviešu, krievu, jo tad datu bāzē būtu jāietver arī visas konkrētā vārda vārdformas.

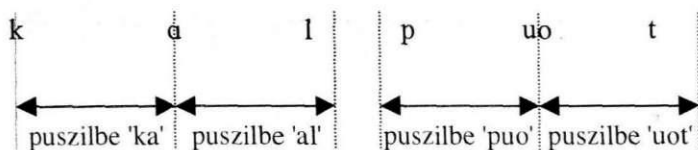
Zilbes

Zilbju skaits katrā valodā ir ievērojami mazāks nekā vārdu skaits, tomēr, neraugoties uz to, arī zilbju datu bāze ir pārāk liela, lai teksta-runas sistēma varētu darboties ātri un kvalitatīvi. Piemēram, angļu valodā ir apmēram 10 000 zilbju. Atšķirībā no datu bāzes, kuras pamatvienība ir vārds, zilbju datu bāzē nevar atspoguļot līdzartikulāciju. Turklāt, ja kā konkatenācijas vienība tiek izmantota zilbe, ir grūti kontrolēt prosodiju teikumā.

Pašlaik pasaulē nav nevienas teksta-runas sistēmas, kas pilnībā balstītos uz vārdiem vai zilbēm. Pašreizējās segmentu savirknēšanas sintēzes sistēmas galvenokārt izmanto fonēmas, difonus, puszilbes vai iepriekšminēto vienību, t. i., vārdu un zilbju, kombinācijas (Lemmet 1999).

Puszilbes

Puszilbes ir zilbju sākuma un beigu daļas: griezuma vieta ir pa zilbes robežu un zilbes centra vidū, kas parasti ir vokālis (skat. 1. att.). Viena no priekšrocībām ir tā, ka nepieciešamas tikai aptuveni 1000 puszilbes, lai radītu, piemēram, 10 000 angļu valodas zilbju. Konkatenācijā izmantojot puszilbes, nevis, piemēram, fonēmas vai difonus, ir ievērojami mazāk segmentu savienojumu punktu. Segmentējot puszilbes, tiek ņemta vērā pāreja no fonēmas uz fonēmu un arī līdzartikulācija. Tomēr atmiņā, ko puszilbju datu bāze aizņem, vēl aizvien ir liela. Atšķirībā no fonēmām un difoniem nav iespējams noteikt precīzu kādas valodas puszilbju skaitu. Ja nav pilnīga puszilbju datu bāze, nevar sintezēt visus vārdus, piemēram, problēmas var rasties, sintezējot īpašvārdus, internacionālistmus. Tomēr puszilbes un zilbes var sekmīgi izmantot sistēmās, kurās tiek kombinēti dažāda garuma segmenti un afiksi, piemēram, sistēmā *HADIFIX* (skat. iepriekš).

1. attēls. Puszilbes

Fonēmas

Visbiežāk izmantotās vienības konkatēnācijas runas sintēzē ir fonēmas, kas ir arī normāla lingvistiska runas prezentācija (skat. 2. att.). Parasti fonēmu skaits valodā svārstās starp 40 un 50, kas acīmredzami ir vismazākais skaits salīdzinājumā ar citām vienībām, piemēram, vārdiem, zilbēm un puszilbēm. Mēģinājumi ar konkatēnācijas palīdzību sasaitīt kopā fonēmas nav bijuši veiksmīgi, jo netiek ņemta vērā blakus esošo fonēmu savstarpējā ietekme, kas atkarībā no konteksta var būtiski ietekmēt un izmainīt fonēmas akustisko izpausmi (Sp Synt Hist 1987). Vairumā gadījumu fonēmas tiek izmantotas uz likumiem balstītā runas sintezatorā, tomēr tās, kombinējot ar difoniem, var lietot arī konkatēnatīvajā sintezatorā (Lemmetty 1999).

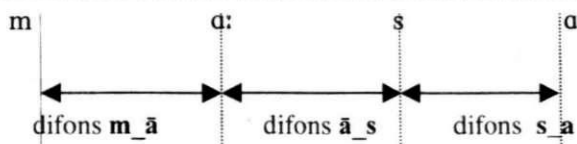

2. attēls.

Difoni

Skaņu savstarpējā ietekme fonēmas akustiskajā centrā ir vismazākā. Tādēļ 1958. gadā tika proponēts jauns jēdziens "difons" (Sp Synt Hist 1987). M. Trubijs (*M. Truby*) bija pirmais, kas, runājot par runas sintēzi, lietoja terminu "difons", ar to saprotot tikai pāreju no fonēmas uz fonēmu bez prosodijas.

Tagad difons ir viens no biežāk izmantotajiem runas segmentiem, un to veido divas blakus esošas pusfonēmas. Difons (*dyads* – 'divvērtīgs elements') tiek segmentēts no fonēmas centrālā, stabilā stāvokļa punkta līdz nākamās fonēmas centrālajam, stabilajam punktam, tādējādi difoni ietver pāreju no vienas fonēmas uz nākamo fonēmu (skat. 3. att.) (Lenzo & Black 2000).

3. attēls.

Tas nozīmē, ka skaņas signāla deformācija divu difonu savienojuma punktā būs minimāla. Vēl viena priekšrocība, izmantojot difonus, ir tāda, ka fonēmu savstarpējā ietekme vairs nav jāapraksta ar likumu palīdzību. Pieņemot, ka ikviena konkrētas valodas skaņa var savienoties ar jebkuru citu skaņu, fonēmu savienojumu skaitam vajadzētu atbilst valodā eksistējošo fonēmu skaita kāpinājumam kvadrātā. Tomēr dabiskajās cilvēku valodās ir fonotaktiski ierobežojumi – daži fonēmu pāri ir neiespējami, pat veselu fonēmu klašu savienojumi nav iespējami. Piemēram, somu valodā kombinācijas /hs/, /sj/, /mt/ viena vārda robežās nav sastopamas. Arī latviešu valodā no teorētiski iespējamiem 2304 difoniem (48 latviešu literārās valodas fonēmas kvadrātā) reāli runā (viena vārda robežās) sastopami aptuveni 1200 fonēmu savienojumi: latviešu literārajā valodā nav, piemēram, difonu [æ: _o], [æ: _o:], [æ_f], [p_dʒ].

Protams, skaidri definēt, kuri fonēmu savienojumi var rasties, kuri – nē, nevar, jo artikulārā sistēma ir pietiekami elastīga, lai mēģinātu artikulēt nepazīstamas fonēmas, un cilvēks spēj radīt arī tā saucamos neiespējamus fonēmu pārus. Turklāt, ja, definējot difonu pārus, tiek aplūkoti fonēmu savienojumi, kas rodas divu vārdu saturā, tad difonu saraksts var tikt papildināts ar jauniem elementiem. Veidojot difonu datu bāzi, tomēr ir jāmēģina rast vidusceļu un jāizvērtē, kuri ir iespējamie vai potenciāli iespējamie fonēmu savienojumi valodā.

Difonu datu bāzē iekļauto vienību skaits parasti svārstās no 1500 līdz 2000, kas, protams, aizņem lielāku datoratmiņu un padara segmentu atlasī daudz sarežģītāku un laikietilpīgāku salīdzinājumā ar fonēmu datu bāzes veidošanu. Tomēr segmentu skaits un apjoms vēl aizvien ir apmierinošs, piemēram, holandiešu valodas konkatēnatīvajā sintezatorā tiek izmantoti

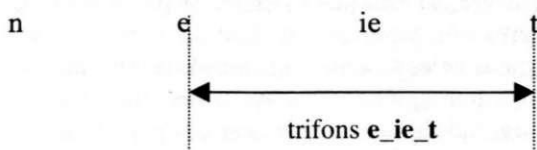
1179 difoni. To skaits palielinās līdz 2294, ja tiek aplūkoti difoni uzsvērtās un neuzsvērtās zilbēs. (Smits).

Difonu konkatenācijas trūkums ir tas, ka pārrāvums var parādīties tieši vokāļa vidū, ja diviem blakus esošiem difoniem ir atšķirīga kvalitāte. Segmentējot difonus latviešu valodā, jāņem vērā, ka garās zilbes var tikt dažādi intonētas, tātad atšķiras intensitāte un pamattonis. Piemēram, sintezējot zilbi "bāl", ir svarīgi, lai abi difoni "b_ā" un "ā_l" būtu segmentēti no vienādi intonētām zilbēm.

Difonus var segmentēt, tos variējot pēc intensitātes, augstuma, ilguma, t. i., katram difonam dodot vairākus variantus (protams, tad difonu skaits divkāršojas vai pat trīskāršojas), bet var katrai pārejai no fonēmas uz fonēmu dot tikai vienu variantu. Tādā gadījumā, lai iegūtu dabisku sintezētu runu, t. i., lai parādītu atšķirību starp uzsvērtām un neuzsvērtām zilbēm, arī dažādi intonētām zilbēm, ir nepieciešama programma, kas modelē sintezēta teksta prosodiju.

Citas runas sintēzē izmantojamās vienības.

Garākas segmentālas vienības, piemēram, trifoni (*triphones*) vai tetrafoni (*tetraphones*), tiek izmantotas reti. Trifoni savā ziņā ir līdzīgi difoniem – tos veido viena vesela fonēma, ko no abām pusēm ietver pusfonēma (pusfonēma – fonēma – pusfonēma):

4. attēls

Tātad trifoni ir fonēmas ar specifisku kreiso un labo kontekstu. Piemēram, angļu valodā runas sintēzē ir nepieciešamas vairāk nekā 10 000 šādu vienību.

Tetrafonus veido divas veselas fonēmas, ko no abām pusēm ietver pusfonēma (pusfonēma – fonēma – fonēma – pusfonēma).

Pusfonēmas parasti tiek segmentētas no vārda beigām un vārda sākuma (klusums + pusfonēma, pusfonēma + klusums).

Runas segmentu datu bāzes izstrādes gaita

Runas segmentu datu bāzes veidošanas gaitā ir vairākas fāzes. Pirmkārt, jāizvēlas vispiemērotākās, visatbilstošākās vienības, piemēram, fonēmas, zilbes, difoni u. tml.

Otrkārt, ir jāieskaņo dabiskā valoda tā, lai vēlamās runas vienības (fonēmas) būtu sastopamas visos iespējamajos kontekstos. Var izmantot:

- speciāli šim nolūkam sagatavotu saistītu tekstu, kurā būtu atrodamī visi nepieciešamie fonēmu savienojumi,
- beznozīmes vārdus (*nonsense carrier words*) vai frāzes,
- standartfrāzes vai teikumus, kuros var tikt mainīts viens vai vairāki vārdi,
- plašu runas korpusu.

K. Lenzo un A. Bleks uzskata (Lenzo & Black 2000), ka, izmantojot beznozīmes vārdus, iegūtais materiāls ir sistemātiskāks (saskaņīgāks) un difonus ir vieglāk savienot. Turklāt fonētiskas virknes izrunu ir daudz vienkāršāk definēt "beznozīmes" vārdos, nevis no teksta izvilktos dabiskos vārdos. Turklāt, viņuprāt, artikulējot dabiskas frāzes, runātāji var mēģināt uzsvērt tieši vajadzīgās fonēmas. Ievērojot šos nosacījumus, var eksperimentēt, izmantojot difonu ieguvei gan beznozīmīgas frāzes un vārdus, gan saistītu tekstu, un pēc tam salīdzināt eksperimenta rezultātus.

K. Lenzo un A. Bleks ir radījuši mākslīgas frāzes tā, lai vajadzīgie difoni atrastos vārda vidū, jo, tā kā ir nepieciešams laiks, lai cilvēka artikulārā sistēma sāktu darboties, viņi neiegūst difonus no vārda sākuma vai beigu zilbēm, ja vien šī pāreja no vai uz klusumu nav difona daļa (jautājumā). Piemēram, no frāzes

SIL T AA B AA B AA SIL

tiek iegūti difoni [B-AA] un [AA-B], bet no

SIL T AA T EY AE T AA SIL

tiek iegūts [EY-AE]. Ja vien difoni [T-EY] un [AE-T] netiktu ņemti no citām frāzēm, varētu ekstrahēt arī šos difonus (Lenzo & Black 2000).

Lai sintezētā runa būtu dabīgāka, J. Sagisaka (Sagisaka 1992) un N. Kempbels (Campbell 1997) iesaka savirknēšanas sintēzei paredzēto segmentu datu bāzes izveidei izmantot runas korpusus.

Sagisaka izklāstīja shēmu, kā atlasīt nevienāda lieluma (*non-uniform*) vienības no apmēram 5000 vārdu lielas datu bāzes, kas ierakstīti, balstoties uz vārdu biežuma saraksta. N. Kempbels iesaka, veidojot segmentu datu bāzi, ņemt vērā arī prosodiju un izmantot plašu runas (ielasītu teikumu) korpusu. Ideālais runas korpusa apjoms un sabalansējums (segmenti un prosodija) vēl tiek apspriests. Viņaprāt, plaša un daudzveidīga korpusa izmantojums ļauj radīt augstākas kvalitātes sintezētu runu, tomēr, veidojot runas korpusu, ir jāizvēlas optimālais teksts (Iida & Campbell).

Treškārt, vienības no iegūtajiem dabiskās runas ierakstiem ir jāsegmentē.

Segmentu iegūšana no dabiskās valodas parasti ir ļoti laikietilpīgs un sarežģīts process. Tomēr ir iespējams šo procesu automatizēt vai vismaz atvieglināt, pareizi izraugoties analīzei paredzēto ieejas tekstu. Var izstrādāt likumus, uz kuriem balstoties var automātiski atlasīt un sagatavot konkatēnācijai paredzētos segmentus, bet arī likumu izstrāde ir sarežģīts un laikietilpīgs darbs.

Latviešu valodas runas segmentu datu bāzes izstrāde

LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijā ir sāta latviešu valodas teksta-runas sintēzes sistēmas izstrāde, kura balstās uz runas segmentu savirknēšanas metodi. Balstoties uz iepriekš izklāstītiem faktiem par runas segmentu piemērotību konkatēnācijai runas sintēzei, kā arī ņemot vērā pieredzi citur pasaulē, par galvenajiem runas segmentiem šīs sistēmas izstrādē ir izraudzīti difoni. Ir eksperimentāli noteikti fonēmu centri vai dalījuma vieta, kas vismazāk pakļauta līdzartikulācijai un kas sintezētā runā kļūst par segmentu savienojuma vietu. Piemēram, dalījuma vieta nebalsīgos troksņos, eksplozīvos slēdzeņos /k/, /p/, /t/, /c/, /ts/, /tʃ/ ir slēguma beigu daļā, tieši pirms eksplozijas.

Pašlaik segmentu datu bāze ir izveidota, un norit darbs pie tās pilnveides. Datu bāze ir papildināta arī ar citiem segmentiem – pusfonēmām un trifonijām. Segmentēšanai tiek izmantoti gan mākslīgi radīti beznozīmes vārdi, gan latviešu valodas vārdi.

Mākslīgi radot beznozīmes vārdus un frāzes, ir iespējams izveidot tādas valodas vienības, no kurām var segmentēt pēc iespējas vairāk difonu, turklāt tieši vēlamajā pozīcijā.

Literatūra

- Campbell 1997 Campbell, W. N., Processing a Speech Corpus for CHATR Synthesis, Proc. of IVSP97, pp. 83–186, 1997.
- Goba 2003 Goba K. (2003) Runas sintēze: problēmas un risinājumi latviešu valodai. Bakalaura darbs. Rīga: LU, 2003, 14. lpp.
- Iida & Campbell 2001 Iida, A., Campbell, N., A database design for a concatenative speech synthesis system for the disabled. <<http://www.ssw4.org/papers/135.pdf>>
- Lemmetty 1999 Lemmetty S. Review of Speech Synthesis Technology. – Master Thesis, Helsinki, 1999.
- Lenzo & Black 2000 Lenzo K. and Black A. (2000) Diphone Collection and Synthesis <http://www-2.cs.cmu.edu/~awb/papers/ICSLP2000_diphone>
- Portele 1991 Portele T., Steffan B., Preuss R., Hess W. German Text-to-speech Synthesis by Concatenation of Non-Parametric Units. Proceeding of Eurospeech 91: 317–320.
- Portele 1992 Portele T., Steffan B., Preuss R., Hess W., Sendlmeier W. HADIFIX – A Speech Synthesis System for German. Proceeding of ICSLP 92 (2): 1227–1230.
- Sagisaka 1992 Sagisaka, Y., Kaiki, N., Iwahashi, N., Mimura, K., "ATR nyu-talk synthesis system", Proc. of ICSLP, pp.483–486, 1992.
- Santen Santen J., Sproat R., Olive J., Hirschberg J. (editors). Progress in Speech Synthesis. Springer-Verlag New York Inc.
- Smits Smits, R., Warner, N., McQueen, J., Cutler, A., Unfolding of phonetic information over time: A database of Dutch diphone perception. <<http://www.mpi.nl/world/dcsp/diphones/material/paper.pdf>>
- Sp Synt Hist 1987 Smithsonian Speech Synthesis History Project, Smithsonian Institute – Washington, 1987, p. 758–759. <http://www.mindspring.com/~ssshp/ssshp_cd/dk_737b.htm>

Unit Selection for Concatenative Speech Synthesis

Summary

One of the basic methods for speech synthesis is concatenative synthesis. The concatenative synthesis is based on playing prerecorded samples of natural speech. Connection of prerecorded natural utterances is probably the easiest way to produce intelligible and natural sounding synthetic speech. However, concatenative synthesizers are usually limited to one speaker and one voice and usually require more memory capacity than other methods.

One of the most important aspects in concatenative synthesis is to find correct unit length. The selection is usually a trade-off between longer and shorter units. Using longer units high naturalness, less concatenation points and good control of coarticulation are achieved, but the amount of required units and memory is increased. With shorter units, less memory is needed, but the sample collecting and labeling procedures become more difficult and complex. In present systems units used are usually words, syllables, demisyllables, phonemes, diphones, and triphones.

Concatenation of words is relative easy to perform and coarticulation effects within a word are captured in the stored units. However, there is a great difference regarding words spoken in isolation and in a sentence which makes the continuous speech sound very unnatural. Besides words are not suitable units for inflected languages as Latvian, Lithuanian.

The number of different syllables in each language is considerably smaller than the number of words, but the size of unit database is usually still too large for speech synthesis systems. For example, there are about 10,000 syllables in English. The current speech synthesis systems are mostly based on using phonemes, diphones, demisyllables or some kind of combinations of them. The demisyllables represent the initial and final parts of syllables. The diphones (or dyads) are defined to extend the central point of the steady state part of the phone to the central point of the following one, so they contain the transitions between adjacent phones. It means that the concatenation point will be in the most steady state region of the signal which reduces the distortion from concatenation points.

=====

Maija BRĒDE

Vārda uzsvara struktūra daudzsilbju vārdos

Fonētiķu piedāvātajās vārda uzsvara definīcijās dažādos periodos ir vērojamas zināmas atšķirības. Pamatā vārda uzsvars tiek definēts kā runas enerģijas kāpums un kritums, ko pavada elpošanas un artikulārās aktivitātes kāpums un kritums.

D. Džonss uzskata, ka uzsvaru jeb izcēlumu ietekmē raksturīga sonoritāte, kā arī patskaņa vai līdzskaņa garums un intonācija (Jones, 1960).

Pastāv arī atzinums, ka izcelto zilbi pavada balss augstuma izmaiņas un uzsvērto skaņu kvalitāte un kvantitāte (Gimson, 1991). Parasti saklausāmas šādas atšķirības uzsvērto un neuzsvērto zilbju izrunā:

- enerģiskāka artikulācija uzsvērtā zilbē;
- nedaudz augstāks balss līmenis uzsvērtā zilbē, kas saistīts ar balss saišu un rezonatora sienīņu saspringtības pakāpi;
- garāks patskanis uzsvērtā zilbē;
- atšķirīga patskaņa kvalitāte uzsvērtā un neuzsvērtā zilbē.

Angļu valodā šīs atšķirības spilgti izpaužas redukcijas procesā; arī latviešu valodā var saklausīt nelielas izmaiņas neuzsvērtā patskaņa kvalitātē.

Tātad vārda uzsvaru var raksturot kā kompleksu suprasegmentālu parādību, kuru raksturo artikulācijas spēka, balss augstuma, kvantitātes un kvalitātes variācijas (Gimson, 1991, Crystal, 1969). Atšķirīgās valodās parasti viens no faktoriem, kas veido vārda uzsvara efektu, ir nozīmīgāks par citiem, proti, tam ir fonoloģisks raksturs. Latviešu valodā izcēluma iespaids parasti tiek panākts galvenokārt ar artikulācijas intensitāti, tādējādi pamatā var runāt par *dinamisko* vārda uzsvaru.

Uzsvaru raksturo arī tas, vai vārdā izcelta tikai kāda noteikta zilbe, piemēram, pirmā vai pēdējā (*saisītais* uzsvars), vai arī uzsvars var krist uz dažādām zilbēm (*nesaisītais* jeb *brīvais* uzsvars). Pretstatā angļu valodai, kurā uzsvars mainās arī atkarībā no vārdu šķiras, piemēram, darbības vārdā *ig'nore* un

īpašības vārdā *'ignorant*, lietvārdā *'intellect* un īpašības vārdā *,intel'lectual*, latviešu valodā šādi gadījumi ir visai reti, piemēram, partikula *pal'dies* un ar lietvārda funkciju lietotais *'liels 'paldies*. Dažkārt vērojama vārda uzsvara vietas maiņa atkarībā no ritma faktoriem. Ja, piemēram, angļu valodā fonētiskajā kontekstā (pirms vai pēc attiecīgās uzsvērtās zilbes) ir kāda cita uzsvērtā zilbe, var notikt uzsvara vietas maiņa jeb pārbīde:

He's an *'unknown* 'member of a *'diplomatic* 'mission.

Be *'very ,diplom'atic* as he's *'quite un'known*.

Latviešu valodā šī parādība maz pētīta. A. Laua min 3 gadījumus, kad uzsvērtā vārda otrā vai trešā zilbe, lai teikumā attiecīgo vārdu sevišķi izceltu (Laua, 1980 : 89) :

1) dažos apstākļa vārdos un citu vārdšķiru vārdos, piemēram, *'galīgi 'slinks* un *ga'līgi 'slinks*, *'kāpēc tā?* un *kā'pēc tā?* *'Neapšaubāms 'fakts* un *neap'šaubāms 'fakts*;

2) dažreiz ar piedēkli atvasināto verbu divdabjos, ja tie ir saistīti ar verbu un funkcionē par veida apstākli vai ietilpst divdabja teicienā ar veida apstākļa nozīmi, piemēram, *'aizskrēja pa'lēkdamiēs*, *'skatās*, *'acis ie'plētis*;

3) verba *apžēloties* pavēles izteiksmes formā, ja tas ieguvis izsaučiena nozīmi, piemēram, *ap 'žēlojies*, *'ko tu'dari !*

Izrunā, protams, atspoguļojas arī tādi faktori kā vārda nozīme kontekstā un izteikuma emocionālā nokrāsa.

Fonētiskajā literatūrā dažādām uzsvara pakāpēm galvenokārt tiek lietoti termini "primārais" (primary), "sekundārais" (secondary) un "vājais" (weak) uzsvars. Pastāv arī sīkāks uzsvaru sadalījums: "vājais" (weak), "vidējais" (medium), "stiprais" (strong), "īpaši stiprais" (extra-strong or emphatic) (Sweet, 1929).

Latviešu valodā vārda uzsvars pētīts salīdzinoši maz. Diemžēl arī "Latviešu pareizrūnas un pareizrakstības vārdnīcā" (1995) vārda uzsvars nav norādīts. Fonētiskajā literatūrā (Laua, 1980) atzīmēti gan nedaudzki latviskās cilmes vārdi ar uzsvaru uz otrās zilbes: *ne'kas*, *ne'kur*, *lab'rūt*, *vis'labākais*, *lab'prāt*, *pus'divi*, *pa'visam*, *gan'drīz* u. c., gan arī aizguvumi ar uzsvaru uz otrās vai beigu zilbes: *gof'rē*, *ka'kao*, *Ka'rūzo*, *komuni'kē* u. c.

Palīguzsvari aplūkoti maz. Palīguzsvars raksturots kā "uzsvars, kas ir vājāks par galveno", piem.: [*'mā.jā*], [*'pa.nes*], [*'nā.kuotne*], [*'passa.kās*] (Laua, 1980:98).

Nozīmīgs ieguldījums latviešu valodas fonētisko parādību pētījumos ir E. Liepas vokālisma un zilbju kvantitātes eksperimentālais pētījums (Liepa, 1979), kurā skaņu kvantitātes attiecības aplūkotas gan vārda uzsvara, gan zilbes intonācijas sakarā. Tā kā kvantitāte ir atkarīga no pozīcijas, kvalitātes un intonācijas, E. Liepa uzskata, ka "...bieži vien nav iespējams noteikt iemeslu, kāpēc uzsvērtajā zilbē zilbiskā un arī nezilbiskās skaņas kvantitatīvi atšķiras no neuzsvērtās zilbes skaņām un kāpēc uzsvērtie vokāļi dažkārt mēdz būt īsāki nekā neuzsvērtie. Tā kā uzsvērtajā zilbē var atrasties gan īss, gan garš patskanis ar releventu funkciju, tad par uzsvērtās zilbes absolūto kvantitatīvo pārkumu salīdzinājumā ar neuzsvērtā nav iespējams runāt... Kvantitātes samērā niecīgais pieaugums (garajos patskaņos) uzsvērtajā zilbē tiek aizstāts ne vien ar intensitātes palielinājumu, bet arī ar toņa modulācijām, ko rada zilbes intonācija" (Liepa, 1979:19, 20). E. Liepa secina, ka pie vārda uzsvara fonētiskajām pazīmēm pieder ne tikai uzsvērtā patskaņa pagarinājums, bet arī šā vokāļa kvantitātes mainīgums; attieksmē pret neuzsvērtās zilbes patskani uzsvērtās zilbes patskaņa kvantitāte var būt identa vai arī lielāka.

Šajā analīzē aplūkots uzsvaru sadalījums daudzsilbju vārdos (trīsilbju, četrzilbju, pieczilbju, sešzilbju, septiņzilbju, astoņzilbju, deviņzilbju un desmitzilbju vārdos ar galveno uzvaru uz pirmās zilbes); izmantots vārdnīcas materiāls (Veisbergs, 2001). Piedāvātie uzsvara zīmējuma varianti ir "vidējais lielums" 5 informantu auditīvam vērojumam.

Vārda uzsvars trīsilbju vārdos

Trīsilbju vārdi visi ir vai nu atvasinājumi vai salikteņi. Ilustrācijas materiālā iekļauti arī aizguvumi. Vairumā gadījumu atzīmēti 2 uzsvari – primārais jeb galvenais uz pirmās zilbes, sekundārais jeb palīguzsvars ar retiem izņēmumiem uz trešās zilbes. Šāds uzsvara sadalījums nodrošina ritmisko zīmējumu ar izteiktu uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes miju.

Saklausītas 3 uzsvara pakāpes – primārais uzsvars [,], kas atbilst salīdzinoši stiprākajam, un 2 atšķirīgi sekundārie uzsvari (atzīmējam tos kā "palīguzsvaru" ['] un "vājo palīguzsvaru" [.]).

Palīguzsvars atzīmēts vārdos ar garu monoftongu vai diftongu izskaņā vai salikteņa otrajā daļā:

'*airē,tājs*, '*bagāt,nieks*, '*balsstie,sīgs*, '*aba,žūrs*, '*ābeļ,dūrzs*, '*ait,kopis*.

Ja izskaņā ir īss monoftongs, vairumā gadījumu novērots vājais palīguzsvars:

'*ābo.liņš*, '*biedris.kums*, '*nogru,vums*, '*afo.risms*.

Reģistrēti arī gadījumi, kad salikteņa daļa vai izskaņa ar īsu monoftongu uzsvērtā ar vienkāršo palīguzsvaru: '*brīnum,darbs*, '*naktstau,riņš*. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka runātājs apzināti uzsver abas salikteņa sastāvdaļas kā semantiski nozīmīgas vienības. Stieptā zilbes intonācija varētu būt saistīta ar nedaudz spēcīgāku artikulāciju, piemēram, vārdā '*absol,vents* ar īsu monoftongu izskaņā uz trešās zilbes atzīmēts palīguzsvars. Acīmredzot, daļā salikteņu ritma iespaidā nav uzsvērtā salikteņa otrā komponenta saknes daļa: '*balsstie,sīgs*, '*baltma,tains*, '*daudzkrā,sains*, '*naktstau,riņš*.

Vārda uzsvars četrzīlbu vārdos

Šajā vārdu grupā vērojama lielāka uzsvara zīmējumu dažādība. Ja izskaņā ir garš monoftongs vai diftongs, zilbi izrunā ar palīguzsvaru:

'*bagā,tība*, '*dāvi,nātājs*, '*balza,mīne*, '*lietu,viete*, '*abso,lūti*, '*badi,nāties*, '*aizlo,cīties*. Ja izskaņā ir īss monoftongs, attiecīgā zilbe tiek izrunāta ar vājo palīguzsvaru:

'*aizbrauk.šana*, '*bumbo.tava*, '*acā.līja*, '*aba.tija*.

Ja vārds ir saliktenis, to veido divi komponenti, un šajā gadījumā otrā komponenta sakne nes palīguzsvaru: '*ābol,kūka*, '*baleļ,meistars*, '*ēdien,reize*, '*sakņ,kopis*. Ja pirmajā komponentā ir tikai viena zilbe, otrā komponenta saknes daļa paliek neuzsvērtā: '*balīkrie,viete*, '*balsstie,sības*. Taču vairākos vārdos arī zilbe ar īsu monoftongu atzīmēta ar parasto

palīguzsvaru: 'aizko,mandēt, 'naktspa,tversme,' caurbrauk,tuve, 'dubult,numurs, 'biezeņ,zupa, 'brīnum,putns.

Atzīmēti arī divi palīguzsvāri uz pēdējām zilbēm: 'aizbils,ta.mais, 'aizko,man.dēt, 'dienvid,nie.cisks, 'ilgspē,lē.jošs, 'bāla.si,nīgs.

Vairumā vārdu ritmiskais zīmējums precīzi atkārto uzsvērtās zilbes miju ar neuzsvērto.Taču arī vārdi ar divām neuzsvērtām zilbēm starp uzsvērtajām nav retums: 'aizk~~aiti~~nāt, 'bāl,asinīgs.

Saliktenos šādā gadījumā otrā komponenta saknes daļa dažkārt paliek neuzsvērta: 'namīpaš,nieks.

Divos gadījumos atzīmēti izrunas varianti, kas ir diezgan reta parādība latviešu valodā, īpaši tāpēc, ka vārdi tika izrunāti bez konteksta: 'acu,mirkļis un ,acu'mirkļis; 'acīm,redzams, ,acīm'redzams.

Vārda uzsvars pieczilbju vārdos

Pieczilbju vārdos palīguzsvārs var būt uz ceturtās zilbes: 'aizbari,kā.dēt, 'advoka,tūra. Atvasinājumos ar priedēkļiem vājšais palīguzsvārs atzīmēts uz vārda saknes daļas: 'bez.ķerme,niskums, 'no.cieti,nājums, 'at.viegli,nājums, 'bez.alko,holisks.

Reģistrēti arī vārdi ar palīguzsvaru uz trešās zilbes: 'agro,nomija. Parasti tā tas ir saliktenos, kuros uzsvērtas atbilstošo komponentu saknes: 'agrār,reforma. Šādi vārdi visbiežāk izrunāti ar diviem palīguzsvāriem: 'blakus,rezul.tāts, 'debes,brauk.šana, 'adām,a.data, 'bada,dze.guze. Sastopami arī gan atvasinājumi, gan salikteni ar parasto palīguzsvaru uz ceturtās vai piektās zilbes ar garu monoftongu; vājšais palīguzsvārs šajos vārdos dzirdams uz iepriekšējās zilbes: 'sakņ.ko,pība, 'eksperi.men,tāls, 'discipli.nār,sods.

Otrā gadījumā galvenais uzsvārs atzīmēts uz pirmās zilbes, parastais palīguzsvārs uz zilbes ar garu monoftongu vai diftongu vārda vidū, vājšais palīguzsvārs – uz vienas no pēdējām zilbēm: 'nesaim,niecis.kums, 'aizpa,gāju.šais, 'nepār,trauk.tība, 'aizka,vēša.nāš. Reģistrēti arī vārdi ar parasto palīguzsvaru uz pēdējās zilbes: 'eksperi.men,tāls, 'māksli.niecis,kums. Kā redzams no pēdējā piemēra, palīguzsvārs nav saistīts tikai ar garu zilbes monoftongu; arī vārdā 'bez.ķerme,nis.kums tas ir zilbē ar

īsu monoftongu. Vārdā 'aizsar.gāša.nās atzīmēti divi vājie palīguzsvāri.

Vienā gadījumā saliktenis sastāv no trim komponentiem, un katrs no tiem ir uzsvērts ar dažādas pakāpes uzsvāriem: 'desant,kara.spēks. Reģistrēts arī saliktenis, ko veido četri komponenti; vārds izrunāts ar trim uzsvāriem: 'ceturt.daļ'gadsimts. Tikai vienā vārdā reģistrēti divi galvenie uzsvāri: 'neat'grieze.nisks. Tas, iespējams, saistīts ar vārda morfoloģisko uzbūvi (atvasinājums ar diviem priedēkļiem).

Īpaši saliktoņos jūtama ritma un uzsvāru izvietojuma saikne, atstājot kāda komponenta saknes daļu vai arī priedēkli neuzsvērtu vai uzsvērtu ar palīguzsvāru: 'caurska,tī.šana, 'būvkons,truk.cija, 'centrāl,apku.re, 'caurredza,mība.

Vārda uzsvārs sešzilbju vārdos

Sešzilbju vārdu grupā ir atvasinājumi ar vairākiem afiksiem, kā arī saliktoņi. Acīmredzot, vārda sarežģītā morfoloģiskā struktūra nosaka samērā stabilu ritmisko zīmējumu ar vienu ('efek.tivi,tāte) vai divām neuzsvērtām zilbēm ('uzupu,rēša.nās) starp divām uzsvērtām.

Pretēji gaidītājiem diviem pamatuzsvāriem daļā saliktoņu atzīmēts viens pamatuzsvārs un parasti divi palīguzsvāri. Arī sešzilbju vārdos vērojama palīguzsvāra saistība ar attiecīgās zilbes patskaņa kvantitāti. Ir gadījumi, kad uzsvāru sadalījums nodrošina precīzu uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes miju: 'aktu.alī,tāte,'abre.via,tūra. Parastais palīguzsvārs ir uz zilbes ar garu monoftongu, vājšais palīguzsvārs nodrošina līdzsvāru visā struktūrā: 'nepie.cieša,mība, 'akli.mati,zēties.

Vājšais palīguzsvārs atzīmēts arī uz pēdējās zilbes, kurā ir diftongs: 'eksami,nēja.mais, 'nosta.bili,zē.jies. Pēdējā piemērā uzsvērtas divas blakusesošās zilbes. Tas vērojams arī citos vārdos, piemēram, 'adminis,trā.cija, 'nesaska.ņo,tība, 'savieno.ja,mība.

Sešzilbju vārdu grupā atzīmēti vārdi ar četriem uzsvāriem: 'ba.gāti,nā.šana, 'bezno.sa,cīju.ma (divi vājie palīguzsvāri), 'ne.caur,redza,mība (divi palīguzsvāri).

Ja saliktoņa pirmais komponents ir divzilbju, tad palīguzsvārs krīt uz trešās zilbes, kas ir otra komponenta saknes sastāvdaļa:

=====

'asins,radnie.cība, 'civvēk,mīles.tība, 'inženier,zi.nātne,
 'adat,tera.pija, 'agrār,poli.tika, 'alus,darī.tava,
 'arhīv,glabā.tuve. Ja pirmais komponents sastāv no trim zilbēm,
 palīguzsvars ir uz otrā komponenta saknes daļas:
 'rādītāj,bulti.ņa, 'aiz,ņēmun,tie.sības. Visos šajos vārdos ir arī
 vājšais palīguzsvars. Ja salikteņa pirmajā komponentā ir tikai
 viena zilbe, otrā komponenta sakne ir neuzsvērtā:
 'mājamat,nie.cība.

Vājšais palīguzsvars atzīmēts uz zilbēm gan ar īsu, gan garu
 patskani:

'savieno.ja,mība, 'novad,pētnie.cība, 'deci.māl,daļskait.lis,
 'aktu.ali,tāte, 'bezno.sa,cīju.ma, 'nosta.bili,zē.jies.

Palīguzsvaru izkārtojumā vērojama liela dažādība, īpaši
 salikteņos. Visritmiskākais zīmējums reģistrēts salikteņiem ar
 divzilbīgu pirmo komponentu: 'civvēk,mīles.tība,
 'metāl,rūpnie.cība, 'transport,lidma.šīna, 'novad,pētnie.cība.

Nereti atšķirīgu pakāpju palīguzsvāri reģistrēti uz blakus
 zilbēm; vājšais palīguzsvars šādos vārdos atzīmēts uz zilbes ar
 garu monoftongu: 'ūdens,necaur,lai.dīgs, 'inženier,zi.nātne,
 'ģene.rāl,direk.tors, 'civil,atbil.dē.tājs, 'agregāt,stā.voklis.
 Trīskomponentu saliktenis izrunāts ar četriem uzsvāriem:
 'deci.māl,daļskait.lis.

Vārda uzsvārs septiņzilbju vārdos

Septiņzilbju vārdi izrunāti ar 3 vai 4 uzsvāriem. Vairumā
 atvasināto vārdu palīguzsvars ir uz zilbes ar garu monoftongu:
 'de.centrali,zācija, 'elektrifi,kācija, 'neap,miēri,nā.tība. Vājšais
 palīguzsvars nodrošina struktūras ritmu: 'ame.rikani,zē.ties,
 'evo.lucio,nārisms. Starp divām uzsvērtām zilbēm ir divas
 neuzsvērtas. Sastopami arī vārdi ar trim neuzsvērtām zilbēm šādā
 pozīcijā: 'elektrifi,kācija, 'nediscipli,nē.tība. Pēdējā piemērā
 saknes zilbe vispār netika uzsvērtā. Atvasinājumos ar
 piedēkļiem vārda saknes daļa uzsvērtā ar kādu no
 palīguzsvāriem: 'neie,robe.žo,tība, 'de.centrali,zācija.

Salikteņos ar diviem komponentiem ir parasti divi galvenie
 uzsvāri: 'apara,tūr'pārbaude, 'ģene.rāl'mēģi,nājums,
 'litera,tūr'zināt.nieks. Vārdā 'atpakaļ,atdo.šana otrā komponenta
 sakne ir neuzsvērtā. Materiālā reģistrēts tikai viens saliktenis ar

trim komponentiem; pēdējais no komponentiem uzsvērts ar palīguzsvaru: *'elek.tro'kardio,grāfs*.

Trīs gadījumos atzīmēti uzsvara struktūras varianti. Divkomponentu saliktenī otrais komponents uzsvērts ar galveno uzsvaru vai arī ar palīguzsvaru: *'ae.ro','miglo.šana, 'bio','ener,ģētika, 'socio','lingvis.tika*.

Vārda uzsvars astoņzīlbu vārdos

Astoņzīlbu vārdi ir salikteņi, kas sastāv no diviem vai trim komponentiem. Šajā vārdu grupā parādās tendence neatkarīgi no komponentu skaita visu sakņu zilbes uzsvērt ar galveno uzsvaru, tomēr vārdā *'elektro'apakš,stacija* pēdējais komponents nes palīguzsvaru. Palīguzsvars izskaņā saistīts ar garu monoftongu. Izņēmums varētu būt *'anti,imperi,ālis.tisks*, ja **anti-** tiek uzskatīts par puspriedekli: šajā gadījumā saknes daļa uzsvērtā ar palīguzsvaru.

Vārda uzsvars deviņzīlbu vārdos

Tika reģistrēti tikai divi deviņzīlbu salikteņi, kas sastāv no diviem komponentiem. Vārdā *'dife.renci,āl'diag,noze* abi komponenti izrunāti ar primāro uzsvaru; kopumā vārdā atzīmēti pieci uzsvāri. Vārdā *'radio','imuno,loģija* reģistrēti divi izrunas varianti. Otrais komponents izrunāts gan ar galveno, gan palīguzsvaru. Izskaņas zilbe ar garu monoftongu izrunāta ar palīguzsvaru.

Vārda uzsvars desmitzīlbu vārdos

Arī šajos vārdos izteiktu ritmisko struktūru nodrošina četri līdz pieci dažādu pakāpju uzsvāri. *'elektro'kardio'stimu,la.tors* un *'aero,foto'izlū,košana* ir trīskomponentu salikteņi. Pirmajā vārdā visos komponentos lietots tikai galvenais uzsvārs, otrajā vārdā arī viens palīguzsvārs. Divkomponentu saliktenī *'dife.renci,āl'diag,nostika* palīguzsvāri saistīti gan ar garu, gan īsu monoftongu.

Secinājumi

- daudzsilbju vārdos (atvasinājumos un saliekteņos) ir vismaz divi uzsvari; vairumā gadījumu atzīmēts viens vai divi palīguzsvari;
  - palīguzsvariem izšķiramas pakāpes;
  - uzsvaru izvietojums atkarīgs ne tikai no vārda morfoloģiskās uzbūves, bet arī no ritma prasībām, atstājot vienu vai divas, retāk – trīs neuzsvērtas zilbes starp uzsvērtajām;
  - vārda uzsvara struktūras latviešu valodā pieļauj arī uzsvarus (parasti dažādu pakāpju) uz blakus esošajām zilbēm;
  - vairumā gadījumu palīguzsvars saistīts ar garu monoftongu vai diftongu attiecīgajā zilbē, taču tas reģistrēts arī zilbē ar īsu monoftongu;
  - vājšais palīguzsvars vārda beigu zilbēs pārsvarā saistīts ar garu monoftongu vai diftongu;
  - vājšais palīguzsvars sastopams arī zilbēs ar īsu monoftongu, īpaši vārda vidusdaļā, tā nodrošinot atbilstošu ritmisko struktūru;
  - uzsvara saistību ar zilbju patskaņu kvantitāti pagaidām nav iespējams vispārināt.

Literatūra

- Crystal D. (1969) *Prosodic Systems and Intonation in English*. Cambridge.
- Gimson A. C. (1991) *An Introduction to the Pronunciation of English*. London, New York, Melbourne, Auckland: Edward Arnold.
- Jones D. (1960) *An Outline of English Phonetics*. Cambridge.
- Ceplītis L., Miķelsone A., Porīte T., Raģe S. (1995) *Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrūnas vārdnīca*. Rīga.
- Laua A. (1980) *Latviešu literārās valodas fonētika*. Rīga, Zvaigzne.
- Liepa E. (1979) *Vokālisma un zilbju kvantitāte latviešu literārajā valodā*. Rīga, Zinātne.
- Sweet H. (1929) *The Sounds of English*. Clarendon Press.
- Veisbergs A.(red.) (2000) *Jaunā latviešu-angļu vārdnīca*. Rīga.

Word Stress in Polysyllabic Words

Summary

Word stress is generally defined as greater prominence given to one or more syllables of the same word. A more prominent syllable is accompanied by pitch changes in the voice, quality and quantity of the accented sounds. Latvian word stress is basically qualified as dynamic. Issues like stress shift in Latvian due to emotional and rhythmic factors, or secondary stresses have received relatively little attention (Laua, 1980). A significant contribution in the investigation of Latvian phonetic phenomena is the experimental research of the vocalic and syllable quantity (Liepa, 1979). According to E. Liepa word stress phonetic properties include not only a lengthening but also a variability of the quantity of the stressed vowel; the quantity of a vowel in a stressed syllable can be identical with the one in an unstressed syllable or greater. According to E. Liepa word stress phonetic properties include not only a lengthening but also a variability of the quantity of the stressed vowel; the quantity of a vowel in a stressed syllable can be identical with the one in an unstressed syllable or greater.

The present auditive analysis looks at the distribution of word stress in polysyllabic words (three-, four-, five-, six-, seven-, eight-, nine- and ten-syllable words with the primary stress on the first syllable). Two degrees of the secondary stress are distinguished: "ordinary" and "weak". All words analysed are derivatives or compounds. The longer the words the greater the variety of their stress patterns. Especially in compounds the place of stress is determined by rhythmic factors: the root syllable of the second component may be left unstressed; a secondary stress often falls on the following syllable (in most cases two-component compounds were registered). The usual number of unstressed syllables between two stressed ones is one or two. There are also cases with two neighbouring syllables stressed. In most five-syllable words there are three stresses, in six-, seven- and eight-syllable words – three or four stresses, in nine- and ten-syllable words – four or five stresses. Secondary stresses tend to fall on syllables with a long monophthong or diphthong, however, according to the results of the present analysis syllables with a short monophthong can also attract one of secondary stresses. In eight-, nine- and ten-syllable words there are usually two or even three strong stresses depending on the number of the compound structure.

Genovaitė KAČIUŠKIENĖ

Kombinaciniai vokalizmo reiškiniai šiaurės
panevežiškių¹ tarmėje

Šiaurės panevežiškių tarmės balsių sistemą sudaro 12 balsinių fonemų:

l̥ i ū ie uo ė̄ o ē ā i u e a l̥.

Tačiau, be šių fonemų, tarmėje vartojami dvigarsiniai junginiai: /a/ + /v/, /a/ + /j/, /a/ + /l/ ir t. t. (jeigu kalbėtume abstrakčiau, – tautosilabiniai /V/ + /R/ tipo junginiai, kur V – bet koks balsis, R – bet koks sklandusis priebalsis). Tautosilabiniai junginiai atsiranda prieš priebalsius (pvz.: *zú.itb* "zuiti", *stú.mtb* "stumti", *pí.lt̥b* "pilti") ir prieš pauzę (plg.: *paskú.i* "paskui", *tá.u* "tau", *adgá.l̥* "atgal"). Prieš balsius šie junginiai tampa heterosilabiniiais, pvz.: *zú.je*. "zujo", *stú.me*. "stūmė", *p̥l̥.ta*. "pylė", *tā.va*. "tavo", *adgal̥.ne* "atgalinė". Bifoneminiai tautosilabiniai junginiai, funkcionuojantys kaip išplėstas skiemens centras, yra šie: /a/ + /v/ = [au]³ (*auga*. "augo", *āū.gle*. "auglio", *pt̥auki.m̥s* "plaukimas"), /a/ + /j/ = [ai]⁴ (*āi.n̥s*. "eina", *tá.ika*. "taiko", *bais̥ibe*. "baisybė"), /u/ + /j/ = [ui] (*ú.i* "ui, jaustukas", *bú.ik̥s* "Buika, pavardė", *poik̥b* "puiki", *čoin̥ibe.l̥* *čėin̥ibe*. "čiuinybė,

¹ Šiaurės panevežiškiai – viena iš lietuvių kalbos rytų aukštaičių tarmių, nuo kitų rytų aukštaičių besiskirianti visuotiniu kirčio atitraukimu, intensyvia žodžio galo redukcija, kiekybiniais ir kokybiniais vokalizmo pakitimais ir kt. Ši tarmė ribojasi su latvių kalbos vidurio tarmės vakarine dalimi.

² Kitokią nuomonę žr. [Garšva 1982; Girdenis, Židonytė 1994].

³ Apie galimus fonetinius dvibalsių ir dvigarsių pakitimus (kirčiuotoje ir nekirčiuotoje padėtyje) žr. nurodytuose pavyzdžiuose. Po minkštojo priebalsio būna tik /e/ + /v/ = [eu] (*k̥aū.ta*. "kiaulė", *d̥aū.gəū* "daugiau").

⁴ Po minkštojo priebalsio – tik /e/ + /j/ = [ei] (*k̥e.ike*. "keikė", *reik̥s* "reiks").

švarumas, tvarkingumas"), /a/ + /l/ = [al] (*al̃ksne*. "alksnio", *ká.tva*. "kalvė", *gzlṽãta*. "galvelė"), /a/ + /r/ = [ar]⁵ (*á.rtb* "arti", *ar̃.temo*. "artimą", *vartēlę*. "varteliai"), /a/ + /m/ = [am] (*á.mžb̃s* "amžius", *kõm.pw̃s* "kampas", *kõmpēl̃w̃s* "kampelis")⁶, /a/ + /n/ = [an] (*tá.ngw̃s* "langas", *tõngēl̃w̃s* "langelis", *roņkõ* "ranka", *doniēl̃w̃s* "dantelis", /e/ + /l/ = [el] (*ełze*. "Elzė", *vė.lne*. "velnio", *pēlne*. "pelnė"), /e/ + /r/ = [er] (*ė.rzetb* "erzinti", *veř.ke*. "verkė", *ũžmerke*. "užmerkė"), /e/ + /m/ = [em] (*lã.mpo*. "lempa", *teñ.pe*. "tempė", *kempi. ne*. "kempinė"⁷, [en] (*keñ.te*. "kentė", *švé.ndre*. "švendrė", *peñkõlækõ* "penkiolika", /i/ + /l/ = [il] (*jítgw̃s* "ilgas", *pēlkõ* "pilki", *vełkēl̃w̃s* "vilkelis"), /i/ + /r/ = [ir] (*ĩ.rstõ* "irsta", *peñtb* "pinti", *keñkãta*. "kinkelė"), /i/ + /m/ = [im] (*rí.mstõ* "rimsta", *geñ.tb* "gimti", *ẽmpetēl̃w̃s* "impilėlis"), /u/ + /l/ = [ul] (*pú.ltõ* "pulti", *goł.tb* "gulti", *połkēl̃w̃s* "pulkelis", *čõtbētõ* // *čẽtbētõ* "čiulbėti"), /u/ + /r/ = [ur] (*ořzge*. "urzgė", *dú.rtb* "durti", *gõrgētõ* "gurgėti", *čõrlé.ntõ* // *čẽrlé.ntõ* "čiurlenti"), /u/ + /m/ = [um] (*stú.mtõ* "stumti", *bõm̃.bõ* "bumba", *bõmbētõ* "bumbėti", *lõmpsētõ* // *lẽmpsētõ* "liumpsėti"), /u/ + /n/ = [un] (*gá.nda*. "gundo", *poñ.tõ* "punta", *soñkũ.mw̃s* "sunkumas").

⁵ Cirkumfleksiniai ir nekirčiuoti /au/ tipo junginiai tarmėje tariami su lūpiniu atspalviu ([ã]), pvz.: *paťauks* "palauks", *tãukenĩ.kw̃s* "laukininkas". Apie dvigarsio /ar/ lūpinį variantą žr.: [Grinaveckis 1980: 24–25].

⁶ Apie galimus dvigarsių [am, an, em, en] pakitimus, atsirandančius dėl skirtingų priegaidžių ar dėl kai kurių kitų faktorių, žr.: [Būtėnas 1932: 168–194; Šukys 1962: 175–182; Lietuvių kalbos atlasas 1977: 83–88].

⁷ Apie *ẽm/õm, ẽn/õn* /kaitas žr. [Zinkevičius 1966: 99; 1978: 65].

Be jau minėtų junginių, tarmėje vartojami ilgieji mišrieji dvigarsiai, susidedantys iš ilgųjų balsių *l̄e o ie uo ī ūl* ir sklandžiujų *ll m n r j vl*, kurie vartojami kai kurių žodžių formų galiniuose skiemenyse ir skoliniuose (pvz.: *šakōm* "šakom"⁸, *aukštīn* "aukštyn", *nebēr* "nebėra", *lakierkōs* "lakierkos, lakiniai bateliai"⁹).

Atvirosios sandūros atveju galima pastebėti ir kitokių balsių junginių, kurie kitose pozicijose paprastai nevartojami: *lal + l̄ol* (*paōšt̄b* "paošti"), *lal + l̄ul* (*praušt̄b* "praužti"), *lal + luol* (*pauost̄t̄b* "pauostyti"), *lel + lil* (*neišmete*. "neišmetė"), *lel + luol* (*nəuosiōk* "neuostyk"), *lel + l̄ol* (*nəoš* "neoš"), *lel + lul* (*nəužl̄ōp̄b* "neužlipa"), *lel + l̄ul* (*nəūšk* "neūšk"), *lil + luol* (*pr̄eš̄uost̄t̄b* "prisiuostyti"), *lil + lul* (*pr̄eš̄ol̄ōk* "prisiuliok, prisivaišink"), *lil + l̄ul* (*pr̄ūže*. "priūžė"), *lul + lal* (*suar̄e*. "suarė"), *lul + luol* (*s̄uosk* "suuosk"), *lul + l̄ol* (*s̄ošk* "suošk"), *lul + lul* (*noūl̄ōk* "nuuliok, prisivaišink"), *lul + l̄ul* (*noūže*. "nuūžė"), *l̄ol + lal* (*pr̄oan̄ok̄s* "proanūkius"). Tačiau dažniausiai tokiais atvejais įvyksta balsių kontrakcija arba elizija.

Balsių kontrakcija tarmėje paprastai vyksta šių balsių ir dvibalsių sandūroje: *lal + l̄al* → *l̄al* (*j̄od̄āk̄s* "juodaakis"), *lal + l̄il* → *[ai]* (*p̄aisl̄ek̄s* "Paįslikys, (vietovardis)"), *lal + l̄el* → *[ai]* (*p̄aime*. "paėmė"), *lel + l̄il*, *el* → *l̄el* (*nebēr* "nebėra" *n̄ēs̄b* "nesu"), *lel + l̄el* → *[ei]* (*n̄eime*. "neėmė"), *lil + la*, *āl* → *[ie]*

⁸ Dviskiemeniuose ir daugiaskiemeniuose žodžiuose kirtis gali šokinėti iš galinės į antrą ar tolimesnį nuo galo skiemenį, todėl balsis gali ir sutrumpėti, pvz.: *žmon̄ē m* // *žmō n̄ēm̄* "žmonėms", *vođægō m* // *vu odægom* "uodegoms".

⁹ Išsamiau apie ilguosius mišriuosius dvigarsius žr. [Baranovskij 1898: 26–27; Kosienė 1978: 34].

(*apíevė*. "apavė", *apsíevė*. "apsiavė"), *lil* + *lil* → *līl* (*pasílgv.* "pasiilgau"), *lul* + *[ei]* → *[ai]* (*sxī.nṯ* "sueina"), *lal* + *[ei]* → *[ai]* (*prā̃.nṯ* "paeina"; dar plg.: *nabê*, "nebėra" *naiš* "nueis", *nain* "nueina"¹⁰). Balsių elizija tarmėje dažniausia šiais atvejais: *lal* + *lel* → *[a.ā]* (*pažerē* "paežerėje", *pāžere*. "paežerė"), *lel* + *la, ā, el* → *[e.ē]* (*netnəš* "neatneš", *nētneše*. "neatnešė", *nérzōk* "neerzink), *lil* + *lēl* → *lī.ēl* (*prīme*. "priėmė", *prēje*. "priėjo"), *lal* + *[au]* → *[au]* (*prāũša*. "praušo"), *lel* + *[au]* → *[eu]* (*ná.ugṯ* "neaugo"), *lel* + *[ei]* → *[ei]* (*neĩnṯ* "neina"), *lil* + *[au]* → *[eu]* (*prá.uga*. "priaugo"), *lil* + *[ei]* → *[ei]* (*prēĩ.nṯ* "prieina"), *lul* + *[au]* → *[au]* (*sá.uga*. "suaugo")¹¹.

Dar vienas įdomus šiaurės panevėžiškių tarmės vokalizmo reiškiny – *TR(S)*, *SR(S)*, *RTR(S)* tipo priebalsių junginiuose dėl stiprios žodžio galo redukcijos atsirandantys įterptiniai balsiai *[ɛ ɔ ə]*¹², pvz.: *kòpəts* // *kòpəts* "kuplus", *svėrpəls* // *svėrpəls* "svirplys", *dòkəns* // *dòkəns* "duknas, patalus" ir pan. Šis reiškiny gali būti traktuojamas kaip redukuoto balsio ir sklandžiojo priebalsio metatezė: tais atvejais, kai galinis redukuotas balsis tariamas kaip atskiras garsas, įterptinis balsis paprastai neatsiranda¹³.

Nesvetima šiaurės panevėžikiams yra ir anaptiksė. *VRC* tipo junginiuose po sklandžiojo priebalsio (dažniausiai *r*) kartais

¹⁰ Dar plg.[Baranowski 1920–1922:128, 135], *apíevė* "apavė", *saiĩt* "sueiti" [Zinkevičius 1966:128]).

¹¹ Dar plg.: *prēja* "priėjo" [Baranowski 1920–1922:129].

¹² G. Gerullis šio tipo balsius žymėjo ženklų *[ɛ]*, pvz.: *dògēñ* "dugne" [Gerullis 1930: 56].

¹³ Jeigu įterptiniai balsiai nesusidaro, tuomet tariami sklandieji skiemeniniai priebalsiai, pvz.: *oñtṯs* "antras", *moñdṯs* "mandras", plg.[Lietuvių kalbos tarmės 1970: 237–263].

atsiranda [e/ə] tipo silpnas balsis, pvz.: *tēr^ʳšt̃* "tiršti", *kār^ʳt̃* "kerta", *vār^ʳt̃as* "vartus"¹⁴.

Kiti kombinaciniai vokalizmo reiškiniai – apokopė, sinkopė, vadinamųjų parazitinių balsių atsiradimas (pvz.: *dękat̃ō.nē*. "odekolonai", *pámšat̃as* "pamušalas", *pālēt̃as* "paletas, paltas", *ėškād̃* "iškada, nuostolis" ir t. t.) – yra diachroniniai: jų buvimą galima paaiškinti tik sugretinus tarmės faktus su lietuvių bendrinės kalbos arba (skolinių atveju) su kitų kalbų faktais¹⁵.

Literatūra

Baranowski A. *Litauische Mundarten / Gesam. Von A. Baranowski*. Bd.1–2. Leipzig: Koehler, 1920–1922.

Барановский А. *Заметки о литовском языке и словаре*. Санктпетербург: Типогр. Императорской Акад. наук. 1898.

Būtenas A. Aukštaičių tarmės okuojančios rašnektės sienos // *Arch. Philologicum*, 1932. T.3. P.168–194.

Garšva K. Svarbesnės šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos ypatybės // *Baltistica*, 1982. T. 18(1). P. 65–74.

Gerullis G. *Lithauische Dialektstudien*. Leipzig: Markert & Petters, 1930.

Girdenis A., Židonytė G. Šiaurės panevėžiškių (Rozalimo šnektos) balsių sistema // *Baltistica*, 1994. T. 29(2). P.115–154.

Grinaveckis V. Kai kurios lietuvių rytų aukštaičių Rozalimo šnektos vokalizmo ypatybės ir jų kilmė // *IV Vissavienības baltistu konference*. Rīgā, 1980. P. 24–26.

Kačiuškienė G., Girdenis A. "Žiemgališkoji" anaptiksė šiaurės panevėžiškių tarmėje ir jos kilmė // *Baltistica*, 1982. T.18(2). P. 189–191.

Kosienė O. Uteniškių tarmės balsinės fonemos // *Kalbotyra*, 1978. T. 29(1). P. 29–40.

Lietuvių kalbos atlasas. T.2. Fonetika. Vilnius: Mokslas, 1977.

Lietuvių kalbos tarmės: Chrestomatija. Vilnius: Mokslas, 1970.

¹⁴ Išsamiau apie šį reiškinių žr. [Šliavas 1971: 313; Kačiuškienė, Girdenis 1982: 189–192].

¹⁵ Išsamiau apie diachroninius vokalizmo reiškinius žr. [Zinkevičius 1966: 124–139; Lietuvių kalbos atlasas 1977: 89–91].

Šliavas J. Žiemgališki etiudai // *Kraštotyra*. Vilnius, 1971. P. 310–321.

Šukys J. Rytų aukštaičių pontininkų ir vakarinių punitininkų tarmių būdingosios fonetikos ypatybės // *Lietuvių kalbotyros klausimai*. 1962. T. 5. P. 175–182.

Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis, 1966.

Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslas, 1978.

Kombinatorās vokālisma parādības Ziemeļpanevēžas izloksnē

Kopsavilkums

Bez patskaņu fonēmām /ī ū ie uo ē̄ ō ē̄ ā i u e a/ izloksnē tiek lietoti /V/ + /R/ tipa bifonēmiski tautosillabiski savienojumi, kur V – jebkāds vokālis, R – jebkāds sonants.

Esot atklātajam savienojumam, sastopams hiāts, taču visbiežāk tādos gadījumos notiek patskaņu kontrakcija jeb elīzija.

TR(S), SR(S), RTR(S) tipa līdzskaņu savienojumos var parādīties iestarpināti vokāļi [ē ɔ̄ ə̄]. Ziemeļpanevēžas izloksnei nav sveša arī anaptikse, kas visbiežāk rodas VRC tipa savienojumos.

Phenomena of Combinative Vocalism in the Dialect of the Northern Region of Panevėžys

Summary

Alongside with the vocal phonemes /ī ū ie uo ē̄ ō ē̄ ā i u e a/ bi-phonemic tauto-syllabic compounds of the /V/+/R/ type, where V represents any vowel and R represents any sonant, are used in the dialect.

In open compounds a hiatus may occur, however, in the majority of such cases a vowel contraction or elision is observed.

In the consonant compounds of the TR (S), SR (S), RTR (S) type epenthetic vowels [ē ɔ̄ ə̄] may occur. *Anaptyxis*, which is the most frequent result of the VRC type compounds, is also in common use in the dialect of the Northern Region of Panevėžys.

Rūta KAZLAUSKAITĖ

Pašušvio šnektos šalutinio distinktyvinio kirčio
akustiniai požymiai

§ 1. Klausantis vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės įrašų, nesunku pastebėti, kad kai kurių paradigmos formų lyg ir vienodos nekirčiuotos trumposios galūnės¹ iš tikrųjų šiek tiek skiriasi. Pavyzdžiui, Pašušvio šnektos, esančios vidurinėje šiauliškių tarmės dalyje, gretinamų formų galūnių vieni balsiai tariami ryškiau, įtempčiau, kiti atrodo labiau išblėšę ir menkai teįtempti; be to, kiek kitaip skamba ir prieš galūnę einantis pagrindiniu kirčiu kirčiuotas skiemuo. Ypač aiškiai skirtumas girdėti tais atvejais, kai abi tokios formos pavartojamos arti viena kitos, pvz.: *nù ti tá *lá.i.m a | pōškí re pri šíēnā | an gā.lā | līpī | i dú.īkesā || vi musé.ī jīn *lá.i.m à | 'vzr.dū | jāu suŋ.kei 'āfmæ.nū | matāi || "na, tai tą Laimą paskyrė prie šieno, ant galo lipti, į dulkes; tai turbūt ji Laima vardu, jau sunkiai atmenu, matai"; ,atva'žiuojem i ganī.klā | ni væn.ō's ká.ŗvesā nē.r || čėgi' 'dā,bā kās || kās tās 'ká.ŗ,vēs | kur nujó.je || "atvažiuojame į ganyklą – nė vienos karvės nėra; čiagi dabar kas? kas tas karves kur nujojo?". Labiausiai tikėtina, kad cituojamų rišliosios kalbos pavyzdžių vienaskaitos galininko bei daugiskaitos kilmininko formas **lá.ima*, *ká.ŗves* ir vienaskaitos vardininko bei daugiskaitos galininko formas **lá.i.mà*, *'ká.ŗ,vēs* skiria šalutinis distinktyvinis (morfemos) kirtis – "konstitutyvinė morfemos charakteristika, arba sutampanti su žodžio kirčiu, arba manifestuojama specialiais šalutiniais*

¹ Beveik visame šios tarmės plote nekirčiuotuose skiemenyse panaikinta ilgųjų ir trumpųjų balsių opozicija – tariami tik trumpieji balsiai. Todėl paradigmoje būna fonetiškai sutapusių formų, pvz.: *sé.ile* "(vns. vard.) seilė", "(vns. gal.) seile" ir "(vns. įn.) seilė".

fonologiniais kirčiais" (Girdenis, Rosinas, 1974, 198; dar plg. Girdenis, 1995, 239).

Remiantis empiriniu klausymusi, galima teigti, kad Pašušvio šnekteje distinktyviniu kirčiu linkstama kirčiuoti trumpąsias šių linksnių ir asmenų formų galūnes:

1) visų kamienų vardažodžių vienaskaitos įnagininko, pvz.:
i_su_ 'vīe, nà pα'dá.i, gà isidú·râu // "ir su viena padaiga įsidūriau";
,vāži'négjâu su_ 'á.ř, kĭŭ\ | bú·dava kliñ.dava
i_rõ·gest | pušñḗ didēļj // "važinėjau su arkliu; būdavo, klimpdavo ir rogės – pusnys didelės";
tā́ nu_pušñeŋ an_stó·ga\ |
'lí, gūs pušñi's su_ 'stó·, gū // "tai nuo pusnies ant stogo – lygi pusnis su stogu";
lupšī· da_mažūks | pu_tá· 'lí.ŋ, gæŋ |
κai_ 'pīr, mār bú·dava\ | rē·k rē·k // "lopšyje dar mažiukas, po ta linge, kaip pirma būdavo, rėkia rėkia";

2) visų kamienų vardažodžių daugiskaitos galininko, pvz.:
'nūda, žī·davam | túo(s) 'šú·, lūs | su_ževē·m // "nudažydavome tuos siūlus su žievėmis";
'vé·, žūs | iš_ku'jú.ku\ vá.ĭgídava //
 "vėžius iš kojukių valgydavo";
i_tā́(p) pzdā.re\ | kad_jâúŋ-- |
tásr_jâu 'píe, vàs\ drakīns // "ir taip padarė, kad jau... tas jau pievas drėkins";
nulá.ide 'vīř, vès par_gá.la\ |
pαr_ 'šó·, nūs | // "nuleido virves per galą, per šonus";
u_dâuğâú· nupjówēŋ abī 'kó·, jæ's | kaladū.kā\ padā.re // "o daugiau nupjovė abi kojas, trinkelę padarė";

3) (*i*)ā, *i* ir *u* kamienų vardažodžių vienaskaitos vardininko, pvz.:
stá.lŋ | zūslá.nŋ | i_ 'ló·, wà\ 'vīe, nà stuwég·je // "stalas, suolas ir lova viena stovėjo";
labzī bū.ūa mē'gég·, jè\ an_tū·
āudiñū· // "labai buvo mėgėja tų audinių";
ú.lta pzdā.te\ |
'vá.ĭ, tīs ,næřeika'līn, gā // "tiltą pastatė – valtis

=====
 nereikalinga"; *dabà jãu 'lĩ·, gũ s\ su 'tė·, wũ* // "dabar jau lygus su tėvu";

4) *o* kamieno vardažodžių vienaskaitos vietininko, pvz.: *gũ šta 'tvá·f̄, t̄è\, s̄usi'sũ·ka | pu_ veř·še 'ló·, wũ* // "gūštą tvarte susisuko, po veršio loviu"; *'švīe, št̄è duõbe| padà.ra | i_t̄é· vá.ndũ\ subė·g* // "svieste duobę padaro ir ten vanduo subėga";

5) *o* kamieno būdvardžių ir būdvardiškai vartojamų kalbos dalių daugiskaitos vardininko, pvz.: *tãkũ·kai mæ' šlúo, t̄ĩ* // "takiukai mėšluoti"; *bú·dava pažũ·st| tukie | kæ'tó·, k̄ĩ\ bũ·n* // "būdavo, padžiūsta tokie, kietoki būna"; *'lá·f̄vi, š̄kĩ\, dažai dabà jãu ki'tó·ni, š̄kĩ* // "latviški dažai dabar jau kitoniški";

6) (*i*)*ā* ir *i* kamienų veiksmažodžių esamojo laiko pirmojo ir antrojo asmens, pvz.: *i_àš\ 'gá·u, nũ klũ.mbi tá· jãu* // "ir aš gaunu klumpę tą jau"; *jĩñ sé·ž̄ | u_àš 'stó·, wũ* // "ji sėdi, o aš stoviu"; *tãi_ 'dúo, d̄ĩ\ su_žãptais* // "tai duodi su žabtais (dantimis)"; *nũs'má·u, ḡĩ žašũ·ka | a_añčũ·ka* // "nusmaugi žąsiuką ar ančiuką".

§ 2. Porąsyk dialektologinėje literatūroje jau buvo užsiminta, kad šalutiniai distinktyviniai kirčiai veikiausiai nėra svetimi vakarų aukštaičių šiauliškių šnektoms (žr. Girdenis, 1971, 206; Kosienė, Girdenis, 1979, 54). Ypač gerai šie kirčiai žinomi gretimoje žemaičių tarmėje (Girdenis, 1966; 1968, 141–142; 1971, 206; Grinaveckis, 1973, 71²; Bukantis, 1983, 20; Mažiulienė, 1996, 39; Atkočaitytė, 2000, 52–54; 90–96; Murinienė, 2000, 125–126). Jų funkcionavimas aukštaičių: uteniškių, vakarų aukštaičių kauniškių, šiaurinių panevėžiškių, pietvakarinių pietų aukštaičių – tarmėse patikimai įrodytas eksperimentais (Kosienė, Girdenis, 1979, 48–55; Kačjuškene,

² V. Grinaveckis pripažino tokio tipo kirčius, bet neigė distinktyvinių jų pobūdį (1975, 194–195, išn. 18).

1984, 78–82; Bacevičiūtė, 2001, 32–41; Kazlauskienė, 2001, 57–64; Leskauskaitė, 2001, 98–105).

§ 3. Pašušvio šnektos magnetofono įrašuose dvi greta esančios formos, kurios gali kontrastuoti morfemos kirčio buvimu ir nebuvimu, pasitaiko retai. Atsižvelgus vien tik į jų nevienodą skambėjimą teigti, kad toks kirtis tikrai funkcionuoja, būtų labai drąsu. Atsargiai vertintinas ir klausia nustatomas išsibarsčiusių tekstuose lyginamų formų skirtumas. Įmanoma, kad jį lemia intonacija ar dar kokios kitos priežastys. Patikimiau išsiaiškinti, ar tikrai morfemos kirtis būdingas tiriamajai šnektai, galima instrumentiniu ir audiciniu tyrimu.

Tyrimui buvo pasirinktos moteriškosios giminės daugiskaitos vardininko ir galininko formos *dú.ĭkæš* "dulkės", '*dú.ĭkæš* "dulkes", *pæ.ĭkæš* "pelkės", '*pæ.ĭkæš* "pelkes", *šĭ.řšæš* "širšės", '*šĭ.řšæš* "širšes", *šá.rkas* "šarkos", '*šá.r,kàs* "šarkas", *líepas* "liepos", '*líepàs* "liepas", *šlúotas* "šluotos", '*šlúo,tàs* "šluotas". Diktoriai buvo šnektos atstovai vyrai A. G., g. 1930 m., ir A. A., g. 1938 m. Jie pusiau tarminė rašyba užrašytus konstatuojamuosius trižodžius sakinius, kuriuose viena iš lyginamųjų porų formų užėmė vidurinę poziciją, pakartojo po penkis kartus. Amsterdamo universiteto mokslininkų P. Boersmos ir D. Weeninko garsų analizės programa PRAAT4.0 iškirpti minimaliųjų porų galūnių balsiai, išmatuota segmentų trukmė (ms), nustatytas tono ir intensyvumo vidutinis lygis (atitinkamai ht ir dB) ir pirmųjų trijų formančių reikšmės (Hz). Rezultatai statistiškai įvertinti A. Girdenio programomis STUDENT.PAS ir FORMANT2.PAS, kuri sukurta pagal R. Piotrovskio metodiką (žr. Piotrovskij, 1960).

Audiciniu eksperimentu patikrinta, kaip pašušviškiai skiria formas *šá.rkas* : '*šá.r,kàs*, *pæ.ĭkæš* : '*pæ.ĭkæš*. Iškirptų izoliuotų formų, įskaitytų po tris kartus ir perrašytų į atskirą juostą atsitiktine tvarka, klausėsi ir atpažinti mėgino aštuoni skirtingo amžiaus ir išsimokslinimo auditoriai. Duomenys statistiškai apdoroti vadinamuoju *u* kriterijumi: A. Girdenio programa UKR2.PAS įvertinta, ar eksperimento dalyviai spėlioja (tada

teisingų atsakymų skaičius svyruoja ties 50 % riba), ar išties girdi fonologiškai netapačius žodžius.

§ 4. Išmatavus balsių ilgumus paaiškėjo, kad nekirčiuotos galūnės yra trumpesnės už, kaip spėjama, turinčias šalutinį morfemos kirtį. Daugiskaitos vardininko galūnės balsio [æ] vidutinė trukmė 81 ms, [a] – 83 ms, o daugiskaitos galininko atitinkamai – 89 ms ir 90 ms.

Statistiniai rezultatai leidžia teigti, kad kiekybės skirtumas nėra atsitiktinis (žr. 1 lent.). Patikimiau skiriasi morfemų, kurias sudaro priešakinis balsis, trukmė. Plg. galūnių -æs ir -as pasikliaujamuosius 95% intervalus ($78 \div 84$ ir $84 \div 93$ vos susiliečia, o $78 \div 87$ ir $86 \div 95$ nežymiai užėina vienas ant kito), taip pat pirmuoju atveju aukštesnį rezultatų reikšmingumo lygmenį ($P < 0,01$, plg. $P < 0,05$). Apskaičiuotos Studento kriterijaus reikšmės kritines reikšmes viršija abu kartus.

Vadinasi, trukmė gali būti vienas iš požymių, diferencijuojančių morfemas, kurios gali turėti kirtį ir kurios niekada jo negauna. Šis prozodinis požymis, kaip įrodyta (žr. Bukantis, 1983, 20; Kazlauskienė, 2001, 58–60), svarbus ir žemaičių varniškių bei vakarų aukštaičių kauniškių tarmėse.

1 lentelė. Nekirčiuotų ir šalutiniu morfemos kirčiu kirčiuotų galūnių balsių trukmė ir jos vertinimas Studento kriterijumi³

Forma	Galūnė	<i>n</i>	$\bar{x} \pm s$ (ms)	<i>v</i> (%)	95% <i>p. int.</i> (ms)	$t \gg t_x$
dgs. vard.	-<æ> <i>s</i>	30	81 ± 9	11,1	78 ÷ 84	2,80 > $t_{0,01}$ = 2,66
dgs. gal.	-<æ> <i>s</i>	30	89 ± 12	13,2	84 ÷ 93	

³ 1 ir 2 lentelių simbolių reikšmės yra tokios: *n* – matavimų skaičius (imties tūris), $\bar{x}$ – trukmės, tono arba intensyvumo reikšmės vidurkis, *s* – standartinis nuokrypis, *v* – variacijos koeficientas, *p. int.* – pasikliaujamasis intervalas, t_p – apskaičiuota Studento kriterijaus reikšmė, t_x – kritinė to kriterijaus reikšmė (α – rezultatų reikšmingumo lygmuo).

Trukmė apvalinama 1 ms, tonas ir intensyvumas 0,1 ht ir dB, formantės 10 Hz tikslumu.

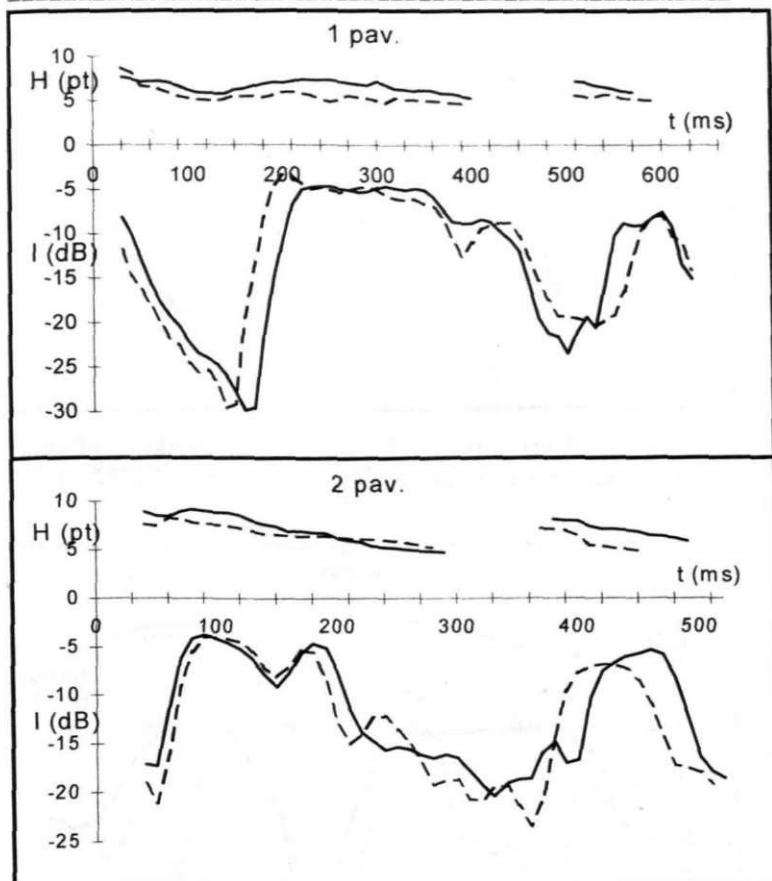
dgs. vard.	-<a>s	30	83 ± 12	14,3	78 ÷ 87	2,45 > t _{0,05} = 2,00
dgs. gal.	-<a>s	30	90 ± 12	13,8	86 ÷ 95	

§ 5. Kalbamosios galūnės nėra vienodos ir pagrindinio tono vidutiniu lygiu. Daugiskaitos galininko formų [æ] ir [a] tariami maždaug 1 ht aukštesniu tonu negu tie patys balsiai, esantys daugiskaitos vardininko formose.

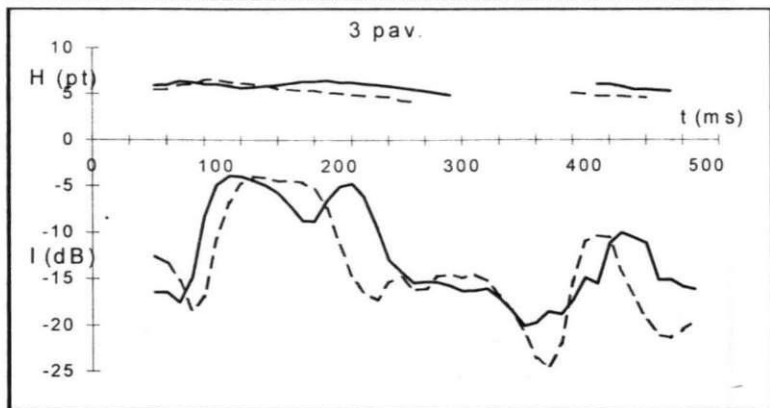
Statistinis šio parametro vertinimas rodo dar reikšmingesnius negu trukmės skirtumus (žr. 2 lent.), nes galima manyti, kad užpakalinių balsių tonas skiriasi net 99,5 % tikimybe. Be to, nesusiliečia pasikliaujamieji intervalai, Studento kriterijaus reikšmės gerokai didesnės už kritines.

2 lentelė. Nekirčiuotų ir šalutiniu morfemos kirčiu kirčiuotų galūnių balsių tonas bei intensyvumas ir jų vertinimas Studento kriterijumi

Forma	Galūnė	n	$\bar{x} \pm s$ (ht ir dB)	v (%)	95% p. int.	$t \approx t_2$
<i>Tonas</i>						
dgs. vard.	-<æ>s	30	6,7 ± 1,1	17,2	6,2 ÷ 7,0	2,91 > t _{0,01} = 2,66
dgs. gal.	-<æ>s	30	7,6 ± 1,4	17,7	7,1 ÷ 8,1	
dgs. vard.	-<a>s	30	6,3 ± 1,6	25,4	5,7 ÷ 6,9	3,03 > t _{0,005} = 2,92
dgs. gal.	-<a>s	30	7,5 ± 1,3	17,9	7,0 ÷ 8,0	
<i>Intensyvumas</i>						
dgs. vard.	-<æ>s	30	72,9 ± 3,5	4,8	71,6 ÷ 74,2	2,92 > t _{0,005} = 2,92
dgs. gal.	-<æ>s	30	75,2 ± 2,6	3,4	74,3 ÷ 76,2	
dgs. vard.	-<a>s	30	75,3 ± 2,9	3,8	74,2 ÷ 76,4	0,69 < t _{0,05} = 2,00
dgs. gal.	-<a>s	30	74,8 ± 2,7	3,6	73,8 ÷ 75,8	

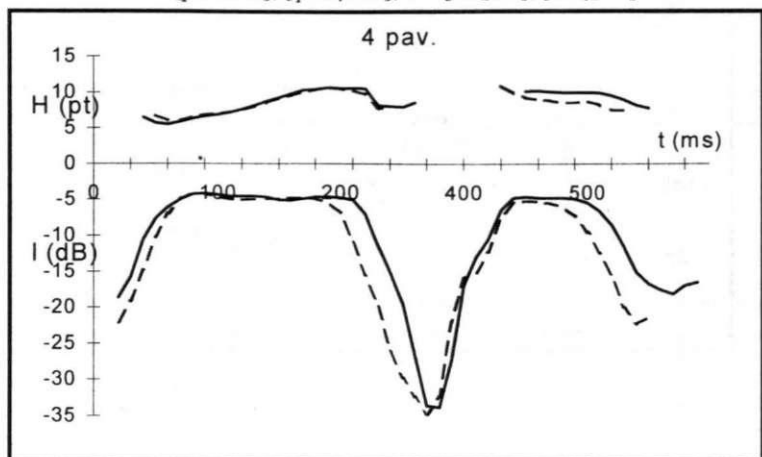

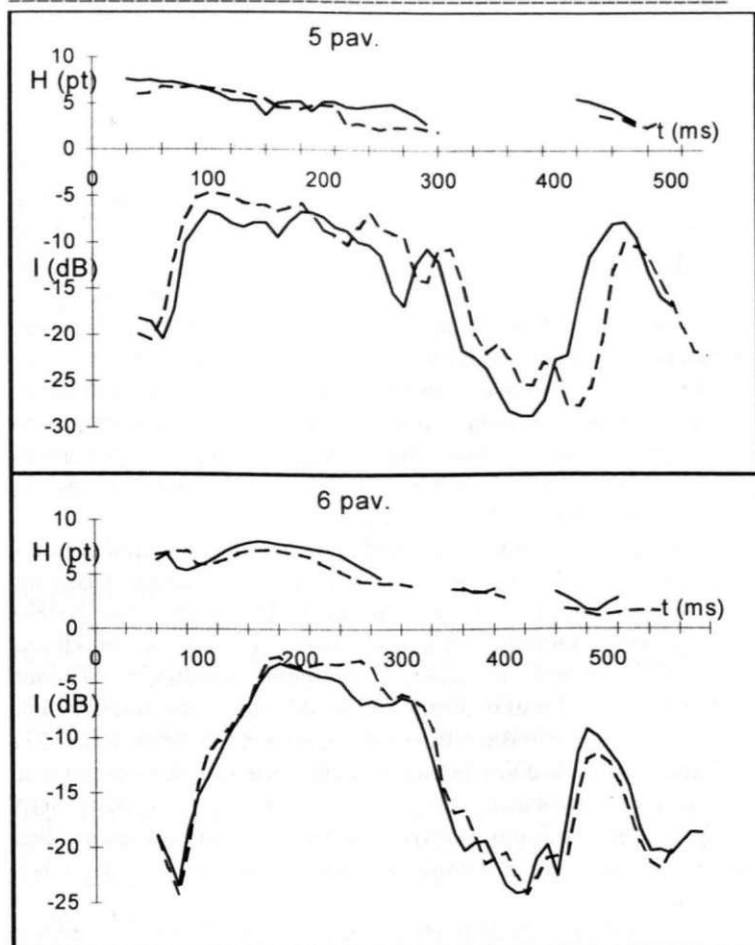

1–3 pav. Daugiskaitos vardininko (---) ir galininko (—) formų pagrindinis tonas ir intensyvumas: 1 – [dú.Ĺkæs], [ˈdú.Ĺkæs];

2 – [pá.Ĺkæs], [ˈpá.Ĺkæs]; 3 – [ši.řuæs], [ˈši.řuæs]⁴

⁴ Grafikai braižyti programa EXCEL pagal informanto A. G. trečiąjį kartą perskaitytų žodžių tono ir intensyvumo (7–8 paveikslų – pagal formančių) skaitines išraiškas. Kad abiejų parametų kreives būtų galima pavaizduoti vienu paveikslu, naudotasi neigiamomis intensyvumo reikšmėmis. Jos gautos prie kiekvienos sudedamosios reikšmės pridėjus tą patį visas reikšmes viršijantį neigiamą skaičių.

4–6 pav. Daugiskaitos vardininko (---) ir galininko (—) formų pagrindinis tonas ir intensyvumas: 4 – [lėpas], [ˈlʲe.pàs];

5 – [šárkas], [ˈšár.kàs]; 6 – [šlúotas], [ˈšlúo.tàs]

Sprendžiant iš 2 lentelėje pateikiamų rezultatų, vidutiniu intensyvumu lyginamųjų formų galūnių balsiai turėtų skirtis

mažiau, nes gauti prieštaringi duomenys. Priešakinis [æ] intensyviau tariamas morfemose, gaunančiose kirtį, o užpakalinis [a], atvirkščiai, – nekirčiuojamose morfemose.

Vis dėlto negalima apeiti fakto, kad pirmu atveju skirtumas labai reikšmingas, o antruoju – labai menkas, vos 0,5 dB. Be to, šiuo požymiu gerai atsiriboja žodžio *šarka* tiriamųjų formų galūnės, plg. dgs. vard. I = 73,1 dB ir dgs. gal. I = 75,8 dB, jų pasikliaujamuosius intervalus – $71,6 \div 74,6$ ir $74,1 \div 77,5$ bei Studento kriterijaus reikšmę $t_p = 2,67 >_{0,05} = 2,10$. Todėl, matyt, ir intensyvumas, bent iš dalies, gali diferencijuoti nekirčiuojamas ir šalutiniu distinktyviniu kirčiu kirčiuojamas morfemas.

§ 6. Viso žodžio tono ir intensyvumo kitimą perteikia 1–6 pav.

Akivaizdūs galūnių tono skirtumai visiškai patvirtina statistinius skaičiavimus. Intensyvumo santykiai nusakomi sunkiau, bendresnis bruožas – aukščiau pakilusios potencialų šalutinį kirtį turinčių skiemenų viršūnės.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad žodžių, galūnėje galinčių turėti šalutinį kirtį, kamieno skiemuo taip pat dažniausiai pasižymi aukštesniu tonu (žr. 1, 3–4, 6 pav.). Palyginus viso žodžio intensyvumo kreives, labiausiai krinta į akis nevienodi jų "šuoliai" pirmojo ir antrojo skiemenų sandūroje. Tariant daugiskaitos galininko formą balsas skiemenų sandūroje labiau sustiprėja, gal net pašiurkštėja (plg. Kosienė, Girdenis, 1979, 53) – intensyvumo kreivės labiau nusileidusios (žr. 1, 4–6 pav.) ir dažnai kamputesnės (žr. 1–3, 6 pav.), perėjimas tarp daugiskaitos vardininko šaknies ir galūnės yra tolydesnis, nes kreivių atkarpos šioje vietoje daugeliu atveju aptakios (žr. 1, 3–5 pav.).

§ 7. Spektrais daugiskaitos vardininko ir galininko galūnių priešakiniai ir užpakaliniai žemutiniai balsiai skiriasi nedaug (žr. 3 lent.).

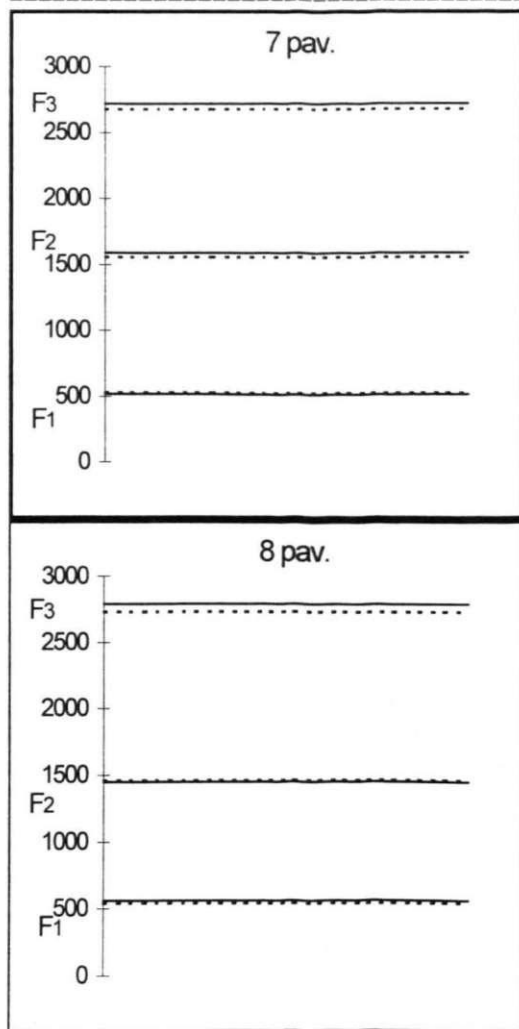
3 lentelė. Nekirčiuotų ir šalutiniu morfemos kirčiu kirčiuotų galūnių balsių formančių reikšmės ir jų vertinimai⁵

Forma	Galūnė	F_1 (Hz)	F_2 (Hz)	F_3 (Hz)	C	b	T	df	it
dgs. vard.	-<æ>s	530	1560	2680	835	107	234	1030	270
dgs. gal.	-<æ>s	520	1590	2720	830	107	252	1070	330
dgs. vard.	-<a>s	540	1460	2730	839	107	177	940	290
dgs. gal.	-<a>s	560	1450	2790	850	107	129	890	400

Šalutiniu kirčiu kirčiuotos galūnės [æ] vidutinės formantės yra tokios: $F_1 = 520$ Hz, $F_2 = 1590$ Hz, 95% pasikliaujamieji intervalai – $510 \div 540$ ir $1560 \div 1610$, o nekirčiuotos galūnės [æ] $F_1 = 530$ Hz, $F_2 = 1560$ Hz, 95% pasikliaujamieji intervalai – $520 \div 550$ ir $1540 \div 1580$. Užpakalinio balsio [a] rodikliai atitinkamai yra tokie: $F_1 = 560$ Hz, $F_2 = 1450$ Hz, $540 \div 580$ ir $1410 \div 1480$ bei $F_1 = 540$ Hz, $F_2 = 1460$ Hz, $520 \div 560$ ir $1420 \div 1500$. Studento kriterijaus reikšmės nė vienu atveju neviršija kritinių reikšmių.

Nors skirtumai nėra ryškūs, bet tam tikri požymiai pastebimi. Kirčio negalinčių turėti balsių antroji formantė, o užpakalinio [a] ir pirmoji, yra arčiau spektro centro (plg. 7–8 pav.). Taigi šalutiniu kirčiu kirčiuotos daugiskaitos galininko galūnės [æ] yra aukštesnio tembro ($T = 252$), priešakesnis, o [a] kompaktiškesnis ($C = 850$) ir tariamas žemesniu tembru ($T = 129$), užpakalesnis, atviresnis negu toks pat nekirčiuotos pozicijos balsis ([æ] $T = 234$; [a] $C = 839$ ir $T = 177$). Be to, nekirčiuotos morfemos balsiai tariami labiau atsipalaidavusiais kalbos padargais.

⁵ Lentelės simbolių reikšmės yra tokios: F_1 , F_2 , F_3 – pirmosios trys formantės, C , b , T , df , it – atitinkamai kompaktiškumo, bemoliškumo, tonalumo, difuziškumo ir įtempimo indeksai.

7–8 pav. Daugiskaitos vardininko (---) ir galininko (—) formų galūnės balsių apibendrintos formantės: 7 – balsio [æ], 8 – balsio [a]

§ 8. Audiciniu eksperimentu patikrinta, kaip šnektos atstovai skiria daugiskaitos vardininko ir galininko formas. Klausytasi formų *pė̃lkes*: '*pė̃l,kės* ir *šárkas*: '*šár,kàs*.

Gerėliau atpažintos formos *šárkas*: '*šár,kàs*: iš 96 atsakymų teisingi 62 (64,6 %). Gauta *u* kriterijaus reikšmė didesnė už kritinę 99 % tikimybės reikšmę: $u = 2,90 > u_{0,01} = 2,58$. Daugiskaitos vardininkas *pė̃lkes* ir daugiskaitos galininkas '*pė̃l,kės* teisingai suvokti 61,5 %. Šiuo atveju skirtumo tikimybė mažesnė – 95 %, be to, ir apatinis pasikliaujamojo intervalo skaičius yra gana arti 50 %, arba spėliojimo, ribos, plg.: $u = 2,27 > u_{0,05} = 1,96$. Vis dėlto abiem atvejais teisingų atsakymų skaičius viršijo 50 %, todėl galima sakyti, kad formos, turinčios šalutinį distinktyvinį kirtį ir jo negaunančios, yra nevienodos.

4 lentelė. Audicinio eksperimento duomenys ir vertinimas *u* kriterijumi⁶

Lyginamoji pora	n_1	n	p (%)	95% <i>p. int.</i>	$u \gtrless u_x$	P
<i>pė̃l,kės</i> : ' <i>pė̃l,kės</i>	59	96	61,5	50,9 ÷ 71,3	$2,27 > 1,96$	$P < 0,05^{**}$
<i>šárkas</i> : ' <i>šár,kàs</i>	62	96	64,6	54,1 ÷ 74,2	$2,90 > 2,58$	$P < 0,01^{**}$

Visi auditoriai pripažino girdį nevienodai skambančius formas, tačiau į klausimą, kuo jos skiriasi, dauguma atsakyti negalėjo. Tik auditorė lituanistė S. Š. sugebėjo tiksliau nusakyti skirtumą: jos nuomone, daugiskaitos galininko formos yra ryškesnės ir tariamos su didesne jėga.

§ 9. Eksperimentų rezultatai leidžia teigti, kad Pašušvio šnektoje daugiskaitos galininko formos galūnėje, kitaip nei daugiskaitos vardininko formos atitinkamoje morfemoje, gali

⁶ Lentelėje vartojamų simbolių reikšmės yra tokios: n_1 – teisingų atsakymų skaičius, n – bendras atsakymų skaičius, p – teisingų atsakymų procentas, *p. int.* – pasikliaujamasis intervalas, u_x – *u* kriterijaus reikšmė, P – reikšmingumo lygmuo (** žymi programos pasirinktą 50% teisingų atsakymų tikimybę).

būti realizuojamas šalutinis distinktyvinis kirtis. Jo buvimą patikimai rodo aukštesnis galūnės balsio (dažnu atveju – ir viso žodžio) vidutinis tonas, taip pat didesnė trukmė. Diferencijuojant šalutiniu kirčiu kirčiuotas ir niekada nekirčiuojamas galūnės intensyvumo ir kokybiniai požymiai veikiausiai atlieka antraeilį, pastiprinamąjį, vaidmenį.

Literatūra

Atkočaitytė D. (2000) Pietų žemaičių raseiniškių fonologinė sistema: Prozodija ir vokalizmas: Dakt. dis. V.: VPU.

Bacevičiūtė R. (2001) Šakių šnektos fonologinė sistema: Prozodija ir vokalizmas: Dakt. dis. V.: VPU.

Bukantis J. (1983) Fonologiniai šalutiniai kirčiai ir kirčio tipai pietų žemaičių varniškių tarmėje // *Kalbotyra*. T. 34 (1). P. 14–23.

Girdenis A. (1966) Mažeikių (šiaurės vidurio dounininkų) tarmės pokirtinių skiemenų priegaidės // *Kalbotyra*. T. 14. P. 57–71.

Girdenis A. (1968) [Kn. rec.]: Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija: (Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija), V.: Mintis, 1966 // *Baltistica*. T. 4 (1). P. 135–144.

Girdenis A. (1971) [Kn. rec.]: Lietuvių kalbos tarmės: (Chrestomatija). V.: Mintis, 1970 // *Baltistica*. T. 7 (2). P. 201–209.

Girdenis A. (1995) Teoriniai fonologijos pagrindai. V.: Petro ofsetas.

Girdenis A., Rosinas A. (1974) [Kn. rec.]: Grinaveckis V. Žemaičių tarmių istorija: (Fonetika), V.: Mintis, 1973 // *Baltistica*. T. 10 (2). P. 187–207.

Grinaveckis V. (1973) Žemaičių tarmių istorija: (Fonetika). V.: Mintis.

Grinaveckis V. (1975) Dėl naujo požiūrio į kai kuriuos lietuvių istorinės dialektologijos klausimus // *Baltistica*. T. 11 (2). P. 185–200.

Kačjuškene (1984) – Качюшкене Г. Фонологическая система северопаневежского диалекта литовского языка: (Просодия и вокализм): Дис. ... канд. филол. наук. Вильнюс: ВГУ.

Kazlauskienė A. (2001) Šalutiniai kirčiai vakarų aukštaičių kauniškių tarmėje // *Kalbotyra*. T. 50 (1). P. 53–66.

Kosienė O., Girdenis A. (1979) Fonologinis šalutinis kirtis rytų aukštaičių uteniškių tarmėje // *Kalbotyra*. T. 30 (1). P. 48–56.

Leskauskaitė A. (2001) Pietvakariņių pietų aukštaičių vokalizmas ir prozodija: fonologinis ir eksperimentinis tyrimas: Dakt. dis. V.: LKI/VDU.

Mažiulienė I. I. (1996) Centrinės šiaurės žemaičių tarmės prozodija // Kalbotyra. T. 45 (1). P. 30–115.

Murinienė L. (2000) Akmenės šnektos fonologinė sistema: vokalizmas ir prozodija: Dakt. dis. V.: VU.

Piotrovskij (1960) – Пиотровский Р. Г. Еще раз о дифференциальных признаках фонемы // Вopr. языкознания. № 6. С. 24–38.

Pašušves izloksnes sekundārā distinktīvā akcenta akustiskās pazīmes

Kopsavilkums

Rakstā tiek aprakstīts instrumentālais un auditīvais pētījums, kura rezultāti rāda, ka Pašušves izloksne tādās formās kā acc. pl. *'dú.Ī.kæš* 'putekļus', *'pæ.Ī.kæš* 'purvus', *'šī.ŗ.šæš* 'lapsenes', *'šá.ŗ.kæš* 'žagatas', *'lie.pàs* 'liepas', *'šlúo.tàs* 'slotas' funkcionē sekundārais distinktīvais akcents (izloksne pieder Lietuvas ziemeļrietumu aukštaišu dialektam). Salīdzināmo acc. pl. un atbilstošo nom. pl. formu *dú.Ī.kæš* 'putekļi', *pæ.Ī.kæš* 'purvi', *šī.ŗ.šæš* 'lapsenes', *šá.ŗ.kæš* 'žagatas', *lie.pàs* 'liepas', *šlúotas* 'slotas' galotņu patskaņi atšķiras pēc vidējā toņa līmeņa un ilguma. Aprēķini rāda, ka abu pazīmju nozīmju atšķirības ir statistiski nozīmīgas (ticamas). Izloksnes pārstāvji abas formas arī identificē samērā labi. Tātad sekundārais distinktīvais akcents ir raksturīgs tām locījumu un personu formām, kuru galotnes citos tā paša celma vārdos var būt uzsvērtas ar galveno akcentu.

The Acoustic Features of the Secondary Distinctive Stress in the Pašušvys Subdialect

Summary

The paper presents the results of an instrumental and auditory experiment which show the existence of the distinctive secondary stress in forms of the type acc. pl. in Pašušvys subdialect (subdialect belongs to the northern West-Aukštaitian dialect of Lithuania). The word-final short vowels in the endings which could basically possess the main stress and those of never stressed short word-final vowels (namely acc.

=====

pl. 'dú.Ī,k<ǎ>s 'dust', 'pǎ.Ī,k<ǎ>s 'bogs, swamps', 'šī.ř,š<ǎ>s 'hornets', 'šá.r,k<ǎ>s 'magpies', 'lí.e,p<ǎ>s 'lime-trees', 'šlú.o,t<ǎ>s 'brooms' vs nom. pl. *dú.Īk<ǎ>s*, *pǎ.Īk<ǎ>s*, *šī.řš<ǎ>s*, *šá.rk<a>s*, *lí.e.p<a>s*, *šlú.ot<a>s*) are differentiated by the following prosodic features: average pitch level and relative duration. These differences are statistically reliable.

=====

Regīna KVAŠĪTE, Giedre ČEPAITIENE, Kazimiers ŽUPERKA

**Valodas un rakstniecības stilistiskā savdabība kā
tautas vēstures sekas
(lietuviešu un latviešu paralēles)**

Nacionālās valodas stilistiskā savdabība (citiem vārdiem sakot, valodas tautiskais (nacionālais) stils) ir augstākā valodas stila vispārinājuma pakāpe. Zemākas pakāpes – ejot no vispārīgākām pie konkrētākām – ir funkcionālais stils, apakšstils, individuālais stils, atsevišķa teksta stils.

Nosacīti var izdalīt trīs ekstralingvistiskos (nevalodiskos) stilistiskos nacionālās valodas savdabības faktoros: telpa (vide, dzimtene), laiks (valsts, arī valodiskās sabiedrības vēsture) un nacionālā individualitāte (nacionālais raksturs, nacionālā mentalitāte, tautas daba u. tml.). Šie faktori savstarpēji cieši saistīti, viens otru nosaka, tāpēc katra atsevišķa faktora ietekmi uz nacionālo stilu var aplūkot tikai nosacīti. Vēl jāpiebilst, ka pirmie divi faktori (telpa un laiks) ir pastarpināti – tie ietekmē stilu ar nacionālās individualitātes starpniecību.

Ne lietuviešu, ne latviešu valodas stilistikas pētnieki šo faktoru ietekmi uz valodas stilistisko sistēmu nav detalizētāk pētījuši. Balstoties uz daiļliteratūras tekstu piemēriem, ir analizēta dzimtenes telpas ietekme uz lietuviešu valodas stila tautiskumu [par to sk. Župerka 2001: 60–64]. Savukārt šis raksts droši vien ir pirmā uzdrīkstēšanās vispārināti aplūkot laika (vēstures) ietekmi uz divu baltu valodu stilistisko savdabību. Šo pārspriedumu izejas punkts nav vis vēsture, bet gan valoda – aplūkots, kā valodā, tās izmaiņās atspoguļojas vēstures faktors. Tātad pētījuma objekts ir valoda, resp., abu valodu (lietuviešu un latviešu) stilistiskā attīstība vēstures gaitā.

Ar vēsturi saistīta sociālā sabiedrības struktūra, bet tā savukārt nepastarpināti ietekmē stilistisko valodas sistēmu, stilistisko valodas un rakstniecības diferenciaciju. Lietuviešu un latviešu valodu radniecīgums, teritoriālā tuvība un kopīgās vēstures īpatnības ir bijušas par iemeslu stilistiskajam abu valodu un rakstniecības tuvumam. Lietuviešu kulturoloģes Birutes

Masjonienes vārdiem runājot, etniski radniecīgām tautām raksturīgs "līdzīgais atšķirīgums un atšķirīgais līdzīgums" (*panašus nepanašumas ir nepanašus panašumas*) [Masionienē 1996: 11], tātad to var meklēt arī stilistikā. Tālāk konkrēti par vairākām ar tautas vēsturi saistītām abu valodu stilistikai aktuālām parādībām:

- 1) par funkcionālo stilu pirmsākumiem;
- 2) par literārās valodas veidošanās specifiku;
- 3) par valodas etiķetes izpausmēm;
- 4) par daiļliteratūras stilistisko savdabību.

1. No pašiem rakstības pirmsākumiem lietuviešu etniskās zemes piederēja divām valstīm (Polijai un Prūsijai), tāpēc likumsakarīgi, ka rakstu valodisko izteiksmi ietekmēja poļu un vācu kultūra. Latviešiem, ilgus gadsimtus izjutušiem vācu jūgu, arī neizdevās izvairīties no svešās ietekmes. Paši pirmie abu tautu rakstu pieminekļi bija tulkoti teksti. Tajos jau saskatāmi zināmi funkcionālo stilu elementi, iedīgļi, pirmsākumi. Nevar nepieņemt Artura Ozola apgalvojumam, ka "valodas stili ir vēsturiska kategorija" [Ozols 1993: 23]. Jau pašos nacionālās valodas izveides pirmsākumos valodas diferencējušās apakšsistēmās pēc to izteiksmes līdzekļu saistījuma un funkcionēšanas konkrēta mērķa tekstos – gan burvju un zintnieku maģiskajā darbībā, gan tautas mutvārdu daiļradē. Stilistiskajā attīstībā liela loma bijusi pirmo likumu, līgumu, kredītdokumentu tekstiem, reliģiskajai literatūrai, pirmajiem laikrakstiem un grāmatām [Rozenbergs 1995: 9]. XVI–XVII gs. tekstos visspilgtāk izpaužas baznīcas stils. Viens no senākajiem latviešu valodas paveidiem ir lietišķais stils – liecības par to atrodamas jau veclatviešu valodas posmā [sk. Kvašīte 1998: 141–146]. Kā pirmais latviešu valodas juridiskā stila teksts tiek minēts starp 1625. un 1644. gadu pārtulkotie linuvēveru amata sabiedrības statūti (šrāga) [Augstkalns 1935: 15]. Arī no lietuviešu rakstu valodas stiliem senākās tradīcijas raksturīgas tieši lietišķajam (lietuviešu valodas terminoloģijā – *kanceliārinis* (arī *juridinis*) un daiļliteratūras jeb tā saucamajam mākslinieciski beletristiskajam stilam (*grožinis*, *meninis beletristinis*). To sākotne datējama ar XVI–XVII gadsimtu. Mazajā Lietuvā senākie zināmie lietuvieškie (no vācu

=====

valodas tulkotie) valdības rīkojumi bijuši 1578. g., saglabājušies 1589., 1639., 1641. gada rīkojumi. "Valdības rīkojumi ir pirmie juridiskā satura izdevumi lietuviešu valodā. Tie satur lietuviešu kancelejas valodas iedīgļus" [Zinkevičius 1988: 101; sk. arī Palionis 1979: 16, 86–93; Jonikas 1987: 84–86, 109–110]. Daiļliterāras stila iezīmes parādās minētā laikposma oriģināltekstos, kā arī psalmu un citu poētisko tekstu tulkojumos [LKE 1999: 204]. Lietuviskie ieraksti albumos, jubilejas rindas – iespiesti apsveikumi (1591., 1599., 1634. g. un vēlāka laika) traktējami kā zināmi lietuviešu daiļliterāras valodas (beletristikas stila) iedīgļi, pirmie elementi, tā sākotne [Zinkevičius 1988: 102; vēl sk. Palionis 1979: 93–95]. Par latviešu daiļliterāras aizsācēju uzskata Gothardu Frīdrihu Stenderu jeb Veco Stenderu (1714–1796) [Kabelka 1975: 38]. Vācu izcelsmes mācītājs un apgaismotājs ir "iedibinājis latviešu laicīgo daiļliterāturu" [LRB 1992: 309], tomēr daiļliterāras stila iedīgļi atrodami daudz agrāk, var runāt pat par teorētiskiem poētiskā stila aizsākumiem. 1697. gadā publicētajā grāmatā "Der Unteutsche Opitz, oder kurze Anleitung zur Lettischen Dichtkunst" (Nevācu Opics jeb īsa pamācība latviešu dzejas mākslā, labā nolūkā Jāņa Višmaņa, Dundagas mācītāja, sacerēta) doti "saprātīgi padomi, kā aizsargāt dzeju no mistrota stila" [Ozols 1965: 332–334; sk. arī Bērziņš 1925]¹. Pirmie žurnāli latviešu valodā izdoti Jelgavā: tas ir almanahs "Latviska Gada Grāmata", ko 1797.–1798. g. sāka iespiest J. F. Stefenhāgena spiestuvē [Gorkins 2002: 19]. Šo izdevumu var uzskatīt par latviešu valodas publicistikas stila aizsākumu. Lietuviešu publicistikas stila elementus var saskatīt polemiskajos rakstos, piem., Simona Vaišnora izdevumā Žemčiūga (1600), vēlāk – 1794. g. sacelšanās sakarā izdotajos uzsaukumos [sk. Jonikas 1987: 121–122]. Šī stila reāla sākotne saistāma ar pirmo lietuviešu periodisko izdevumu, žurnālu "Aušra" (1883–1886) un "Varpas" (1889–1905) parādīšanos. Pirmie latviešu zinātnes stila soļi sperti XVIII gs. otrajā pusē, kad G. F. Stenders 1774. gadā izdotajā pirmajā

---

¹ Vācu tautības latviešu garīgās dzejas autoru un tulkotāju Johanu Višmani uzskata par pirmo latviešu dzejas teorētiķi, bet viņa "Nevācu Opicu" – par pirmo latviešu dzejas poētiku [LRB 1992: 356].

populārzinātniskajā izdevumā latviešu valodā "Augstas gudrības grāmata" "deva pirmos zinātnes valodas metus" [Bergmane 1986: 13]. Lietuviešu valodā šī stila aizmetņi sāk veidoties Simona Daukanta vēstures darbos (XIX gs. pirmā puse).

2. Abu tautu literārās valodas veidojās uz lauku ļaužu runātās valodas, resp., izlokšņu pamata. Mūsdienu literārā lietuviešu valoda izveidojās XIX gs. otrajā pusē un XX gs. sākumā uz Kauņas novada resp. dienvidrietumu augštaišu (īpaši Griškabūdes, Marijampoles, Vilkavišķu apkārtnes) izlokšņu bāzes. Mūsdienu latviešu literārās valodas pamats – vidusdialekts. Šādu izvēli pamato Arturs Ozols: "Tam /vidusdialektam/ iegūt šādu lomu palīdzējis ne tikai apstākļi, ka vidus dialektā runājusi tautas lielākā daļa, bet arī ģeogrāfiskais stāvoklis: šai dialektā runāja ļaudis zemes vidienē, lielākajos administratīvajos un kultūras centros – Jelgavā un Rīgā, kur no dažādām zemes malām sabrauca un satikās (īpaši Rīgā) dažādu dialektu pārstāvji" [Ozols 1993: 14]. Valodas normēšanas tendences atbalstīja nacionālo literārās valodas variantu (Jons Jablonskis; jaunlatvieši). Kā tēlaini par latviešu rakstu valodas vēsturisko attīstību izteikušās pētnieces Anna Bergmane un Aina Blinkena, "atšķirībā no daudzām citām valodām, arī, piemēram, no tuvu radnieciskās lietuviešu valodas, latviešu literārās valodas sākotne ir daudz sarežģītāka. Mūsu tagadējās literārās valodas upe veidojusies, saplūstot divām, visai dažādām straumēm, – viena no tām ir dzīvā tautas, īpaši mutvārdu daiļrades, galvenokārt tautasdziesmu, vijīgā valoda, bet otra – nelatviešu veidotā un pamazām koptā un normētā veclatviešu rakstu valoda" [Bergmane 1986: 13]. Pēc A. Ozola apgalvojuma "latviešu literārās valodas vēsturē līdz 19. gs. vidum, līdz jaunlatviešu kustībai, kas veicināja strauju latviešu kultūras uzplaukumu, iespējams izšķirt valodas stilus pēc literāro resp. folkloras sacerējumu žanriem. Vēlāk jau grūti runāt par stilu diferenciaciju uz žanru pamata, ja neskaita īpašus literārus virzienus vai pat atsevišķas literāras skolas un manieres, kas ieņem noteiktu viedokli valodas stilu lietā" [Ozols 1993: 23].

Abu valodu vēsturiskās attīstības specifiku atklāj arī leksika. Atšķirīgs lietuviešu un latviešu tautas ceļš uz valstiskumu

atšķirīgi ietekmējis paša vārda *tauta* nozīmi un tā konotācijas. Sociologa skatījumā šī vārda attīstību abās valodās novērtējis Viļus Leonavičs [Leonavičius 1997: 38–42]. Lietuviešu valodā *tauta* varējis nozīmēt politisko sabiedrību Ģedimina laikos, bet XIX gs. "*tauta* literārajā valodā atgriežas ar ļoti izteiktu etniskuma nozīmi <...>. Lietuviešu identitāte tika pamatota nevis ar politisko, bet gan ar kultūras un pirmām kārtām valodas kopību. Šodien lietuviešu valodā vārds *tauta* vispirms nozīmē etnisko kopību un tikai tagad to sāk lietot politiskās sabiedrības vai valsts pilsoņu nozīmē" [ib.: 42]. Latviešu folklorā liecina, ka senāk latviešiem, kuriem ilgus gadsimtus nebija sava valstiskuma, *tauta* nozīmējusi svešu sabiedrību. Tagad latviešu valodā vārdam *tauta* ir gan etniska, gan politiska nozīme [ib.: 41, 42]. Īpaši vērtīgu materiālu sniedz historismi, kas raksturīgi katrai no sastatāmajām valodām. Piem., lietuviešu dzīves reālijas, kas saistītas ar Lietuvas vēsturi un kam bez jebkādam šaubām piemīt nacionālā specifika, ir leksēmas *knygnešys*, *milžinkapis*, *sutartinė*. Lietuviešu-latviešu vārdnīcā tās tulkotas (vai fiksētas) šādi: *knygnešys* – *vēst.* grāmatu iznēsātājs; (aizliegtu) grāmatu izplatītājs (arī atvasinājums *knygnešystė* – (*cara cenzūras aizliegtu*) grāmatu iznēsāšana (izplatīšana) [LLV 1995: 235]); *milžinkapis* – varoņu kapukalns [LLV 1995: 287] (latviskā atbilde ir tikai paskaidrojošs aprakstošs savienojums, bez jebkādas precizējošas norādes – sal. vārda *milžinkapis* nozīmes skaidrojumu mūsdienu lietuviešu valodas vārdnīcā: 'senovēs didvyrių (milžinų) laidojimo vieta, supilta kalva' [DLKŽ 1993: 400]); *sutartinė* – *folk.* sutartine (*lietuviešu tautas dziesmu žanrs*) [LLV 1995: 495] (ar komentāru, bet pats vārds nav tulkots). Savukārt latviešu valodas leksikā kā spilgtus piemērus varētu minēt historismus *jaunlatvieši*, *jaunstrāvnieki*, arī etnogrāfismu *rumules*. Latviešu-lietuviešu vārdnīcā šie historismi fiksēti šādi: *jaunlatvieši* *ist.* jaunlatviai (*XIX a. šeštojo ir septintojo dešimtmečū pažangaus antifeodalinio kultūrinio-nacionalinio sąjūdžio Latvijoje dalyviai*) [LLŽ 1977: 288]; *jaunstrāvnieki* – *ist.* latvių inteligentijos demokratinio sąjūdžio "naujosios srovės" *XIX a. pabaigoje dalyviai* [LLŽ 1977: 289] (historisms netiek ne tulkots, ne pārrakstīts lietuviskotā formā,

dots tikai komentārs – sal. latviešu literārās valodas vārdnīcā *jaunstrāvnieks* – *vēst.* 'Jaunās strāvas dalībnieks' [LLVV 1980: 40]). Etnogrāfisms *rumules* atveidots ar aprakstošu skaidrojumu – 'laistymasis vandeniu, kai pavasarį pirmą kartą genami galvijai' [LLŽ 1977: 563] (sal. latviešu literārās valodas vārdnīcā ar norādi uz *rumulēšanās* 'paraža, pēc kuras, pirmoreiz pavasarī izlaižot lauksaimniecības dzīvniekus (parasti govīs) ganībās, aplaista cits citu ar ūdeni' [LLVV 1987: 715]).

3. Dažādu valodu etiķetei raksturīgas gan kopīgas, gan atšķirīgas iezīmes [sk. Čepaitienē 2002: 46–49]. Abu sastatāmo, tāpat kā daudzu citu valodu, etiķetes attīstību īpaši acīmredzami ietekmēja vēsturiskie apstākļi. Gan lietuvieši, gan latvieši godbijīgai uzrunai izmanto no citām valodām aizgūtus vārdus, kuri viduslaikos bija paredzēti tikai augstdzimušo nosaukšanai (lie. *ponas* – no slāvu, la. *kungs* – no ģermāņu). Kā raksta Konstantīns Karulis, šis aizguvums pēc tradicionālā uzskata no vlv. *kunig* < *kuning* 'valdnieks' (v. *König*) latviešu valodā aizgūts ap 13. gs. (sal. lš. *kunigas*). Vārds mūsdienu formā ir 16. gs. tekstos un 17. gs. vārdnīcās. Taču ir arī cits viedoklis – ka tas ir aizguvums no zviedru valodas [Karulis I, 1992: 443–444]. Ievēribas cienīgs ir fakts, ka Simons Daukants savos vēstures darbos lietoja latvismu (resp. jau no latviešu valodas aizgūto ģermāņu cilmes vārdu) *kungas* 'ponas' nozīmē [sk. Daukantas 1976: 766; Sabaliauskas 1986: 106].

Lietuviešu valodā līdz XVIII gs. lietots arī savs vārds *viešpatis*, kurš vēlāk kļuva par vārda *Dievas* pielikumu (nereti arī tā sinonīmu). Godbijīgai uzrunai tika lietoti arī savienojumi *Tavo (jūsu) Sveikata*. Līdzās šīm lietuviskajām uzrunas formām jau XVII gs. sāka lietot no poļu valodas ienākušo vietniekvārdu *tamsta* (sal. *Twoja Miłość, Twojamość*). Tas gan bija raksturīgs tikai Lielajai Lietuvai. Tā 1745. g. Pilīps Ruigis (Pilypas Ruigys) savā darbā "Betrachtung der Litauische Sprache" rakstīja, ka "vēl pirms 50 gadiem Kauņas sievietes godbijīgi vērsušās viena pie otras ar vārdu *Tamista (mūsu mieloji)*, kurš šeit /resp. Prūsijā, Mazajā Lietuvā/ netiek lietots". Kopumā jāsaprot, ka lietuviešu izglītotie ļaudis vairākus gadsimtus poļu kultūru uztvēra par atdarināšanas vērtu. Kā apgalvo literaturologs Vītauts Kavolis,

"kontrasts starp primitīvo lietuviešu lauku kultūru un Rietumu civilizāciju, ko izplatīja poļi, bija tik spilgts, ka daudzi savas lietuviskās izcelsmes sāka kaunēties, bet poļu kultūra šķitās esam vienīgā, kas vērtā cilvēku, kuri tiecas pēc izglītības" [Kavolis 1994: 28].

Ar vārdu *ponas* lietuviešu valodā saukti visi daudz maz augstāka statusa cilvēki neatkarīgi no viņu izcelsmes. Taču līdz mūsu dienām vārdi *ponas*, *ponia* nav zaudējis zināmu sociālumu – tos lieto kopā ar salīdzinoši augstu sociālo statusu nosaucošiem amatiem. Līdzīgi tiek lietoti vārdi *kungs* un *kundze* latviešu valodā. Padomju gados gan *ponas*, gan *kungs* bija izstumti no oficiālās saziņas – tos aizstāja lietuviešu valodā *draugas*, latviešu valodā *biedrs* [sk. Sīlis 1988: 206–216]. Tie aktīvā publiskā lietošanā atgriezās līdz ar neatkarības atjaunošanu abās valstīs. Vērojumi liecina, ka mūsdienu latviešu valodā vārds *kungs* tiek lietots daudz biežāk nekā lietuviešu *ponas*, savukārt sieviešu uzrunāšanai (gan tikai daudzskaitlī) bieži izvēlas citu aizguvumu – *dāma* (fr. *dame* < lat. *domina* 'kundze') [SV 1999: 131] (sal. *kungu un dāmu frizētava; cienījamās dāmas un godājamie kungi*). Iespējams, ka latviešu vārdam *kungs* ir bijusi lielāka desemantizācijas pakāpe nekā lietuviešu *ponas* (šī latviešu valodas vārda cilme mūsdienu skatījumā nav tik skaidra, bez tam latviešu valodā salīdzinoši daudz aizguvumu ir kļuvuši par literārās valodas normu). No otras puses, lietošanas specifika ļauj domāt, ka latviešu valodas oficiālā etiķete ir rafinētāka par lietuviešu.

Lietuvā nenostiprinājās tā saucamā augstā etiķete (nav izvērstu uzrunu vai sasveicināšanās, atvairošanās formulu). Tas saistāms ar XIX gs. tradīciju – liela daļa tālaika lietuviešu rakstniecības darbinieku bija cēlušies no zemniekiem un intensīvi vairījās no augstās etiķetes formulām, acīmredzot uzskatīdami tās par svešām lietuviešu pasaules izjūtai. Piemēram, literārās lietuviešu valodas tēvs Jons Jablonskis poliski un krieviski rakstītajās vēstulēs lietojis sarežģītas, izvērstas valodas etiķetes formulas, savukārt lietuviskajās vēstulēs izvēlēties daudz vienkāršākas [Čepaitienė 1997: 255–261].

4. Vēstures faktora ietekme jūtama daiļliteratūras stilistikā. Zemnieciskās (laucinieckiskās) stilistikas dominantes radušas spilgtu izpausmi abu tautu daiļliteratūrā. Tautiskā vārda izpausmes XIX gs. lietuviešu literatūrā pētījusī literaturoloģe Viktorija Daujotīte vispārināti konstatē: lietuviskums XIX gs. sākumā varējis būt tikai tautiskais (inteliģentās formas saistāmas ar poļu kultūru) [Daujotyte 1990: 120]. Viens no spilgtākajiem XIX gs. sākuma dzejniekiem Antans Strazds "radījis pirmo oriģinālo lietuviešu tautas pasaules uztveres variantu" [ib.: 130]; tikai ar lauku ļaudīm lietuvieša mentalitāti saistījis Maironis, ievērojamais XIX gs. beigu lietuviešu dzejnieks: *Jeī nori atrasti lietuvī šiandienā, / Ieškok, kur aprūķē šiaudiniai stogai!* [ib.: 101]. XIX gs. beigās – XX gs. sākumā ar Žemaiti, izcilo zemnieku kārtas pārstāvi starp lietuviešu rakstniekiem, V. Daujotītes vārdiem runājot, arvien vairāk izpaudās nacionālais lietuviešu literatūras stils [sk. Literatūra ir Menas, 1988 07 30].

Laucinieka acīm uz Rīgas pilsētu raugās latvieši Ernsts Dinsberģis un Mārcis Reinberģis zingē "Rīga" (1865): liriskais subjekts pilsētā jūtas svešs [Beitnere 2002: 155–156]. Ar laucinieku dzīves aprakstu – brāļu Reiņa un Matīsa Kaudzīšu romānu "Mērnieku laiki" (1879) – sākās latviešu lielproza. Citā savā darbā M. Kaudzīte apgalvo: "Līdz pagājušā gadu simteņa vidum latvietis sevis nepazīna un nesauca citādi, kā par zemnieku, jo tā viņu sauca visi, kas tolaik šķitās esot augstāki par viņu vai arī patiesi bija augstāki. Pēc sava darba un stāvokļa viņš arī cits nekas nebija, kā tikai zemnieks. Ja arī kādreiz kur minēja "latvieti", tad tomēr šo nosaukumu saprata tikai tā paša zemnieka nozīmē vien, jo neviens nespēja ne domāt, ka zemnieks un latvietis esot divi pavisam šķirti jēdzieni <...> Un kā lai gan latvietis nebūtu zemnieks un zemnieks latvietis, kad viss, – it viss savienoja viņā šos abus jēdzienus, kā alva ar svinu kausējamā katliņā? Jo viss, kas latvietim bija, tas bija vienīgi zemniecisks, tāpat kā viņš pats, un zemnieka robežu nedz bija spējams pārkāpt, nedz arī tās pārkāpa kaut vai par pus soļa" [Kaudzīte 1994: 25]. Šādam uzskatam ir dziļas tradīcija. Kā norāda latviešu kultūras socioloģe Dagmāra Beitnere, gan daiļliteratūrā, gan mūsdienu plašsaziņas līdzekļos, publicistikā latviešu kultūrai raksturīgākā

pašidentitātes formula ir "mēs – zemnieku kultūra" [Beitnere 2002]². Mūsu tautu pilsētas kultūrai nav tādu stabilu tradīciju, specifiskas garīgo vērtību sistēmas, un pilsētas runasveids (tā stilistika) visbiežāk tiek vērtēta kā tradicionālās dzīvās (tautas, ļaužu) valodas destrukcija.

Starp citu, jāsaka, ka abu sastatāmo tautu "zemnieciskums" nav kaut kāda izņēmuma parādība. Nacionālo tipu pētnieki izdala kombinatorus, reģionālus, kā arī visai Eiropai raksturīgus nacionālos modeļus. Kā raksta kulturologs Pauļus Subačus, čaklumu un fiziokrātisma radīto visus barojošā zemnieka tēlu, neskatoties uz šī modeļa universālumu, lai cik arī tas nebūtu paradoksāli, gandrīz visu Centrāleiropas tautu nacionālisms pasniedz kā izšķirošo savas tautas iezīmi [Subačius 1999: 55]. To, ka nacionālā latviešu inteliģence izveidojās agrāk nekā lietuviešu [Butkus 2001: 133], varēja sekmēt straujāka literārās latviešu valodas "grāmatiskošanās" ("knygējimas"). Abu tautu kultūru pētnieki ir pievērsuši uzmanību, ka to inteliģences saknes ir tādas pašas – zemnieciskas [sk. Brazaitis 1990³: 14; Beitnere 2002: 156], taču šeit svarīgas ir arī kvantitatīvās atšķirības, kas nevarēja neietekmēt valodas stilistisko attīstību: Latvijā līdz Otrajam pasaules karam cilvēku ar augstāko izglītību procentuāli bijis divreiz vairāk.

Salīdzinot lietuviešu un latviešu literatūras stilistiku, var konstatēt arī atšķirības. Latvijā konstruktīvās simbolisma literatūras formas bija pavisam dabiskas protestantiskā pasaules uzskata un ģermāniskās domāšanas ietekmētajā kultūrā, pati šī kultūra tās bija konsekventi attīstījusi. Bet, piemēram, lietuviešu neoromantiskajā dramaturģijā tādas simboliskās ievirzes daiļdarbi, ko nepavada gleznaini tēli, neapvij emocionāli

² Šīs pašreferences pierastumu, dabiskumu autori var apliecināt arī no savas pieredzes. Kad pirms dažiem gadiem tika sākts runāt par nepieciešamību rakstīt sastatāmo latviešu un lietuviešu valodas stilistiku, ievērojamākais latviešu stilistikas pētnieks Jānis Rozenbergs uzreiz vispārināja: lielas atšķirības būs grūti atrast – abas tautas esam arāji, zemnieki.

³ Tas ir pārpublicēts literatūras pētnieka Joza Brazaiša (Ambrzeviča) 1938. gada raksts.

konotēta leksika, vienmēr ir radījuši un arī tagad rada neuzticību. Šeit mākslinieciski pārliecinošāki ir psiholoģiskās ievirzes daiļdarbi [sk. Butkus 1997: 18, 20]. Protams, tautu vēstures atšķirības veicina arī idejisko virzienu atšķirības daiļdarbos. Lietuviešu literaturologs Silvestrs Gaižūns, salīdzinot personas pilnveidošanās idejiski māksliniecisko iedzīvināšanu Vīdūna un Raiņa drāmās, secina, ka lietuviešu autora darbojošās personas vairāk uzticas pagātnes vērtībām, bet latviešu – orientējas uz vispārējo maiņu, saplūšanu ar pasaules kultūru, nākotnes labklājību [Gaižiūnas 1989: 260].

Sastatāmās stilistikas pētījumos viens no galvenajiem uzdevumiem ir noteikt grāmatu stilā un sarunvalodas stilā izmantoto valodas līdzekļu savstarpējās attiecības, kā arī tā saucamā neitrālā stila vietu starp tiem sastatāmajās valodās [sk. Степанов 2002: 218–247]. Kamēr nav veikti pamatīgāki lietuviešu un latviešu valodu minēto stilu elementu pētījumi sastatāmā aspektā, nevar izdarīt nopietnākus secinājumus par to atšķirībām. Taču vēstures faktoru aplūkojums ļauj izvirzīt hipotēzi, ka lietuviešu literārās valodas neitrālais stils, salīdzinot ar latviešu valodu, ir relatīvi tuvāks sarunvalodai.

Literatūra

Augstkalns A. *Pirmie latviešu teksti un grāmatas (1530-1630)*. Rīga: Literatūra, 1935.

Beitnere D. Vai latvieši ir tikai zemnieki? // *Karogs*. Nr. 11, 2002. 150–163.

Bergmane A., Blinkena A. *Latviešu rakstības attīstība*. Latviešu literārās valodas vēstures pētījumi. Rīga: Zinātne, 1986.

Bērziņš L. *Nevācu Opics*. Rīga: Vidusskolu skolotāju kooperatīva izdevniecība, 1925.

Brazaitis J. Dvasinis lietuvio veidas nepriklausomj Lietuvoj. // *Literatūra ir Menas*, 1990 01 20.

Butkus A. Pastabos dėl latvio ir lietuvio įvaizdžio. // *Acta Baltica'2001*. Kaunas: Aesti, 2001. 128–136.

Butkus V. *Neoromantinė baltų dramaturgija: individas ir tauta*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1997.

Čepaitienė G. Kreipiniai Jono Jablonskio laiškuose. // *Lietuvių kalbotyros klausimai*. T. 37. Vilnius, 1997. 255–261.

Čepaitienė G. Kalbos etiketas kaip tautos mentaliteto atspindys. // *Liaudies kultūra*. Nr. 6. 2002. 46–49.

Daujotytė V. *Tautos žodžio lemtys: XIX amžius*. Vilnius: Vaga, 1990.

Daukantas S. *Raštai*. T. 1. Vilnius: Vaga, 1976.

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose. XX a. paralelės ir kontaktai*. Vilnius: Vaga, 1989.

Gorkins N., Blūma D. *Latvijas kultūras vēsture*. Īskurss. Rīga: Pētergailis, 2002.

Jonikas P. *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje: Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai*. Chicago: Lituaniistikos institutas, 1987.

Kabelka J. *Latvių kalba*. Vilnius: Mintis, 1975.

Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I–II. Rīga: Avots, 1992.

Kavolis V. Žmogaus genezė. Psichologinė Vinco Kudirkos studija. // *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994.

Kaudzīte M. *Atmiņas no tautiskā laikmeta*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994.

Kvašīte R. Par 16. un 17. gadsimta latviešu lietišķo tekstu pētījumiem. // *Baltistica*. V priedas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. 141–146.

Leonavičius V. Sociologinės pastabos apie latvių ir lietuvių kalbos žodžio tauta raidą. // *Acta Baltica '94*. Kaunas: Aesti, 1997. 38–42.

Literatūra ir Menas. 1988 07 30.

LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999.

LLV – Balkevičs J., Balode L., Bojāte A., Subatnieks V. *Lietuviešu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1995.

LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Rīga: Zinātne. 4. sēj., 1980; 6(2) sēj. 1987.

LLŽ – Balkevičius J., Kabelka J. *Latvių-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1977.

LRB – *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1992.

Masionienė B. *Baltijos tautos: Kultūros istorijos metmenys*: Mokymo knyga. Vilnius: Aidai, 1996.

Ozols A. *Latviešu tautasdziesmu valoda*. 2. izd. Rīga: Zvaigzne, 1993.

-
- Ozols A. *Veclatviešu rakstu valoda*. Rīga: Liesma, 1965.
- Palionis J. *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*. Vilnius: Mokslas, 1979.
- Rozenbergs J. *Latviešu valodas stilistika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
- Sabalaiuskas A. *Mes baltai*. Kaunas: Šviesa, 1986.
- Sīlis J. Uzrunas "biedri/biedre/ne/" lietošanas problēmas. // *Valodas aktualitātes – 1987*. Rīga: Zinātne, 1988. 206.–216.
- Subačius P. *Lietuvių tapatybės kalvė: Tautinio išsivadavimo kultūra*. Vilnius: Aidai, 1999.
- SV – *Svešvārdu vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1999.
- Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*. T. 3. Vilnius: Mokslas, 1988.
- Župerka K. Tėvynės erdvė kaip stiliaus tautiškumo veiksnys. // I. *Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos*. II. *Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.* Kn. 5–6. Vilnius: Pasaulio lituanistų bendrija, 2001. 60–64.
- Степанов Ю. С. *Французская стилистика (в сравнении с русской)*. Изд. 2. Москва: Едиториал УРСС, 2002.

History as a Factor of Stylistic Distinctiveness of Language (Parallels between the Lithuanian and Latvian Languages)

Summary

It is possible to distinguish between the three extralinguistic factors of stylistic peculiarities of a national language, i. e. space (social environment and native land), time (history of the nation and of linguistic community) and national character (national singularity and mentality). These factors are interdependent. Space and time are direct factors; they have influence on style through the national individuality.

The paper reviews the influence of time (history) upon stylistic distinctiveness of the two Baltic languages. The following phenomena are discussed in the paper: 1) the origins of functional styles; 2) the peculiarities of development of literary languages; 3) the distinctive manifestations of language etiquette; 4) the stylistic peculiarities of fiction.

The review of the historical factor enables us to raise the hypothesis: that on the axis of the bookishness/colloquialness the neutral style of Latvian language is closer to the pole of bookishness than the neutral style of Lithuanian language.

Vigmantas BUTKUS**Pastabos apie kalbinį stilistinį
lietuvių ir latvių neoromantinės dramaturgijos
skirtumą**

Pradėti derėtų nuo įdomaus ir iškalbingo fakto konstatavimo. Lietuvių ir latvių literatūrų lyginamuosiuose tyrinėjimuose (turiu minty čeko Radegasto Paroleko, latvės Aijos Priedytės, lietuvių Kęstučio Nastopkos, Silvestro Gaižiūno, Audronės Žentelytės ir kitų mokslininkų darbus) daugiausia dėmesio yra skiriama asmeninių-kultūrinių kontaktų¹, tematinio bendrumo², o ypač – įvairiausioms literatūros krypčių bei žanrų poetinės tipologijos problemoms³. Poetinėje tipologijoje koncentruojamasi ties semantiniu, kompoziciniu-struktūriniu ar figūratyviu lygmenimis ir tik epizodiškai teatsigręžiama į kalbinį stilistinį

---

¹ Ypatingai tuo pasižymi kai kurie skyriai iš knygų: Nastopka K. *Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai*. Vilnius: Vaga, 1971; Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose. XX a. paralelės ir kontaktai*. Vilnius: Vaga, 1989.

² Pats ryškiausias šio tyrinėjimų tipo pavyzdys: Priedite A. "Lietuviešu karalis Mindaugs – varas iemiesojums Mindauga tēlā Raiņa, Zīverta un Marcinkēviča lūgās" // *Raiņa lasījumi: 1990*. Daugavpils: Saule, 1992. 40.–78. lpp.

³ Minėtosios K. Nastopkos ir S. Gaižiūno knygos, kitų tyrinėtojų straipsniai: Žentelytė A. "Valstietiškas baltų epas. Tautos būtis lietuvių ir latvių neoromantinėje prozoje" // *Pergalė*. 1988, nr. 3, p. 139–150; Žentelytė A. "Kultūros tradicijos ir nacionalumo samprata lietuvių ir latvių neoromantizme" // *Literatūra*. 1986, nr. 28 (1), p. 18–26; Žentelytė A. "Lietuvių ir latvių neoromantinės prozos moteris" // *Literatūra*. 1989, nr. 31 (1), p. 38–51; Balionienė I. "Atsigręžus į priešistorę. Pradžios mito poetinė transformacija S. Gedos ir L. Briedžio kūryboje" // *Darbai ir Dienos*. 1996, nr. 2 (11), p. 153–184; Vaičekauskaitė I. "Lietuvių ir latvių prozos paralelės. 1988–1997 metai" // *Darbai ir Dienos*. 1999, nr. 8 (17), p. 165–190; Butkus V. "Dažas tipologiskas paralelės (H. Ibsens, Rainis un V. Krēve)" // *Raiņa lasījumi: 1992*. Daugavpils: Multinacionālas kultūras centrs, 1994, 23.–28. lpp.; Butkus V. "Neoromantinė istoriosofija V. Krevės 'Šarūne' ir J. Rainio 'Indulyje ir Arijoje'" // *Metai*. 2001, nr. 8–9, p. 109–123.

lygmenį. O jei ir atsigręžiama, šis lygmuo analizuojamas arba kaip įvaizdžių bei simbolių raiškos laukas⁴, arba kaip kokiōs nors stilizacijos pastangos (pvz., ornamentinės folkloro stilizacijos), sykiu pasižyminčios žanrinio sinkretizmo ar panašiomis tendencijomis⁵.

Kitaip tariant, lyginamoji literatūrologinė baltistika, kuri Lietuvoje jau turi pakankamai pastebimas tradicijas, yra grindžiama labiau ne raiškos, bet turinio ir semantikos lygmenimis. Tai šiek tiek stebina, nes pati fundamentaliausia, vadinasi, ir pati svarbiausia abiejų literatūrų jungtis, be jokios abejonės, yra kalba. Romanas Jakobsonas savo žymiąją studiją "Lyginamōsios slavų literatūrologijos pagrindai" (1953)⁶, kuri galėtų būti metodologiniu pavyzdžiu daugeliui tokio tipo komparatyvistinių tyrinėjimų, pradeda nuo aprašymo, kaip bendra slavams kalbinė medžiaga (fonetinė, akcentologinė, morfologinė, leksikologinė, sintaksinė) veikia įvairių slavų tautų literatūrų poetinę formą: ritmiką, metriką, stiliaus figūrų susidarymą bei funkcionavimą ir t. t. Ir tik po to R. Jakobsonas epizodiškai pereina prie charakterio, ideologijos ir kitų panašių slaviškųjų bendrybių, kurias iškelia ir analizuoja labai atsargiai, darydamas įvairias išlygas.

Taigi galima konstatuoti, kad kol kas nėra atlikta tyrinėjimų, kaip bendra baltiška kalbinė medžiaga paveikia lietuvių ir latvių literatūras, jų poetiką bei specifiką ir ar iš viso paveikia. Lyginamieji baltistų literatūrologų darbai paprasčiausiai neužgriebdavo to stilistikos klodo, kuris betarpiškai susijęs su kalbine raiška ir yra prie lingvistinės stilistikos ribos. Arčiausia tos ribos atsiduria išsami įvairių J. W. Goethe's "Fausto" vertimų

⁴ Pz.: Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose...*, p. 262–266.

⁵ A. Žentelytės tyrinėjimai, skirti baltų neoromantinės prozos stilistinės vienovės problemai.

⁶ Якобсон Р. "Основа славянского сравнительного литературоведения" // Якобсон Р. *Работы по поэтике*. Москва: Прогресс, 1987, с. 23–79.

=====

į lietuvių bei latvių kalbas analizė, atlikta S. Gaižiūno⁷. Visgi reikia pastebėti, kad S. Gaižiūnas aptaria ne pačios lietuvių ar latvių kalbos teikiamas stilistines išraiškos galimybes, o – pačių vertėjų (Rainio, Jekabo Maseno, Valdžio Bisenieko, Aleksio Churgino, Antano A. Jonyno) vertimo strategijos padiktuotus fonikos, leksikos, įvaizdžių bei simbolikos pasirinkimo klausimus.

Straipsnyje bus bandoma aktualizuoti būtent kalbinės stilistikos pusę, ieškant priežasčių vienam esmingam skirtumui baltų literatūrose, konkrečiau, neoromantinėse lietuvių ir latvių dramose paaiškinti. Tačiau prieš pereinant prie stilistinės pačių dramų analizės, būtinas trumpas ekskursas į neoromantinės baltų dramaturgijos istoriją.

Ir lietuvių, ir latvių neoromantinėje dramaturgijoje, kuri buvo kurta XIX a. pabaigoje – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, ryškiai išsiskiria dvi stilistinės pakraipos: *psichologinis neoromantizmas* ir *simbolistinis neoromantizmas*. Pavyzdžiui, Bronius Vaškėlis apibendrinamojo pobūdžio straipsnyje apie lietuvių dramaturgiją geriausias rašytojo Vinco Krėvės (1882–1954) dramas sieja su "neoromantinės bei *psichologinės* dramos tradicija" (išskirta – V. B.), o Vydūno (tikr. Vilhelmas Storosta, 1868–1953) dramas – su "stipria neoromantizmo ir *simbolizmo* įtaka" (išskirta V. B.)⁸. Kitaip tariant, nors B. Vaškėlis to specialiai ir neakcentuoja, *neoromantizmas* lietuvių dramose jo yra iškeliamas lyg koks bendras vektorius, galintis išsiskleisti ir per sugestyvų *psichologizmą*, ir per filosofiškai mediatyvų *simbolizmą*. Pirmoji stilistinė pakraipa paprastai būna artimesnė charakterių dramos modeliui, antroji – idėjų dramos modeliui. Be to, pirmoji vyrauja istorinėse tragedijose, dramose, antroji – misterijose, dramose-pasakose ir panašiuose žanruose.

Kone analogiška padėtis yra ir latvių dramaturgijoje. Pavyzdžiui, Janio Akuraterio *neoromantinės* dramos (istorinės tragedijos "Kaupo, lyvių viršaitis" (*Kaupo, līvu viršaitis*; past.

---

⁷ Gaižiūnas S. *Baltų Faustas ir Europos literatūra*. Kaunas: Vieš. įstaiga "Knygų naujienos", 2002, p. 302–333.

⁸ Vaškėlis B. "Contemporary Lithuanian Drama" // *Lituanus*. Chicago: Illinois, 1967, vol. 13, no. 3, p. 7, 8.

1913, išsp. 1922) bei "Viesturas, Žiemgalos viršaitis" (*Viesturs, Zemgales virsaitis*; past. 1920, išsp. 1921)) yra aiškiai *psichologinio* pobūdžio kūriniai, kaip ir Rainio istorinė tragedija "Indulis ir Arija" (*Indulis un Ārija*; 1911). Bet dauguma kitų Rainio dramų (pvz., "Ugnis ir naktis" (*Uguns un nakts*; 1905), "Aukso žirgas" (*Zelta zirgs*; 1909) ir t. t.), o taip pat dauguma Aspazijos, Anos Brigaderės dramų yra priskirtinos *simbolistinio neoromantizmo* kryptčiai.

Problema, kuri iškeliama svarstymui ir turi tam tikrą aksiologinį atspalvį, yra tokia: kodėl lietuvių neoromantinėje dramaturgijoje vis dėlto dominuojantys, meniškai įtaigesni ir paveikesni yra psichologinės pakraipos kūriniai, geriausiai reprezentuojami V. Krėvės tragedijos "Šarūnas, Dainavos kunigaikštis" (1911), o latvių neoromantinės dramaturgijos viršūnės, priešingai, yra simbolistinės orientacijos, kurią optimaliausiai galėtų reprezentuoti, tarkim, Rainio misterija "Ugnis ir naktis"? Rainis pats sykį yra prisipažinęs, kad viena iš dviejų pagrindinių jo kūrybos ir mąstymo paradigmu (greta "partijos retorinės") yra "romantikos simbolistinė" (išskirta – V. B.)⁹. O psichologizmas Latvijoje labiau ir daug natūraliau išsiliejo ne neoromantinės, o realistinės-socialinės dramos pavidalais (įrodymas – meistriški Rūdolfo Blaumanio draminiai kūriniai).

Svarstomąją problemą galima suformuluoti ir kiek kitaip: kodėl *simbolistinio* stiliaus neoromantinė dramaturgija lietuvių literatūroje liko aiškiai antraeilė, periferinė? Čia turimos minty Vydūno, kai kurios V. Krėvės, Vinco Mykoliaičio-Putino (1893–1967), Liudo Giros (1884–1946), Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos (1877–1930) ir kitų autorių dramos, kurias lietuvių kritikos opinija vertino kritiškai arba visai nutylėjo kaip nereikšmingas. Kad tuo įsitikintume, pakanka prisiminti garsiąsias triuškinančias rašytojo ir kritiko Balio Sruogos recenzijas žurnale "Skaitymai" apie M. Pečkauskaitės "Pančius" (1920) bei Vydūno "Jūrų varpus" (1920), neigiamą kritiko

⁹ Rainis J. *Kopoti raksti 30 sėjumos*. Rīga: Zinātne, 1986, 24. sēj., 375. lpp.

Juozapo Albino Herbačiausko nusistatymą Vydūno ir L. Giros misterijų, V. Krėvės dramos "Likimo keliais" (1926, 1929) atžvilgiu ar vos prieš kelerius metus vieno vidurinėsios generacijos lietuvių kritiko išsakytą nuostatą, tyliai, manytume, aprobuojamą literatūros istorikų daugumos, jog lietuvių grožinės literatūros pradininko Kristijono Donelaičio (1714–1780) pasakėčių mėšlavabalis esąs daug gyvybingesnė ir vertingesnė estetinė figūra už visus Vydūno dramų veikėjus, jo pavadintus "šmėklomis".

Šiame kontekste labai reikšmingas atrodo ir lietuvių literatūrologo S. Gaižiūno¹⁰, ir latvių literatūrologo Janio Zalyčio¹¹ dėmesį patraukęs faktas, kad 1924 m. Kauno Valstybės teatre buvo sudaryta speciali komisija simbolistinei Rainio dramai "Aukso žirgas" įvertinti. Komisija šią dramą "pripažino esant menkaverte"¹² (!) ir nerekomendavo jos statyti. Priminsiu, jog taip buvo pasielgta su drama, priklausančia latvių literatūros aukso fondui, jog šios dramos meniškumo nekvestionavo ne tik latvių kritika, bet ir žymusis rusų simbolistas Valerijus Briusovas, kuris išvertė ją į rusų kalbą ir išleido 1916 m., t. y. vos šešeriems metams tepraėjus po jos pasirodymo latviškai. V. Briusovo vertimas "rusų kalba buvo išleistas daug kartų"¹³, be to, "Aukso žirgas" taip pat išverstas į vokiečių, estų ir anglų kalbas.

Netgi jei manysime, kad minėtajai komisijai neįtiko ne pati Rainio drama, bet Boriso Melngailio atliktas dramos vertimas, bus galima klausti: kodėl vertėjui B. Melngailiui, puikiai mokėjusiam abi kalbas, buvo sunku sulietuvinti šią simbolistinę latvių autoriaus dramą?

Į šį ir panašius klausimus, kurie skirti gvildinti minėtajai kalbinio-stilistinio neoromantinės baltų dramaturgijos skirtumo

¹⁰ Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose...* p. 213.

¹¹ Zālītis J. "Raina tulcotājs Boriss Melngailis" // *Rainis radošo meklējumu spoguļī. Literatūrzinātnisku rakstu krājums*. [Rīga]: Zinātne, 2001, 166 lpp.

¹² Ten pat.

¹³ [Hausmanis V.] "Komentāri" // *Rainis J. Kopoti raksti 30 sējumos*. Rīga: Zinātne, 1980, 9. sēj., 575. lpp.

problemai, bus mėginama bent fragmentiškai atsakyti atliekant nedidelį eksperimentą. Apsiribosim palygindami po vieną Vydūno misterijos "Amžina Ugnis" (1913) ir jai visais požiūriais labai artimos Rainio misterijos "Ugnis ir naktis" prologų ketureilį. Beje, reikia pažymėti, jog šiedu lyginamieji ketureiliai esmingiausiai išreiškia abiejų misterijų koncepciją bei poetiką, kad juos galima laikyti ne tik savotiškais tų kūrinių branduoliais, bet ir apskritai tiksliausiais lietuvių bei latvių neoromantinio simbolizmo dramaturgijos atspindžiais.

Vydūno "Amžinos Ugnies" prologe, pavadintame "Liepsnų ryto giesmė", yra tokia strofa:

Ir Žodis tapo Ugnimi-Šviesa.

Ta liejosi į erdvę srovėmis.

Jos kvapas viso gyvybė yra.

Bet Žodžio siela reiškias liepsnomis.¹⁴

Rainio "Ugnies ir nakties" "Prologe" labai panaši strofa skamba taip:

Kopš pret nakti uguns cīnās,

Vērās naida plaisma:

Naktī tapa gaisma,

Dzīve izlēca iz nāves.¹⁵

Kaip matyti, ir vienu, ir kitu atveju: 1) operuojama stebėtinai panašia ar net tapačia leksika (*ugnis – uguns; šviesa – gaisma; gyvybė – dzīve, tapsmas – tapšana*), 2) kone identiškias sintaksinis komponavimas (po keturis teiginius-sakinčius su aiškiai išreikštais gramatiniais centrais: išsakyti visi veiksniai ir tariniai; tik visi keturi lietuviškieji segmentai atskirti taškais, o latviškieji – kitais skyrybos ženklais), 3) labai panaši idėja (gyvybės atsiradimas iš ugnies ar iš ugnies-šviesos). Žodžiu, viskas be galo panašu, tačiau ir labai skirtinga, žiūrint aksiologiniu aspektu, nes latviškasis tekstas tradicinei estetinei klausai atrodo skambus ir sklandus, o lietuviškasis – ne. Kyla klausimas – kodėl?

¹⁴ Vydūnas. *Amžina ugnis. Probočių šešėliai. Pasaulio gaisras*. Vilnius: Vaga, 1968, p. 44.

¹⁵ Rainis J. *Kopotī raksti 30 sējumos... 9. sēj.*, 168. lpp.

Galima nueiti paprasčiausiais keliais ir atsakymo ieškoti apeliuojant vien tik į tikrai (ar tariamai) nevienodą abiejų autorių kūrybinį pajėgumą. Arba apeliuojant į stiprią vokiečių kalbos sintaksės įtaką Vydūnui. Šie keliai, žinia, nėra klaidingi, bet turbūt ir teisingi jie tik iš dalies. Mat juos pasirinkus, automatiškai kyla klausimas: kodėl ir pamėginus cituotąjį Vydūno dramos ketureilį perredaguoti pagal lietuvių sintaksės dėsnius, jis vis viena "neskambės"?

Arba kitas, daug platesnis, bet labai esmingas tos pačios problematikos klausimas: dėl ko *simbolistinė* V. Krėvės drama "Likimo keliais" yra meniškai silpnesnė (tiksliau: yra laikoma meniškai silpnesne) už *psichologinę* to paties autoriaus dramą "Šarūnas". Ir atitinkamai: dėl ko *simbolistinė* L. Giros drama "Beauštanti aušrelė" (1913) yra meniškai silpnesnė už jo *psichologinę* dramą "Kerštas" (1910), *simbolistinė* V. Mykolaičio-Putino drama "Nuvainikuotoji Vaidilutė" (1927) – už *psichologinę* jo dramą "Valdovas" (1928), *simbolistinė* Kazio Puidos (1883–1945) drama "Rudens gaisrai" (1924) – už čechoviškos orientacijos *psichologinę* jo pjesę "Stepai" (1920) ir t. t., sąrašą būtų galima dar tęsti. Kitaip tariant, *kodėl lietuvių neoromantizmo simbolistinė dramaturgija savo meninėmis savybėmis akivaizdžiai ir dėsningai nusileidžia psichologinei?*

Galima daryti prielaidą, kad visi šie sugretinimai atsakymo verčia ieškoti ne autoriaus institucijos lygmenyje, ne išvardintųjų rašytojų, lietuvių literatūros klasikų, mokėjime ar nemokėjime valdyti kalbą, bet – pačioje *kalboje*, ypač leksiniame-semantiniame jos sluoksnyje.

Rašytojas ir kritikas Antanas Vaičiulaitis (1906–1992) yra taikliai pastebėjęs, jog lietuvių simbolistinio neoromantizmo dramaturgijos pradininko ir klasiko Vydūno draminių kūriniių "pasaulis ir jo žodis yra asketiškas, tartum žemės nesiekias"¹⁶. Akivaizdu, kad tokia "žemės nesiekiančia" kalba parašytos ir straipsnyje jau minėtosios simbolistiškosios dramos: V. Krėvės "Likimo keliais", L. Giros "Beauštanti aušrelė", V. Mykolaičio-Putino "Nuvainikuotoji Vaidilutė" ir kt. Tokiu būdu logiškai

¹⁶ Vaičiulaitis A. *Knygos ir žmonės*. Vilnius: Vaga, 1992, p. 127.

ryškėja išvada, kad "žemės nesiekiantis", "asketiškas" žodis, t. y. abstrakčioji leksika *kirtosi* su lietuvių lingvistine kultūrine terpe ir valstietiškosios (žemės) leksikos dominavimu joje, su empiriška katalikiškąja tradicija, kurios buvo atviros konkretybei ir daiktiškumui, tiesioginiam jusliniam patyrimui, bet buvo priešingos simbolizuojančiam racionalumui, abstrakčiam simbolistiniam konstruktyvumui bei tarpiškam refleksyviam išgyvenimui. Konstruktyvios simbolinės neoromantinių dramų kalbos formos, nepalydėtos, "neilustruotos" tapybiškais vaizdais, neapipintos emociškai konotuota leksika ir, anot kritiko Jono Griniaus, nesintezuojančios "visų *psichinių* žmogaus galių estetinei kontempliacijai" (išskirta – V. B.)¹⁷, taip deramai ir neprigijo Lietuvoje. Bet jos prigijo Latvijoje, kur šitokios kalbos bei stiliaus formos organiškai įsikomponavo į protestantiškojo pasaulėvaizdžio ir germaniškosios mąstysenos įtakotą kultūrą, buvo tos kultūros nuosekliai išaugintos¹⁸.

Dramaturgas Vydūnas, pasak Nidos Norkūnienės, "neradęs lietuviškai pasaulėjautai priimtinos meninės formos"¹⁹, šiuo atveju yra geras pavyzdys, nes jis irgi protestantiškosios pasaulėjautos ir germaniškosios civilizacijos augintinis – galbūt dėl to iki šiol savo dramine kūryba Lietuvoje tebesąs savas ir sykiu lyg svetimas. Priminsiu, jog Vydūnas gimė ir gyveno Vokietijai priklausiusiame regione – Klaipėdos krašte, Mažojoje Lietuvoje (ilgiausiai – Tilžėje). S. Gaižiūnas, kuris iškelia religijos, istorijos, kultūrinių įtakų, geopolitinių aplinkybių svarbą Vydūno ir Rainio kūrybai, rašo: "Lietuvių ir latvių etninį bendrumą gerokai išskyrė istorija, tuo tarpu Klaipėdos krašto, Mažosios Lietuvos ir Latvijos likimas daug kuo artimas istorijos

¹⁷ Grinius J. *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*. Roma: LKMA, 1973, t. 1, p. 116.

¹⁸ Reikia priminti, kad Rainis, kurio neoromantinės dramos čia yra labiausiai aktualizuojamos, nebuvo protestantas *tiesiogine* šio žodžio reikšme (už šį priminimą esu nuoširdžiai dėkingas dr. Ilgai Šuplinskai), bet *bendresne prasme*, be jokios abejonės, jis buvo protestantiškosios kultūrinės ir literatūrinės terpės augintinis.

¹⁹ Norkūnienė N. "Vydūno dramų paslaptis" // *Literatūra*. 1990, nr. 32 (1), p. 18.

požiūriu (ilgaamžė germanizacija, tikėjimo, kalbų, dvasinių orientacijų bendrumas), ir kultūrinės tradicijos Rygą labiau suartina su Tilže ar Klaipėda [...], o ne su Panevėžiu ar Šiauliais, Kaunu ar Vilniumi"²⁰. Galbūt todėl simbolistišką Vydūno dramaturgiją palankiai vertino latvis Rainis: 1) jo bibliotekoje iš lietuvių autorių daugiausia buvo Vydūno kūrinių, 2) dramos "Jūrų varpai" egzemplioriuje Rainio paliktos marginalijos, pasak S. Gaižiūno, rodo, kad šis kūrinys, kuris kritikui B. Sruogai atrodė silpnas, latvių rašytojui "darė didelį įspūdį"²¹, 3) Rygos nacionalinio teatro scenoje Rainis norėjo matyti pastatytą Vydūno dramą "Amžina Ugnis" antrąją dalį "Romuva", "kuri istorijos filosofijos ir senovės interpretacijos požiūriu gimininga paties Rainio kūrybai"²².

Taigi Vydūno dramų frazės: Ugnis-Šviesa "*liejosi į erdvę srovėmis*", "*Žodžio siela reiškias liepsnomis*" (kaip ir, pavyzdžiui, V. Mykoliačio-Putino simbolistinės dramų "Nuvainikuotoji Vaidilutė" įvadinis ketureilis: "*Iš amžių paslaptingos glūdumos / Mūs žemės skelbia didį Meilės žodį. / Iš jo dvasia kūrybos galių semia – / Juomi maitinasi tautos gyvybę*"²³ ar pan.) lietuvių kalbinėje literatūrinėje erdvėje skamba kaip estetiškai neišbaigtos, tarytum reikalautų, anot Jurijaus Lotmano terminijos, *ikoniškumo*, t. y. papildomo apčiuopiamo vizualumo, vertinamojo santykio su kažkokiu numanomu veiksmo subjektu. Latviškasis mentalitetas su tokios stiliškos tekstu rezonuoja visai kitaip: Rainio "Ugnies ir nakties" fragmentas "*Kopš pret nakti uguns cīnās...*" nebereikalauja "vertimo" į kokią nors konkretnę, psichologiškesnę ir subjektyvesnę vaizdą, jis pats savaime yra (yra priimamas kaip) išbaigtas ir sugestyvus.

Gaila, kad nėra *meninio* cituotosios Rainio strofos ir šios jo dramų vertimo į lietuvių kalbą. Bet nurodytą tendenciją, pratęsiant anksčiau pradėtąjį eksperimentą, galima

²⁰ Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose...*, p. 239.

²¹ Ten pat, p. 251.

²² Zālītis J. "Rainis tulkotąs Boriss Melngailis" // *Rainis radošo meklėjumu spoguļi...*, 166 lpp.

²³ Putinas. "Nuvainikuotoji Vaidilutė" // *Židinys*. 1927, nr. 7–8, p. 9.

pademonstruoti ir netiesiogiai: per nemeninį vertimą, per vertimą į kitas kalbas. S. Gaižiūnas monografijoje "Kultūros tradicijos baltų literatūrose" mokslo tikslais yra atlikęs šios strofos pažodinį vertimą, kuriame eilutė "*Naktī tapa gaisma*" yra išversta ne visai pažodžiui, t. y. ne "*Nakty tapo šviesa*", bet "*Nakty gimė šviesa*"²⁴. Nuo pažodiškumo (ar vadinamojo paraidiškumo), kaip matyti, tyrinėtojo nukrypta tik vienu žodžiu²⁵, bet tai yra be galo dėsningas nukrypimas, demonstruojantis straipsnyje iškeltąją tendenciją: vietoj abstraktaus, konstruktyvaus, simboliškai filosofiško veiksmožodžio (beje, šioje frazėje veiksmožodis *tapt* siejasi su sakraliuoju *lai top!* – *tebūnie!*) pasirinktas daug konkretnesnis, jautimiškesnis ir, neabejotinai, *ikoniškesnis*, vizualesnis.

Lietuviškojo meninio Rainio dramos "Ugnis ir naktis" vertimo nebuvimą iš dalies ir, suprantama, iš didelės bėdos gali atstoti Rainio ketureilio vertimas į kitą kalbą, pavyzdžiui, į rusų. Rusiškasis vertimas, atliktas Vsevolodo Roždestvenskio, skamba taip:

*Ночь с огнем вступила в битву,
Тьмою зло одето,
Но победу света
Торжествует жизнь над смертью.*²⁶

Suprantama, čia nè neketiname leisti į rusiškojo konteksto aktualizavimą. V. Roždestvenskio vertimas šiuo atveju yra labai parankus vien tik tai tuo, kad jį galima perskaityti kaip numanomo, labiausiai galimo ir labiausiai prognozuotino lietuviškojo vertimo provaizdį, realizuojantį tradiciškai būdingiausią potencialaus lietuviškojo vertimo strategiją. Strategiją, kurios esminis bruožas būtų konkretinti ir subjektyvinti simbolistines Rainio abstrakcijas antropomorfizmu

²⁴ Gaižiūnas S. *Kultūros tradicijos baltų literatūrose...*, p. 256. Ten pat po vertimu pažymėta, kad tai yra būtent pažodinis vertimas.

²⁵ Ir nukrypta, žinoma, nesąmoningai, nes nebuvo keliamas tikslas analizuoti *kalbinį* "Ugnies ir nakties" stiliaus lygmenį.

²⁶ Райнис Я. "Огонь и ночь" / Перевод Вс. Рождественского // Райнис Я. *Стихотворения. Пьесы*. Москва: Художественная литература, 1976, с. 348.

=====

"зло одето". "торжествует жизнь" ar kokių nors panašaus tipo stiliaus figūrų pagalba.

Tad baigiant belieka dar syki pakartoti išvada, jog simbolistinės pakraipos neoromantinių lietuvių dramų kūrėjai susidūrė su nemenku kalbos pasipriešinimu tokio pobūdžio dramoms charakteringai poetikai. Visiškai skirtingai nei latvių autoriai, kurių neoromantinėje dramaturgijoje išlaikoma labiau ne psichologinė ikoniškoji, bet simbolinė, abstrahuojančiojo pobūdžio leksika ir atitinkamas stilius.

Par valodiski stilistikajām lietuviešu un latviešu neoromantiskās dramaturģijas atšķirībām

Kopsavilkums

Gan lietuviēšu, gan latviešu neoromantiskajā dramaturģijā (19. gs. beigās – 20. gs. pirmā pusē) izveidojās divi atšķirīgi stilistiskie virzieni: psiholoģiskais neoromantisms un simboliskais neoromantisms. Lietuvā dominējošais un mākslinieciski produktīvākais virziens bija psiholoģiskais, ko vislabāk pārstāv V. Krēves luga "Šarūns" (*Šarūnas*, 1911), Latvijā – simboliskais, ko reprezentē, piem., Raiņa "Uguns un nakts" (1905). Latvijā psiholoģisms dabiskāk izpaužas neoromantiskajā, bet gan reālistiski sociālajā dramaturģijā (R. Blaumanis).

Rakstā izvirzīts jautājums, kāpēc simboliskā stila dramaturģija lietuviēšu neoromantisma literatūrā nenoliedzami palika sekundāra, perifēra (Vīdūna, V. Mīkolaiša-Putina, V. Krēves, Ļ. Ģiras u. c. lugas), bet latviešu neoromantiskajā dramaturģijā tā ir dominējoša (Raiņa, Aspazijas, A. Brigaderes u. c. lugas). Problēmu analizēt palīdz komparatīvistiskā metode: salīdzināti Vīdūna mistērijas "Mūžīgā Uguns" (1913) un Raiņa mistērijas "Uguns un nakts" fragmenti. Tā ir lingvistiski stilistiska salīdzināšana, aktualizējot arī plašākus kontekstus (etnokultūras, reliģijas, vēstures u. tml.).

Var secināt, ka atšķirīgu simboliskā neoromantisma dramaturģijas vērtību un raksturu lietuviēšu un latviešu literatūrā lielākoties ir nolēmusi pati valoda, tās leksiski semantiskā slāņa specifika. Konkrētākā un priekšmetiskākā lietuviēšu valodas leksika nav diez cik labi piemērota uz abstraktiem vispārinājumiem un konstruktīvu refleksiju tiecīgas simboliskās dramaturģijas stilistikai. Iespējams, ka

=====
latviešu valodas leksika tādai stilistikai ir piemērotāka arī protestantisma reliģijas un ģermāņu kultūras ietekmju dēļ.

Einige Betrachtungen zu linguostilistischen Unterschieden in litauischer und lettischer neuromantischer Dramatik

Zusammenfassung

Sowohl in litauischer als auch in lettischer Dramatik (vom Ende des 19. Jh. bis zu den ersten Jahrzehnten des 20. Jh.) werden ganz deutlich zwei stilistische Richtungen unterschieden, d. h. die psychologische Neuromantik und die symbolische Neuromantik. In Litauen war die psychologische Richtung vorherrschend und besonders produktiv (der beste Vertreter ist das Drama "Šarūnas" (1911) von V. Krėvė), und in Lettland herrschte die symbolische Richtung vor, repräsentiert durch das Drama "Uguns un nakts" ("Feuer und Nacht", 1905) von Rainis. Der Psychologismus zeigte sich in Lettland ganz natürlich nicht als das neuromantische, sondern als das realistisch-soziale Drama (R. Blaumanis).

Im vorliegenden Beitrag wird die folgende Frage gestellt: Warum ist die Dramatik des symbolistischen Stils in der litauischen neuromantischen Literatur eindeutig zweitrangig, nebensächlich geblieben (Dramen von Vydūnas, V. Mykolaitis-Putinas, V. Krėvė, L. Gira u. a.), in der lettischen neuromantischen Dramatik dagegen dominierend geworden (Dramen von Rainis, Aspazija, A. Brigaderė)? Auf diese Frage wird anhand des komparativen Verfahrens eingegangen, d. h. Auszüge aus den Dramen von Vydūnas und Rainis werden verglichen. Der Vergleich ist linguistisch, es werden dabei auch ethnokulturelle, geschichtliche, religiöse u. ä. Kontexte mit einbezogen.

Man kommt zur Schlussfolgerung, dass der unterschiedliche Wert und die Art der Dramatik der symbolistischen Neuromantik in der nationalen litauischen und lettischen Literatur meistens durch die Sprache, d. h. die Besonderheiten auf der lexikalisch-semantischen Ebene, bedingt wurden. Der litauische Wortschatz ist konkreter und sachlicher, aus diesem Grund für die Stilistik der symbolischen Dramatik ungeeignet, da sie sich mit abstrakten Verallgemeinerungen und konstruktiven Reflexionen befasst. Der lettische Wortschatz ist zu diesem Zweck vermutlich besser geeignet, auch wegen der protestantischen Religion und der Einflüsse der germanischen Kultur.

Laura TIDRIĶE**Skolēnu lingvistiskā attieksme:
valodas lietojuma situatīvais aspekts**

Izmantotais izteiksmes līdzekļu repertuārs jauniešu valodā ir cieši saistīts ar indivīda vecumu un dzimumu, piederību sociālajām grupām un runas situāciju. Tas ir atkarīgs no izglītības, reģiona, sociālā slāņa, paaudzes un piederības konkrētai subkulturai. Jauniešu valodas veidošanos ietekmē pastāvošais laikmets, valdošā sabiedrība un plašsaziņas līdzekļi. Šī raksta ietvaros aplūkosim jauniešiem raksturīgo valodas līdzekļu lietojumu saistībā ar runas situāciju un sarunu partneriem.

Vispirms uzmanība jāpievērš faktam, ka jaunieši kā grupa, kuru var izdalīt, ņemot par pamatu vecumu (šeit 13 līdz 25 gadi [skat. arī Helfrich 2003: 92]), ir ļoti neviendabīgs kopums, jo pie tā pieder skolēni, studenti, kareivji, kalpotāji, bezdarbnieki u. c. Otrkārt, katrs jauniešis var būt dažādu sociālo grupu pārstāvis (students, futbola komandas biedrs, ģimenes loceklis, hiphopa mūzikas fanu grupas pārstāvis utt.). Piederība kādai no sociālajām grupām dod jauniešim sociālās identitātes izjūtu un nosaka ne tikai indivīda priekšstatus par sevi, bet arī viņa uzvedību atbilstoši grupas normām [Reņģe 2002: 24]. Grupas normas ir rakstīti un nerakstīti likumi, standarti un nosacījumi, kuri pieņemti konkrētajā grupā un kurus saskarsmes un kopdarbības procesos ņem vērā grupas locekļi [Omārova 1996: 95]. Grupas normas nosaka, kā tās locekļiem jārikojas vai jāuzvedas konkrētās situācijās un kāda grupas locekļu uzvedība nav pieļaujama. To ievērošana rada saskaņotību grupas locekļu darbībā, viņus saliedē un piešķir viņu uzvedībai zināmu vienveidību un stabilitāti [Reņģe 2002: 139; Omārova 1996: 95]. Pie grupas normām neapšaubāmi pieder arī valodas lietojums: katras sociālās grupas valodai ir savi nosacījumi, ko attiecīgajā vidē atbalsta vai vismaz atklāti neapstrīd vairākums cilvēku [Druviete 1988a]. I. Druviete norāda, ka cilvēki – īpaši jaunieši – smalki izjūt valodas iedarbību konkrētos apstākļos, t. s. sociolingvistiskās normas. [Druviete 1988a] Kaut arī bieži šķiet, ka jaunieši automātiski pārņem apkārtējo runas stilu, šim

procesam ir arī psiholoģisks izskaidrojums: cilvēki, kuri nepakļaujas grupas normām, tiek sodīti [Reņģe 2002: 139; Omārova 1996: 95]. Tātad sociolingvistisko normu ievērošanai var būt divi iemesli: 1) vēlme piederēt konkrētai sociālajai grupai (indivīda sociālā identitāte), 2) bailes no iespējamā soda.

Jauniešu vecumā svarīgu vietu sociālajā orientācijā ieņem vienaudžu grupas. Šajās grupās veidojas kopīgas vērtības un normas, kas ir svarīgas sociālai un verbālai rīcībai. Pēc tā, vai šīs grupas vairāk ir vērstas uz ģimeni vai uz jauniešu kultūru, cik daudz tās ir atvērtas vai noslēgtas, cik daudz tās atšķiras vai neatšķiras no sabiedrības normām, veidojas sociālās un verbālās rīcības struktūras, kas marķē kopējas vērtības. Valodas līmenī šādi izveidojas runas stili, kas atspoguļo to, kas grupā ir svarīgs. *Runas stili* Šlobinska izpratnē ir tādi valodas modeļi, kuriem pamatā ir sistemātiski, pēc noteiktiem likumiem noritoši runas fakti [Schlobinski 1996: 219]. Lai norādītu uz sociālo grupu ietekmi uz valodu jauniešu vecumā un kļiedētu sabiedrībā pastāvošo mītu par homogēnu jauniešu valodu, vācu valodniecībā plaši lietotais jēdziens *jauniešu valoda* apzīmē galvenokārt mutvārdu saziņas formu, ko jaunieši lieto savstarpējā komunikācijā neformālās situācijās [Neuland 1999: 2, 3] un tiek definēts kā jauniešu runas stilu kopums [Schlobinski 1989: 1]. Jauniešu runas stili ir jauniešu dzīves veida izteiksmes forma, kas ietver sevī uz ārieni vērstu norobežošanās funkciju (norobežošanās no pieaugušo pasaules) un uz iekšieni vērstu identificēšanās funkciju (piederība kādai sociālai grupai) [Neuland 2001: 210; Schlobinski 1989: 10]. Runas stilu analīze ļauj noteikt konkrētās grupas vērtības un normas [Schlobinski 1996: 228]. Bez tam runas stils norāda uz to, kā runātājs definē savas attiecības ar klausītāju. Ar savu valodu viņš vēlas atstāt noteiktu iespaidu uz klausītāju, kā arī ietekmēt klausītāja vērtējumu par savu personu [Last 1989: 51]. Latvijā jauniešu runas stilu daudzveidība vēl nav pētīta. Taču šāda pieeja palīdzētu noskaidrot un izprast vērtības un normas, kas dominē jauniešu vecumā dažādās sociālajās grupās un kā tās ietekmē jauniešu runas stilu veidošanos.

Analizējot komunikāciju jauniešu vecumā, bieži tiek norādīts uz jauniešu runas stilu saistību ar noteiktām situācijām, personām un vietām. Galvenais interakcijas princips ir runātāja orientācija uz klausītāju: jauniešu runas stila maiņa ir atkarīga no tā, vai sarunu partneris ir draugs, vienaudzis, skolotājs, vecāki u. c. [Schlobinski/Schmid 1996: 213; Wachau 1989: 93; Last 1989: 49, 50; Ernstsone 1994: 54; Schlobinski/Kohl/Ludewigt 1993: 175], t. i., komunikācijā tiek ievērotas sociālo grupu valodas normas un runātāja oficiālā vai neoficiālā attieksme pret sarunu partneri. Tāpat tiek uzsvērts, ka jaunieši brīvajā laikā runā citādāk nekā mājās vai skolā [Ernstsone 1994: 54; Schlobinski/Kohl/Ludewigt 1993: 175 u. c.]. Daži valodnieki kā priekšnoteikumu jauniešiem raksturīgā runas stila lietojumam min neformālu situāciju [Szabo 1998: 52; Baldunčiks 1988: 186; Andersson 1985: 262].

Latvijā līdz šim uzmanība ir pievērta galvenokārt jauniešu specifiskajai leksikai (žargonam/slengam): jauniešiem raksturīgos vārdiņus un izteicienus ir vākuši gan zinātnieki (Ernstsone 1993, Druviete 1988b, Baldunčiks 1988, Stengrevica 1984, Bušs 1988 u.c.), gan paši skolēni (piem., Jūmalas 1. vidusskolā, Engures vidusskolā [Blūzma 1998], Lielvārdes vidusskolā un pamatskolā, Ogres ģimnāzijā [skat. Koluža 2001] u. c.). Jauniešu lingvistiskā attieksme¹ – indivīda subjektīvā attieksme pret savu un cita indivīda valodu [Sasse 1998: 209] – latviešu valodniecībā ir pēlīta ļoti maz: jauniešu lingvistisko attieksmi saistībā ar valodas normu ir aprakstījusi D. Baltaiskalna [Baltaiskalna 2001a], L. Lauze [Lauze 2002] ir noskaidrojusi vecuma atšķirības uzrunas lietojumā. Taču tieši lingvistiskā attieksme ļauj konstatēt, kā runātājs izturas pret savu valodu un kā viņš to vērtē, tā sniedz informāciju par indivīda sevis izpratni, viņa vērtībām un normām, attiecībām ar sabiedrību un nodomiem, arī gadījumā, ja viņa attieksme neatbilst viņa uzvedībai [Sasse 1998: 209].

Ar mērķi uzzināt skolēnu domas par jauniešu valodu, 2002. gada pavasarī visā Latvijā tika veikta aptauja "Par jauniešu

¹ Kā formulējusi D. Baltaiskalna, *lingvistiskā attieksme* ir subjektīvo faktoru komplekss, kas raksturo dažādu etnosu, sociālo grupu un indivīdu valodas uztveres īpatnības, attieksmi pret dažādām valodām un valodas situācijas regulēšanas pasākumiem [Baltaiskalna 2001b: 3].

valodu"². Respondenti ir piecu Latvijas pilsētu (Rīgas, Valmieras, Daugavpils, Liepājas, Jelgavas) vispārīzglītojošo un profesionālo skolu 13–20 gadus veci skolēni. Pētījuma bāze ir 482 anketas (234 jeb 48,55 % ir zēnu un 248 jeb 51, 45 % – meiteņu anketas). Iegūto rezultātu analīze ļauj spriest par skolēnu lingvistiskajām attieksmēm, to saistību ar dzimumu, vecumu un izglītību. Šī raksta mērķis ir analizēt, kā skolēni apzinās savas valodas lietojumu atkarībā no situācijas, kā arī valodas lietojuma saistību ar skolēnu vecumu un dzimumu. Anketa "Par jauniešu valodu" tika sastādīta tā, lai to saprastu kā 13 gadus vecie, tā arī 20 gadus vecie skolēni, tāpēc tika izvēlēts jēdziens *jauniešu valoda*, ar to apzīmējot mutvārdu runu, ko jaunieši lieto savstarpējā komunikācijā neformālās situācijās.

Vispirms jāuzsver, ka aptaujātie skolēni apzinās sava runas stila atšķirības: visi respondenti apstiprināja, ka runā citādāk nekā citas vecuma grupas (piem., pieaugušie), pie kam 22 % norādīja, ka *viemēr* runā citādāk, 48 % – *bieži*, 22 % – *dažreiz* un 8 % – *reti*. Raksturīgākās jauniešu valodas, t. i., jauniešu runas stila īpašības³ skolēnu vērtējumā ir: 1) brīvība, t. i. valodas līdzekļu brīva izvēle un valodas normu neievērošana; 2) specifiski vārdi un izteicieni, īpaši aizguvumi. Skolēni arī norādīja, ka jauniešiem raksturīgos vārdus bieži var saprast tikai kāda noteikta grupa, taču tie netiek apzināti izmantoti maskēšanās funkcijā, t. i., lai norobežotos no citām vecuma grupām (piem., pieaugušajiem); 3) valodas spēle, piem.,

² Anketa izveidota uz Vācijā sastādītās Vupertāles anketas "Jugendsprache" bāzes [Neuland E., Watzlawik S., Martin S. 2002; Neuland/Martin/Watzlawik 2003]. Par aptaujas gaitu Latvijā tuvāk, skat. *Tidriķe L.* Dažas jauniešu valodas raksturīgākās īpašības skolotāju un skolēnu vērtējumā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 7. Liepāja: LiePA, 2003, 407.–416. lpp.

³ Par jauniešu valodas raksturīgākajām īpašībām skolēnu vērtējumā raksta autore referēja 2002. gada starptautiskajā konferencē "Vārds un tā pētīšanas aspekti", galvenās atziņas skat. *Tidriķe L.* Dažas jauniešu valodas raksturīgākās īpašības skolotāju un skolēnu vērtējumā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 7. Liepāja: LiePA, 2003, 407.–416. lpp.

izdomājot jaunus vārdus, sagrozot esošos u. c. 4) liels lamu vārdu un vulgārismu skaits.

Jau tika minēts, ka gan jaunieši gan jauniešu valodas pētnieki ir novērojuši atšķirīgu valodas līdzekļu izmantošanu jauniešu runā draugu lokā, skolā un ģimenē. Viens no anketas jautājumiem tika veidots tā, lai noskaidrotu, vai skolēnu valodas līdzekļu izvēle ir atkarīga no situācijas un sarunu partnera. Atbildot uz jautājumu "Kādā situācijā Tu lieto *jauniešu valodu*?", skolēniem bija jāizvērtē situācijas, norādot cik bieži viņi savā runā *ģimenē, brīvajā laikā un skolā* (skat. 1. tabulu) lieto jauniešiem raksturīgos valodas izteiksmes līdzekļus, kā arī jāmin kāds piemērs. Jautājuma noslēgumā skolēniem bija iespēja uzrakstīt vēl kādu situāciju, kurā viņi lieto jauniešu runas stilu.

1. tabula. **Kādā situācijā Tu lieto *jauniešu valodu*?**

	Vienmēr	Bieži	Dažreiz	Reti	Nekad
Ģimenē	○	○	○	○	○

Apkopojot skolēnu atbildes, varēja konstatēt, ka jauniešiem raksturīgo runas stilu visbiežāk ir iespējams dzirdēt skolēnu **BRĪVAJĀ LAIKĀ**, jo tad to *vienmēr* lieto 23 %, *bieži* – 44 %, *dažreiz* – 28 % un *reti* – 10 % aptaujāto. Tikai 5 % skolēnu brīvajā laikā izvairās lietot jauniešiem raksturīgo runas stilu.

Šeit daži piemēri no skolēnu anketām:

- Vai tu iesi uz tusiņu⁴? Tur būs foršs muzons. (Zēns, 13 gadi)
- Ejam koļīt beibes. (Zēns, 14 gadi)
- Man ir baigi kūlīgā datorspēlīte. (Zēns, 15 gadi)
- Vakar gan mēs prikolīgas čiksas sakoļījām. (Zēns, 16 gadi)
- Veči, šovakar varētu aiziet uz Tonīti. (Naktsklubs "Tonuss") (zēns, 17 gadi)
- Prikiņ, es šodien atkal negulēju visu nakti, jo biju tusiņā pie Māra! (Zēns, 18 gadi)
- Davai, iemoči viņam pa bieti, jo viņš tevi apdirsa. (Meitene, 13 gadi)
- Ei tu no, labais, kā viņš tā māk! (Meitene, 14 gadi)

⁴ Jauniešiem raksturīgo vārdu nozīmes skaidrojums dots raksta nobeigumā.

– Ak, Dievs, bļāviens, kā es negribu iet uz tusu pie draudzenēm. (Meitene, 15 gadi)

– Nu tad karoči, rīt ejam uz tusonu, paķer līdzī savu coolo klasesbiedru. (Meitene, 17 gadi)

– Nokoļīju džeku, starp citu, baigi kruta. (Meitene, 18 gadi)

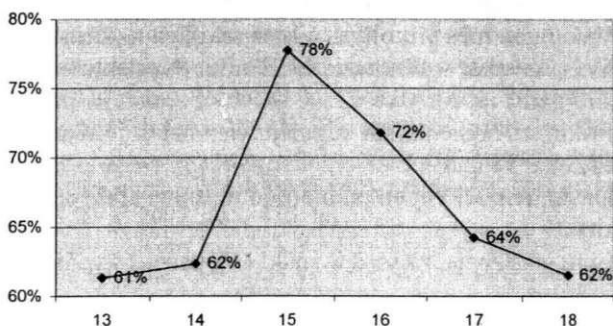
Ja salīdzina meiteņu un zēnu runu brīvajā laikā un citās vietās, piem., skolā, tad varam secināt, ka lielākas atšķirības novērojamas meiteņu runā (skat. 2. tabulu): 71 % meiteņu un tikai 61 % zēnu atzīst, ka brīvajā laikā *vienmēr* vai *bieži* lieto jauniešiem raksturīgo runas stilu.

2. tabula. **Vai Tu brīvajā laikā lieto jauniešu valodu?**

Dzimums	Atbildes %				
	Vienmēr	Bieži	Dažreiz	Reti	Nekad
Meitenes	26	45	15	9	5
Zēni	19	43	21	11	6

Analizējot anketēšanas rezultātus atšķirīgās vecuma grupās, uzmanību pievēršama rezultātiem, kuri iegūti, aprēķinot skolēnu skaitu, kuri apgalvo, ka jauniešiem raksturīgo runas stilu brīvajā laikā lieto *vienmēr* vai *bieži*. 1. diagramma uzskatāmi parāda jauniešu valodas lietojuma un vecuma korelāciju: visvairāk jauniešu runas stilu brīvajā laikā lieto 15 un 16 gadus vecie skolēni, pieaugot vecumam, lietojuma biežums samazinās.

1. diagramma. "**Jauniešu valodu brīvajā laikā lietoju vienmēr / bieži**" (atbildes %)

Anketās ierakstītajās piezīmēs skolēni galvenokārt minēja sarunu partnerus brīvajā laikā, taču arī brīva laika pavadīšanas vietas un iemeslus, kāpēc konkrētajā situācijā tiek lietots jauniešu runas stils.

Jauniešiem raksturīgais runas stils tiek lietots galvenokārt sarunās ar draugiem (82 % gadījumu par sarunu partneriem tika minēti draugi): *"Brīvajā laikā pārsvarā uzturos ar draugiem. Tāpēc, loģiski, lietoju jauniešu valodu"* (meitene, 15 gadi). Skolēni norāda, ka draugu pulkā jauniešu runas stils bieži ir obligāts: *"Ar draugiem vienmēr tā (jauniešu valoda – aut. piez.) jālieto"* (zēns, 18 gadi). Šeit redzams piemērs, ka valoda ir sociālās grupas norma, kura ir jāpilda. Kā sarunu partneri tiek minēti arī paziņas, vienaudži, citi jaunieši, brālēni, māsas un brāļi. Šī diferenciācija norāda uz draugu lomu jauniešu dzīvē, kā arī uz nepieciešamību un prasmi norobežot draugus no pārējiem. Arī paši jaunieši atzīst saruna partnera lomu runas stila izvēlē: *"Tas ir skatoties ar kādiem cilvēkiem esmu kopā un kāda ir viņu attieksme pret jauniešu valodu"* (zēns, 18 gadi). *"Svešās kompānijās cenšos atturēties no jauniešu valodas"* (meitene, 16 gadi).

Skolēni min dažādas vietas un situācijas, kur un kad viņi lieto jauniešu valodu – krodziņā, ekskursijā, internetā u. c., taču visbiežāk tiek minēti *tusiņi*, t. i., jauniešu izklaides un kopā sanākšanas vietas. Tikai meitenes norāda, ka jauniešu valodu lieto pastaigājoties. Iemesls tam varētu būt vēlme piesaistīt apkārtējo, īpaši zēnu, uzmanību. Kāda 16 gadus veca meitene raksta: *"Jauniešu valodu lietoju, lai iepazītos ar zēniem"*. Tātad meitenes izmanto valodu iepazīšanās nolūkiem. Zēni jauniešu valodu lieto *ārā, sētā, pagalmā*, tātad vietās, kuras nav pakļautas pieaugušo kontrolei.

Meitenes atzīst, ka jauniešu valodu lieto galvenokārt aiz pieraduma, taču arī tāpēc, lai justos brīvi, nepiespiesti un lai būtu jautri. Zēni neformālo runas stilu izmanto, lai *"relaksētos"* un aizstāvētos: *"Piemēram, ja kāds uzbrauc augumā"* (zēns, 14 gadi). Piezīme *"brīvajā laikā var runāt brīvāk nekā mājās"* (meitene, 15 gadi), liecina, ka skolēni ļoti labi apzinās un pilda sociolingvistiskās normas dažādās vietās.

SKOLA ir institūcija, kur indivīds apgūst kā zināšanas, tā arī sabiedrības normas. Pētījumi liecina, ka skola sabiedrībā tiek uzskatīta par vietu, kur tiek kopta literārā valoda un visas atkāpes no normas tiek novērtētas negatīvi [Heinemann 1991:6]. Taču arī skolā varam dzirdēt jauniešu runas stilu: "*Tur, kur ir jaunieši, tur ar tāda valoda*", norāda kāds 14 gadus vecs zēns. Neskatoties uz to, ka daudzi skolēni uzsver, ka "*skola nav tā vieta, kur var brīvi runāt*" (meitene, 17 gadi), 41 % aptaujāto skolēnu apgalvo: "*Es jauniešu valodu skolā lietoju bieži*". 16 % norāda, ka viņi skolā vienmēr lieto jauniešu runas stilu, 25 % – dažreiz, 12 % – reti, bet tikai 6 % – nekad.

Daži piemēri no sarunām skolā:

– Vai dzirdējāt, ka mums būs tusene skolā. Atnāksiet? (Zēns, 16 gadi)

– Skolotāj, pleez, neatstāj mūs pēc stundām, šodien ir cool diena. (Meitene, 13 gadi)

– Vot, homarbeitenā uzdeva. (Meitene, 14 gadi)

Meiteņu un zēnu sniegtās atbildes ir līdzīgas (skat. 3 tabulu).

3. tabula. **Vai Tu skolā lieto jauniešu valodu?**

Dzimums	Atbildes %				
	Vienmēr	Bieži	Dažreiz	Reti	Nekad
Meitenes	15	44	23	13	5
Zēni	17	39	27	10	7

Tāpat kā ģimenē, arī skolā jauniešiem raksturīgo runas stilu visvairāk lieto tieši 15 gadus vecie skolēni: 79 % aptaujāto 15 gadus veco skolēnu apliecina, ka vienmēr (25 %) vai bieži (54 %) skolā lieto jauniešu runas stilu.

Skolā jauniešu runas stilu skolēni lieto galvenokārt sarunās ar draugiem un klasesbiedriem, taču arī ar skolasbiedriem un skolotājiem. Jāpiebilst, ka viena daļa skolēnu sarunās ar skolotājiem kontrolē savu valodu: "*Jauniešu valodu lietoju tikai ar draugiem, jo skolotāju priekšā cenšos sevi kontrolēt*" (zēns, 18 gadi). "*Ar skolotājiem cenšos runāt citu valodu*" (zēns, 18 gadi). "*Ar skolotājiem – nekad, viņi var nesaprast*" (zēns, 18 gadi). Otra grupa skolēnu jauniešu runas stilu sarunās ar skolotājiem lieto noteiktu iemeslu dēļ: "*Izsakot savas domas, pretenzijas*"

(meitene, 16 gadi). Īpaši sarunās ar gados jaunākiem skolotājiem skolēnu runas veids netiek mainīts: "*Arī sarunās ar skolotājiem runājam kā gribam. Tā kā skolotāji ir jauni un paši saprot, viņiem nav iebildumu*" (meitene, 16 gadi). Kāda 16 gadus veca meitene novērojusi, ka "*skolotāji jau ir pieraduši un tā ir vieglāk. Visi skolā tā runā, un daudzi skolotāji arī*". D. Baltaiskalna neformālas runas lietojumu skolotāju un skolēnu vidū skaidro ar skolēnu vēlmi sazināties ar skolotājiem kā ar līdzvērtīgiem [Baltaiskalna 2001a: 9].

Neskatoties uz to, ka skolēni arī sarunās ar skolotājiem mēdz lietot jauniešiem raksturīgo runas stilu, tikai retais skolēns atzīst, ka jauniešu runas stilu lieto arī stundā. Starpbrīži ir laiks, kad var satikties ar draugiem, sarunāties ar klasesbiedriem un runāt brīvi, atzīst lielākā daļa respondentu. Tikai meitenes norāda, ka jauniešu runas stilu lieto skolas izklaides pasākumos. Iegūtie rezultāti vēlreiz apstiprina D. Baltaiskalnas iegūto atziņu: "Atkāpe no formālas runas iedomājama tikai noteiktos funkcionēšanas apstākļos neformālā kontekstā, piem., ārpus skolas, ārpusklases pasākumu apspriešanā vai risinot privātas dabas jautājumus" [Baltaiskalna 2001a: 9].

Iemesls, kāpēc skolēni skolā pievērš uzmanību valodas izteiksmes līdzekļu lietojumam, ir atziņa, ka skola tiek asociēta ar vietu, kur ir jārunā pareizi: "*Skola ir skola, bet ārpus tās es runāju jauniešu valodā*" (meitene, 14 gadi). "*Skolā jābūt pieklājīgam*" (meitene, 17 gadi). Lielu lomu spēlē arī respekts pret skolotājiem un iespējamais sods par sociolingvistisko normu pārkāpšanu: "*Skolā retāk, jo učuki aizrāda*" (meitene, 16 gadi).

Neizsīkstošs sarunu temats skolā ir skolotāji: "*Tā učene ir reāli stulba*" (zēns, 14 gadi). "*Tā učene man ir apriebusies ar savu bezgalīgo muldēšanu*" (meitene, 17 gadi). Bieži skolēni skolotājus apsaukā un nolamā: "*Skolotājas ņifīga no jauniešu slenga nefiltrē, un tā mēs viņas aprunājam, bet viņas nesaprot!*" (meitene, 15 gadi). Vācu jauniešu valodas pētniece E. Neulande (Neuland) norāda, ka tieši skolēniem ir raksturīga skolotāju nozākāšana. Šādā veidā skolēni var izlauzties no pakļautās lomas, radot simbolisku lomu maiņu, kas savukārt noder sociālās identitātes stiprināšanai [Neuland 2001: 211]. Neizsīkstošs

sarunu temats ir arī stundas: "Man daudzas stundas šodien besī ārā" (zēns, 14 gadi). "Šitā gan būs kūlīga stunda" (meitene, 15 gadi).

Nozīmīgs ir fakts, ka skolēnu valodas lietojums kontrolei tiek pakļauts tieši ĢIMENĒ: gandrīz vienāds procents aptaujāto skolēnu apgalvo, ka viņi jauniešu runas stilu ģimenē lieto *reti* (32 %) vai *dažreiz* (30 %). Ļoti maz aptaujāto – tikai 3 % – atzīst, ka viņi ģimenes lokā *vienmēr* lieto jauniešu runas stilu, 16 % – *bieži*, bet gandrīz viena piektā daļa aptaujāto – 19 % – izvairās mājās runāt tā, kā runā draugu lokā.

Lielas atšķirības vērojamas meiteņu un zēnu sniegtajās atbildēs (skat. 4. tabulu). Zēni daudz biežāk nekā meitenes ģimenē kontrolē savu valodu: 28 % meiteņu, taču tikai 12 % zēnu norāda, ka ģimenes lokā *vienmēr* vai *bieži* runā tāpat kā draugu lokā.

4. tabula. Vai Tu ģimenē lieto jauniešu valodu?

Dzimums	Atbildes %				
	Vienmēr	Bieži	Dažreiz	Reti	Nekad
Meitenes	4	24	34	28	10
Zēni	3	9	25	35	28

Izvērtējot atbildes vecuma grupās (skat. 5. tabulu), redzams, ka jauniešu runas stilu mājās visbiežāk lieto 15 gadus vecie skolēni. Savukārt 13, 14, 17 un 18 gadus vecie skolēni ģimeni drīzāk reti uzskata par vietu, kur var runāt brīvi.

5. tabula. Vai Tu ģimenē lieto jauniešu valodu?

Vecums	Atbildes %				
	Vienmēr	Bieži	Dažreiz	Reti	Nekad
13 g.	3	13	29	34	21
14 g.	6	11	25	33	25
15 g.	4	31	33	23	9
16 g.	2	21	30	27	20
17 g.	1	13	31	33	22
18 g.	5	18	26	36	15

Analizējot skolēnu veiktās piezīmes anketā, tika konstatēti iemesli, kāpēc skolēni ģimenes lokā lieto jauniešu runas stilu un kuri ģimenes locekļi šajā gadījumā ir viņu sarunu partneri.

Aptaujātie skolēni jauniešu runas stilu ģimenē galvenokārt lieto, stāstot par kādu notikumu ("*Ja es saviem ģimenes locekļiem stāstu kādu interesantu gadījumu*" (meitene, 13 gadi)), kā arī, ja viņus aizvairo un kaitina, t. i., ja jaunieši dusmojas ("*Ja sanāk dusmas, spļauju visu ārā pēc kārtas*" (meitene, 17 gadi)). Citi iemesli ir: aiz pieraduma; lai pajokotos; lai vecāki nesaprastu sarunas jēgu; strīdos; stāstot par skolas dzīvi; ja ir labs garastāvoklis; lai citētu citus ("*Kad grib attēlot kādu sarunu no skolas, lai tiešāk un precīzāk mani saprastu*" (meitene, 15 gadi)). Zēni nosauc vēl šādas situācijas: skaidrojot vecākiem jauniešu valodai raksturīgus vārdus, ja vecākiem ir labs garastāvoklis un tad, kad ir brīvas sarunas ar vecākiem. Meitenes jauniešu runas stilu lieto šādos gadījumos: lai izlādētos; lai izteiktu savas emocijas; lai izteiktu savu sajūsmu; stāstot par draugiem; skatoties televīziju; runājot par jauniešu lietām; ja nevar izteikt domu savādāk; nopeļot brāļus/māsas.

Jauniešu runas stilu skolēni lieto, runājot gan ar vecākiem, gan ar brāļiem un māsām. Daudzi jauniešu valodas pētnieki (Last 1989: 51; Ernstsone 1994: 54; Schlobinski/Kohl/Ludewigt 1993: 175; Sasse 1998: 212] savos pētījumos ir konstatējuši, ka jauniešu valoda sarunās ar vecākiem ir citādāka nekā sarunās ar draugiem un vienaudžiem. A. Lāsta (Last) norāda, ka jaunieši apzinās, ka vecāki jauniešu runas stilu novērtēs negatīvi, un šī iemesla dēļ mājās pielāgojas vecāku runas stilam [Last 1989: 77]. Interesants ir fakts, ka skolēni Latvijā daudz biežāk min, ka viņi sarunājas ar māti (tā norāda 15 zēnu un 27 meitenes), bet tikai 3 meitenes piemin arī sarunas ar tēvu. Tas varētu būt izskaidrojams ar to, ka māte biežāk nekā tēvs ir skolēnu sarunu partnere mājās. Skolēni uzsver vecāku nesapratni un nepatiku pret jauniešu runas stilu: "*Mana mamma nesaprot, kā var runāt ar tādiem izteicieniem*" (meitene, 16 gadi). "*Tā runāju tikai ar māsu vai brāli, jo vecākiem tas nepatīk*" (meitene, 17 gadi); "*Cenšos ģimenē runāt kā vecāki, jo viņi neizprot jauniešu valodu*" (meitene, 17 gadi). Bieži tiek uzsvērts, ka "*daudzus vārdus*

=====
vecāki nesaprot" (meitene, 16 gadi): "*Es jauniešu valodu lietoju reti, tāpēc ka vecāki nesaprot*" (zēns, 13 gadi). Kāda 17 gadus veca meitene raksta: "*ja viņi (vecāki – L. T.) kaut ko nesaprot, tad es paskaidroju*".

Aptaujātās meitenes ir novērojušas, ka arī vecāki lieto jauniešiem raksturīgo runas stilu. Galvenokārt tas notiek jokojoties: "*Dažreiz arī mani vecāki runā jauniešu valodā. Ir gadījies dzirdēt no mammas: "Tu šodien baigi kruta izskaties." Tādā veidā viņa jokojas*" (meitene, 16 gadi). Vecāki kā jaunieši runā arī tāpēc, ka jūtas jauni: "*Pa cik arī mani vecāki jūtas jauni un tā runā!*" (meitene, 17 gadi), un ja vecākiem ir ļoti laba saskarsme ar saviem bērniem: "*Mana mamma runā kā jauniete dažreiz, viņa šo valodu pārzin tikpat labi, cik es. Viņa ir mana draudzene*" (meitene, 17 gadi). Kāda meitene skaidro: "*Maniem vecākiem ir brīvi uzskati, un viņi visu laiku ir saskarsmē ar jauniešiem*" (meitene, 17 gadi).

Lielas atšķirības vērojamas, salīdzinot latviešu un vācu skolēnu atbildes uz jautājumu, vai viņi ģimenē lieto jauniešu runas stilu. Lielākai daļai vācu skolēnu (78 %) jauniešu runas stila lietošana ģimenē ir pati par sevi saprotama, kamēr Latvijā šādu viedokli pārstāv tikai 29 % aptaujāto, apgalvojot, ka jauniešu runas stilu ģimenē lieto *vienmēr* vai *bieži*. Latvijā 19 %, bet Vācijā tikai 6 % aptaujāto ģimenē pielāgojas vecāku valodai. Šie rezultāti liecina, ka attiecības ģimenē Vācijā un Latvijā uzrāda atšķirības, kuras būtu pētījumu vērtas [sal. Sasse 1998: 226].

Salīdzinot valodas lietojumu ģimenē, brīvajā laikā un skolā, nozīmīgi šķiet daži fakti: 19 % skolēnu apzinās, ka ģimenē *nekad* nelieto jauniešiem raksturīgo runas stilu, kamēr brīvajā laikā šādu skolēnu ir tikai 5 % un skolā – 6 %. Vērā ņemami ir iegūtie rezultāti, apkopojot skolēnu skaitu, kuri apgalvo, ka jauniešu runas stilu attiecīgajā situācijā lieto *vienmēr* vai *bieži*: visbiežāk jauniešiem raksturīgais runas stils ir sastopams skolēnu brīvajā laikā (67 %), samērā bieži – skolā (57 %), bet visretāk – ģimenes lokā (19 %). Rezultāti ir viegli izskaidrojami – brīvo laiku jaunieši pavada ar saviem draugiem un pašu izvēlētās vietās, jūtoties brīvi un nepiespiesti, kas arī ir priekšnosacījums jauniešu

runas stila lietojumam. Salīdzinot iegūtos rezultātus ar I. Zases (Sasse) pētījuma atziņām, jānorāda uz kādu būtisku atšķirību: vācu skolēni ģimenē daudz biežāk nekā skolā lieto jauniešu runas stilu [Sasse 1998: 228], kamēr Latvijā iegūtie dati ir tieši pretēji. Šis fakts norāda uz atšķirībām abu valstu jauniešu apzinātā valodas izvēlē, orientējoties uz sarunu partneri un komunikācijas situāciju.

Salīdzinot valodas lietojumu noteiktās situācijas atšķirīgās vecuma grupās, jāatzīmē fakts, ka 15 gadus vecie skolēni gan brīvajā laikā, gan skolā un ģimenē visbiežāk lieto jauniešu runas stilu. Jauniešu valodas pētnieki J. Androcopuls (*Androtsopoulos*) norāda, ka tieši agrīnās jaunības periodā (adolescencē; 12 –19 gadu vecumā) jauniešu runas stila lietošana sasniedz savu kvalitatīvo un kvantitatīvo maksimumu [Androtsopoulos 2001: 70], savukārt adolescences kulminācijas punkts ir 15 gadu vecumā [Baake 1991: 36]. Tātad valoda ir cieši saistīta ar jauniešu psihisko un sociālo attīstību un identitātes meklēšanu – svarīgāko uzdevumu pusaudžu periodā (no 11 līdz 15 gadiem) [Svence 1999: 120].

Kopumā secināms, ka skolēni apzinās valodas lietojuma izmaiņas saistībā ar runas situāciju un sarunas partneri. No pētījuma rezultātu analīzes izriet, ka jauniešiem raksturīgais runas stils galvenokārt tiek lietots sarunās ar draugiem brīvā laika pavadīšanas vietās, kas savukārt iezīmē šāda valodas materiāla iegūšanas grūtības. Jauniešu runas stila lietošana dažādās situācijās ir atkarīga arī no indivīda vecuma un dzimuma.

Jauniešiem raksturīgo vārdu nozīmes skaidrojums tekstā dotajiem piemēriem:

apdirst – aprunāt

beibe – meitene

besīt (ārā) – 1. kaitināt; 2. apnikt, krist uz nerviem; 3. nepatikt

biete – seja

blāviens – izsauciens, izsaka negatīvas vai pozitīvas emocijas

cool – jauks, skaists

coolais – skat. *kūlīgs*

čiksa – meitene

džeks – zēns

- ei tu no! – izsauciens, izsaka pārsteigumu un izbrīnu
 filtrēt – saprast
 iemočīt – sist, iesist
 karoči – īsāk sakot
 koļīt – censties pievērst kāda uzmanību, iepazīties ar kādu
 (parasti ar pretējā dzimuma pārstāvi)
 kruta – lieliski, jauki, izcili
 kūlīgs – lielisks, jauks
 labais! – izsaukmes vārds, izsaka pārsteigumu, sajūsmu
 muldēt – runāt
 muzons – mūzika
 nokoļīt – iepazīties ar kādu (parasti ar pretējā dzimuma
 pārstāvi)
 ņifīga – nekas, neko
 pleez – lūdzu
 priķiņ – iedomājies
 prikolīgs – lielisks, jauks, interesants
 sakoļīt – iepazīties
 tusene – skat. *tusiņš*
 tusiņš – 1. (saviesīgs) pasākums, ballīte; 2. diskotēka;
- 3. klases vakars**
 tusons – skat. *tusiņš*
 tuss – skat. *tusiņš*
 veči – uzrunas forma, vērsties pie vīriešu kārtas pārstāvjiem

Literatūra

Andersson S. G. Jugendsprache und sprachliche Normen der Erwachsenenwelt. In: *Germanistische Linguistik* 82–83. Hildesheim: Georg Olms, 1986. 261–276.

Androtsopoulos J. Von *fett* zu *fabelhaft*: Jugendsprache in der Sprachbiografie. In: "*Sprechen und Altern*". *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie*. 2001. 62: 55–78.

Baacke D. *Die 13–18jährigen*. Weinheim und Basel: Beltz, 1991.

Baldunčiks J. Aizguvumi jaunatnes žargonā (slengā). Grām.: *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga: Zinātne, 1988. 186–191.

Baltaiskalna D. [2001a] Latviešu jauniešu lingvistiskās attieksmes un valodas norma. Grām.: *Valoda – 2001. Humanitārās fakultātes XI*

zinātniskie lasījumi. *Valodas lingvistiskie aspekti*. Daugavpils: Saule, 2001. 7.–11.lpp.

Baltaiskalna D. [2001b] *Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga, 2001.

Blūzma I. Skolēni apkopo savus mīļvārdiņus. *Neatkarīgā Cīņa*. 1998. gada 14. aprīlis.

Bušs O. Par skolēnu žargonu. Grām.: *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga: Zinātne, 1988. 192–196.

Druvieta I. [1988a] Mūsu ikdienas valoda. *Skolotāju Avīze*. 1988. 13. janvāris.

Druvieta I. [1988b] Par jaunatnes sarunvalodu. Grām.: *Valodas aktualitātes 1987*. Rīga: Zinātne, 1988. 197–202.

Ernstsona V. Semantiskās pārvirzes mūsdienu jauniešu sarunvalodā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1993. 4 (549): 23–31.

Ernstsona V. Īpatnējā speciālā leksika medicīnu sarunvalodā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. 1994. 7/8 (564/565): 52–59.

Heinemann M. Zur Varietät "Jugendsprache". *Praxis Deutsch*. 1991. 110: 6–9.

Koluža R. *Ķikuraina valodiņa. Kā runājam latviski 2000. gadā*. Rīga: Kamene, 2001.

Last A. "Heiße Dosen" und "Schlammziegen" – Ist das Jugendsprache? *Thema Jugendsprache*. (Januschek, F./ Schlobinski, P.) *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie*. 1989. 41: 35–69.

Lauze L. Vecuma atšķirības uzrunas lietojumā. Grām.: *Vārds un tā pētišanas aspekti: Rakstu krājums 6*. Liepāja: LiePA, 2002. 434–440.

Neuland E. *Jugendsprache*. Heidelberg: Julius Gross, 1999.

Neuland E. Subkulturelle Stile. Tendenzen der Substandardisierung in der deutschen Gegenwartssprache am Beispiel der Quersprachigkeit von Jugendlichen. In: *Quersprachigkeit. Zum transkulturellen Registergebrauch in Laut- und Gebärdensprachen*. (List, G.) Tübingen: Stauffenburg, 2001. 201–217.

Neuland E., Martin S., Watzlawik S. Sprachgebrauch und Spracheinstellungen Jugendlicher in Deutschland: Forschungskonzept – Datengrundlage – Auswertungsperspektiven. In: *Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Internationale Fachkonferenz 2001 an der Bergischen Universität Wuppertal*. (Neuland, E.) Frankfurt/M., Berlin, Bern: Peter Lang, 2003. 43–60. (Sprache – Kommunikation – Kultur. Soziolinguistische Beiträge, Band 2)

Neuland E., Watzlawik S., Martin S. Soziolinguistik und Didaktik von Jugendsprachen. Vorstellung eines Forschungsprojekts und seiner

didaktischen Perspektiven. In: *Ergebnisse aus soziologischer und psychologischer Forschung – Impulse für den Deutschunterricht*. (Hug, M., Richter, S.) Hohengehren: Schneider, 2002. 78–93.

Omārova S. *Cilvēks dzīvo grupā. Sociālā psiholoģija*. Rīga: Firma "Kamene", 1996.

Reņģe V. *Sociālā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002.

Sasse I. Spracheinstellungen und –bewertungen von Jugendlichen. In: *Jugend und "ihre" Sprache* (Schlobinski, P./Heins, N.Ch.) Opladen: Westdeutscher Verlag, 1998. 209–233.

Schlobinski P. *Empirische Sprachwissenschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1996.

Schlobinski P., Heins N. Ch. Jugendliche und "ihre" Sprache. Ein Projekt von Schülern und Studierenden aus Osnabrück. In: *Jugend und "ihre" Sprache* (Schlobinski, P./Heins, N.Ch.). Opladen: Westdeutscher Verlag, 1989. 9–23.

Schlobinski P., Kohl G., Ludewigt I. *Jugendsprache. Fiktion oder Wirklichkeit*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1993.

Schlobinski P., Schmid K.A. Alles ist eine Frage des Stils. Zur sprachlichen Kommunikation in Jugendcliques und –szenen. *Muttersprache*. 1996. 3: 211–225.

Stengrevica M. Mūdienu jauniešu žargons. Grām.: *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 19. laidziens. Rīga.: Avots, 1984. 72–76.

Svence G. *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne, 1999.

Wachau S. "...nicht so verschlüsselt und verschleimt!" Über Einstellungen gegenüber Jugendsprache. In: *Thema Jugendsprache*. (Januschek, F./Schlobinski, P.) *Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie*. 1989. 41: 69–97.

Die Spracheinstellungen Jugendlicher: situationsbezogener Gebrauch der *Jugendsprache* Zusammenfassung

Die *Jugendsprache* variiert je nach Alter und Geschlecht des Individuums, seiner Zugehörigkeit zu verschiedenen sozialen Gruppen und der konkreten Kommunikationssituation. Der Gebrauch der *Jugendsprache* hängt vom Bildungsgang, von der Region, der sozialen Herkunft, der Generation und den Subkulturen ab. *Jugendsprache* wird von der Zeitgeschichte, dem gesellschaftlichen Kontext und den Medien beeinflusst. Der vorliegende Beitrag stellt die Ergebnisse einer empirischen Untersuchung dar und beschreibt den situationsspezifischen Gebrauch der *Jugendsprache*.

Der Untersuchung liegen 482 Fragebögen 13–20jähriger Schüler der lettischen allgemeinbildenden und berufsorientierten Schulen zugrunde. Die im Frühling 2002 durchgeführte Umfrage basiert auf dem Wuppertaler Fragebogen "*Jugendsprache*" [s. Neuland E., Watzlawik S., Martin S. 2002; Neuland/Martin/Watzlawik 2003].

Da die Jugendlichen eine heterogene soziale Gruppe sind, wird hier die Auffassung vertreten, dass es keine homogene *Jugendsprache* gibt, sondern dass es bei der Kommunikation Jugendlicher eher um verschiedene Sprechstile handelt, die die Werte und Normen der jeweiligen sozialen Gruppe widerspiegeln. Unter *Jugendsprache* versteht man ein überwiegend mündlich konstituiertes, von Jugendlichen in bestimmten Situationen gesprochenes Kommunikationsmedium.

Die befragten Jugendlichen sind sich bewusst, dass sie anders als Erwachsene sprechen. Ihrer Meinung nach zeichnet sich die *Jugendsprache* durch Freiheit, spezifischen Wortschatz, spielerischen Umgang mit der Sprache und durch eine sehr große Zahl von Schimpf- und vulgären Wörtern aus. Die Schüler geben an, dass sie die *Jugendsprache* am meisten in ihrer Freizeit in der Kommunikation mit ihren Freunden gebrauchen, aber auch in der Schule ist *Jugendsprache* zu hören: in den Pausen, in Gesprächen mit Klassenkameraden, manchmal auch mit Lehrern. Am wenigsten wird *Jugendsprache* zu Hause gebraucht.

Der Beitrag befasst sich auch mit der Frage, wie weit Geschlecht und Alter den Gebrauch der *Jugendsprache* bestimmen und aus welchen Gründen Jugendliche die *Jugendsprache* gebrauchen.

Valentīna SKUJIŅA

Vārda semantika objektīvā un subjektīvā skatījumā

"Latviešu valodas kultūras jautājumu" (LVKJ) 8. laidienā Mērija Saule-Sleine (Saule-Sleine 1972) raksta par akadēmiķa Jāņa Endzelīna darbu latviešu valodas kultūrā, konkrēti – par vairākām abstraktu nojēgumu grupām, kuru semantiku analizējis un precizējis izcilais valodnieks. Tie ir darinājumi ar *-ība*: *noturība, piekritība, darbietilpība, atstātība, citveidība* jeb *citesme, nodarbinātība, dīdzība, agrinība, vēlinība, gaistamība, birstamība, plūstamība*. (Šos vārdus joprojām plaši lieto dažādu nozaru terminoloģijā.)

Salīdzinot darinājumu ar *-ība* un *-ums* nozīmes (piem., *pareizība* un *pareizums, patiesība* un *patiesums*), J. Endzelīns uzsvēris vārdu ar *-ums* konkrēto raksturu – tos attiecina uz atsevišķu gadījumu vai īslaicīgu stāvokli: "es runāšu par tavu vārdu patiesumu un pareizumu"; "dokumenta pareizums"; "stāvokļa nopietnums"; "uzdevuma vienkāršums"; bet "dzīves veida vienkāršība", "atzinuma formālai uzbūvei ir vajadzīga pareizība" [izcēlumi mani – V. Sk.]. J. Endzelīns raksturojis arī terminu *porainība* un *porainums, slāņainība* un *slāņainums, caurlaidība* un *caurlaidīgums, robainība* un *robainums, nezāļainība* un *nezāļainums, darbietilpība* un *darbietilpīgums* un līdzīgu darinājumu nozīmes atšķirības.

J. Endzelīns pamatojis arī atšķirību starp abstraktas nozīmes darinājumiem ar *-e*, tādiem kā *apguve, apskate, atdeve, izveide, uztvere, bīde, rite, stiepe, liece, cirpe*, un *-sme – augsme, celsme, izcelsme, atskārsme, pieskarsme, atsegsme* (piem., *idejas atsegsme*), *atklāsme* (piem., *dziļu domu atklāsme*), *kaisme* (piem., *jaunrades kaisme*). Arī starp darinājumiem *pārsegums, izstiepums* un *pārsedze, izstiepe*.

Vai mūsdienās mēs, arī valodnieki, apzināmies šo mūsu valodas iespēju semantisko bagātību? Vai protam lietpratīgi pamatot, izskaidrot šādas nozīmes atšķirības un aizstāvēt *atskārsmi, izcelsmi* pret "insaitiem", "provenancēm" un citiem svešķermeņiem? Nereti mēs paši ar vieglu roku sekmējam angļu

=====

"entītiju" (angļu valodā *entity*) ieviešanu, bet latviskās "būtes" kā svešķermeņus un sārņus atmetam un aizslaukām sētspakši.

Profesors Jānis Endzelīns savus atzinumus balstīja uz plašām latviešu valodas un citu valodu studijām, uz zinātniski izstrādātā teorijā un faktu analīzē pamatotiem principiem, tāpēc J. Endzelīna atzinumiem ir liels **objektīva skatījuma** svars.

Pretstatā tam ir daudzi fakti mūsdienu aktuālajā valodas un terminoloģijas praksē, kad, atzīstot latvisko vārdu semantisko nepietiekamību, priekšroka tiek dota svešvārdiem. Piemēram, uz Latvijas teritoriju, atsakoties no termina *cilmvieta*, tiek attiecināts termins "proveniences reģions" (no kurienes ņem koku stādmateriālu vai sēklas). Skolēnu zināšanu pārbaudē un novērtēšanā pedagogi izmanto aizguvumus "stenains" un "reitings", īsti neizprotot to jēgu, bet muitas darbinieki savukārt pēkšņi nospriež un pasludina, ka viņi uzskata, ka "preču pavadzīme nav dokuments" (ar to pamatojot likuma normu pārkāpumus). Patiesa kompetence latviešu valodas vārdu nozīmju izpratnē tiek aizstāta ar subjektīvu pieeju, ko formulē vārdos "es uzskatu" vai "mēs uzskatām". Un pārsvaru gūst semantiski aizspriedumi pret latviskas cilmes vārdiem un vārdlietojumiem. Rezultātā pašu valodas vārdi kļūst arvien svešāki un tikpat nesaprotami kā svešvārdi.

Latviešu valodas vārdu nozīmes pētītas un skaidrotas, gatavojot skaidrojošās vārdnīcas (LVV; LLVV). Šo vārdnīcu autori paralēli vārdnīcu gatavošanai ir publicējuši teorētiskus rakstus par sinonīmiju, polisēmiju, homonīmiju, vārda nozīmes maiņu u. c. (LVKJ). Semantikas jautājumi aplūkoti arī plašākos teorētiskos pētījumos, kas veltīti leksikoloģijai (Laua 1969/1981) un stilistikai (Rozenbergs 1995). Īpaša loma semantiskajam aspektam ir terminoloģijā, tāpēc arī terminoloģijas teorētiskajos pētījumos tam veltīta īpaša uzmanība (Skujīna 1993/2002: 44–62).

Mūsu rīcībā ir pirms 25 gadiem publicētais Dzidras Barbare sastādītais bibliogrāfiskais rādītājs (Barbare 1976), kas aptvēra valodniecības publikācijas 30 gados (no 1945. līdz 1975. gadam). Rādītāja tematiskajā izkārtojumā semantika atsevišķi nav izdalīta. Tā atsevišķi nav izcelta arī LVKJ bibliogrāfiskajos rādītājos un pašreizējo valodniecības rakstu krājumu rādītājos

latviešu valodā. Raksti par vārdu nozīmēm parasti ietilpināti "Leksikoloģijas un frazeoloģijas" vai "Leksikas" nodaļās, reizēm – "Vārddarināšanā". Tātad secinājums: kaut arī latviešu valodniecībā semantiskie aspekti nereti skarti un dažkārt grāmatās semantikai veltītas īpašas nodaļas (Laua 1969/1981; Skujiņa 1993/2002) vai vismaz apakšnodaļas vai apakšpunkti (Loja 1958), tomēr semantika nav bijusi kā tiešais teorētiskās izpētes objekts.

Semantiku var pētīt dažādos valodas līmeņos, jo ikvienai valodas sistēmas vienībai – gan leksiskai, gan morfoloģiskai, gan gramatiskai – ir sava semantika. Plašāka interese ir par leksisko semantiku, taču, lai konstatētu vārda nozīmi, ir jābūt labām teorētiskām zināšanām arī morfoloģijā, fonētikā, jo tikai tad varēsīm orientēties valodas vienību pārmaiņās vēsturiskās attīstības gaitā, piekļūt tuvāk vārda etimoloģijai un precīzāk izprast vārda nozīmi, piem., saskatīt kopējo sakni un semantisko saikni vārdiem *lauks* ('gaišs') un *lauks* ('teritorija'); *riet un raidīt; ticēt un teika* (LKV 38078).

Leksikoloģijas līmenī vārda leksiskā nozīme tiek uzskatīta par svarīgāko vārda daļu un par vienu no vissarežģītākajām parādībām valodā un no visgrūtākajām problēmām valodniecībā (Laua 1969: 18). Vārda nozīmi veido īstenības atspoguļojums vārda struktūrā kā vārda iekšējais saturs. Vārda nozīmes izpratni sarežģī tas, ka viens vārds var ietvert vairākas savstarpēji saistītas un tomēr zināmā mērā patstāvīgas nozīmes. Tas ir pamatā vārdu daudznozīmīgumam. Termina funkcijā vārdam semantiskais aspekts cieši saistīts ar jēdzienisko aspektu, kam ir noteicoša loma termina formas izvēlē. Bez tam daudzi vārdi savā semantikā ietver noteiktu stilistisku ekspresiju. Dažādi cilvēki šo ekspresiju uztver dažādi un līdz ar to dažādi (subjektīvi) vērtē vārda piemērotību noteikta objekta nosaukšanai, resp., noteikta jēdziena izteikšanai.

Vārdu un citu valodas izteiksmes līdzekļu nozīmes saistās ar valodas vispārīgo loģiku, ar cilvēka dzīves laikā uzkrātā intelekta un vispārīgās psihiskās pasaules izpausmi valodā. Līdz ar to semasioloģija kā nozare, kas pētī valodas vienību semantiku, lielā mērā ir zinātne par cilvēces attīstības vēsturi, par tautu

=====

sakariem pagātnē un tagadnē, par cilvēka garīgās pasaules un kultūras veidošanos, ciktāl šī veidošanās un attīstība atspoguļojas valodā (LKV 38079).

Atšķirīgas domas izteiktas par vārda nozīmes un jēdziena attieksmēm. Tā ir divu robežzinātņu – lingvistikas un loģikas – problēma, kas izriet no valodas un domāšanas dialektiskās vienības. Tieši lingvistikas un loģikas, kā arī citu speciālo nozaru saskarē kā patstāvīga nozare ir izveidojusies terminoloģija. Jēdziens, kas par kādu īstenības objektu atspoguļots termina struktūrā, veido termina saturu. Terminam ir jābūt brīvam no emocionāli ekspresīvajiem elementiem, kas ļautu dažādi skaidrot terminā ietverto saturu, resp., jēdzienu. Loģikas likumos balstītais īstenības atspoguļojums terminā ir objektīvais skatījums uz attiecīgā termina, t. i., vārda vai vārdkopas semantiku.

Tātad: pati **objektīvā īstenība, tās kopsakarības** un šo kopsakarību atspoguļojums priekšstatos, jēdzienos un – ar to starpniecību – valodā (vārdos, terminos) **objektīvā skatījumā** ir vārda nozīmes pamats.

Objektīvā skatījuma otrs kritērijs ir **valodas sistēma**. Katrs vārds tautas apziņā dzīvo nevis kā atsevišķs viensums, bet kā valodas sistēmas vienība. Un arī katra atsevišķa vārda nozīme saistās ar citu valodas vārdu nozīmēm kopīgajā nozīmju sistēmā (piem., tāpēc *loģistiku* gribas saistīt ar *loģiku*, kas izrādās aplam).

Valodas sistēma ir cieši saistīta ar valodas **lietojumu tautā**. Tauta – tie esam mēs visi, tomēr – ne tikai tie daži vai vairāki cilvēki, ar kuriem sastopamies ikdienā. Uz plaša valodas materiāla bāzes tiek veidotas **skaidrojošās vārdnīcas**. Jo plašāks ir pamatā liktais valodas materiāls, jo objektīvāk vārdnīcā atspoguļotas vārdu nozīmes. Tātad vārdnīcas ir objektīvā skatījuma palīglīdzeklis, balsts.

Mūsu rīcībā esošās latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas veidotas uz plaša valodas materiāla bāzes. Līdz ar to tās lielā mērā ir uzticamas. Tomēr, lai arī cik plašs ir materiāls, tas, protams, neaptver pilnīgi visu, kas ir mūsu valodā speciālo nozaru sazarojumā un attīstībā. Tāpēc, arī izmantojot vārdnīcā dotos skaidrojumus, ar zināmu neprecizitātes procentu jārēķinās.

Tauta ir indivīdu kopums un katram indivīdam atkarībā no dažādiem objektīviem un subjektīviem faktoriem veidojas savs **subjektīvs skatījums** uz dzīvi, uz apkārtējām lietām un parādībām, arī uz valodu. Subjektīvais skatījums ir pamatā atšķirīgajiem viedokļiem. Taču ir tādas valodas lietojuma sfēras valsts ietvaros, kur nepieciešama viedokļu saskaņošana. Tāda ir tautai kopējā literārā valoda, ko lieto oficiālos darījumos, izglītības sistēmā u. c. un kas ir pamatā arī dažādiem valodas funkcionālo stilu paveidiem.

Valodas likumību pētīšana, vārdu nozīmju skaidrošana tautai pieejamos avotos ir valodnieku uzdevums. Ir dabiski, ka katram valodniekam kā indivīdam ir savs noteikts subjektīvais skatījums. Darbojoties normatīvo ieteikumu jomā, valodniekam ir nepieciešamas īpaši dziļas un vispusīgas valodas zināšanas, lai, sniedzot ieteikumus, subjektīvais skatījums pēc iespējas vairāk balstītos objektīvajā valodas materiālā, resp., valodas sistēmā un valodas attīstības likumībās.

Balstīšanās uz **subjektīvo viedokli** ir **subjektīvā skatījuma** pamats.

Vārda nozīmes izpratnē par subjektīvo skatījumu liecina, piem., **ekspresijas** elementi, kas papildina vārdā ietvertu nozīmi. Subjektīvais skatījums raksturīgs ikdienas situācijām, kurās katrs indivīds jebkuru valodas faktu un arī dzirdētā vai lasītā vārda nozīmes piemēroību konkrētam lietojumam vērtē tikai **savas izpratnes** robežās.

Šāds subjektīvais skatījums valodā ir dabisks un tas sekmē valodas krāsainību un daudzveidību, bet tas var būt nopietns traucējums oficiālos darījumos. Kā lasāms A. Lauas "Leksikoloģijā", "Būtiskās pazīmes atkarībā no konkrētās vajadzības ir dažādas" (Laua 1969: 20). Tas tā ir. Konkrētās vajadzības dažādiem indivīdiem konkrētās ikdienas situācijās var būt subjektīvi nosacītas vai **situatīvi ierobežotas**, un šādiem valodas faktiem ir **gadījuma raksturs**.

Oficiālās darbības sfērā, piem., kad jau pieminētais muitas darbinieks, sniedzot paskaidrojumu par muitas punktā atklātajām nelikumībām, attaisnojas ar to, ka "mūsu [t. i., viņu – V. Sk.] izpratnē pavadzīme nav dokuments" un līdz ar to prasības, kas

attiecas uz dokumentiem, viņuprāt (viņu izpratnē) uz pavadzīmēm neattiecas, liecina, ka subjektīvie vārdu (un terminu) semantikas traktējumi var būt pamatā tiesiskam haosam un nelikumībām.

Vārda nozīmes neizpratne rada arī stilistiskus negludumus, piem., liekvārdību vārdu savienojumā "vizuālā izskata ziņā", kur vārdu "vizuālā" un "izskata" semantika dublē viena otru un tāpēc viens no abiem vārdiem ir lieks. Šai gadījumā pilnīgi pietiek ar vārdiem "izskata ziņā". Par stilistisku negludumu, kad, nedomājot par vārda nozīmi, lietots aplams vārds vai nepareiza gramatiskā forma, liecina piemēri: "nodod vērtējumam" (pareizi: *nodod vērtēšanai*), "saskaņā ar likumdošanu" (*saskaņā ar likumiem* vai *tiesību aktiem*), "atbildēt jautājumiem" (*atbildēt uz jautājumiem*), "atsaukties aicinājumam" (*atsaukties uz aicinājumu*) u. tml.

Izziņas process ir bezgalīgs, vārdu krājums – ierobežots. Tas ir objektīvs pamats tam, lai vārdus sāktu lietot pārnestā nozīmē vai radītu jaunu vārdu. Protams, ka sākumā gan pārnesto nozīmi, gan jaunvārdu rada konkrēta persona – subjekts. Vārda lietojumu jaunajā nozīmē vai jaunvārdu novērtē saskarē esošās personas, paužot savu vērtējumu, kas arī ir subjektīvs. Piemēram, atzīt vai noraidīt pārnestā nozīmē lietoto īpaša veida apspriedes nosaukumu *apaļais galds*? Vai var teikt: "rīkot apaļo galdu", "apaļais galds pulcināja interesentus..." u. tml.? Tiešajā vārdkopas *apaļais galds* nozīmē šādas izteiksmes ir absurdas, bet pārnestā nozīmē? Kā liecina valodas prakse, ir jāpaiet noteiktam laikam, lai kāds no subjektīvajiem vērtējumiem (vienalga, kurš – atzīstošais vai noraidošais) gūtu pārsvaru un kļūtu par valodas faktu, proti – ienāktu plašākā valodas lietojumā.

Subjektīvais skatījums, kā jau teikts, ir pamatā viedokļu atšķirībām. Tā ir dabiska parādība, kas virza valodas attīstību. Par nevēlamām vērtējamās tās viedokļu atšķirības, kas rada neproduktīvus strīdus, pārratumus un pretstāvi.

Nevēlamo subjektīvismu ir iespējams pārvarēt:

- 1) padziļinot savas zināšanas,
- 2) mēģinot izprast cita viedokļa pamatojumu.

Zināšanu padziļināšana nozīmē strīdus objekta detalizētu analīzi, izpēti, izzināšanu. Par neproduktīvu jāatzīst zināšanu padziļināšanas aizstāšana ar citas valodas parauga aklu kopēšanu. Ārējs signāls citvalodas parauga kopēšanai ir teiciens "visā pasaulē tā". Piemēram, par zinātniski nepamatotu jāatzīst doma, ka latviešu valodā jāatsakās no termina *vecāku vara*, jo arī vācieši ir atteikušies no analogiskā termina. Vai: latviešu valodā noteiktas institūcijas jāsauc par "orgāniem", jo tā tas ir arī vācu un krievu valodā.

Secinājumi. Valoda attīstās subjektīvā un objektīvā skatījuma savijumā. Abu skatījumu savijums ir mākslinieciskās daiļrades pamatā. Tas dara krāsainu arī ikdienas sarunvalodu. Ja subjektīvais skatījums pārsniedz noteiktu robežu, teksts tomēr kļūst klausītājam vai lasītājam neskaidrs un valoda neveic savu sazināšanās funkciju.

Objektīvajam skatījumam, kas balstās valodas sistēmā, ir būtiska loma oficiālajā valodas lietojumā un speciālā lietojuma valodā, terminoloģijā. Šajās sfērās objektīvais skatījums sekmē saziņas un darījumu skaidrību un operatīvu darbību.

Kā uzsvēris Rūdolfis Grabis, skaidri termini – skaidra doma.

Atsauces

- Barbare, Dz. (1976) – *Latviešu padomju valodniecība 30 gados*. Rīga, Zinātne. – 287 lpp.
- Laua, A. (1969/1981) – *Latviešu leksikoloģija*. Rīga, Zvaigzne. – 254 lpp.
- LKV – *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 19. sēj. Rīga, A. Gulbja apg.
- LLVV – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Rīga, Zinātne, 1972 – 1996.
- Loja, J. (1958) – *Valodniecības pamatjautājumi*. Rīga, LVI. – 359 lpp.
- LVKJ – *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. Rakstu krājums. 1.–27. laid. Rīga, Liesma/Avots, 1965–1993.
- LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga, Avots, 1987/1998.
- Rozenbergs, J. (1995) – *Latviešu valodas stilistika*. Rīga, Zvaigzne ABC. – 231 lpp.

Saule-Sleine, M. (1972) – Par akadēmiķa Jāņa Endzelīna darbu latviešu valodas kultūras laukā. LVKJ. 8. laid. Rīga, Liesma, 7.–16. lpp.
Skujiņa, V. (1993/2002) – *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga, Zinātne. – 224 lpp.

The Word Meaning between the Objective and Subjective Point of View

Summary

The meaning of a word is closely connected with its respective concept.

From the objective point of view, the objective reality, interconnections of its components and the reflection of this in our mind – in notions and concepts, and by its mediation – in our language with words, terms is the base for word meaning.

The second criterion of the objective point of view is the language system. The word is not an isolate item in the consciousness of the nation, but a unit of the national language system, and the language system is closely bound with the people's language usage. Words for dictionaries are taken from language practice, from people's language usage, therefore dictionaries are like manuals for objective understanding of the meanings of words.

Nation is the entirety of individuals. Each of the individuals has its own subjective outlook on the surrounding reality and on the language, too. The base for subjective point of view is subjective opinion, when an individual thinks about surrounding reality and word meanings only within the framework of his/her own understanding. When we deepen our knowledge about the surrounding reality and the language, we may approach the objective point of view on the matter meanwhile obtaining the possibility to harmonize different opinions as well.

The development of language takes place as an interaction of the subjective and the objective point of view. The subjective point of view is dominant in belles-lettres, the objective point of view is necessary for official usage of the language and in LSP.

Recommendations of the outstanding Latvian linguist Jānis Endzelīns were based on deep studies of Latvian and other languages, and on scientific linguistic theory. Therefore we can consider his recommendations to be sufficiently objective.

Ilze VANCĀNE, Valērijs KRUGĻEVSKIS

Vārdkofterminu struktūra un datorizēta meklēšana tekstos

Vārdkoftermini ir nozīmīga terminu kopuma sastāvdaļa. Vārdkoftermiem nepiemīt vēlmais izteiksmes īsums, tādēļ ir vērojama tendence aprakstošus vai vairākos vārdos izteiktus terminus aizstāt ar saliktoftermiem vai veidot jaunvārdus. Tomēr vārdkoftermini parasti skaidri iezīmē saistību starp virsjēdzienu un apakšjēdzienu. Šajā darbā analizētajā materiālā termini, kas sastāv no viena komponenta, veido apmēram vienu trešdaļu no visa kopuma. Ņemot vērā vārdkofterminu strukturālās īpatnības, šādu terminu meklēšana tekstos ir daudz sarežģītāka nekā vienkomponta terminu meklēšana.

Terminu meklēšana ir aktuāla tulkošanas procesā. Mūsdienu datorizētās tulkošanas atbalsta sistēmas parasti ir saistītas ar terminu datubāzi. Ja tulkojamajā tekstā parādās datubāzē iekļautie termini, tulkojotājs datorekrānā redz attiecīgā termina ekvivalentus tulkojuma valodā. Šādas sistēmas, kā piemēram, *TRADOS MultiTerm (MT)* un *Translator's Workbench (TWB)*, apmierinoši uzrāda terminus, kam locījumos nav līdzskaņu mijas. Taču meklēšana var darboties nepareizi, ja locījumos lietvārdam ar īsu sakni ir vairāku līdzskaņu mija, piemēram, *alnis – aļņa*. Datorprogramma parasti neatšķir sintaktiski nesaistītus vārdus no vārdkoftermina komponentiem. Ja vienkomponta termins ir lietvārds, to var atrast vārdu morfoloģiskās analīzes datorprogramma, bet datubāzes vārdkofterminu pareiza un droša identifikācija tekstā ir iespējama tikai tad, ja programma spēj veikt vismaz daļēju teikumu sintaktisko analīzi.

Tulkošanas datortehnoloģijas var nosacīti iedalīt trijos paveidos:

- 1) tulkojotāju darbs ar datora atbalstu (*MAHT – Machine Aided Human Translation*);
- 2) tulkošanas interaktīva datortehnoloģija (*HAMT – Human Aided Machine Translation*);
- 3) augstas kvalitātes pilnīgi automatizētā mašīntulkošana (*FAHQMT – Fully Automatic High Quality Translation*).

Vārdkofterminu meklēšana tekstos arī *MAHT* procesos nav iespējama, neizmantojot *HAMT* un *FAHQMT* līmeņa programmatūras elementus.

Pēdējos gados strauji attīstās pētījumi, kuru mērķis ir noteikt tekstā terminus, kā arī vārdus, kas varētu būt termini pēc to leksiskām vai sintaktiskām pazīmēm (*term candidates*). Šādos pētījumos uzmanība tiek veltīta arī vārdkofterminiem, jo īpaši tādiem vārdsavienojumiem, kas tekstā atkārtojas bieži [1; 2]. Šī darba mērķis ir šaurāks – identificēt tekstā vārdkofterminus no konkrētas datubāzes.

Vispārējos latviešu valodas vārdkofterminu sintaktiskos aspektus ir pētījusi V. Skujiņa [3, 105.–115. lpp.], analizējot komponentu sintaktiskā saistījuma veidus, komponentu secību un iespējamo skaitu. Pētījuma rezultāti ņemti par pamatu arī šajā darbā, veidojot vārdkofterminu meklēšanas algoritmus. Tie palīdz noteikt arī vārdkopas komponenta vārdšķiru homonīmijas gadījumā.

Vārdkofterminu analizē izmantotas divas *TRADOS MultiTerm* tipa terminoloģijas datubāzes – Tulkošanas un terminoloģijas centra (TTC) lokālā terminu datubāze un TTC izveidotā interneta datubāze.

TTC lokālajā terminu datubāzē ir apmēram 45000 šķirkļi. Tajā ir uzkrāti termini (arī standartfrāzes, tulkošanas problēmas), kas ekscerpēti, tulkojot Eiropas Savienības tiesību aktus latviešu valodā un Latvijas Republikas tiesību aktus angļu valodā.

Interneta terminu datubāzē apkopota 23 nozaru vārdnīcu terminoloģija (ap 115000 šķirkļiem). Šajā pētījumā aplūkotā interneta datubāze ir viendabīgāka par lokālo datubāzi, jo tajā šķirkļiem ar grūti tulkojamiem izteicieniem vai standartfrāzēm ir samērā mazs īpatsvars. Tomēr ne mazāk svarīga ir arī lokālās datubāzes vārdkofterminu izpēte un meklēšana tekstos, jo terminus, kas parādās tulkošanas procesā, vispirms ievada TTC lokālajā datubāzē, un tieši šo bāzi piesaista *TWB* sistēmai. Atšķirībā no interneta datubāzes tajā atrodas tikai ar TTC tulkojumu tematiku saistīto nozaru termini. Turklāt jāņem vērā, ka interneta datubāzes izmantošanu *TWB* sistēmā kavē lielais terminu skaits, kas būtiski palēnina sistēmas darbību.

Terminu struktūru terminu datubāzēs ilustrē šāda tabula:

Komponentu skaits	Lokālā terminu datubāze		Interneta terminu datubāze	
	Terminu skaits	%	Terminu skaits	%
1	13677	27,24	51173	38,47
2	22507	44,82	62689	47,13
3	8461	16,85	11039	8,30
4	2528	5,03	1692	1,27
5	888	1,77	336	0,25
6	327	0,65	105	0,08
7	124	0,24	22	0,02
8	74	0,15	17	0,01
9	39	0,08	7	0,01
10	14	0,03	1	0,00
11	4	0,01	–	–
12	2	0,01	–	–
13	1	0,00	–	–
14	1	0,00	1	0,00
15	2	0,00	–	–
16	2	0,00	–	–

I. tabula Vienkomponenta terminu un vārdkofterminu skaits terminu datubāzēs

Abās terminu datubāzēs vislielākais īpatsvars ir terminoloģijas vienībām, ka sastāv no diviem komponentiem (44,82 % lokālajā datubāzē un 47,13 % interneta datubāzē). Lokālajā datubāzē parādās arī konvenciju un citu vienošanos nosaukumi, un maksimālais vārdkoftermina komponentu skaits ir 14 (viens šķirklis).

Tabulā neparādās šķirklji ar ķīmisko vielu nosaukumiem, kuros nav precīzi definēti komponentu atdalītāji. Komponentu skaits ir tikai viens no vārdkofterminu gramatiskās struktūras raksturotājiem. Terminu meklēšanas programmatūras izveidē noteicoša ir komponentu sintaktiskā saistība un loma. Šajā darbā analizēti tikai nominālie vārdsavienojumi, lai gan vārdkofterminu statistikā ietilpst arī verbālas frāzes.

Analizētajā materiālā skaitliski visvairāk ir divkomponentu vārdkopterminu, un to raksturīgākās gramatiskās struktūras ir šādas:

No(g) No(n)	<i>zemes reforma</i>
Ad(n)No(n)	<i>juridiskā atbildība</i>
Vp(n)No(n)	<i>apķīlājams īpašums, visaptverošie noteikumi</i>
At(0)No(n)	<i>daudzrisku pieeja</i>
No(n)No(n)	<i>līgumslēdzējs subjekts</i>
No(n)Ve(i)	<i>pienākums pierādīt</i>

Visbiežāk divkomponentu vārdkoptermini sastāv no pamatvārda (terminu datubāzē – lietvārds nominatīvā) un apzīmētāja, kas ir izteikts ar lietvārdu ģenitīvā, īpašības vārdu, lokāmu divdabi vai salikto īpašības ģenitīvu.

Ja vārdkopterminā ir vairāk nekā divi komponenti, pamatvārdam (lietvārdam) var būt divi vai vairāki apzīmētāji:

No(g)Ad(n)No(n)	<i>dominances ļaunprātīgā izmantošana</i>
Ad(G) No(G)No(n)	<i>administratīvo izdevumu tāme</i>
Av(0)Vp(n)No(n)	<i>droši uztveramas zonas</i>
At(0)Vp(G)No(g)No(n)	<i>gāzveida kurināmo dedzināšanas iekārta</i>

Apzīmētāji, kas atrodas pirms apzīmējamā vārda, parasti ir izteikti ar īpašības vārdu, lokāmo divdabi, lietvārdu ģenitīvā vai salikto īpašības ģenitīvu, bet pamatvārdam parasti seko lietvārds datīvā vai lietvārds ar prievārdu atributīvajā nozīmē, piemēram,

No(n)Pp(0)No(a)	<i>apgāde ar pārtiku</i>
-----------------	--------------------------

Vārdkopterminu struktūru analīze, kas nepieciešama, konstruējot šādu terminu meklēšanas algoritmu, datubāzes šķirkļos palīdz konstatēt terminoloģijā mazāk vēlamas struktūras, piemēram, divkomponentu vārdkopterminus ar apzīmētāju, kas ir izteikts ar darāmās kārtas tagadnes lokāmo divdabi vai vārdkopterminus ar postpozitīvu apzīmētāju – lietvārdu datīvā vai lietvārdu ar prievārdu.

Ja termins ir triju vai vairāku komponentu vārdsavienojums, tajā nereti konstatējams arī sakārtojuma saiklis, piemēram:

No(n)Co(0)No(n)	<i>aktīvi un pasīvi</i>
No(g)Co(0)No(g)No(N)	<i>braukšanas un atpūtas periodi</i>
No(g)Co(0)No(G)No(n)	<i>mates un nagu sērga</i>

Terminoloģijas teorijā [3, 121] ir aprakstīti vārdkoptermini, kas ietver sevī divus ar sakārtojuma saikli savienotus lietvārdus, bet izsaka vienu jēdzienu (piemēram, *mates un nagu sērga*). Turpretim, ja katram komponentam ir patstāvīga definīcija un to apvienojums neveido jaunu plašāku jēdzienu, būtu jāuzskata, ka šķirkli ir nevis vārdkoptermins, bet divu patstāvīgu terminu apvienojums.

Vārdkopterminos, kas sastāv no daudziem komponentiem (5 un vairāk) mēdz būt vairākas apzīmētāju grupas pirms pamatvārda vai arī pēc tā, piemēram:

No(n)No(l)PpAd(D)CoVp(D)No(D)	<i>izmete gaisā no kustīgiem un stāvošiem avotiem</i>
-------------------------------	---

Īpaši jāatzīmē, ka datubāzēs ir sastopami aprakstoši termini, kuros vārdkopas pamatvārdu paskaidro apzīmētāja palīgteikums, piemēram, *atkritumi, kas radušies izmantotās kodoldegvielas reģenerēšanas procesā*.

Teorētiski, identificējot vārdkopterminus tekstā, būtu jāanalizē to morfoloģiskā un sintaktiskā uzbūve, salīdzinot ar vārdkopterminu komponentu struktūru datubāzes šķirkli. Tomēr praksē situācija ir ievērojami sarežģītāka, jo terminu datubāzēs parasti nav paredzētas visas meklēšanai vajadzīgās gramatiskās norādes, kas datubāžu lietotājiem parasti nav būtiskas. Tāpēc uz esošās terminu datubāzes pamata veido terminu komponentu datubāzi, kurā pamatvienība nav termins, bet termina komponents. Katram termina komponentam datubāzē piekārto šādus datus:

1) dati par to, vai attiecīgais vārdkoptermina komponents ir lokāms (pamatvārds vai tā saskaņotie apzīmētāji) vai nav lokāms (apzīmētājs, kas izteikts ar lietvārdu ģenitīvā vai salikto īpašības

ģenitīvu), t. i., vai vārdkopas komponents var parādīties tekstā ar dažādām galotnēm;

2) komponenta vārdšķira;

3) locījums vai locījumu grupa (ja viena un tā pati galotne atbilst vairākiem locījumiem), skaitlis, dzimte, kā arī galotnes noteiktība vai nenoteiktība īpašības vārdiem un lokāmajiem divdabjiem;

4) veids, resp., vārdšķiras kategorija, ar kuru, ievērojot komponenta sintaktisko un semantisko funkciju, definē komponenta pamatformu, piemēram, par īpašības vārda vai lokāmā divdabja pamatformu uzskatāma tā salīdzināmā pakāpe, kādā tas parādās datubāzē. Darbības vārdam ir vairāki veidi, kas uzskatāmi par pamatformu atkarībā no tā sintaktiskās funkcijas, piemēram, (a) personas formas un nenoteiksme, (b) darāmās kārtas tagadnes lokāmie divdabji un (c) ciešamās kārtas tagadnes lokāmie divdabji, tomēr atsevišķi jāaplūko darāmās kārtas un ciešamās kārtas pagātnes divdabji, kas pieder veidam (a), veidojot personas formu saliktos laikus, vai uzskatāmi par patstāvīgiem veidiem (d) un (e), ja vārdkopterminā tiem ir atributīva nozīme;

5) celma numurs, kas raksturo attiecīgās vārdšķiras celmu vārdkopterminā;

6) komponenta kārtas numurs vārdkopterminā;

7) vārdkoptermina šķirkļa numurs datubāzē;

8) pilna vārdkopa.

Izstrādāto metodiku praksē var izmantot tikai tad, ja datubāzes pārveides process ir vismaz daļēji automatizēts.

Terminu komponentus *Multiterm* datubāzē analizē TTC izveidotā datorprogramma, kuras pamatā ir algoritmi, kas veidoti, izmantojot I. Greitānes [4] darbā izstrādātos morfoloģiskās analīzes principus. TTC izveidota arī morfoloģiskā datubāze, kuras pamatā ir inversā vārdnīca [5], kas attiecīgi paplašināta.

Veidojot komponentu datubāzi ar datorprogrammu, parādās vairākas tehniskas problēmas:

1) neprecīza datubāzes lauku aizpilde, ja termini, veidojot terminu datubāzi, ir ievadīti no datora tastatūras, nevis ar ievades programmu;

2) neskaidri definēti vārdu atdalītāji (jo īpaši ķīmisko vielu nosaukumos ar iekavām, skaitļiem, punktiem, komatiem un tukšumzīmēm);

3) formāla komponentu homonīmija (piemēram, vārdu *vienots* var interpretēt kā darbības vārda formu, adjektīvētu lokāmo divdabi vai īpašības vārdu);

4) homonīmija, ko var atrisināt vārdkopas sintaktiskā analīze (piemēram, vārdkopa *gaisa satiksme*, kur pirmais komponents varētu būt darbības vārds pagātnē vai lietvārds ģenitīvā, tomēr, ja vārdkopā nav palīgteikumu, pirmais vārds viennozīmīgi ir lietvārda ģenitīvs);

5) homonīmija, ko nevar atrisināt vārdkopas sintaktiskā analīze (piemēram, *viegli vārdkopsterminā viegli uzliesmojoši šķidrums* var būt gan apstākļa vārds, gan īpašības vārds daudzskaitlī);

6) terminu komponenti, kas nav atrodamī gramatiskajā datubāzē; iespēju robežās tie analizējami pēc formālām pazīmēm un ievadāmi gan morfoloģiskajā datubāzē, gan pārveidotajā terminu komponentu datubāzē.

Algoritms pārbaudīts, atrisinot modeļa uzdevumu. Dokumenta datnē tika aizzīmēti termini un ievadīti atsevišķā *MultiTerm* datubāzē. Šai datubāzei saskaņā ar iepriekš izklāstīto tika izveidota vārdkopsterminu komponentu datubāze. Ar terminu meklēšanas programmu sastādīts terminu saraksts, kurā latviešu vārdkopsterminiem ir dotas angļu atbildes no datubāzes.

Pašreiz ir grūti novērtēt programmas ātrdarbību, jo tā ir atkarīga no datubāzes apjoma, kas modeļa uzdevuma gadījumā nebija liels.

Lai gan modeļa uzdevumā ar datorprogrammu tika atrasti visi datubāzes termini, analizējot tekstu, jāparedz arī tas, ka dažos vārdkopsterminos var būt vārdu secības varianti (piemēram, var mainīties apzīmētāju secība) un ka tulkotājam var noderēt informācija par daļēju vārdkopsterminu sakritību tekstā un datubāzē. Šāda informācija uzkrājama atsevišķā datnē.

Literatūra

Arppe A. Term Extraction from Unrestricted Text. Papers of the 10th Nordic Conference of Computational Linguistics (NoDaLiDa), Helsinki, Department of General Linguistics University of Helsinki, 1995.

Voutilainen A. NPtool. A detector of English noun phrases. Proceedings of the Workshop on Very Large Corpora, Columbus, Ohio State University, 1993.

Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. Rīga, 1993

Greitāne I. Latviešu valodas lokāmo vārdšķiru locīšanas algoritmi. Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis. – 1994. – Nr. 1. 32.–39.lpp

Soida E., Kļaviņa S. Latviešu valodas inversā vārdnīca. 2. izdevums. – Rīga, 2000.

Saīsinājumi

No	lietvārds
Ad	īpašības vārds
Ve	darbības vārds (personas formas un nenoteiksme),
Vp	lokāmais divdabis
Av	apstākļa vārds,
Pp	prievārds
Co	saiklis
At	saliktais īpašības ģenitīvs

Iekavās aiz nominālo vārdšķiru simboliem norāda locījuma pirmo burtu, turklāt lielais burts apzīmē attiecīgo locījumu daudzskaitlī, bet mazais burts – locījumu vienskaitlī, aiz nelokāmiem lietvārdiem iekavās raksta nulli.

i   infinitīvs

The Structure and Computerised Search of Multi-word Terms in the Texts

Summary

One of the options of the modern computer-aided translation support systems is the retrieval of terms from the database connected to the translation system (e. g. for the consistency of translation and terminology *TRADOS* translation tools are used at the Translation and Terminology Centre (TTC): *Translator's Workbench* which is connected to a *MultiTerm* terminology database). However, such

---

systems are usually unable to perform morphological or syntactical analysis of the text, and therefore, in some cases they do not find multi-word terms in the databases or even simple terms characterised by interchange of consonants.

In the present paper the structure of multi-word terms has been investigated in two terminological databases of the Translation and Terminology Centre (TTC). The largest database comprises the terminology from more than 20 specialised dictionaries approved by Latvian Academy of Science Terminology Commission. In the second database the terminology from TTC translations is stored.

The multiword terms usually are nominal phrases, i.e. they consist of a noun with modifiers having various structures. Most frequently the nominal phrases are formed by a noun with a modifier which is a noun in the genitive. Such a modifier may have other modifiers expressed by adjectives or nouns in the genitive. Less frequent are nominal phrases where the noun preceded by a preposition or a noun in the dative appears as a postmodifier. In the documents to be translated there are specific nominal phrases such as names of institutions, laws or titles of other documents. Such units are also stored in the database.

An exact identification of existing syntactic structures makes it possible to develop an algorithm for search of multi-word terms which are stored in the database and appear in the text to be translated. The programme implementing such an algorithm will retrieve only syntactically related components of multi-word terms. The retrieval of nominal phrases is facilitated by the typical word order in the Latvian nominal phrases where, for instance, a noun in the genitive precedes the modified word, but the noun in other cases usually appears as a postmodifier.

Two auxiliary databases are used for reference by the term search programme: a term component database (a modification of the TRADOS MultiTerm database) and a grammatical reference database where part of speech, number of roots and set of endings can be found for the Latvian words. The output of the programme is a list of Latvian terms found in the text and their English equivalents.

Andrejs VEISBERGS**Elektroniskās vārdnīcas un datorizētie vārdnīcu
resursi**

Šai rakstā pieskaršos, pirmkārt, situācijai elektronisko vārdnīcu jomā, un, otrkārt, iespējām izmantot jaunus elektroniskos līdzekļus un metodes, lai ātrāk un kvalitatīvāk veidotu jaunas vārdnīcas. Tātad pirmā raksta daļa būs vairāk vērsta uz elektronisko vārdnīcu lietotāju problēmām, otrā – uz vārdnīcu veidotāju iespējām.

Elektroniskās vārdnīcas.

Jaunās informācijas tehnoloģijas atstāj ievērojamu iespaidu ne tikai uz jaunām profesijām, bet arī vecām – piemēram, terminologa (Cabre 1999), tulkotāja, tulka, pasniedzēja (Veisbergs 2002), vārdnīcu veidotāja un arī jebkura vārdnīcu lietotāja ieradumiem. Ir mainījusies, piemēram, tulkotāja profesija. Pirms gadiem divdesmit tulkotājs saņēma pasūtījumu, piemēram, grāmatu vai brošūru, apsēdās un ar vairāku vārdnīcu palīdzību lēnām, lietojot pildspalvu vai zīmuli, tulkoja tekstu. Tad to pārlasīja, izlaboja. Tad pārrakstīja uz rakstammašīnas. Tad vēlreiz pārlasīja, izlaboja kļūdas, tās lapas, kur to bija daudz, pārrakstīja vēlreiz, un nesa pasūtītājam. Tas savukārt nodeva tekstu redaktoram, teksts tika labots, vēlreiz pārrakstīts uz rakstammašīnas, nodots iespiešanai. Pēc salikuma to vēlreiz pārlasīja korektors, vēlreiz izlaboja, un tad teksts tika iespiests.

Kas notiek šodien? Pat vienkāršs tulkotājs bieži vien tekstu saņem kā elektroniskā pasta sūtījumu. Pārtulko un rediģē uz datora ekrāna, lietojot elektroniskās vārdnīcas, prasa papildus informāciju, uzziņas pa elektronisko pastu, aplūko un salīdzina līdzīgus tekstus interneta mājas lapās, nosūta tekstu elektroniskā veidā, saņem to atpakaļ ar labojumiem, sekundes laikā nomaina dažus svarīgus terminus visa teksta garumā utt. Tas vēl ir samērā vienkāršs tulkošanas paveids; modernākos gadījumos tekstu projekta vadītājs ir sadalījis daļās, to vienlaicīgi tulko 10 cilvēki, kam ir izsūtīta terminologa vai redaktora sagatavota terminoloģija (Király 2000). Pēc tam redaktors saņemtos

fragmentus kompilē un izlīdzina stilu un terminoloģiju. Vēl modernāk ir aizsūtīt tekstu uz mašīntulkošanas biroju un no rīta saņemt jau datora pārtulkotu tekstu, kas tikai nopietni jāredīgē. Šāda prakse Eiropā ir jau diezgan izplatīta, un kvalitāte ar katru gadu pieaug (Austermuehl 2001).

Taču gandrīz vienmēr, ja runa ir par lielāka apjoma tulkojumu, procesā tiek nopietni izmantotas elektroniskās vārdnīcas. Elektroniskās vārdnīcas var definēt kā jebkuru uzziņas materiālu, kas ir uzglabāts elektroniskā formā un sniedz informāciju par vārda rakstību, nozīmi vai lietojumu (Nesi 2000: 838). Tas, protams, nenozīmē, ka parastās drukātās vārdnīcas ir izzudušas vai izzudīs. Šķiet, eksistēs abas. Ja pēkšņi mājās ievajagas kādu vārdū, vieglāk ir paskatīties drukātā vārdnīcā. Bet darbā vai mājās profesionāli strādājot ar valodu, daudz ērtāk ir lietot elektroniskos līdzekļus.

Lielajā piedāvājumā un dažādībā izšķirami 3 elektronisko vārdnīcu pamattipi – rokas vārdnīcas, vārdnīcas kompaktdiska formātā un interneta vārdnīcas.

- Pirmās ir multifunkcionāli, elektroniski rokas (*hand-held*) tulkotāji, saukti arī par kabatas vai elektroniskiem tulkotājiem.

Šie aparāti parasti piedāvā arī vārdnīcām neraksturīgas iespējas – darbojas kā kalkulators, pulkstenis, datorspēles, adresu grāmata. Tās parasti ir divvalodu, bet var būt arī daudzvalodu un specializētas. Parādījušās arī vārdnīcas (vispazīstamākās ir COREL Pen), kas izskatās kā biezs rakstāmais, optiski nolasa rakstītu tekstu un tulko uz maza ekrāna vārdu pēc vārda. Vārdnīcas ir savienojamas ar datoru vai mobilo telefonu. Ir ziņas arī par tādām, kas uztver runāto tekstu un parāda to iztulkotu uz ekrāna. Pagaidām pēdējo kvalitāte vēl nav sasniegusi pietiekamu līmeni, bet, šķiet, tas ir tikai laika jautājums.

- Otrais tips ir vārdnīca kompaktdiskā.

To apjoms var sasniegt 650 megabaitus, tas ir, 300 000 lapu vienā diskā. Atcerēsimies, ka parastajā disketē ietilpst 700 lapas, kas ir 450 reizes mazāk. Galvenokārt šajā paveidā dominē divvalodu, vienvalodas skaidrojošās un enciklopēdiskās vārdnīcas. Kādi ir šo vārdnīcu plusi? Nav vajadzīgs pieslēgums

intemetam, par vārdnīcu jāizdara vienreizēja samaksa, tās parasti ir lētākas salīdzinājumā ar iespiedprodukciju, šis apstāklis sevišķi attiecas uz lielajām daudzsējumu vārdnīcām.

Piemēram, Lielā Oksfordas angļu valodas vārdnīca (OED) 20 sējumos maksā ap 1800 mārciņu, kompaktdisks – ap 200 mārciņu. Viensējuma Oksfordas vārdnīcu drukātā un kompaktdiska izdevumu cena ir visai līdzīga. *Encyclopedia Britannica* (2002) pilnais variants maksā ap 2000 eiro, DVD vai kompaktdisku variants – 70 eiro. Vācu *Brockhaus* enciklopēdija 24 sējumos iesietajā variantā maksā ap 2800 eiro, kamēr digitālais variants – tikai 990 eiro. Zināmu iemeslu dēļ vācu izdevumu cenu starpība ir mazāka, piemēram, *Duden* Lielā vācu valodas vārdnīca 10 sējumos abos variantos maksā ap 500 eiro. Franču *Grand Larousse* 10 sējumos maksā 1295 \$, kompaktdisks 125 \$.

Kompaktdiskā liels informācijas daudzums aizņem maz vietas. Nav vajadzīgi divi plati plaukti – atšķirībā no OED (20 sējumi) vai *Encyclopedia Britannica* (32 sējumi un papildinājumi, kuros grūti orientēties, atrast informāciju).

Pastāv iespēja dot multimediju, grafisku informāciju, skaņu, video fragmentus, kas enciklopēdijās ir ļoti vērtīga. Elektroniskais variants ir lietotājam draudzīgāks – daudz ātrāk var atrast nepieciešamo vārdu, pastāv iespēja norādīt saites, norādes, izmantot filtrēšanu. Vārdnīcā var izvēlēties dažādus meklēšanas kritērijus, meklēt vārdus pēc to izcelsmes, lietojuma, stilistiskā līmeņa, laika, autora, noklausīties izrunu utt. Ir viegli atrast sinonīmus, antonīmus, autorus, norādes. Vārdnīcas saturu vai piemērus var pārkopēt, izdrukāt. Vārdnīcu ir iespējams lietot kā parasto – lasīt, pārļapot *browse*, alfabētiski, hronoloģiski, tematiski, var meklēt leksēmas pēc indeksa vārda, frāzes, filtrēt pa tēmām. Bieži vien kompaktdiskos tiek piedāvāts vairāku vārdnīcu komplekts, citreiz, kā *Tildes* variantā, piedāvāts izmantot dažādu valodu un dažādu slēgumu variantus.

Mīnusi – lietošanai vajadzīgs dators. Ja vienlaicīgi jāizmanto vairākas CD elektroniskās vārdnīcas, neielādējot tās cietajā diskā, tiek zaudēts laiks disku maiņai. Diskus var salauzt, un dažreiz ir tehniskas savietojamības problēmas.

- Interneta vārdnīcas (*online*).

Internetā pieejams bezgala daudz vārdnīcu, ieskatu šai apjomā var sniegt īsa vizīte portālā www.yahoo.com/reference/dictionary.

Plusi – izvēle ir milzīga, lielākā daļa interneta resursu pieejami bez maksas, darbs noris *online* režīmā, nekā nav jāinstalē, vārdnīcas no īpašnieka/redaktora puses var viegli atjaunot un papildināt. Visbeidzot, pastāv iespēja izmantot pašu internetu kā vārdnīcu – ļoti noderīgu enciklopēdiskas informācijas iegūšanai, bet ne tikai.

Mīnusi – internetā valda zināms haoss un bezatbildība, turklāt milzīgajam pieejamajam apjomam ir arī negatīvā puse – materiāla ir par daudz, izvēle – par lielu. Daudz laika aiziet, vienkārši iepazīstoties ar piedāvājumu. Daudzu vārdnīcu saturs bieži vien nekvalitatīvs vai novecojis, ko ne vienmēr iespējams aptvert, nopietni neiedziļinoties vārdnīcas būtībā. Kvalitatīvākajām vārdnīcām ir parakstīšanās maksa. Jāmaksā arī par interneta lietošanu. Var būt nopietni laika zudumi sakarā ar lēnu savienojumu (30 sekundes un vairāk). Pieejamas arī kvalitatīvas bezmaksas tulkojumbāzes, piemēram Eiropas Savienības terminoloģijas datubāze EURADICAUTOM www.echo.lu/echo 11 valodās (kurai drīzumā pievienosies arī latviešu valodas sadaļa) un mūsu pašu Terminoloģijas un tulkošanas centra datubāze un vārdnīca www.ttc.lv.

Kāda ir situācija vārdnīcu lietošanā Latvijā? Aptaujājot profesionālus tulkotājus (2002. gadā), iegūstam šādu ainu:

90 % izmanto kompaktdisku vārdnīcas,

60 % izmanto interneta vārdnīcas,

40 % izmanto TTC portālu.

Runājot par elektronisko vārdnīcu priekšrocībām, profesionāļi uzsver:

77 % ātrumu,

15 % lietošanas vieglumu,

8 % citus iemeslus.

Ātruma faktors ir skaidrojams ar apmēram 3–6 reizes mazāku laika patēriņu, meklējot nezināmu vārdu elektroniski nekā

šķirstot vārdnīcas. Tas profesionālim dienā var ietaupīt ap pusstundu darba laika.

47 % latviešu tulkotāju dod priekšroku elektroniskajām vārdnīcām, 40 % – drukātajām. Tikai maza daļa (13 %) lieto abas, kas, manuprāt, ir slikts rādītājs, jo abi vārdnīcu varianti var viens otru papildināt.

Visbeidzot, 60 % lieto vietējās kompaktdisku vārdnīcas, bet 20% izmanto vietējās internēt vārdnīcas (Bensons 2002).

Kādas problēmas, kā viss jaunais, var radīt un arī rada šīs vārdnīcas?

Daudzos gadījumos lietotāja pieejai jābūt mazliet atšķirīgai, jo vārdnīcas uzbūve var atšķirties no drukātās. Te saskatāmi vairāki aspekti. Pirmkārt, bieži vien elektroniskās vārdnīcas piedāvā vairāk, nekā parastas vārdnīcas lietotājs māk paņemt. Tātad jāiepazīstas ar instrukciju, jāparunājas ar zinātajiem – piemēram, *Tildes* vārdnīcā iespējams meklēt trūkstošo informāciju, arī ejot caur citvalodu vārdnīcām dažādās kombinācijās.

Otrkārt, grūtības var radīt sakārtojums. Bieži, sevišķi runājot par reversām vārdnīcām, un tāda, piemēram, bija *Tildes* Latviešu-angļu (vēl pastāv Internetā), tulkojumvārdi nav sarindoti ierastajā kārtībā un tāpēc var rasties nepareizi lēmumi. Piemēram, ierakstot www.tilde.lv/dictionary vai www.dictionary.site.lv **televizors** (atbilstošākais ekvivalents būtu **TV set**) tiek piedāvāti:

goggle box,
idiot box,
television receiver,
television set,
televisor
telly
television
box
tube
boob tube
teevee set

vai

skaists (atbilstošākais ekvivalents būtu **beautiful**) tiek piedāvāts tulkot ar:

beauteous, pulchritudinous, beautiful, lovely, gallant, seraphic, likely, fair, sheen.

Nespeciālistam (un cilvēkam, kas pieradis pie drukātajiem avotiem) ir tieksme ņemt pirmo piedāvāto variantu, kas bieži ir kļūdainais risinājums. Šī problēma jaunajā *Tildes* variantā praktiski ir atrisināta.

Treškārt, bieži vien informācijas ir par daudz, un normāls lietotājs to nav spējīgs aptvert, turklāt nespēj noteikt arī savu zināšanu apjomu. Proti, ja bez pamatinformācijas ir pieejami vēl papildus resursi, kā *Tildē*, tad, metaforiski runājot, lietotājs bieži vien nespēj atrast graudus sēnalās.

Plašās elektronisko vārdnīcu iespējas, piemēram, demonstrē Kernermana MOT *Global Dix* divdesmit vienas valodas vārdnīca kompaktdiskā, kas ir parasta valodas apguvēja vidēja līmeņa vārdnīca. Grūti iedomāties, ka kāds izdevējs būtu ar mieru iespiest šādu vārdnīcu, jo, pirmkārt, parastam lietotājam nav vajadzīgs vairāk nekā trīs valodu materiāls (kas nozīmē lielu izšķērdību), otrkārt, vārdu nozīmju pārklājumi ir pārāk sarežģīti un nevienādi, lai drukātā variantā pie gluži vai katra šķirklja neveidotos "baltās vietas" kādā valodā. Elektroniskajā formātā šādu problēmu nav, jo izvēlamies to valodu kombināciju, kas ir aktuāla (visas vārdnīcas veidotas uz *Password Learners* angļu varianta bāzes, kas nodrošina vieglu savietojamību).

Visbeidzot, ja kādam ar vārdnīcu šķiet par maz, iespējams doties uz valodas korpusiem pie patiesa, daļēji apstrādāta valodas materiāla, piemēram *Collins-Cobuild* korpusa www.titania.collins.cobuild.co.uk vai Britu nacionālā korpusa BNS www.hcu.ox.ac.uk/BNC/

Latviešu avoti šai ziņā ir mazizstrādāti, bet iespējams apstrādāt likumdošanas krājumus – ap 0,5 miljoni vārdu, Bībeles tekstus – 0,6 miljoni vārdu, 16.–17. gs. tekstus – 1,6 miljoni vārdu <http://ail.mii.lv/valoda.htm>. Pieejami arī Saeimas teksti, kas zināmā mērā atspoguļo arī sarunvalodu, laikraksta "Diena" mājaslapā www.diena.lv var meklēt, piemēram, svešvalodu

īpašvārdu atveidi latviešu valodā. Iespējams ielūkoties arī DELFI čatu lapās, kur redzama latviešu jaunā sarunvaloda ar datorvalodas "novirzi". Galu galā, iespējams meklēt jebkuru latviešu vārdu pašā internetā (Grefenstette 2002) kā vislielākajā korpusā (lietderīgi ierobežot meklējumus ar latviešu valodas lietojumu).

Elektronisko resursu izmantošana leksikogrāfijā

Taču informācijas tehnoloģijas atstāj ievērojamu iespaidu ne tikai uz vārdnīcu lietošanu, bet arī uz to veidošanas procesu. Kamēr Latvijā nav visaptveroša valodas datorkorpusa, grūti spriest par valodas leksikonu kā tādu: kāds ir latviešu valodas leksikons, kā šī leksika tiek lietota, kādas ir vārdu lietojumu nozīmes, biežums, intensitāte, sadalījums pa žanriem, utt. Tāpēc būtu izmantojams jebkurš veids, kā papildināt vārdu sarakstu, tostarp arī vārdnīcu apvēršana – reversās vārdnīcas. Materiālu rediģējot, iespējams iegūt ievērojamu apjoma palielinājumu, atrast "nebijušus" vārdus un arī jaunus tulkojumus.

Attiecībā uz reverso resursu izmantošanu ir dažādi uzskati. Zviedru valodnieks Kristeris Geislars, kas veica angļu-zviedru valodas vārdnīcas apvēršanu, uzskata, ka gan laika, gan līdzekļu ekonomijas ziņā ieguvumi nav īpaši lieli, lai gan ap 30 % materiāla varēts saglabāt. Savukārt 2002. gada EURALEX ziņojumā mūsu igauņu kolēģi ļoti pozitīvi izsakās par veiktās holandiešu-igauņu vārdnīcas apvēršanas rezultātiem. Te jāņem vērā fakts, ka mazajās valodās saprotamu iemeslu dēļ parasti labāk ir izstrādātas svešvalodas-mazās valodas vārdnīcas, nevis otrādi, sevišķi tādēļ, ka šo darbu parasti veic tieši mazo valodu pārstāvji. Daži speciālisti norāda, ka vārdnīcu apvēršana ir sevišķi efektīva, ja vārdu krājums iekļauj izvērstu terminoloģiju, kur ir daudz monosemantisku šķirķļu, kas lielās vārdnīcās sasniedz 35–45 % no kopapjoma (Corda 1998: 442).

Tā radās doma par kopprojektu ar *Tildi*. Apgriežot angļu-latviešu vārdnīcu un *Tildes* daudzās, arī galvenokārt angļu-latviešu, datorizētās terminoloģijas vārdnīcas, ieguvām milzīgu latviešu daļas palielinājumu, ko pievienoja esošajai Latviešu-angļu vārdnīcai (Veisbergs 2001). Pēc tam šis kompilatīvais

materiāls tika nopietni rediģēts. Rezultātā veidojās Lielās latviešu-angļu vārdnīcas pamati. Bez tīri tehniskām problēmām, ko neizbēgami rada šāda tehniska manipulācija un kas valodniekiem nav īpaši interesantas, reversā darba caurskatīšanā un rediģēšanā tika iegūtas arī interesantas atziņas un secinājumi par valodas materiālu kopumā, sākotnējo vārdnīcu šķirkļu uzbūvi un principiem.

Protams, jāsaprot, ka reversās vārdnīcas iespēja nav bijusi paredzēta, veidojot pamatvārdnīcu, un daudzi "traucējumi un novirzes" nav jāuztver kā pārmetums oriģinālā vārdnīcu veidotājiem. Pamatproblēmas, kam tomēr ir vispārīgs raksturs:

- Šķirkļi ar bezgalīgiem sinonīmiem, kas tikai atsevišķos gadījumos ir derīgi. Pie tādiem noved:

1. vispārinoši tulkojumi;
2. neprecīzi tulkojumi;
3. stilu sajaukums;

4. bezizeja, kad vai nu latviešu valodā nav bijis precīza termina, vai arī vārdnīcas veidotāji to nav zinājuši un tad lietots kaut cik līdzīgs sinonīms.

- Lielas šķirkļu grupas ar nenozīmīgu palīgvārdu sāktām vārdkopām

tāds, kas...; neliels...; cilvēks, kas...; bez...; būt...; izdarīt...;ar...;

piemēram

tāds, kas izdala mītrumu

tāds, kas iznāk divreiz mēnesī

tāds, kas izsniedz ēdienu promnešanai

tāds, kas lauž starus

tāds, kas maksā nodevas

tāds, kas mēģina slēpt savu nabadzību

tāds, kas nav arodbiedrībā

tāds, kas neatšķir skaņas toni...

būt par partneri

būt par pavadoni

būt par pierādījumu

būt par priekšsēdētāja vietnieku

būt par priekšsēdētāju

būt par prototipu
būt par rakstnieķeli
būt par sagādnieku
būt par savedēju
būt par starpnieku...

Tas liek domāt, ka tulkojošās vārdnīcas bieži operē ar skaidrojošām vārdnīcām raksturīgām definīcijām, nevis tulkojumiem. Novērojama arī liela un neprecīza liekvārdība:

demonstrācijas pret rasu diskrimināciju (ieņemot vietas kafejnīcā u. tml., kur aizliegta ieeja nēģeriem – sūt in (šodien pareizi būtu sēdstreiks, bet attiecīgās vārdnīcas izdošanas laikā – streiks, protestējot sēdus).

Šeit redzam nevajadzīgu definīcijas sašaurināšanu, nozīmes ierobežošanu, varbūt pat politizēšanu.

- Slenga problēma – tā ir patiesa reverso vārdnīcu nelaime, jo,

pirmkārt, slengs ir mainīgs un pārejošs abās valodās, otrkārt, angļu-latviešu vārdnīcas latviešu daļā angļu slengvārdiem parasti ir doti visai neitrāli latviešu tulkojumi, kā rezultātā reversā vārdnīcā šķirkļi ļoti 90 % ir angļu slenga vārdi, kas līdzīgi latviešu vārda **baigi** lietojumam intensifikatora funkcijā, šķirkļi **nauda** – ap 50 slenga vārdu.

- Agrāk nezināmi jēdzieni, termini, kam tagad ir parādīties atbilstošs latviešu valodas vārds

vai termins:

*remonta punkts autosacīkstēs – pūt (tagad: pūtbokss),
 kapāti dārzeni ar majonēzi – tartar souce (tagad: tatāru mērce/majonēze),*

iebraucējs, kas neuzturas savā pastāvīgajā mītnē – nonresident (tagad: nerezidents).

- Nepareizi tulkojumi, kas sagroza šķirkļa denotatīvo nozīmi, parasti vispārināšanas virzienā:

*platforma – catwalk (pareizi: mēle (modes skatēs)),
 iemīļots dzīvnieks – pet (pareizi: draugs, mīlulis, lolojumdzīvnieks),*

transporta tunelis zem jūras šauruma – Chunnel (pareizi: *tunelis zem Lamanša*),

varietē ar striptīzu – peep show (pareizi: *individuāls striptīza pakalpojums, pīpšovs*).

- Stilu sajaukums (konotāciju sagrozījumi) – vienmēr neitrālā literārā virzienā.

šūšanas rūpniecība – rag trade (pareizi jeb stilistiski atbilstoši būtu bijis: *lupatu business*),

entomologs – beetle sticker (pareizi varētu būt: *kukaiņu dūrējs*).

izdarīt plaģiātu – to crib (pareizi: *špikot*),

nieres – waterworks (pareizi: *čuru pumpis*).

- Neveikli un grūti saprotami apraksti:

rādīts pretstatā (no priekšas par kailu vīrieti) – full frontal (pareizi: *akts pretskatā*),

vērsis vai govš (kaušanai nobaroti) – beef (pareizi: *liellopi*),

vientulības (izolācijas) trūkums – goldfish bowl (pareizi: *kā uz delnas, kā vitrinā*).

Vinčesteras universitātes studentu izteiciens, paraža vai tradīcija – notion (pareizi: *gājiens (modes vārdiņš)*),

strādāt kioskā ar gāzēto ūdeni – to jerk sar. (pareizi: *novēc. pumpēt ūdeni*).

- Būtību/funkciju aizvieto vizuāls apraksts:

disks uz kārts – lollipop (pareizi: *(policista) zizlis (gājēju pārvadīšanai pāri ielai)*),

maijā plaukstošs zieds – mayflower (pareizi: *gaiļbiksītes (primula veris)*),

liels apelsīns – jaffa (pareizi: *Jafas apelsīns*).

- Neesoši latviešu veidoti angļu jaundarinājumi (galvenokārt no ELDO), kur angļiskais vārds izgudrots, balstoties uz latviskā:

konkurētspēja – competitive capacity (pareizi: *competitiveness*).

kravnesība – load carrying capacity (pareizi *cargo (carrying) capacity*).

Kopumā var teikt, ka viena no pamatproblēmām, vārdnīcu apvēršot, ir konotatīvā atšķirība starp denotatīviem ekvivalentiem

– ja vienai pusei tā nav ņemta vērā, rodas ļoti lielas problēmas un bez nopietnas rediģēšanas neiztikt. Nav grūti iedomāties, kādi rezultāti varētu būt, gadatīrgū **šūšanas rūpniecību** nosaucot par **rag trade**, medicīnu simpozijā – **nieres** par **waterworks** vai nosaucot savu profesionālo nodarbošanos par **to jerk** (masturbēt), vai tulkojot latviešu pasaku, kur pēdējais vārds ir **čīks**, izmantot tulkojumā **fuck all** (**ne sūda**).

Pārlūkojot materiālu, redzams, ka latviešu puse angļu-latviešu vārdnīcās ir ļoti vienkāršota, varētu teikt, stilistiski neizkopta, pliekana un piezemēta. To var nepamanīt atsevišķos piemēros, bet lielākā apjomā tas ir acīmredzams. Piemēram, kreisajā pusē vārdnīcas piedāvājums, labajā – potenciālās iespējas:

shit <i>vulg.</i> nieki	blēņas, stulbums, sviests, draņķis, murgs
snoot <i>sl.</i> deguns	snīpis
springtide <i>poēt.</i> pavasaris	ziedonis
weird dīvains, savāds	ērmīgs, ērmots, spocīgs
quaint dīvains, savāds	īpatns, vecmodīgs
odd savāds, dīvains	jocīgs, "īpatnējs", savāds.

Nezinātājam varētu rasties iespaids, ka pretī bagātajai un niansētājai angļu valodai stāv stīva, mazvārdiska, primitīva un konotācijām nabaga latviešu valoda. Mēs zinām, ka reāli tas tā nav, bet vārdnīcas rada tieši tādu ainu. Divvalodu tulkojošās vārdnīcas uzdevums nav tikai sniegt vienkāršotu denotatīvu angļu nozīmju skaidrojumu, bet arī paust konotatīvo krāsojumu. Tas attiecas gan uz zemajiem, gan augstajiem leksikas slāņiem.

– Visbeidzot, jāmin kāda interesanta problēma – daudzu terminoloģisko vārdnīcu veidošanā acīmredzot izmantotas esošās divvalodu tulkojošās vārdnīcas ar neizbēgamajām kļūdām, kas kompilētajā materiālā daudzkārtīgi atkārtojas. Tas rediģētājam rada psiholoģisku iespaidu, ka visi avoti liecina par vienīgi šādu un ne citu ekvivalentu.

Kopumā var teikt, ka šāds ceļš vārdnīcu papildināšanai tomēr ir perspektīvs, sevišķi, iesaistot arī citvalodu vārdnīcas (nav noslēpums, ka konkrētā tulkojamā valoda lielā mērā ietekmē latviešu valodas daļu vārdnīcā).

Datorizēto vārdnīcu paredzēts lietot kā elektroniskā, tā drukātā veidā, turklāt to būs viegli papildināt. Domājams, ka arvien vairāk vārdnīcu veidošanā tiks izmantots šis paplašināšanas princips, tāpēc viens no galvenajiem šī projekta secinājumiem varētu būt, ka divvalodu vārdnīcās vajadzētu izvairīties no paskaidrojošiem tulkojumiem, kam vieta skaidrojošās vārdnīcās. Ja no tā nav iespējams izvairīties, tad sākt vajadzētu ar tuvāko sinonīmu, piemēram: **sit in – streiks, ieņemot vietas darbā, kafejnīcā**. Apgriežot šādu variantu, mūsu rīcībā tomēr būs semantiski sakārtots materiāls.

Bibliogrāfija

Austermuehl F. (2001) *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St Jerome Publishing.

Bensons Ģ. (2002) *Electronic Dictionaries*. MA paper. University of Latvia.

Cabre T. M. (1999) *Terminology. Theory, Methods and Application*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Corde A. et al. (1998) Automatic Reversal of a Bilingual Dictionary: Implications for Lexicographic Work. In: Eds. Th. Fontanelle et al. *EURALEX 1998 Proceedings*. pp. 433–443.

Geisler C. (1999) Reversing a Swedish-English dictionary for the Internet. www.stp.ling.uu.se/pkd99/synopsis/Geidlrt.html

Grefenstette G. (2002) The WWW as a resource for lexicography. In: *Lexicography and Natural Language Processing*. Ed. by M. H. Correard. *Euralex*. 199–215.

Kiraly D. (2000) *A Social Constructivist Approach to Translator Education*. Manchester: St. Jerome.

Nesi H. (2000) Electronic Dictionaries in Second Language Vocabulary Comprehension and Acquisition: the State of the Art. In: *Proceedings of the EURALEX International Congress 2000*. University of Stuttgart. 839–847.

Tamm A. (2002) Reversing the Dutch-Estonian dictionary to Estonian-Dutch. In: *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress*. Copenhagen: CST. 389–400.

Veisbergs A. (2001) *The New Latvian English Dictionary*. Riga: EAI.

Veisbergs A. (2002) Computer use in Translating and Training of Translators: It's Impact on Language Development. In: *Abstracts of the 2nd International Conference on Terminology*. Riga. 2002. 53–54.

Electronic Dictionaries and Lexicographical Resources

Summary

The paper looks at various types of electronic dictionaries and their impact on modern user. The author distinguishes between several basic types of electronic dictionaries: hand-held dictionaries, CD dictionaries and internet dictionaries, pointing out their pros and cons. Among the positive features speed of usage, multiple choice of functions, wealth of material and price are emphasized. Typical problems and mistakes in electronic dictionary use are also pointed out, e. g. transfer of printed dictionary use skills to electronic format, inability to choose because of too much material.

Some statistics about dictionary use patterns by professional translators in Latvia has been provided, e. g. half of them tend to prefer electronic dictionaries, the other half prefer printed ones, only few use both. Of the electronic dictionary types most prefer CD dictionaries, and 77 % consider speed of usage as the main advantage of electronic format.

The second half of the paper is dedicated to a project of reversing English-Latvian dictionary and the lessons that we can draw from this process. These relate mainly to the type of definitions and language used in the original, which is frequently random; ignoring the connotational component of the meaning as well as using methods of descriptive general dictionary for bilingual dictionary definitions, thus creating material not conducive to the reversal process.

VALODAS KULTŪRA UN PRAKSE

Juris Gunārs POMMERS

Internacionālismi spēkratu terminoloģijā

Pirms 10 gadiem notikušajā E. Drezena piemiņai veltītajā starptautiskajā terminoloģijas konferencē "Terminoloģijas zinātne: stāvoklis un perspektīvas" tika skarts jautājums par internacionālismu vietu tehniskajā terminoloģijā (1). Iztirzāsim šo jautājumu sīkāk, balstoties uz LZA TK apstiprinātiem spēkratu terminiem un gūto pieredzi to sakārtošanā.

Diez vai kāds apšaubīs, ka mūsdienu latviešu literārajā valodā iederas tādi vārdi kā *garāža, motors, automobilis, motorolleris, ģenerators, akumulators*, un meklēs tiem latviskākus aizstājējus, piemēram, *automobilis – pašbraucis, ģenerators – radis, mopēds – sīkparkšķis*.

Kā norāda akadēmiķe V. Skujiņa, atsaucoties arī uz V. Tauli, "zinātne savā būtībā ir internacionāla, tāpēc arī terminoloģijā viens no svarīgākajiem ir internacionalitātes princips. Šī principa realizēšanu sekmē internacionālismi, kas līdztekus nacionālajai terminoloģijai ieņem nozīmīgu vietu katras augsti attīstītas kultūras valodas terminoloģijā" (2). Zinātnei un tehnikai kļūstot globālai, dažādu veidu izgudrojumi un ar tiem saistītie vārdi viegli pārkāpj valstu robežas. Kā konstatē vairāki pētnieki, aizguvumu un tostarp internacionālismu skaits laika gaitā pieaug, un tas, kā norāda V. Skujiņa "atvieglo starptautisko sazināšanos un informācijas apmaiņu..."

Vienlaikus V. Skujiņa arī brīdina, ka citvalodas ietekme valodas attīstību var gan veicināt, gan arī bremzēt, ja valoda nekritiski un pārmērīgi tiek pārsātināta ar citvalodas vienībām. Turpat tālāk tiek runāts par internacionālā un nacionālā saprātīgu samēru valodā (2). Teiktajam var tikai piekrist. Bet ko nozīmē "saprātīgais samērs"? Un kāds kritērijs piemērojams "pārmērīgai pārsātināšanai"?

Ne jau katrs runās un rakstos sastopamais svešvārds ir internacionālisms. Daļa terminu latviešu valodā ienākusi tikai vienas, visbiežāk vācu vai krievu, tagad arī angļu valodas

ietekmē, bet citās valodās to nav vai ir arī tie tikai reti satopami. Piemēram, *lūka, kapitālais remonts, benzīnbāka, bamperis vai treileris* 'piekabes' nozīmē. Citus, turpretim, vienādi saprot vai visā pasaulē, piemēram, *cilindrs, hidromotors, pedālis, detonācija, benzols, kontakts*.

Attiecībā uz spēkratu terminoloģiju jākonstatē, ka praktiski visi spēkratu daļu un procesu nosaukumi ir tāda vai citāda veida aizguvumi, jo tie radušies ārzemēs un latviešu valodā ienākuši no citām valodām, tās izmantojot, pārveidojot vai pielāgojot savām vajadzībām. Jautājums ir tikai – kādiem aizguvumiem dota un dodama priekšroka: leksiskajiem, semantiskajiem vai citiem?

Dažādās vārdnīcās un dažādās nozarēs ir konstatēts dažāds aizguvumu (galvenokārt internacionālismu) īpatsvars, no 11 % (3) līdz 1/3 (4). TK publicētajos tehnisko zinātņu terminos konstatēti 32 % aizguvumu (5). Mazākais īpatsvars galvenokārt attiecas uz vispārīgākiem vārdu vai terminu krājumiem, lielākais – uz speciāliem terminiem, it īpaši – tehniskajiem.

Pēc atrodamajām ziņām, aizguvumu īpatsvars citās valodās svārstās no 30 % lietuviešiem (6) līdz 80 % armēņiem un pat 92 % albāņiem (7). Turklāt vērojama tendence šim īpatsvaram laika gaitā palielināties, piemēram, lietuviešu tehniskajā terminoloģijā tas pieaudzis: no 30 % internacionālismu 19. gs. nogalē līdz 60 % – 20. gs. nogalē (6).

Latviskajos spēkratu terminu pamatvārdos internacionālismu īpatsvars ir ap 30 % (29,8 %), kas sakrīt ar to pašu citos tehnisko terminu krājumos un ir mazāks par minēto citās valstīs.

Katram aizguvumam, un it īpaši zinātniskajā terminoloģijā, ir jābūt pamatotam. Šai sakarā noskaidrojams jautājums par kritērijiem, kas nosaka aizguvuma tiesības ienākt aizguvējvalodā. Pievērsīsimies tikai internacionālismiem. Par internacionālismiem pieņemts saukt aizguvumus, kas ieguvuši starptautisku izplatību (2), proti, kas tiek lietoti daudzās valodās.

Noteicošajam kritērijam ir jābūt objektīvam, tāpēc pietiekami korektam, konkrētam, precīzam, vislabāk – mēramam. Tāpēc par tādu nevar kalpot ne vārda labskaņa, ne lietojuma izplatība kādā no valodām, pat ne cilmvaloda kā tāda, lai gan arī šiem apstākļiem ir sava nozīme. Angļu valodā ir tādi skaisti vārdi, kā,

piemēram, *jack*, krievu valodā – *лебедка, барашек, вздоход, бровка, хвостовик, юбка (пошня)*, vācu valodā – *Schnabel*, taču vai tikai tādēļ tos atzīsim par internacionālismiem, kam vieta koptā latviešu valodā?

Minētajām prasībām atbilst tikai viens kritērijs kā noteicošais – internacionālisma starpvalodiskā izplatība. Protams, pieņemtajam terminam ir jāatbilst latviešu literārās valodas un vispārējiem termindarināšanas principiem, tostarp fonētiski morfoloģiskajam, sistēmiskuma, derivatīvajam un citiem, kas nav pretrunā ar noteicošo kritēriju.

Starpvalodiskā izplatība ir objektīvi konstatējams un pat mērams kritērijs. To nosaka konkrētā termina lietojums dažādās valodās.

J. Baldunčiks un O. Bušs piedāvā šādu traktējumu: par internacionālismu eiroareālā atzīstams vārds, kas aizgūts vismaz vienā no areāla 3 galvenajām valodu grupām (romāņu, ģermāņu un slāvu), ja pats vārds nāk no citas galvenās grupas, vai arī divās galvenajās valodu grupās, ja vārds nenāk no valodām, kas pārstāv galvenās grupas. Romāņu valodu grupu pārstāv franču, spāņu un itāļu valoda, ģermāņu grupu – angļu un vācu valoda, slāvu – krievu un poļu valoda (8). Šīm prasībām atbilstošos minētie autori sauc par subareālajiem internacionālismiem. Areālie jeb tiešie internacionālismi aizgūti divās galvenajās valodu grupās, ja vārds nāk no trešās galvenās grupas, vai visās trijās valodu grupās, ja vārds nenāk no valodām, kas pārstāv galvenās grupas.

Izplatīta ir cita norma internacionālisma traktējumā, proti, par internacionālismu atzīt tādu vārdu, kas vienādā nozīmē līdzīgi rakstāms un izrunājams vismaz trijās no areāla pamatvalodām (9, 10), kuras turklāt pārstāv dažādas valodu grupas (2, 11).

Šķiet, ka spēkratu terminoloģijā šie principi ir gan vērā ņemami, tomēr noteicošais kritērijs mazliet jāmodificē.

Tehniskajā terminoloģijā valodu dalījumam 3 galvenajās grupās, kas nosaka internacionālisma atbilstību galvenajam kritērijam, ne vienmēr ir lielāka nozīme, nekā citiem apstākļiem, kurus iztīrāsīm turpmāk. Spēkratu terminoloģijas veidošanas principi daudz būtiskāk atšķiras vienas galvenās valodu grupas

ietvaros, nekā valodās, kas pārstāv dažādas grupas. Piemēram, terminiem angļu un franču valodā ir daudz vairāk kopēja, nekā tiem pašiem terminiem vācu valodā, lai gan pie vienas – ģermāņu valodu grupas – pieskaitāmas angļu un vācu valoda, bet franču valoda pārstāv citu – romāņu valodu grupu. Daži piemēri, kas vienādā secībā minēti angļu – franču – vācu valodā: *carburetor – carburateur – Vergaser; disk – disque – Scheibe; plunger – plongeur – Kolben*. Tāpat var atrast piemērus, kad terminam angļu valodā, kas pārstāv ģermāņu valodu grupu, ir lielāka līdzība ar to pašu franču valodā, nekā itāļu valodā, lai gan tieši pēdējās divas pieder vienai – romāņu valodu grupai (termini angļu – franču – itāļu val.): *plunger – plongeur – pistone; jalousie – jalousie – persiana ad alette; damper – damper – ammortizzatore di vibrazioni*.

Droši vien tas izskaidrojams ar diviem apstākļiem. Pirmkārt: automobili 18. gs. pirmo reizi patentēja, nosauca tā daļas un arī pašu automobili franču virsnieks Nikolā Kiņo, tāpēc automobiļa pamatdaļu nosaukumi cēlušies no franču valodas. Vēlāk automobiļu un līdz ar to atbilstošās terminoloģijas attīstība visintensīvāk norisa angļiski runājošās zemēs (piemēram, ASV), tāpēc daudzi jaunievedumi vispirms nosaukti angļiski. Turklāt, gan angļiski, gan franciski runājošie automobilisti bija atvērtāki pret šo terminoloģiju un labprāt pārņēma automobiļu, to detaļu un procesu nosaukumus kā internacionālismus viens no otra. Vācieši turpretim automobiļu attīstībā gāja savu ceļu un attīstīja savu terminoloģiju, neatkarīgi no franču un angļu valodas – tas otrkārt. Līdz pat 20. gs. otrajai pusei vācieši pat izvairījās no automobiļa vārda lietošanas, to aizstājot ar *Kraftwagen* un citiem vācu vārdiem, kad automobiļa vārds visā pasaulē jau bija spēkratu terminoloģijā ieņēmis savu patstāvīgu vietu.

Pārējās galveno grupu noteicošās valodas – spāņu, itāļu, krievu, poļu – tikpat kā nav piedalījušās spēkratu terminoloģijas izstrādē to tapšanas procesā, bet pārņēmušas jau gatavo terminoloģiju no iepriekšminētajām, gan to pēc sava prāta pārveidojamas, piemēram, krievu *бампер – bumper* (angl.); *антифриз – antifreeze* (angl.); *шлагбаум – Schlagbaum* (vāc.); *штекер – Stecker* (vāc.); *баретка – barrette* (fr.).

Tāpēc spēkratu terminoloģijā būtiskāk par valodu dalījumu pēc to vēsturiskās izcelsmes ir dalījums, kas saistīts ar nozares attīstību. Vispārinot var teikt, ka, nosakot internacionālisma kritēriju, vispirms būtu jāanalizē terminu lietojums valodās, kurās galvenokārt veidojusies nozares attīstība. Spēkratos tās ir franču, angļu un vācu valodas. Daļēji tām varbūt pieskaitāma itāļu valoda. Citās nozarēs tās droši vien ir citas valodas un arī to skaits var būt atšķirīgs.

Ievērojot teikto, varam formulēt galveno kritēriju "likumīga" internacionālisma noteikšanā. **Par internacionālismu atzīstams termins, ja tas veidots no viena un tā paša vārda vismaz trijās no četrām vai piecām valodām, kas attiecīgajā nozarē uzskatāmas par noteicošām.** Līdzīgs formulējums izteikts jau agrāk (12, 13), bet bez pienācīga pamatojuma. Tas zināmā mērā sasaucas ar V. Kalmes formulējumu par internacionāliem aizguvumiem: "...vārdi, kuri sastopami ne mazāk kā trijās t. s. Eiropas lielo valstu valodās – angļu, franču, itāliešu, krievu, spāņu vai vācu valodā" (14).

Šo principu raksturo tabulā atlasītie vārdi, kas ņemti no topošās četrvalodu spēkratu terminu vārdnīcas un citām speciālām vārdnīcām (15–18).

Kritērijam atbilst un tātad par internacionālismiem uzskatāmi pirmie 9 termini, bet pēdējie 6, kā kritērijam neatbilstoši, par tādiem nav atzīstami. Tas nozīmē, ka nav īpaši jāmeklē latviskojumi *pedālim (pamina)* vai *diskam (ripa)*. Taču jāievēro arī dažas īpatnības, kas rada izņēmumus. *Diafragma* var tikpat labi tikt saukta par *membrānu*, *ģenerators* – par *dinamo*. Šos jautājumus izšķir prakse (ja tāda ir) vai arī lemjošo terminologu pieredze un intuīcija. Turklāt par skaužamiem nav uzskatāmi arī tie ieviesušies svešvārdi, kas, kritēriju neizturējuši, par internacionālismiem nav atzīstami, bet, labāku variantu trūkuma vai tās pašas prakses dēļ ir iegājušies latviešu valodā un nav ar to pretrunā, piemēram, *karteris*, *antifrīzs*, *disbalanss*. Skaužami ir tie, kuriem latviešu valodā jau ir labāki varianti, piemēram, *planka* vai *līste plāksnes* vietā, vai *degvielas bāka degvielas* *vertnes* vietā, kā tiek rakstīts pat speciālos automobiļu žurnālos.

Dažos gadījumos spēkratu terminoloģijā vērojamas arī atkāpes no šī principa. Piemēram, akumulatora skābes mērītājs tradicionāli tiek saukts par *areometru*, lai gan vairākumā noteicošo valodu to sauc par *densimetru*: *densimetr*, *areometer* (angl.); *Areometer*, *Densimeter*, *Säuremesser* (vāc.); *densimetre* (fr.); *densimetro* (it.); *ареометр*, *денсиметр*, *кислотометр* (kr.). Šajā gadījumā *areometra* izvēle latviešu valodā attaisnojama tikai ar iegājušos praksi.

Aprakstītā internacionālismu atzīšanas principa ievērošana atvieglos terminu izvēles praksi, it īpaši jaunienākušu terminu gadījumos.

Izmantotā literatūra

1. Pommers J. Kā nonākt pie paliekošas latviešu tehniskās terminoloģijas? // E. Drezena (1892–1992) piemiņai veltītā starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģijas zinātne: stāvoklis un perspektīvas". Referātu tēzes. – Rīga: Zinātne, 1992. – 23.–24. lpp.
2. Skujiņa V. Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. – Rīga: Zinātne, 1993. – 224 lpp.
3. Kalme V. Internacionālismi vingrošanas leksikā. // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 27. laid. – Rīga: Avots, 1993. – 165.–169. lpp.
4. Metuzāle-Kangare B. Latviešu valodas atvasinājumu vārdnīca. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1985. – 355 lpp.
5. Skujiņa V. Jautājumā par nacionālo un internacionālo terminoloģiju valodā. // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 27. laid. – Rīga: Avots, 1993. – 143.–147. lpp.
6. Каулакене А. Соотношение национальных и интернациональных терминов в физико-технической терминологии литовского языка. // E. Drezena (1892–1992) piemiņai veltītā starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģijas zinātne: stāvoklis un perspektīvas". Referātu tēzes. – Rīga: Zinātne, 1992. – 55.–56. lpp.
7. Ahero A. Par latviešu valodas aizguvumiem. // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 3. laid. – Rīga: Liesma, 1967. – 40.–48. lpp.
8. Балдунчикс Ю. Заимствование англизмов в латышский язык 18–20 вв. – Рига: б.и., 1983 – 240 с. Диссертация .. уч. степени канд. филол. наук.

9. Laua A. Latviešu leksikoloģija. – Rīga: Zvaigzne, 1981. – 288 lpp.
10. Лейчик В. М. Современные тенденции в интернационализации терминов. // E. Drezena (1892–1992) piemiņai veltītā starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģijas zinātne: stāvoklis un perspektīvas". Referātu tēzes. – Rīga: Zinātne, 1992. – 60.–61. lpp.
11. Ozols A. Raksti valodniecībā. – Rīga: Liesma, 1967. – 631 lpp.
12. Pommers J. Kā nonākt pie paliekošas latviešu tehniskās terminoloģijas? // Latviešu valodas kultūras jautājumi. 27. laid. – Rīga: Avots, 1993. – 148.–157. lpp.
13. Pommers J. G. Savi un sveši vārdi. // Konference "Valodu nozīme Eiropas valstu integrācijas procesā". – Jelgava: LLU, 1996. – 21.–22. lpp.
14. Kalme V. Terminu loma tautu tuvināšanās procesā. // Konference "Valodu nozīme Eiropas valstu integrācijas procesā". – Jelgava: LLU, 1996. – 23.–24. lpp.
15. Błok C., Jeżewski W. Ilustrowany słownik samochodowy 6-języczny. – Warszawa: Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, 1987. – 681 lpp.
16. Французско-русский автотракторный словарь. – Москва: Советская энциклопедия, 1965. – 460 с.
17. Гольд Б. В., Кугель Р. В., Шершер С. А. Англо-русский словарь по автомобильной технике и автосервису. – Минск: Новая звезда, 1997. – 703 с.
18. Pocket English Dictionary. Penguin Books. – London; New York; Ontario etc.: Penguin, 2000. – 1012 p.

Internationalisms in the Terminology of Ground Motor Vehicles

Summary

The principle of internationality is one of the important principles in terminology. Not every foreign word is an internationalism. Part of terms have entered Latvian from only one foreign language, usually either from German or Russian, but lately also from English, for example: *lūka*, *kapitālais remonts*, *benzīnbāka*.

Practically all terms connected with ground motor vehicles are loan words because all of them have originated in a foreign language. Internationalisms constitute 30 % of all terms of ground motor vehicles.

Each of loan words in the national scientific terminology must be valid. We can select the criteria for valid internationalisms. Criteria must be objective – correct, concrete and exact, best of all – measurable. Neither euphony nor the prevalence of a term in one language can serve as criteria. Only one criterion corresponds to the requirements – interlanguage prevalence.

We meet several proposals about criteria in linguistic literature. J. Baldunčik's and O. Buš's criteria are the most complete. They recommend to acknowledge a word to be an internationalism if it is adopted at least in one of the three main language groups (Romanic, Germanic, Slavonic) and comes from a language of the main group, or is adopted in two groups if the word comes from a language not belonging to the main groups.

We may state by examples that criteria of J. Baldunčiks/O. Bušs and of others we can find are not suitable for terminology of ground motor vehicles. Division of languages according to the development of branch is more essential than their historic division. The main languages of the development of ground motor vehicles are French, English and German, partly – Italian.

We can formulate the main criterion for the determination of internationalism in the terminology of ground motor vehicles. Internationalism should be given priority if equally similar application of the term is found in three or four of five foreign languages domineering the respective branch.

Some examples have been provided for illustration of this principle.

Tabula. Terminu piemēri

Nr.	Angļu	Vācu	Franču	Itāļu	Krievu	n	Latviešu
1.	pedal	Pedal	pedale	pedale	педаль	5	pedālis
2.	contact	Kontakt	contact	contatto	контакт	5	kontakts
3.	detonation	Detonation	detonation	detonazione	детонация	5	detonācija
4.	disk	Scheibe	disque	disco	диск	4	disks
5.	capacity	Kapazität	capacite	capacita	ёмкость	4	kapacitāte
6.	diaphragm, membrane	Membrane	diaphragme, membrane	membrana	диафрагма	4	diafragma
7.	petrol, gasoline	Benzin	essence	benzina	бензин	3	benzīns
8.	cock, tap, crane	Kran, Hahn	robinet	rubinetto	кран	3	krāns
9.	generator, dynamo	Generator, Lichtmaschine	dynamo, generatrice	dinamo	генератор	3	ģenerators
10.	housing	Gehäuse	carter	scatola	картер	2	karteris
11.	plank, plate, strip	Leiste, Lamelle, Latte	moulure	modanatura	планка	2	plāksne
12.	antifreeze	Frostschutzmittel, Gefrierschutzmittel	antigel	antigelo	антифриз	2	antifrīzs
13.	unbalance	Unwucht	balourd	sbilanciato	дисбаланс	1	disbalanss
14.	fuel tank	Kraftstoffbehälter	reservoir de combustible	serbatoio del combustibile	топливный бак	1	degvielas tvertne
15.	putty, cement, paste	Kitt	etancheifiant	sigillante	замазка	1	tepe

Jānis ŠTRAUHMĀNIS**Jūrniecības terminoloģijas attīstība Latvijā**

Jūrniecības terminoloģijas pirmsākumi latviešu valodā datējami ar 19. gs. otro pusi, kad pirmo jūrskolu audzēkņiem domātajās mācību grāmatās ievietoja arī galveno terminu skaidrojumu. Te jānosauc 1869. g. izdots "Katķisms par kuģošanu priekš kuģošanas skolām un priekš mācīšanās mājās" (darbs bija divās valodās – vācu un latviešu), tajā gan terminu skaits neliels; piemēram, termins "ģenerālā karte" skaidrots: "karte pār visu lielu gabalu kā piemēram, pār visu ziemeļu jūru"[1].

1891. g. publicēja J. Breikša "Jūrnieka palīgu priekš latviešu jūrniekiem un jūrskolām" ar daudzu terminu skaidrojumu un dažiem interesantiem priekšlikumiem, piem., ģenerālās jūras kartes saukt par lieljūras kartēm, bet sinoptiskās kartes – par laika kartēm [2]. 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā iznākošajā "Baltijas jūrnieku kalendārā" arī ievietoja jūrniecības terminus ar skaidrojumiem, bet galvenokārt par jūras navigācijas kartēm.

Latvijas brīvvalsts laikā pie šīs terminoloģijas speciāli strādāts netika. Arī pēc II Pasaules kara minimāli, jo padomju režīma apstākļos latviešu valodā jūrniecības izglītība tikpat kā nebija pieejama. Vienīgo navigācijas grāmatu latviešu valodā (tās autors kapteinis Hugo Legzdiņš) publicēja ar norādi "Dienesta lietošanai" [5]; termini šajā darbā skaidroti tekstā. Neliels skaits jūrniecības terminu ar skaidrojumiem ir tolaik izdotajās enciklopēdijās, bet nedaudzu terminu latviskie varianti – Krievu – latviešu politehniskajā vārdnīcā (1977), arī Latviešu literārās valodas vārdnīcā ir atsevišķi jūrniecības termini ar skaidrojumiem.

Vienu no pirmajām jūrniecības terminu vārdnīcām sagatavoja J. Baldunčiks un P. Bormanis, to publicēja 1988. g. [4]; ZA Terminoloģijas komisijas 57. biļetens bija veltīts jūrniecības terminiem.

1995. g. izdeva M. Grīnšteina un J. Baldunčika sastādīto darbu "Jūrniecības tehniskās terminoloģijas pamati" [3], 1997. g.

V. Baturina un J. Baldunčika "Piekrastes zvejniecības terminu vārdnīcu" [7]. Šajos darbos galvenā uzmanība pievērsta terminu tulkošanai, bet ne skaidrošanai un, otrkārt, apkopotu galvenokārt tikai tehniskie termini. Bet, nenoliedzami, šie darbi gan tolaik, gan pašreiz ir izmantojami nākamo speciālistu apmācībā Latvijas Jūras akadēmijā, Liepājas koledžā un jūrskolās, īpaši tāpēc, ka jūrniecības skaidrojošo vārdnīcu sagatavošana ir tikko uzsākta, bet cittautiešu skaits starp jūrskolniekiem un LJA studentiem pieaug.

Apgāda "Norden AB" 2001. g. izdotajā Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīcā [8] ietverti vairāku autoru sagatavotie jūrniecības terminu skaidrojumi; LJA studentu un jūrskolas audzēkņu lietošanai tie tika arī publicēti atsevišķā izdevumā. Bet, jāatzīst, ka ne visi skaidrojumi ir korekti un arī terminu skaits ir neliels, neaptver visu jūras transporta nozari.

2001. g. publicēta arī pirmā Ostu celtniecībā lietoto terminu vārdnīca [6], diemžēl bez terminu skaidrojuma. Šis darbs apstiprināja latviešu terminu veidošanas problēmu, ko nedrīkst risināt tikai filoloģiski. Piemēram, *beramkravas* (bulk cargo) tulkots kā *gāžamkravas* (36. lpp.), veidojot pēdējo no krievu termina *навалочные*; te jānorāda, ka *навал* tajā pašā vārdnīcā tulkots kā *uzgāšanās* (77. lpp.), kas ir tuvs terminam *bēršana*.

Te vietā atsaukt atmiņā Briseles deklarācijā par starptautisko sadarbību terminoloģijā minēto: "terminoloģijas profesionāļiem sava darba metodēs jāiestrādā lietotāju intereses un vajadzības" [V. Skujiņa. Par terminoloģiju – Briselē // Zinātnes Vēstnesis, 9.09.2002.].

Jūrniecības terminoloģijas izstrādāšanā jāņem vērā vairākas īpatnības:

- jūrniecībā lieto ne tikai specifiskos jūrnieceku terminus, bet arī ekonomikas, mehānikas, elektroautomātikas, informātikas, kartogrāfijas, okeanogrāfijas, meteoroloģijas, astronomijas terminus;

- jūrniecība ir izteikti starptautiska nozare un tāpēc tajā lieto daudz starptautisku terminu, kas veidoti uz angļu. daļēji arī citu valodu pamata.

Nenoliedzami, jūrniecībā iespēju robežās jāveido latviski termini, bet, pēc mūsu domām, īpaši jādomā par latvisko terminu reālu ieviešanu praksē. Viens no risinājumiem varētu būt, ka pašreiz lietoto uz citas valodas bāzes veidoto terminu vārdnīcā ievietotu kopā ar ieteicamo latvisko terminu. Piem., jau minētajā Ostu celtniecībā lietoto terminu vārdnīcā ir daudzi veiksmīgi latvisko terminu piemēri: aizsargu, ko piestiprina pie piestātnes vai kuģa borta, jūrnieki sauc par fenderu (no angļu termina); terminologu ierosinājums ir lietot terminu "atvairis". Jūrniecības vārdnīcā tātad būtu jāievieto abi termini: *fenders*, *atvairis*. Analogiski jārikojas ar terminu *debarkaders* (41. lpp.), kura latviskā versija *peldpiestātne*, pēc mūsu domām, ir ļoti veiksmīga. Turpretim terminam *kravas plāns* blakus likt terminu *kargoplāns* (60. lpp.) ir pilnīgi nepieņemami, jo mēs taču kravu latviešu valodā par *kargo* nesaucam. Terminam *kingstons* (61. lpp.) piedāvātais paralēlais termins *aizbīdnis* neatbilst skaidrojumam, jo *kingstons* ir vārsts vai vārstulis. Analogiski ar termina *bolverks* latvisko versiju *pāļsiena* (19. lpp.), jo te ir runa par zemē iedzītu vertikālu elementu (ne vienmēr pāļu) sienu. Diskutējama latviskā versija ir terminam *rampa – piebrauktuve* (12. lpp.), jo rampu lieto uzbraukšanai uz kuģa un nobraukšanai no tā, bet ne piebraukšanai pie kuģa.

Jāatgādina, ka latviešu jūrnieki tagad strādā uz kuģiem visā pasaulē, lieto visvairāk angļu valodu un neviens nevar pateikt, kad mūsu flote būs zem valsts karoga ar latviešu komandu. Tāpēc latviešu terminoloģijai jūrniecībā pašreiz galvenā aktualitāte ir izglītībā.

Latvijas Jūras akadēmijā ir sagatavota izdošanai angļu – latviešu jūrniecības terminu (bez terminu skaidrojuma) vārdnīca. Pašreiz Latvijas Jūras akadēmijas pasniedzēji sadarbībā ar jūrniecības organizāciju un uzņēmumu speciālistiem pabeiguši jūrniecības terminu sarakstu, lai sagatavotu plašu skaidrojošo vārdnīcu. Tajā būs ievērti galvenie termini no kuģu vadīšanas,

kuģu mehānikas un elektroautomātikas, jūras astronomijas un okeanogrāfijas, jūras transporta ekonomikas, jūras tiesību, ostu tehnikas un ekonomikas, jūras transporta loģistikas nozarēm. Pie skaidrojuma būs termini ne tikai latviešu, bet arī angļu un krievu valodā.

Piemēri:

jūras transports sea transport морской транспорт	ūdenstransporta veids, kura uzdevums ir kravu un pasažieru pārvadāšana pa jūrām un okeāniem.
fenders, atvairis Fender кранец	koka, gumijas vai no virvēm sapīts dažādas formas aizsargs, ko piestiprina pie piestātnes sāniem vai kuģa borta, lai mazinātu triecienu, kuģim pieejot pie piestātnes, novērstu borta bojājumus, tam berzējoties pret piestātni.
gīna, trice block and tackle тали	speciāla trīse smagu priekšmetu pacelšanai un novietošanai uz kravas bomjiem vai ceļamkrāna.
Baltijas un starptautiskā jūrniecības padome Baltic and International Maritime Council – BIMCO Балтийский и международный морской совет	starptautiska nevalstiska organizācija, kas nodarbojas ar jūras kravu pārvadājumu dokumentācijas unificēšanu, kuģošanas politiku un informācijas apmaiņu starp BIMCO locekļiem – 112 valstīm, kuru starpā ir arī Latvija.

Katrā sadaļā vispirms būs jūrniecības starptautisko signālu skaidrojums, piem.:

"Alfa" – starptautisks signāls, nozīmē "Nolaists ūdenslīdējs, ievērojiet attālumu un virzieties lēni".

Terminu kopskaits, bez starptautisku saīsinājumu un jūras signālu skaidrojumiem, būs ap 1000.

Jūrniecības terminu skaidrojošo vārdnīcu iecerēts pabeigt un nodot izdošanai līdz 2003. g. beigām.

Literatūra

1. Asmus N. Katķisms par kuģošanu priekš kuģošanas skolām un priekš mācīšanās mājās. – R., 1869.
2. Breikšs J. Jūrnieka palīgs priekš latviešu jūrniekiem un jūrskolām. – R., 1891.
3. Jūrniecības tehniskās terminoloģijas pamati. / Sast. M. Grīnšteins, J. Baldunčiks. – R., 1995.
4. Jūrniecības termini. / Sast. J. Baldunčiks, P. Bormanis. – R., 1988.
5. Legzdiņš H. Navigācija. – I daļa. – R., 1971.
6. Ostu celtniecībā lietotie termini. / Sast. N. Burins, L. Lakmunds, K. Pjatickis, V. Keris, J. Marnauza, J. Priedīte. – R., 2001.
7. Piekrastes zvejniecības terminu vārdnīca. / Sast. J. Baldunčiks, V. Baturins. – R., 1997.
8. Zinātnes un tehnoloģijas vārdnīca. – R., 2001.

**The Development of Maritime Terminology
in Latvia***Summary*

Work on maritime terminology in the Latvian language started already in the second half of the nineteenth century. Today the issues of maritime terminology have become very important, because, firstly, the maritime education system has been established in Latvia and, secondly, Latvian seamen can work on ships of any country of the world, and the main maritime language in the world is English. Work on the explanation of maritime terms in the Latvian language has already started, the academics of the Latvian Maritime Academy and maritime experts are preparing for publishing the first dictionary that will contain maritime terms in three languages: Latvian, English and Russian, and the explanation of their meaning in the Latvian language.

Inese ĒDELMANE**Latviešu valodas augu nosaukumu nomenklatūras
raksturīgākās īpatnības**

Viena no plašākajām un savdabīgākajām leksiski tematiskajām grupām latviešu valodā ir augu nosaukumi.

Augu nosaukumi, ko lieto mūsdienā latviešu valodā, figurē gan kā nomenklatūras vārdi – t. i., tautas sarunu valodā un izloksnēs lietoti attiecīgu reāliju apzīmējumi, gan kā zinātniskie termini.

Līdzās terminiem valodnieciskajā literatūrā runā arī par t. s. nomeniem vai nomenklatūras vārdiem.

Nomenklatūras jēdziens, salīdzinot ar terminoloģiju, valodniecībā ir jaunāks un dažādu autoru uzskati par to ir atšķirīgi. (1)

Daļa valodnieku raksta, ka nomenklatūra ir kādas zinātnes nozares tipisku objektu nosaukumu kopums, ierobežojot nomenklatūru tikai ar zinātnes nozaru leksiku. Citi autori turpretī domā, ka šajā grupā ietverama gan attiecīgajā zinātnes nozarē, gan tautas sarunu valodā lietotā leksika.

Šāda paplašināta nomenklatūras jēdziena lietošana, īpaši attiecībā uz dzīvās dabas parādībām, ir iespējama tādēļ, ka visiem tautā lietotajiem augu nosaukumiem savā vidē un vietā ir terminoloģisks raksturs.

Piemēram, *saulpurenes* (*Trollius europaeus*) dēvē par *auna galviņām* Mazsalacā, *bulpierītēm* Padurē, *cāļu pogām* Druvienā, *gundegām* Tirzā, *pogu puķēm* un *sviesta bumuļiem* Krimuldā, *vizbuļiem* Ceraukstē, *zvārguļiem* Rozēnos. Izloksnē lietotais auga nosaukums šajā apvidū ir termins, jo cita apzīmējuma tur nav (precīzāk – senāk nebija).

Arī lietuviešu valodniece J. Lipskiene (2) savā pētījumā par personvārdiem terminoloģiskajos frazeoloģismos ir akcentējusi domu, ka izloksnēs gan augu un dzīvnieku nosaukumiem, gan ģeoloģisku objektu un astronomisku parādību nosaukumiem ir terminoloģisks raksturs, un min piemērus – augu nosaukumus *kiškio kopūstai* 'zaķu kāposti' un *varlēs ašarēlēs* 'varden asaras – neaizmirstule'. Līdzīgi piemēri ir arī citās nozarēs, piemēram,

astronomijā – *danguis rykste* 'debesu rīkste – komēta', *perkūno kulka* 'pērkona lode – lodveida zibens'.

Par terminoloģiskiem vārdu savienojumiem un frazeoloģismiem, kam izloksnes pārstāvju valodā ir terminoloģisks raksturs, raksta arī E. Kagaine (3) un min tādas Ērgemes izloksnē lietotus augu nosaukumus kā *sveķru puķe* (*Coronaria flos cuculi* 'pļavu spulgnaglens') – terminoloģisks vārdu savienojums bez frazeoloģiska rakstura un *auna kumuoss* (*Knautia arvensis* 'tīrumu pēterene') – terminoloģisks vārdu savienojums frazeoloģisms, un uzsver, ka šiem vārdiem (konkrētajā gadījumā vārdkopām) piemīt nosaucēja funkcija un tie runātāju valodā figurē kā noteiktu parādību nosaukumi.

Valodnieciskajā literatūrā ir norādīts, ka šie tautas termini ir līdzīgi frazeoloģismiem, ka tie nav tādi kā zinātniskās terminoloģijas darinājumi, jo ietver sevī zināmu ekspresīvi emocionālu momentu, kas nav un nevar būt raksturīgs terminiem.

Šādu augu nosaukumu latviešu valodā ir daudz. Tie visi, savākti vienkopus, veido latviskās augu nosaukumu nomenklatūras pamatu – bāzi, uz kuras tālāk veidojas zinātniskā nomenklatūra un terminoloģija.

Par zinātnisko nomenklatūru var uzlūkot nosaukumus, kas līdzās terminiem figurē zinātnes valodā un literatūrā.

Piemēram, auga *Convallaria majalis* nosaukums ir *parastā kreimene* – termins, kam līdzās sastopams zinātniskās nomenklatūras vārds – kalks *maiļpuķīte*. Aptiekās var nopirkt maiļpuķīšu pilienus, maiļpuķīšu tinktūru (kreimeņu pilieni vai tinktūra nav manīta).

Līdzās abiem minētajiem nosaukumiem izloksnēs ir arī vēl citi šī auga apzīmējumi, piem., *maiļpulkstenīši*, *lakši*, *spīdenes*, *spīdeles*, *spīdenāji*, *vēžaukļi*, *vēžaustiņas*, *vēžokļi*, *zīda lapas* u. c.

Vēl daži zinātniskās nomenklatūras piemēri ir vārdu pāri *paegles* un *kadiķis*, *pīlādzis* un *sērmūkslis*, *pīpene* un *margrietīņa*, arī *pelargonija* un *gerānija*, *ciklamena* un *alpu vijolīte* u. c., kuros abas leksēmas mūsdienu latviešu valodā ir līdzvērtīgi nosaukumi.

Valodniece A. Superanska (4) norāda: ja kādas nozares nomenklatūras vārdi valodā sarodas lielā skaitā, tiem nepieciešama kāda speciāla organizētība.

Šī speciālā organizētība tad arī ir zinātniskās terminoloģijas izveidošanās, kad atsevišķi nomenklatūras vārdi kļūst par terminiem un nonāk jau citā leksiskā sistēmā. Tikko minētajos piemēros par terminiem kļuvuši nosaukumi *paeglis*, *pīlādzis*, *pīpene*, *pelargonija*, *ciklamena*.

Visu valodā esošo augu nosaukumu kopumu – terminus, nomenklatūras vārdus un izlokšņu nosaukumus var iedomāties kā divus savstarpēji krustojošos apļus.

Vienā aplī ir nomenklatūras vārdi un izlokšņu nosaukumi, otrā – zinātniskie termini. Apļu kopējā daļa rāda, ka robeža starp abiem ir plūstoša. Absolūti stingras robežas starp terminiem un nomenklatūras vārdiem nav. Ir gadījumi, kad termini zaudē savu terminoloģisko raksturu, iegūst ekspresīvi emocionālu nokrāsu un nonāk vispārlietojamajā valodā. Pēc savas izcelšanās tie termina specifiku daļēji saglabā. Piemēram, augam *Taxus baccata* pagājušā gadsimta divdesmitajos gados bija terminoloģiskais nosaukums *platpaegle* (K. Ašmaņa (5) Latvijas florā 1923.) un *platpaeglis* (J. Bitcka (6) Latvijas augu noteicējā 1920.). Tagad šie nosaukumi lietojami vienīgi kā nomenklatūras vārdi. Pašlaik šī auga terminoloģiskais nosaukums ir *ogu īve*.

Kā jau norādīts valodnieciskajā literatūrā, tautā lietotie augu nosaukumi, atšķirībā no zinātniskās terminoloģijas, ir tuvi frazeoloģismiem un ietver sevī zināmu emocionāli ekspresīvu

momentu, kas tajos gadījumos, kad tautā lietotos augu nosaukumus pārņem zinātniskajā terminoloģijā, zūd.

Vai tiešām šāds apgalvojums ir pareizs attiecībā uz tādiem terminiem kā, piemēram, *biškrēsliņi*, *gaiļbiksītes*, *saulkrēsliņi*?

Ir taču atšķirība starp terminu veidošanu dzīvās un nedzīvās dabas objektiem un parādībām.

Ļoti daudz terminoloģisko augu nosaukumu ir pārņemti no tautā lietotajiem nosaukumiem, no kuriem prāvu daļu sastāda t. s. motivētie vārdi. Tie ir tādi augu nosaukumi, kam vēl pašreizējā latviešu valodas attīstības posmā, nemeklējot un nelietojot īpašus etimoloģiskus paņēmienus vārda leksiskās nozīmes izskaidrošanai, ir iespējams atrast pazīmi, pēc kuras nosaukums veidots. Šādi nosaukumi ir ar ļoti spēcīgu emocionāli ekspressīvu nokrāsu, ko tie daļēji saglabā, kaut zināmu potenci līmenī, arī tad, kad nosaukums kļūst par terminu un pāriet citā leksiskā sistēmā.

Lietojot terminus *eiforbijas* un *dievkrēsliņi*, nevaram noliegt sajūtu, ka abi nosaukumi nav vienlīdz neitrāli. No tautas valodas nākušais termins *dievkrēsliņš* savu izcelšanās specifiku zināmā mērā saglabā. Ja šāds vārds savu terminoloģisko raksturu zaudē, tā ekspressivitāte tūlīņ izpaužas spēcīgāk (kā tas ir tikko kā minētajā piemērā ar *platpaeģli* un *ogu īvi*).

Latviešu filologu K. Kārklīņa (7) un A. Zāmeļa (8) divdesmitā gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados rakstītajos darbos pausta doma, ka latviskie puķu nosaukumi ir mazi dzejas darbi un tauta to radīšanā ir darbojusies kā dzejniece.

Neti šie dzejiskie nosaukumi ir ļoti trāpīgi nosaukto reāliju, t. i. augu precīzi raksturojoši. Piemēram, *kodīgo laimiņu* (Sedum acere) Anneniekos dēvē par *drudža zālēm*, jo, kā raksta botāniķis J. Ilsters (9), "baljā sasutinātās *drudža zālēs* mazgājušies ar drudzi saslimušie." *Pavasara gaiļbiksītes* (Primula farinosa) zieda līdzības dēļ ar spalvainu gaiļa kāju izlokšņu nosaukumi ir *gaiļa bikses*, *gaiļa piesis*, *gaiļa kāja(s)*, *gaiļa pēdas* u. c.

Arī profesors J. Endzelīns (10) izmantojis *gaiļbiksīšu* izlokšņu nosaukumus, atbildot filologam J. Zēveram, kurš savā laikā kritizēja profesora izveidotās etimoloģijas K. Mīlenbaha vārdnīcas piebildēs.

Runa ir par vārda *paslavas* etimoloģiju un par to, vai šī vārda nozīme ir 'zeķes' vai 'bikses'. J. Endzelīns raksta: "Ka *paslavas* īsti ir augšgalā platas bikses, bet ne zeķes, sevišķi skaidri rāda stāda vārds *gaiļa paslavas* (arī *gaiļa bikses* *Primula veris*); šā stāda stiebrs, ko apakšdaļā sedz lapas, var atgādināt *gaiļa* vidusdaļā spalvoto stilbu, kas līdzinās tādām *paslavām* ("Pluderhosen"). Bet zeķes *gaiļiem* nevar saskatīt ar labāko gribu."

Veidojot šādus nosaukumus, senais druvu kopējs parādījis sevi kā rūpīgu dabas vērotāju un pazinēju, kas, salīdzinot citas reālījas ar augiem, atradis potenciālu iespēju attiecīgo nosaukumu pārnestam izlietojumam.

Arī valodnieks V. Markovs (11) savā pētījumā par augu un dzīvnieku nosaukumiem izloksnēs akcentē domu, ka senie augu un dzīvnieku nosaukumi ir liecība tam, kā tauta ir dabu izzinājusi.

Latviešu valodas augu nosaukumu lingvistiskās analīzes rezultātā konstatēts, ka latviešu valodas augu nosaukumiem būtiska ir nosaukumā ietvertā norāde uz 1) pašam augam raksturīgu īpašību (piem., skābenes, zilenes, pienenes, strutenes u. c.; *ārstniecības pienene* *Taraxacum officinale* – lauzuma vietā tek balta piensula), 2) auga izlietojuma funkciju (piem., *sviestenes* *Taraxacum officinale*; ja govīs tās ēd, sviests kļūst dzeltens; šai grupā ietilpst arī *ārstniecības augu* un *indīgo augu* nosaukumi – *drudža zāles*, *zobu zāles*, *sāpes zāles*, *žurku zāles*, *lapsu zāles* u. c.), 3) asociatīvu līdzību ar kādu citu reāliju (piem., *biškrēsliņi*, *kaķpēdiņas*, *saules svece* u. c.).

Šīs trīs motivācijas pazīmes ir visu mūsu valodas augu nosaukumu pamatā. Cilvēka apziņā uzkrātās zināšanas par augu nosaukumu veidošanās motīviem rada īpašus semantiskus modeļus, pēc kuriem var veidot aizvien jaunus nosaukumus.

Kaut arī daudzi senie augu nosaukumi nu vairs sastopami tikai rakstu pieminekļos kā sava laika liecinieki, senā latviskā augu nosaukumu veidošanas tradīcija saglabājas un tā ir respektējama, kad veidojam jaunus nosaukumus – zinātniskos terminus.

Arī zinātniskos augu nosaukumus jeb terminus mūsdienās lieto visa tauta, ne tikai kāda šaura speciālistu grupa. Ir svarīgi, lai augu nosaukšanai radītie zinātniskie termini atbilstu ne tikai terminu veidošanas sistēmai, bet visai latviešu valodas sistēmai – lai tie nebūtu pretrunā ar tiem semantiskajiem un gramatiskajiem modeļiem, kas tautā ir izveidojušies gadsimtu gaitā.

Latviešu valodai raksturīgi, ka vienam un tam pašam augam var būt ļoti daudz nosaukumu – nomenklatūras vārdu. Piemēram, var minēt jau uzskaitītos *saulpureņu* un *kreimeņu* nosaukumus.

Par augu nosaukumiem terminiem praksē parasti izvēlas nomenklatūras vārdus – pašus labskanīgākos, precīzākos vairāk izplatītos nosaukumus – tādus, kas vislabāk raksturo auga izskatu vai īpašību.

Augam *zilā rudzupuķe* (*Centaurea cyanus*) ir astoņi nosaukumi nomenklatūras vārdi, *parastajai sveķenei* (*Viscaria vulgaris*) un *ārstniecības baldriānam* (*Valeriana officinalis*) pašlaik zināmi 54 dažādi nosaukumi katram, *divšķautņu asinszālei* (*Hypericum perforatum*) – 78, bet Eiropas saulpurenei – 116 dažādi nosaukumi.

No minētajiem astoņiem *rudzupuķu* nosaukumiem *zīdene*, *zīdene*, *suseklīte*, *naktenīca*, *vasilka*, *zilene*, *zilā puķe*, *rudzupuķe* par terminu izraudzīts nosaukums *zilā rudzupuķe* (12), jo nosaukums izplatīts samērā plašā teritorijā Vidzemē, Zemgalē, Kurzemē. Tas atspoguļo augam raksturīgu īpašību – augšanas vietu (rudzos), augs ir tipiska labības nezāle. Sugas nosaukumā ir ietverta norāde uz ziedam raksturīgo zilo krāsu. Tieši šis nomenklatūrā sastopamais variants *rudzupuķe*, salīdzinot ar citiem minētajiem, ir jau tradīcijas nostiprināts, to balsta arī līdzīgi darinājumi kaimiņu valodās – lietuviešu *rugiagėlė*, vācu *Kornblume*. Līdzīgi darināts *rudzupuķes* nosaukums ir arī Baltijas somu valodās.

Šiem daudzajiem nomenklatūrā esošajiem viena auga nosaukumiem savā starpā ir sinonīmiskas attiecības un tiem raksturīga ļoti bagāta semantika (13).

Literatūra

1. **V. Skujiņa.** Tehnisko zinātņu terminu veidošana latviešu valodā. Kand. disertāc. R., 1969.; **Н. Забинкова.** Термины и номенклатурные слова в ботанических словарях. – Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Ленинград, 1976.
- Я. В. Закревская.** Лингвогеографический аспект в изучении отраслевой лексики (на материале народных названий растений). – Общеславянский лингвистический атлас. Москва, 1970.
- В. А. Меркулова.** Очерки по русской народной номенклатуре растений. Москва, 1967. **А. Рейцак.** Терминология и номенклатура. – Вопросы разработки научно-технической терминологии. Рига, 1973. **J. Dagys.** Kaip buvo rengiami lietuviški botanikos terminų žodynai. – Lietuvių kalbotyros klausimai. XVI. Lietuvių terminologija. Vilnius, 1975.
2. **J. Lipskienė.** Termininai frazeologizmai su asmenvardžiais. – Lietuvių kalbotyros klausimai. XVI. Lietuvių terminologija. Vilnius, 1975.
3. **E. Kagaine.** Terminoloģiskie un dialektālie terminoloģiskie vārdu savienojumi Ērgemes izloksnē. – Vārda semantika. R., 1971.
4. **А. В. Суперанская.** Терминология и номенклатура. Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Ленинград, 1976
5. **K. Ašmanis.** Latvijas flora. R., 1923.
6. **J. Bitckis.** Latvijas augu noteicējs. Cēsīs, 1920.
7. **K. Kārklīš.** Latviskie puķu nosaukumi. // Ceļi: Rakstu krājums. 3. laidziens. R., 1933.
8. **A. Zāmelis.** Augi latvju dainās. – Latvju tautas dainas K. Klaustiņa sakārtojuma. 1. sēj. R., 1928.
9. Latviešu botāniski nosaukumi, sastādīti no **J. Ilstera.** Otrais salasījums. // Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas 3. rakstu krājums. R., 1885.
10. **J. Endzelīns.** Darbu izlase. III, 1. R., 1979, 446. lpp.
11. **В. М. Марков.** Об изучении местных названий животных и растений. – Материалы и исследования по диалектологии Волго-Камья 121., 3. Казань, 1961
12. **I. Ēdelmane.** Augu *Centaurea cyanus* un *Leucanthemum vulgare* nosaukumu semantika un izplatība latviešu valodā. – Dialektālās leksikas jautājumi. 1. sēj. R., 1986.; **D. Zemzare.** Vai nosaukums *rudzupuķe* ir vecs? // Baltistica XII (1). Vilnius, 1976.

13. **I. Ēdelmane.** Augu nosaukumu semantika. // LPSR ZA Vēstis, 1986. Nr. 1. **I. Ēdelmane.** Ārstniecības augu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. // Latvijas ZA Vēstis. R., 1994. Nr. 3. **I. Ēdelmane.** Nezaļu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. // Latvijas ZA Vēstis. R., 1993. Nr. 8.

Wesensmerkmale der Nomenklatur von Pflanzenbenennungen im Lettischen

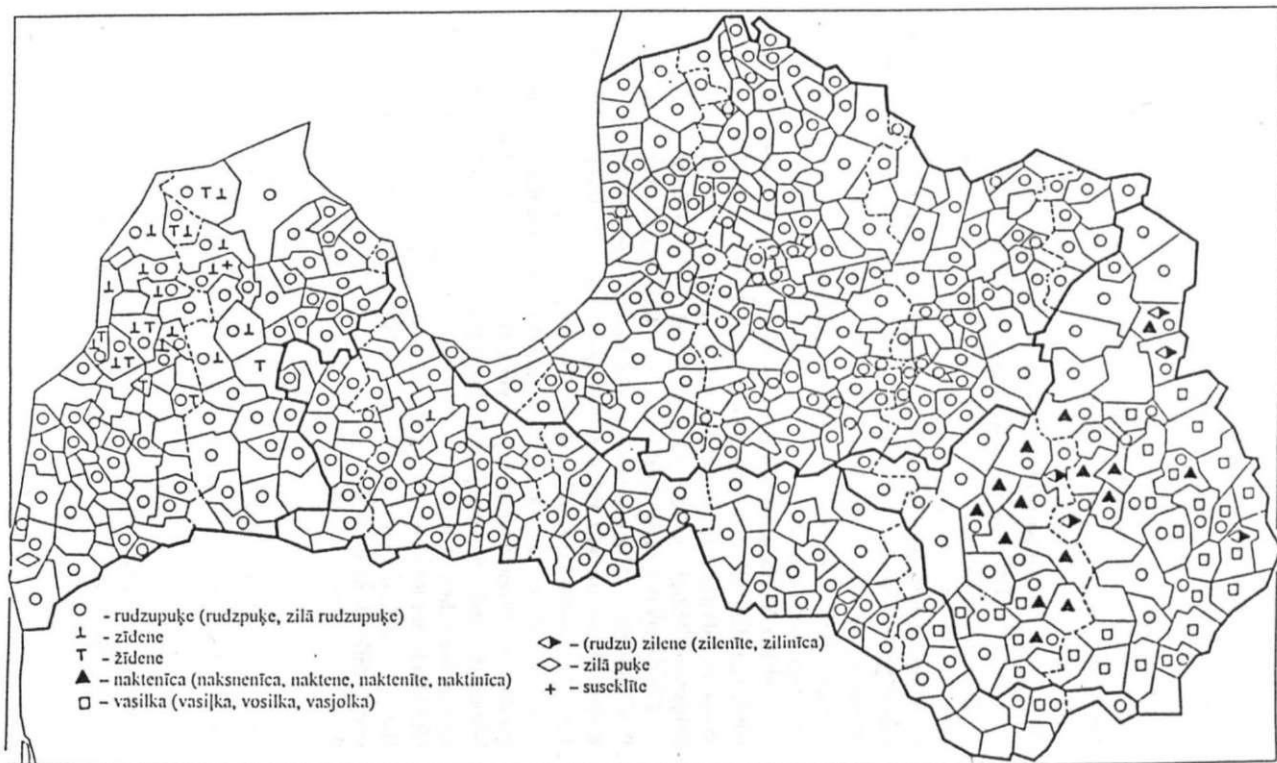
Zusammenfassung

Neben den Termini werden in der linguistischen Literatur auch die sog. Nenn- bzw. Nomenklaturwörter behandelt. Der Begriff 'Nomenklatur' ist in der Sprachwissenschaft im Vergleich mit der Terminologie jünger, es gibt Meinungsunterschiede zwischen verschiedenen Autoren.

Von der Verfasserin des Beitrags werden solche Benennungen als wissenschaftliche Nomenklatur betrachtet, die neben den Termini in der Wissenschaftssprache und Literatur vorkommen (z. B. *kreimene – maijpuķīte* 'Maiglöckchen', *paeglis – kadiķis* 'Wacholder').

Eine Eigenart des Lettischen ist die Präsenz von zahlreichen Benennungen – Nomenklaturwörtern für die gleiche Pflanze (z. B., 8 Benennungen für die Pflanze *Centaurea cyanus* (Blaue Kornblume), 116 – für *Trollius europaeus* (Europäische Dotterblume)).

Diese zahlreichen in der Nomenklatur vorhandenen Benennungen für dieselbe Pflanze weisen synonymische Beziehungen, eine reichliche Semantik und je nach der betreffenden Gebrauchssphäre den terminologischen Charakter auf. Zusammengefasst bilden sie die Grundlage der lettischen Nomenklatur von Pflanzenbenennungen – eine Basis, auf der sich im weiteren die sog. wissenschaftliche Nomenklatur und Terminologie gestaltet.

VALODAS PASAULĒ

Alla JERJOMENKO

Basku valoda : *euskara*

Basku valoda (*euskaraleuskera*), būdama viena no eksotiskajām mūsdienu valodām, kurai pasaules valodu saimē, iespējams, nav radniecīgas valodas, jau otro gadsimtu turpina piesaistīt pastiprinātu lingvistu un vēsturnieku interesi. Valodnieki uzmanību pievērš galvenokārt valodas izcelsmei un tās struktūrai, jo basku valoda ir vienīgā indoeiropiešu saimei nepiederošā valoda Rietumeiropā (šī vārda šaurākajā nozīmē) un tai ir ļoti maz kopīga ar citām, ģeogrāfiski tuvu esošām valodām (spāņu, kataloniešu, franču). Atbildes uz saviem jautājumiem valodnieki meklē, pētot valodas vēsturi un diahronisko attīstību. Basku valoda pamatoti tiek uzskatīta par vienu no senākajām Eiropas valodām, kas ir saglabājusies no aizvēsturiskajiem laikiem un joprojām tiek runāta vienā no Eiropas reģioniem. Vēsturnieku un sociologu interesi piesaista basku tautas patriotisms un tās neparastais liktenis, kā arī aktīvā basku cīņa par savas valsts nodibināšanu un tās neatkarību.

Saskaņā ar pēdējo Spānijas konstitūciju (pieņemta 1978. g.) valstī ir 4 oficiālās valodas: kastīliešu (spāņu), kataloņu, galisiešu un basku. Vienā no 17 Spānijas reģioniem – Basku zemē (*Euskadi*) basku valoda *euskara* kā oficiālā valoda pastāv līdzās kastīliešu valodai. Šis reģions teritoriāli dalās 3 provincēs (Ālava, Biskaja un Gipuskoja) un atrodas valsts ziemeļaustrumos. Otrs autonomais reģions, kur runā basku valodā, ir Navarra, taču šo valodu izmanto tikai reģiona ziemeļdaļā, tādēļ tai nav oficiālās valodas statusa visā reģionā, bet gan tikai tā ziemeļdaļā. Minētās četras provinces parasti dēvē par Basku zemes Dienvidiem. Francijas teritorijā, Ziemeļpirenejos, atrodas vēl trīs basku provinces: Labūra, Sule un Lejasnavarra. Oficiāli tās veido Atlantijas Pireneju departamentu, kaut gan neoficiāli tās sauc par Basku zemes Ziemeļiem. Nevienā no Francijas provincēm basku valodai nav oficiālās valodas statusa. Mūsdienās basku valodā runā aptuveni 700 000 cilvēku 7 vēsturiski izveidojušos Basku

reģionos, kā arī atsevišķas imigrantu grupas citās Eiropas valstīs, Latīņamerikā un Austrālijā. Visas basku provinces kopā dēvē par Basku valsti (*Euskal Herria*). Kaut gan politiski tā nav vienota teritorija, kultūras, vēstures un valodas ziņā šīs provinces veido kopīgu areālu. Taču valodas sociolingvistiskais stāvoklis tajās ir ļoti atšķirīgs. Pateicoties labvēlīgai valsts valodas politikai un tautas pašapziņas attīstībai, Spānijas reģionā basku valoda un kultūra piedzīvo atmodas periodu. Darbojas Basku valodas akadēmija, basku valodā iznāk vairāki laikraksti, raida radio un televīzijas kanāli (*Euskadi Irratia* un *Euskadi Telebista*). Izveidots Basku valodas terminoloģijas un leksikogrāfijas centrs, kura galvenais mērķis ir valodas modernizācija un tās adaptācija mūsdienu sabiedrības vajadzībām. Aktīvi darbojas Basku valodas popularizēšanas institūts – *Korrika*. Ar katru gadu basku valoda iegūst aizvien lielāku lomu izglītības sistēmā. Ļoti aktīvi darbojas basku pamatskolas – *ikastolas*. Basku valodā ir iespējams iegūt ne tikai pamata un vidējo, bet dažās specialitātēs arī augstāko izglītību. Šo valodu izmanto valsts iestādēs, un tajā ir pieejamas arī datorprogrammas, piemēram, Windows. Nenoliedzami, vēl ir daudz darāmā, lai valoda ieņemtu pilntiesīgu lomu visās sabiedrības sfērās, taču, kā jau minēts, situācija ir labvēlīga, un basku tauta – pilna apņēmības šo mērķi sasniegt.

Savukārt basku provincēs Francijas teritorijā valodas stāvoklis ir gandrīz kritisks. Tai nav oficiālās valodas statusa, un runājošo skaits ar katru gadu samazinās, jo šeit dominē franču un gaskoņu valodas. Basku valodu pārvalda tikai 27 % iedzīvotāju, galvenokārt vidējās paaudzes lauku iedzīvotāji un cilvēki gados. Valsts politika neveicina valodas apguvi. Ja tuvākajā laikā tai netiks piešķirts oficiālās valodas statuss līdzās franču valodai, tad turpmākajos 40–50 gados tā var izzust pavisam.

Pirms romiešu iebrukuma basku valodas izplatības areāls bija daudz plašāks nekā mūsdienās. Tomēr, laikmetiem mainoties, tā savas teritorijas zaudēja. Pēdējie arheoloģiskie pētījumi ļauj domāt, ka basku valodas sākumi sniedzas neolīta laikmetā (IV. g.t. p.m.ē.), kad tā ietilpa Eirāzijas seno valodu grupā, kuru izplatības areāls bija ne tikai visa Eiropas teritorija, bet pat daļa

no Āzijas. No tām II. g.t. p.m.ē. saglabājās tikai protobasku un protokaukāziešu valodas. Tādēļ vēlāk radās teorija par basku un gruzīnu valodas radniecisko izcelsmi. No protobasku valodas, domājams, izveidojās 5 cilšu valodas: akvitāniešu, autrigoņu, karistiešu, varduļu un baskoņu; šīs ciltis apdzīvoja galvenokārt Pireneju apkārtni. Akvitāniešu valodu pieņemts uzskatīt par vienu no protobasku valodas senākajām formām. Tā, saplūstot ar latīņu un baskoņu valodām, kļuva par pamatu mūsdienu gaskoņu valodai, ko runā Francijas dienvidrietumos. Baskoņu cilts bija tā, kurai vairāku gadsimtu laikā izdevās iekarot un pakļaut pārējās ciltis, un to valodas saplūda ar baskoņu valodu, veidojot vienotas basku valodas pamatus. Sākot ar m. ē. 1. g.t. basku valoda sāka zaudēt savu ietekmi, jo Ibērijas pussalā ienāca latīņu valoda un tās pēcnācēja – romāņu valodas. Romiešu laikos basku valodā runāja visos Gallijas dienvidrietumos līdz pat Garronas upei. Agrajos viduslaikos tās izplatība ietvēra Burgosas provinci un blakusesošo Larjohas reģionu, kā arī daļu no Katalonijas (kur mūsdienās runā kataloņu valodā). 16. gadsimts iezīmējās kā rakstiskās valodas tradīciju sākums. 1545. g. klajā nāca pirmā grāmata basku valodā – mācītāja Bernata Ečepares (*Bernat Etxepare*) mīlas un reliģisko dzejoļu krājums "*Linguae Vasconum Primitiae*" (Basku valodas pirmsākumi). 18. gadsimtā bija vērojama plaša Ibērijas salas iedzīvotāju emigrācija uz Latīņamerikas valstīm, kas ietekmēja basku valodā runājošo skaita lejupslīdi pussalā. Taču baskiem izdevās gūt panākumus ārzemēs, basku jūrasbraucēji nodibināja daudzas pilsētas Latīņamerikā, 18. gadsimtā baski ieguva kolonijas Venecuēlā. 1729. g. Salamankas universitātes pasniedzējs jezuīts Manuels de Larramendi (*Manuel de Larramendi*) publicēja pirmo basku valodas gramatiku: "*El imposible vencido: arte de la lengua vascongada*". Grāmatas nosaukums jau pats par sevi ir nozīmīgs, jo tulkojumā tas skan šādi: "Neiespējamais uzveikts: basku valodas māksla". Larramendi ir arī 1745. gadā izdotās trīsvalodu (kastīliešu-basku-latīņu) vārdnīcas autors. 19. gadsimtā Eiropu satricināja kari, kuru rezultātā no saviem dzimtajiem novadiem tika izsūtīti daudzi iedzīvotāji. Taču šis gadsimts bija ļoti nozīmīgs basku valodas vēsturē, jo parādījās pirmās zinātniskās

publikācijas un pētījumi par šīs zemes vēsturi un valodu. Pateicoties baskologiem no Holandes, Lielbritānijas, Vācijas un Francijas, basku valodas pētniecība ievirzījās zinātniskā līmenī. Lielāko ieguldījumu ir devuši vācu lingvists H. Šūharts (*H. Schuchardt*, 1842–1927) un holandiešu Ūlenbeks (*Uhlenbeck*, 1866–1950), kā arī basku zinātnieki M. Askue (*M. Azkue*, 1864–1910) un H. Urkiho (*H. Urquijo*, 1871–1950). 19. gs. beigās tika nodibināta pirmā basku nacionālistiskā organizācija, kuras mērķis bija basku provinču apvienošanās zem kopīgas neatkarīgas valsts *Euskadi* karoga. Par organizācijas dibinātāju un basku nacionālisma tēvu tiek uzskatīts Sabino Arana i Goiri (*Sabino Arana y Goiri*). Šis laika posms saistās arī ar divu izcilu basku izcelsmes rakstnieku Pio Barohas (*Pio Baroja*) un Migela de Unamuno (*Miguel de Unamuno*) daiļradi. Abi rakstnieki bija savas zemes patrioti un centās to pierādīt savos darbos. XX gadsimtā basku valodas teritorija vairāk vai mazāk nostabilizējās un ieguva mūsdienu veidolu, ietverot minētās 7 basku provinces Spānijas un Francijas teritorijā. Ļoti negatīvi valodas stāvokli ietekmēja Franko diktatūras laiki: basku valoda faktiski tika aizliegta un diskriminēta 40 gadus, kā rezultātā tā nonāca kritiskā stāvoklī. 1978. gadā, kad saskaņā ar konstitūciju basku valoda pirmo reizi savā vēsturē ieguva oficiālās valodas statusu, to pārvaldīja tikai 20 % Basku zemes iedzīvotāju. Turpmākajās desmitgadēs, pateicoties tautas patriotismam un valdības labvēlīgajai valodas politikai, tās stāvoklis minētajā reģionā ir uzlabojies. Pēc 1996. g. statistikas datiem basku valodu pārvalda 31 % Basku zemes iedzīvotāju un 16 % to pārzin pasīvā formā. Pēdējos gados runājošo skaits ir pieaudzis par 100 000. Tas ir ļoti nozīmīgs rādītājs, ņemot vērā nelielo iedzīvotāju skaitu reģionā kopumā (2,1 miljons iedzīvotāju). Valodas attīstību un integrāciju neapšaubāmi veicināja 1964. gadā Basku valodas akadēmijas pieņemtais Basku valodas vienotais variants (*Euskara batua*) un 1982. gadā izdots likums par basku valodas lietojuma normalizāciju, kas noteica basku valodas lietošanas normas valsts institūcijās. Basku valodas vienotā varianta izveide palīdzēja standartizēt valodas ortogrāfijas, leksikas un gramatikas struktūras. Tas bija vitāli

nepieciešams, jo valodas integrāciju apgrūtināja pastāvošo septiņu dialektu atšķirības. Standartizētais valodas variants ir kļuvis par tās literāro variantu, ko pasniedz mācību iestādēs, izmanto plašsaziņas līdzekļos un kurā šodien sazinās lielākā daļā basku valodā runājošo.

Kaut arī šodien Spānijas reģionā valodas stāvoklis ir diezgan stabils, ir svarīgi apzināties iemeslus, kas kavēja un traucēja basku valodas attīstību. Aplūkosim tos. Pirmkārt, vēstures gaitā baskiem neizdevās izveidot vienotu politisku valsti ar visiem neatkarības un suverenitātes atribūtiem, kura ietvertu visas basku valodā runājošas provinces. Otrkārt, kari un militārie konflikti izraisīja plašus migrācijas procesus, kas ievērojami samazināja basku valodā runājošo skaitu. Treškārt, baznīca un politiskā režīma pārstāvji ļoti bieži uzspieda uzskatu, kā tā ir barbaru valoda, kurā runā tikai zemnieki. Pat senos laikos visi oficiālie dokumenti tika rakstīti citās valodās (latīņu, kastīliešu, franču).

Tāpēc ir pašsaprotami, ka basku tautai valoda ir ne tikai identitātes apliecinājums, bet arī neatkarības simbols. Par valodas nozīmi tautas dzīvē skaisti ir izteicies lielais krievu pedagogs K. Ušinskis: "...valodai ir vēl lielāka nozīme nekā dzimtenei. Zaudējusi dzimteni, tauta var rast sev jaunu dzimteni. Bet, zaudējusi valodu, tauta to vairs nevar atgūt un beidz pastāvēt kā tauta." To pierāda vairāku valodu liktenis. Baltu senprūši 17. gadsimtā un slāvu polabi 18. gadsimtā, zaudējuši savas valodas, nogāja kā tautas no vēstures skatuves. Valoda ir tautas garīgās kultūras vērtību izpausmes, veidošanas un saglabāšanas līdzeklis. Valodas attīstība atspoguļo tautas attīstību. Tajā pašā laikā valoda spēcīgi ietekmē tautas attīstību. Tautas, nācijas kultūra izpaužas tās valodā. Un, no otras puses, valoda veido nāciju un ir par pamatu nacionālajai kultūrai. Cīņa par nacionālās literārās valodas kuplumu un skaidrību ir cīņa par nacionālās kultūras formas gatavību un tātad arī par nacionālās kultūras idejisko uzplaukumu.

Diemžēl mūsdienās basku nacionālisms, kas lielākoties izpaužas kā terorisms, nodara lielu ļaunumu cīņai par basku valodas attīstību, veidojot nepareizu priekšstatu par basku tautu kopumā. Ir jāatzīmē, ka lielākā sabiedrības daļa noraida

terorismu kā cīņas līdzekli un ir pret "obligāto nacionālismu". Par to liecina 2002. g. oktobrī Sansebastjanā rīkotā demonstrācija ar lozungu "Nē obligātajam nacionālismam!", kas pulcēja vairāk nekā 100 000 dalībnieku.

Pievēršoties basku valodas lingvistiskajam raksturojumam, gribētos atzīmēt, ka tas būs tikai neliels šīs tēmas ieskicējums. Leksikas un gramatikas jautājumi ir jāpēta atsevišķi un daudz dziļāk. Mūsdienu basku valodas leksiku veido gan senie basku vārdi, gan aizguvumi no citām valodām (ibēru, ķeltu, arābu, latīņu, berberu). Tabulā ir sniegti vārdu līdzības piemēri dažādās valodās, kas apstiprina minēto tēzi par basku un citu valodu savstarpējo aktīvo saskarsmi.

Basku valoda	Cita valoda	Tulkojums latviski
Ilun	Iluni (akvitāniešu)	Tumša krāsa
Neskato	Nescato (akvitāniešu)	Meitene
Gizon	Gison (ibēru)	Vīrietis
Maite	Maite (ķeltu)	Mīļākais
Eribi	Eribi (ķeltu)	Zaķis
Azoka	Azuk (arābu)	Gadatirgus
Alkate	Alcadi (arābu)	Pilsētas mērs
Gela	Cella (latīņu)	Istaba
Gona	Gonna (latīņu)	Svārki

Visdziļāko iespaidu ne tikai uz valodas leksiku, bet arī uz tās ortogrāfiju, sintaksi un morfoloģiju ir atstājusi latīņu valoda.

Basku rakstības pamatā ir latīņu alfabēts.

Izruna nav standartizēta, taču atšķirības starp dažādiem izrunas variantiem nav lielas, galvenokārt tās attiecas uz līdzskaņu izrunu, kuru bieži ietekmē aspirācijas pakāpe. Tā, piemēram, burtam "J" var būt pieci izrunas varianti: j, š, ž, dž un h.

Galvenā gramatiskā īpatnība ir tā, ka basku valoda ir aglutinējoša valoda. Vārdu darināšanas procesā galvenokārt tiek izmantoti sufiksi, un katram sufiksam ir tikai viena gramatiskā nozīme. Piemēram, sufikss *-dun* apzīmē to, ka cilvēkam piemīt kāda īpašība vai pazīme: *euskaldun* (cilvēks, kas runā basku

valodā), *bizardun* (vīrietis ar bārdū). Sufiksu *-ta* izmanto divdabju darināšanai: *irekita* – atvērts, *itxita* – slēgts. Liela daļa sufiksu nāk no latīņu valodas. Latīņu prievārds "a", kas apzīmē "virzienu", kļuvis par pamatu allatīvā locījuma sufiksam *-ra*: *etxera* (uz mājām), *hirira* (uz pilsētu). Savukārt sufikss *-ko*, kas apzīmē piederību, ir izveidojies no latīņu sufiksa *-cus* (sal., *tecnicus*, *logicus*): *exteko* (tas, kas pieder mājai), *hiriko* (tas, kas pieder pilsētai).

Gan lietvārdi, gan darbības vārdi bieži tiek veidoti, izmantojot saliktās formas. Tā, piemēram: *ikastola* (*ikasi* – mācīties, *ola* – vieta, kur tas tiek darīts). Palīgdarbības vārds *izan* (būt) tiek izmantots modālo darbības vārdu veidošanā: *behar izan* – vajadzēt (kaut ko darīt), *hasi izan* – sākt (kaut ko darīt). Darbības vārdu paradigmā ietilpst ne tikai indikatīva formas, bet arī vēlējuma un nosacījuma izteiksmes formas un vairākas pavēles formas. Lietvārdiem ir 15 locījumi ar attiecīgiem sufiksiem. Viens no locījumiem, līdzīgi kā gruzīnu valodā, ir ergatīvs, kas norāda uz līdzību abu valodu gramatiskajā struktūrā. Basku valodā nav stingri noteiktas vārdu kārtības teikumā. Parasti vārdi tiek sakārtoti šādā secībā: teikuma priekšmets – papildinātājs – izteicējs.

Neskatoties uz daudzpusīgiem pētījumiem, līdz šim laikam nav noskaidrota basku valodas ģenētiskā piederība. Populāra bija teorija par iberu un basku valodas radniecību. Taču visi mēģinājumi saprast iberu valodu ar basku valodas starpniecību bija neveiksmīgi, un tādēļ radniecība starp šīm divām valodām nav ticama, neskatoties uz līdzīgu vārdu pastāvēšanu abās valodās. Citi pētnieki mēģināja pierādīt basku un gruzīnu valodas līdzību, balstoties galvenokārt uz gramatikas elementu sakritību. Arī šo teoriju neizdevās pierādīt, jo nav atrastas liecības, kas palīdzētu noskaidrot protokaukāziešu valodas piederību. Ir izteiktas domas par ķeltu valodas un citu valodu (piemēram, berberu un hamitu) ietekmi uz basku valodu. Taču tās ir un paliek tikai domas.

XXI gadsimts kļūst par izaicinājuma laikmetu basku valodai, jo valodniekiem ļoti nopietni jāstrādā gan pie jaunā vārdu krājuma veidošanas, lai tas atbilstu mūsdienu moderno

tehnoloģiju prasībām, gan pie valodas popularizēšanas un tās plašākas integrācijas sabiedrībā. Taču fakts, ka viena no senākajām minoritāšu valodām ir sasniegusi XXI gadsimta sliksni un piedzīvo aktīvu atjaunošanas procesu, vieš zināmu optimismu un ļauj cerīgi lūkoties tās nākotnē.

Bibliogrāfija

García de Cortázar F., Manuel Azcona J. *El Nacionalismo Vasco*. – Madrid: Historia 16, 1999

Lapesa R. *Historia de la lengua española*. – Madrid: Editorial Greda, 1981

Niñez L. *La sociedad vasca actual*. – San Sebastian: Txertoa, 1977.

Villaroel López, José Antonio. *Euskera versus castellano: un conflicto lingüístico*. – Bilbao: Edición del autor, 1990

J. Loja. *Valodniecības pamatjautājumi*. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958.

El País, diario español, número del 20 de octubre del 2002.

Internetā: <http://www.euskadi.net/euskara/cas20.htm>

The Basque Language

Summary

The subject of the present paper is the Basque language, which is spoken by a Spanish and French minority – Basque people which are living in seven historical Basque provinces in northern Spain and southwestern France.

The objective of the present research was to examine the Basque language from historical and contemporary aspects, analyzing the political and social circumstances of its development as well as the problems the Basque language encounters today. It also concerns the mystery of the language origins and offers a short sketch of the linguistic features of the Basque language.

GRĀMATU APSKATS

Četri vienā laivā jeb *Deviņkārt pirmoreiz**

[Rec.: Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā. R.: Norden AB, 2003, 430 lpp.]

Latviešu valodas lietotāji ir saņēmuši ilgi gaidītos Ziemeļvalstu valodu īpašvārdu atveides noteikumus latviešu valodā. Ieskatu šajā grāmatā sāksu, īpaši uzsverot vārdu *pirmoreiz*. Tātad.

Pirmkārt, *pirmoreiz* citvalodu īpašvārdu norādījumi iznāk tik estētiskā noformējumā. Ar šo grāmatu ir patīkami strādāt kaut vai tikai šī iemesla dēļ.

Otrkārt, *pirmoreiz* vienā grāmatā ir apvienoti četru valodu īpašvārdu atveides noteikumi, kas uzliek lielāku atbildību autoriem pār viņu izstrādātajām daļām.

Treškārt, *pirmoreiz*, apvienojot vienā izdevumā īpašvārdu atveidi no četrām valodām, ir izdevies labi parādīt un pierādīt individuālas pieejas nepieciešamību katras atsevišķas valodas gadījumā, kaut gan citvalodu īpašvārdu latviskās atveides pamatprincips – iespējami precīza oriģinālvalodas atdarināšana – ir un paliek nemainīgs.

Ceturtkārt, *pirmoreiz* ir izstrādāti sistematizēti ieteikumi dāņu un norvēģu īpašvārdu atveidei latviešu valodā un pilnveidoti un papildināti tie zviedru īpašvārdu atveides principi, ko savulaik ir piedāvājusi S. Elsberga savā rakstā "Zviedru īpašvārdu atveide latviešu valodā" ("Latviešu valodas kultūras jautājumi", 21. laidniens).

Piektkārt, *pirmoreiz* ir dotas tādas burtu atbilstmju tabulas, kas atvieglo oriģinālformu identificēšanu, pamatojoties uz īpašvārdu latvisko atveidojumu. Ņemot vērā, ka Latvijā Ziemeļvalstu valodu personvārdu un vietvārdu atveidē jau ir zināmas tradīcijas, šādu tabulu esamība ļauj pilnīgāk sakārtot lielāko daļu Ziemeļvalstu onomastikona. Šis princips būtu vērā ņemams arī nākamajiem līdzīgu norādījumu izstrādātājiem.

---

* Recenzijas saīsināts variants publicēts: *Diena*, 2003, 27. martā.

Sestkārt, pirmoreiz šāda tipa citvalodu īpašvārdu atveides noteikumos ir dota informācija par attiecīgo valodu toponīmiskajām sistēmām. Šodien, kad Latvijā bieži un daudz debatē gan par citvalodu personvārdu un vietvārdu atveidi latviešu valodā, gan par pašu latviešu personvārdu un vietvārdu rakstību, šī grāmata, varbūt vairāk kā jebkura cita šobrīd, parāda, cik katra valoda ir savdabīga, kā katra tauta sargā savu valodu, kādas ir reglamentēto un nereglamentēto valodas formu attiecības, kāda kļūst valodas vide un kā veidojas valodas liktenis ilgas okupācijas rezultātā, kādas ir bijušo okupētājvalstu un okupēto valstu valodu attiecības (piem., Olandes salu statuss) u. c. Tā, protams, ir tikai Ziemeļvalstu valodiskās vides skice, tomēr ļoti labi pasniegta areālā un salīdzinošā griezumā.

Septītkārt, pirmoreiz šāda tipa grāmatā ir ļoti plašs un izsmeljošs ievads, kas iepazīstina lasītāju ar citvalodu īpašvārdu atveides galveno principu latviešu valodā. Ievada autors S. Karkonens-Svensons ir ne tikai ieskatījies fonētiskā atveides principa vēsturē, bet, pirmkārt, pamatīgi izsvēris visus šī principa ieguvumus un zaudējumus, un, otrkārt, sastatījis tagadējās atveides normas ar attiecīgajiem normatīvajiem aktiem, resp., formalizējis principa izklāstu, kas būtiski veicina grāmatas lietotāja izpratni par citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā.

Astotkārt, pirmoreiz citvalodu īpašvārdu atveidojumi tiek diferencēti pēc to lietošanas oficiālajā vai neoficiālajā satiksmē.

Devītkārt, pirmoreiz šādu izdevumu sagatavojusi neliela privāta izdevniecība, kas taču uz lielas peļņas gūšanu diez vai ir cerējusi, tāpēc jo lielāks paldies izdevējiem par latviešu valodas praksei tik nepieciešamo izdevumu.

Dažus vārdus gribu pateikt par katru no minētajām valodām.

Par somu īpašvārdiem.

Somu īpašvārdu atveide latviešu valodā savulaik jau bija normēta ar norādījumiem par šo īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu valodā. Norādījumi ir izturējuši laika pārbaudi, tāpēc šī izdevuma galvenā vērtība ir papildinātais konkrētu piemēru klāsts. Un tas ir svarīgi, jo – jo vairāk piemēru, jo ērtāk lietotājam (pat, ja viņš neatrod tieši vajadzīgo, ir lielākas izredzes atrast ko līdzīgu). Īpaši jāatzīmē fakts, ka *pirmoreiz*

vismaz nedaudz vietas ir atvēlēts arī Somijas zviedrvalodiskajiem vietvārdiem (to gan varēja būt vairāk), pievēršot uzmanību arī lielākajai zviedru apdzīvotajai teritorijai – Olandes salu arhipelāgam. Pieminēšanas vērts, šķiet, ir viens būtisks priekšlikums. Autori uzskata, ka tradicionālie arhipelāga nosaukuma varianti *Ālande* un *Ālandu salas* nav ieteicami, jo tie neatpoguļo nedz izrunu, nedz rakstību. Šīs salas vairumam latviešu nav pietiekami pazīstamas, lai līdzšinējā tradīcija būtu kļuvusi nepārvarama, tādēļ tās un autonomais apgabals turpmāk būtu – atbilstoši reālajai oriģinālizrunai – jādēvē par *Olandi* (izrunā ar garo *o* skaņu).

Par zviedru īpašvārdiem.

Zviedru īpašvārdu atveidē ir daži principiāli jaunumi, salīdzinot ar līdzšinējo zviedru īpašvārdu atveides praksi. Kā zināms, daudziem zviedru vietvārdiem un personvārdiem ir paguvušas izveidoties stabilas atveides tradīcijas, kas bieži vien ir pretrunā ar fonētisko atveides principu. Daži no šiem tradicionālajiem atveidojumiem paturēti arī šajā izdevumā, piemēram, *Gēteborga*, nevis fonētiskajam principam atbilstošais **Jēteborja*. Taču diezgan daudzos gadījumos piedāvāts tomēr tuvināties oriģināla resp. zviedrvalodiskajai izrunai, kas visai būtiski atšķiras no pierastākajām atveides formām un arī no krievisko atveidojumu tradīcijām. Par šādu tuvinājumu domāts ne tikai atsevišķu vārdu sakarā, bet arī, sistēmiski koriģējot vairākas līdzšinējas skaņu un burtu attieksmes, piemēram, iesakot zviedru *rs* atveidot ar latviešu *š*, zviedru *k* pirms *-j-* vai priekšējās rindas patskaņiem (*i, e, y, ō, ā*) ar latviešu *š* senāka *č* vietā, piemēram, *Noršēpinga*, nevis *Norčēpinga*. Lietotājiem ļoti būtisks ir pievienotais ģeogrāfisko nosaukumu saraksts, kas aptver visus lielāko administratīvo vienību, kā arī ģeogrāfisko objektu nosaukumus.

Par norvēģu īpašvārdiem.

Runājot par norvēģu īpašvārdu atveidi latviešu valodā, pirmkārt, jāuzsver atveides noteikumu autora personība. Tas ir Snorre Karkonens-Svensons – pēc tautības norvēģis. Tātad *pirmoreiz* šādus noteikumus izstrādājis pats šīs citas valodas runātājs. Otrkārt, viņa uzdevums bija īpaši grūts, jo norvēģu

valodā nav literārās izrunas normu. Tāpēc autors veicis speciālus fonētiskus pētījumus ar mūsdienīgām (eksperimentālās fonētikas) metodēm, lai precizētu vairāku fonēmu izrunu. Par pamatu atveidojumiem ir ņemta Oslo reģiona valoda, kurai ir neoficiālās literārās runas valodas statuss. Piedāvātie latviskie īpašvārdu atveidojumi maksimāli ietver principu – būt pēc iespējas tuvāk oriģināla izrunai. Tā kā līdz šim norvēģu īpašvārdu atveide nav bijusi normēta, praksē ir bijis ļoti daudz atkāpju no šī principa, tāpēc tagad normatīvajos piedāvājumos daudz kas izskatās nepierasti, piemēram, tiek piedāvāts *Hjirhjebē* senākā *Kirkebū* vietā. Tomēr šis piemērs ir laba ilustrācija 2 problēmām. Pirmkārt, nomainot tradicionālo atveides formu ar jaunu, fonētiski precīzāku formu, var rasties izrunas, artikulācijas grūtības. Otrkārt, problēma slēpjas pašā fonēmā, kura ir diezgan līdzīga zviedriskajai *k* (pirms *-j-* u. c.), bet tomēr arī mazliet atšķirīga, un ko pēc pamatīgas fonētiskas analīzes ieteikts atveidot ar *-hj-*. Šis, manuprāt, ir gadījums, kas rosinās latviešu valodniekus domāt par to, kas notiek valodas praksē, ja kāds princips tiek novests līdz absolūtai konsekvencei.

Arī norvēģu ģeogrāfisko nosaukumu saraksts aptver **visus** Norvēģijas lielāko administratīvo vienību, kā arī lielāko ģeogrāfisko objektu nosaukumus.

Par dāņu īpašvārdiem.

Vistālāk no fonētiskā atveides principa un vistuvāk transliterācijai, resp., oriģināla rakstības atdarināšanai ir dāņu īpašvārdu atveides noteikumi. Tomēr, pārlasot konkrēto piemēru sarakstu, lielākoties redzam praksē sen jau pierastās formas. Tas varētu būt viens no argumentiem par labu autores izvēlētajai pieejai, taču vēl būtiskāki ir tie apsvērumi, kas saistīti ar dāņu valodas rakstības un izrunas attiecību analīzi, ar dāņu un latviešu valodas fonētikas milzīgajām atšķirībām. Piemēram, dāņu valodā ļoti plaši ir vērojama līdzskaņu redukcija un asimilācija, kā arī "patskaņu grimšana". Latviešu valodā līdzīgos gadījumos tiek ievērots etimoloģiskais rakstības princips, nevis fonētiskais, tādēļ gluži loģiski, ka arī citvalodu īpašvārdu atveidē var palaikam neņemt vērā minēto fonētisko principu. Ļoti pārliecinošs ir arguments par hronolektu eksistenci dāņu fonētiskajā sistēmā,

proti, par to, ka, nemainoties vārdu rakstībai, vērojamas samērā straujas un biežas izmaiņas to izrunā. Līdz ar to dāņu īpašvārdu atveide no principiālā viedokļa visai stipri atšķiras no citu īpašvārdu atveides noteikumiem.

Turpretī vispārpieņemto terminu izmantošana ar tiem neraksturīgu saturu lasītāju var mulsināt. Tā, piemēram, īpatna nozīme tiek piešķirta terminiem *priedēklis* un *piedēklis*, ar ko tiek apzīmēti musulmaņu *Abu* 'tēvs', *Umm* 'māte', *Ibn* 'dēls'. Ģeogrāfisko objektu saīsinājumu sarakstu būtu vēlme redzēt tuvāku, piemēram, vietvārdu vārdnīcā izmantotajam ģeogrāfisko objektu saīsinājuma sarakstam, kas atvieglotu vispār orientēšanos toponīmu resp. īpašvārdu sarakstos. Ceru, ka šo norādījumu autori sagatavos arī sāmu īpašvārdu noteikumus, kuros varbūt izmantos šos manus vēlējumus, kā arī šādā vai citādā formā pastāstīs mums vairāk arī par islandiešu valodas toponīmisko sistēmu un par tās aizsardzību, kas šobrīd ir svarīgi no valodas politikas viedokļa.

Un, visbeidzot, ir jāsecina, ka mūsu priekšā ir profesionāli augstvērtīga un estētiski baudāma grāmata, kas dod ne tikai konkrētus problēmu risinājumus, bet arī vielu pārdomām par latviešu valodniecībai būtiskiem jautājumiem (piemēram, kaut vai par grafēmas *o* iespējamo reformu), kā arī, un tas ir īpaši patīkami, dod priekšlikumus, kā nostiprināt mūsu citvalodu īpašvārdu atveides principus un uzlabot to kvalitāti.

Kas attiecas uz K. Lomholta kritiku par šo grāmatu viņa rakstā "Cik formu būs īpašvārdam?" ("Forums", 2003. g. 21.–28. martā), gribu pievērst uzmanību tam, ka, pirmkārt, konkrētā analīze balstās uz autora absolūti negatīvo nostāju pret transkripcijas principa piemērošanu citvalodu personvārdu atveidē. Un tie šī principa trūkumi, kas visumā ļoti pamatīgi ir aplūkoti četrvārdīgajā izdevumā, tiek minēti arī K. Lomholta rakstā. Otrkārt, domāju, ir pārspilējums uzskatīt "padomju valodniekus" (it kā Latvijā pēdējā pusgadsimtā būtu dzīvojuši arī "nepadomju valodnieki") kā valodas faktu "iekonservētājus". Vai drīzāk nevajadzētu runāt par faktu saglabātājiem? Ko tad mēs vēlamies saglabāt? Šo transkripcijas principu? Vienu no vēl dzīvajām baltu valodām? Pirmatnējās indoeiropiešu valodas

=====

skaņas, ko balti saglabājuši visilgāk? Laikam iet līdz – nebūt nenozīmē uzlasīt visu, ko piedāvā civilizācijas attīstība, arī tās atkritumus, bet – rūpīgi izvērtēt valodā notiekošos procesus, gan tos, kas veicina valodas attīstību, gan tos, kas bremzē, gan tos, kas neattaisnoti sarežģī komunikāciju. Tomēr valodā būtu jāšaredz ne tikai komunikācijas līdzeklis, bet arī noteikta sabiedrības domāšanas attīstības pakāpe, kas izpaužas valodas kvalitātē. Treškārt, rakstā ļoti pamatīgi tiek izvērtēti transkripcijas principa trūkumi, bet nav pietiekami izvērtēti transliterācijas principa trūkumi. Šis novērojums attiecas arī uz daudzu citu rakstu autoriem, ne tikai uz K. Lomholta rakstu. Ceturtkārt, Latvijā, domājams, ir atrasts šā brīža situācijai optimālais risinājuma variants (arī oficiālajā rakstībā), kad blakus personvārda latviskajam atveidojumam var būt arī oriģinālrakstījums. Varbūt tieši šis princips var saglabāt pietiekami lielu personvārdu standartizācijas pakāpi un katras valodas antroponīmiskās sistēmas īpatnības, nepārvēršot mūsu vārdus un uzvārdus paneiropiskās burtu zīmēs.

Dzintra Hirša

NO VALODAS ARHĪVA

Veltas Rūķes (Draviņas) vēstules Maigai Putniņai

Latviešu valodas izlokšņu materiālu vākšanā un izpētē Velta Rūķe bija iesaistījies jau studiju gados. 20. gs. 40. gadu sākumā viņa šo darbu turpināja un arī organizēja Latviešu valodas krātuvē.

Par to stāsta toreiz jaunās valodnieces vēstules Maigai Putniņai – arī baltu filoloģei, J. Endzelīna skolniecei, kura, dzīvodama Lejasciemā, bija atsaukusies uz viņas aicinājumu vākt dzimtās Sinoles izloksnes leksiku. Pēc ilggadējās skolotājas M. Putniņas aiziešanas mūžībā Latviešu valodas institūta dialektologi saņēma viņai (no 1942. gada 3. septembra līdz 1944. gada 21. jūlijam) V. Rūķes rakstītas 22 vēstules.

Lai gan vēstuļu galvenais saturs ir norādījumi jaunajai izlokšņu materiālu vācējai, tās ir saistošas ne tikai dialektologiem, bet var ieinteresēt arī kultūrvēsturniekus un ikvienu, kam tuva mūsu vēsture.

Vēstules kopumā soli pa solim ievada jauno pētnieci izloksnes apzināšanā un pierakstīšanā. Pirmajās vēstulēs ir aicinājums ievākt sīkas ziņas par apkārtnē vecākajiem teicējiem – *valodas objektiem*. Ir paskaidrots, kā jāveic darbs ar nosūtītajām aptaujām (leksikā, sintaksē). V. Rūķe atgādina dialektologu ābeci – *iztaujāt derētu brīvās sarunās, lai, tieši prasot, neietekmētu un nesamulsinātu valodas objektu*. Viņa uzsver, ka *nekad nevar būt par daudz arī citu izloksnē pierakstītu tekstu*.

Par to, ka V. Rūķe ir ļoti rūpīgi iepazinusies ar atsūtītajiem izloksnes materiāliem, liecina daudzie jautājumi par konkrētajām atbildēm, arī norādījumi. Tie saistās, piemēram, ar vārdu celmu precizēšanu, lietojumu biežumu, semantiku un visai bieži ar transkripciju. V. Rūķe piebilst, ka fonētiskās transkripcijas jautājumi joprojām tiek risināti: *Uz Taviem jautājumiem par rakstības veidu nav tik viegli atbildēt. Fonētiskās transkripcijas ziņā vēl vispār diezgan liela nenoteiktība*.

Dažās vēstulēs ir aicinājums apzināt deminutīvus – *Svarīgas būtu ziņas par visiem sinoliešos pazīstamajiem deminutīvajiem atvasinājumiem ar sīkiem katra tāda atvasinājuma nozīmes*

=====
nianses paskaidrojumu. (Atcerēsimies, ka V. Rūķes-Draviņas plašā monogrāfija "Diminutive im Lettischen" iznāca 1959. gadā Lundā.)

Jau no pirmajām vēstulēm V. Rūķe mudina M. Putniņu veidot Sinoles izlokšnes aprakstu, atgādinot satura izklāsta parasto secību, kā arī to, ka *noderīgs būtu kāds plašāks sakarīgs sinoliešu izlokšnes teksts.* 1943. gada sākumā seko nākamais rosinājums: *Ja nu Tu būtu ar mieru, tad mēs varētu pamēģināt Tavu domāto apvidu vārdu vākšanu pārvērst par apvidu vārdnīcas darbu,* bet pēc diviem mēnešiem novēlējums: *Ja Tev arī tagad ir vēl tā pati neizsīkstošā darba enerģija, tad lai nu visi labie gari stāv klāt, sākot t. s. apvidu vārdu vārdnīcu.*

No vēstulēm var secināt, ka top apvidu vārdnīcas instrukcija, ka M. Putniņai nosūtīta aptauja par lopkopību, norādījumi par fonētisko transkripciju. Tajās rodamas atbildes uz daudzajiem atsaucīgās, zinošās un pedantiskās sinolietes jautājumiem. Vēstulēs stāstīts arī par ciemošanos pie citiem apvidvārdu vācējiem, par materiālu vākšanu.

Tādējādi vēstules ietver ne tikai plašu informāciju, norādījumus darbam, vācot dialektālo leksiku, bet arī atklāj jaunās valodnieces V. Rūķes organizatores talantu, enerģiskumu, daudzpusīgās intereses.

V. Rūķes vēstules sniedz ieskatu arī Latviešu valodas krātuves darbā, kas ir rosīgs arī skaudrajos kara gados. Lūk, daži izraksti: *Pašreiz galvenais darbs ir Latviešu valodas atlants un izlokšņu pētīšana* (29. IX 1942); *Gatavojam tagad atkal pareizrakstības vārdnīcas otru izdevumu* (4. I 1943); *nupat ir iznākusi un šais dienās jau dabūjama profesora Endzelīna jaunā grāmata Senprūšu valoda. Maksā diezgan dārgi – 22,5 RM. Arī iegādāšanās ir diezgan sarežģīta .. Princips esot izdalīt "speciālistiem". Pie tādiem pieskaita arī baltu nodaļas studentus* (22. IV 1943); *Vēl jāizvada lauku darbos un izlokšņu materiālu vākšanā kādi studenti, jānobeidz pareizrakstības un izlokšņu transkripcijas sēdes* (31. V 1943).

Vēstulēs pieminēti vairāki svarīgi notikumi kultūras dzīvē, piemēram, *Nākamo svētdien Rīgā dziesmu svētki. Biļetes jau tagad gandrīz izpirktas .. No jaunajām grāmatām rokās turējusi*

=====
esmu Veltas Tomas dzejoļu krājumu "Minējums", Aspazijas "Mēness dārzu" ..., Rutku tēva teātra anekdotus (4. VII 1943); Iznākuši Gētes raksti I, viens otrs no jauno dzejnieku krājumiņiem (12. X 1943); šogad dabūta iespieduma loksne klāt Latvju un Izglītības Mēnešrakstam; jācer, ka tad būs iespējas gaidīt arī zinātnes nozarē kuplāku rakstu birumu (26.I 1944). Top iecerētais Kultūras atlants, kuram atbildes sūta arī M. Putniņa. Savukārt V. Rūķe cītīgi klausās šā darba organizētāja Ā. Karnupa lekcijas etnogrāfijā ekspedīciju dalībniekiem.

Un visās vēstulēs atbalsojas karš. Ar to ir saistītas darba talkas laukos. Tā 1942. gada augustā un septembrī V. Rūķe sešas nedēļas pavada Mežotnē (*Zini jau, ka 6 nedēļas visiem jābrauc talkās*). Pilsētā grāmatas grūtāk tagad dabūjamas nekā siers uz kartītēm (28.X 1942). *Mūsu jaunajiem puīšiem, protams, drīzumā jāiet projām (9.III 1943). Jaunie puīši, kam tagad drīzumā jāaiziet leģionāru rindās, steidz kārtot vēl valsts eksāmenus (28.X 1943). Tagad tik daudzi mūk no Rīgas laukā un pazūd kaut kur lauku mājās tā, ka nav pat ne ziņas, ne miņas vairs (22.IV 1943). Pilsēta ir patukša, kas vien varējis un var, mucis un mūk uz laukiem (4.VII 1943). ...milzīga ir steiga ar visu materiālu nogādāšanu drošās vietās. Mēs arī savas apvidu vārdnīcu klades un izlokšņu materiālus esam kaudzītēs sakrāvuši un gudrojam varbūt jau šodien vest uz seifu (16.III 1944).*

1944. gada vasaras sākumā V. Rūķe vēl ir iecerējusi otro reizi apciemot M. Putniņu. Taču karadarbība tuvojas Rīgai, un savā pēdējā vēstulē 21. jūlijā viņa raksta: *Atvaļinājumi pārtraukti. Krātuvē visi bez tam esam iesaistīti īpašā "gatavības dežūrā", tā ka par izbraukšanu patlaban nav ko domāt.* Tajā arī atkal virkne atbilžu un vairāki norādījumi par kartīšu noformēšanu. Vēstules beigās izskan cerība (*varbūt Tev tur [Lejasciemā B. B.] izdodas darbu turpināt ilgāk nekā mums Rīgā*) un vēlējums: *Lai nu saudz mūsu zemi brīnums!*

Bet arī M. Putniņai jau augustā bija jāatstāj Lejasciems un jādodas bēgļu gaitās. Piebilstams, ka M. Putniņa Sinoles izlokšnes leksikas vākšanu atsāka 50. gadu otrajā pusē un turpināja tās izpēti. Viņas pašai dziedīgais darbs ir vainagojies ar nozīmīgām publikācijām (ir publicēts M. Putniņas sagatavotais

"Sinoles izloksnes apraksts" 1983. gadā, M. Putniņas un A. Timuškas sarakstītā "Sinoles izloksnes salīdzinājumu vārdnīca" 2001. gadā), Latviešu valodas institūtā glabājas viņas izveidotā Sinoles izloksnes kartotēka ar aptuveni 100000 leksikas vienībām, kas ir viens no bagātākajiem vākumiem kādā izloksnē.

M. Putniņa vienmēr uzsvēra, ka viņu apvidvārdu vākšanas darbā uzaicināja, iesaistīja un ievadīja V. Rūķe. Kā dārgas atmiņas un vērtīgu padomu krājumu viņa vairāk nekā pusgadsimtu ir glabājusi V. Rūķes vēstules. Un jāatzīst, ka vēstulēs sniegtie norādījumi ir aktuāli arī mūsdienās.

Brigita Bušmane

Dažas rindkopas par Silvijas Raģes darbu pie Krišjāņa Ancīša grāmatas "Aknīstes izloksne" rediģēšanas

Ar valodnieci Silviju Raģi iepazinos vēlu – kad viņai šaisaulē bij atvēlēti vairs tikai pāris gadu. Un mūsu pazīšanās nebija nekāda lielā, tikāmies varbūt divas, varbūt trīs reizes, ne vairāk. Toties vēstules gan 1974. gadā ceļoja bieži. No Rīgas uz Saldu ar valodnieces nebeidzamajiem vaicājumiem, no Saldus uz Rīgu ar manām atbildēm.

Mans stāsts ir par mana brāļa Krišjāņa Ancīša atstātajiem rakstiem. Pēc skaita to nebija daudz, taču, kā man šķiet, dažs labs no tiem bija pietiekami nozīmīgs, lai ieraudzītu dienas gaismu iespiestā veidā. Atstāto rakstu vidū pats plašākais bija Krišjāņa daudzu gadu pētījums par mūsu dzimtās Aknīstes izloksni. Dzīvam būdamam, brālim nebij izdevies darbu pat ne pilnīgi pabeigt, kur nu vēl publicēt. Ka tas tomēr tika izdots, lielākais nopelns tieši Silvijai Raģei. Strādādama toreizējā Valodas un literatūras institūtā, viņa "Aknīstes izloksni" bija ierakstījusi savā zinātniskā darba plānā, plāns attiecīgajās instancēs bij apstiprināts, un tiklab pati valodniece, kā mēs, viņas palīgi, varējām ķerties pie darba.

Ļoti daudz nācās izdarīt Krišjāņa dēlam Jānim Ancītim, pēc specialitātes nevis filologam, bet dizaineram. Viņš no rokraksta uz mašīnrakstu "pārnesa" daudzās diakritiskās zīmes, kā arī izrakstīja no teksta gan Aknīstes izloksnes, gan citus tekstā

pieminētos vārdus. Man, kā jau sacīts, bija jāatbild uz redaktora Silvijai Raģei jautājumiem, jo izrādījās, ka neba viena vien vieta manuskriptā prasījās skaidrojama, precizējama, papildināma. Tā kā pats uz visiem jautājumiem nejaudāju atbildēt, "komandēju" sevi uz Aknīsti, kur nodzīvoju vairākas dienas, iztaujādams savu veco krusttēvu Krišjāni Mežaraupu, krietnu mūsu izloksnes zinātāju un mācētāju. No manām vēstulēm tapa kāds simts parinžu, no Jāņa kartotēkas – Aknīstes vārdnīca, joprojām vienīgā, kurā apkopoti mūsu izloksnes vārdi.

Silvijai Raģei talkā nāca arī dažas citas valodnieces – Brigita Bušmane, Benita Laumane, Inese Ēdelmane. Lielumu tomēr padarīja Silvijai Raģei. Viņa arī uzrakstīja labu, lietišķu pēcvārdu izdodamai grāmatai. Ja ne viņas, mana brāļa manuskripts droši vien ir šobaltdien glabātos starp citiem papīru žūkšņiem neiespiests. Diemžēl Silvijai Raģei tas palika kā viens no pēdējiem darbiem. "Aknīstes izloksnes" iznākšanu grāmata (1977. gadā) viņa vairs nepieredzēja.

Valdemārs Ancītis

ATCERAMIES

Mildai Graudiņai – 80

2003. gadā 80. gadskārta apritēja ilggadējai Valodas un literatūras institūta darbiniecei valodniecei Mildai Graudiņai (1923.27.05.–1993.17.11).

M. Graudiņa dzimusi Talsu apriņķa Laidzes pagastā laukstrādnieku ģimenē. Skolas gaitas viņa ir uzsākusi 1931. gadā Talsu pilsētas pamatskolā. Kad vecāki nopirka savu saimniecību "Ivarus", ģimene pārcēlās uz Kandavas pagastu, kur nākamā valodniece vasarās bija liels palīgs mājas darbos. 1937. gadā pēc Kandavas pamatskolas beigšanas M. Graudiņa iestājās Talsu vidusskolā. Kādu laiku viņa ir mācījusies arī Tukuma vidusskolā, ko beigusi 1943. gadā.

No 1946. gada līdz 1951. gadam M. Graudiņa ir studējusi Latvijas Valsts pedagoģiskā institūta neklātienes nodaļā latviešu valodu un literatūru un, institūtu beidzot, ieguvusi vidusskolas skolotāja kvalifikāciju. Vienu gadu viņa ir bijusi skolotāja Kandavas rajona vidusskolā, pēc tam nepilnu gadu – laborante un stundu lektore Latvijas Valsts pedagoģiskajā institūtā.

Kopš 1952. gada M. Graudiņa gandrīz gadsimta ceturksni (līdz 1978. gadam) ir strādājusi ZA Valodas un literatūras institūtā par zinātnisko līdzstrādnieci. No 1955. gada līdz 1957. gadam viņa mācījusies Valodas un literatūras institūta aspirantūrā.

M. Graudiņas galvenais darbalauks bija dialektoloģija. Jau pirmajā darba gadā viņa ir aktīvi iesaistījusies izlokšņu materiālu vākšanas ekspedīcijā Rūjienas rajonā. Uz Idū savāktā materiāla pamata M. Graudiņa ir izstrādājusi Idus izlokšnes aprakstu (manuskripts – 59 lpp. mašīnrakstā). Sekoja daudzas citas ekspedīcijas uz dažādiem Latvijas novadiem, vairākas no tām M. Graudiņa arī organizēja un vadīja, kā arī par ekspedīcijām, tajās veikto darbu rakstīja rajonu laikrakstu slejās. Kopumā M. Graudiņa ir vākusi valodas materiālus latviešu valodas dialektu atlantam, kā arī vietvārdus apmēram 60 vietās.

M. Graudiņai vasarā kopā ar kolēģi E. Šmiti un lietuviešu valodniekiem A. Sabaļausku un K. Morkūnu 1955. gada vēl izdevās ieklausīties Kuršu kāpās runātajā kursenieku valodā, ko

viņa ir ieskaņojusi arī magnetofona lentēs. Savus vērojumus par strauji izzūdošo kursenieku valodu viņa ir apkopojusi rakstā "Dažas Kuršu kāpu iedzīvotāju valodas īpatnības" (manuskripts).

M. Graudiņas kandidātes disertācija "Laidzes un Kandavas izloksne", kas aizstāvēta 1958. gadā, ir veltīta galvenokārt dzimtā novada izlokšņu fonētikai un morfoloģijai (disertācija publicēta ZA Valodas un literatūras institūta Rakstu 6. un 8. sējumā). Tā (līdz ar K. Draviņa un V. Rūķes-Draviņas darbu par Stendes izloksni) ir nozīmīgs devums šā novada izlokšņu izpētē.

Līdztekus izlokšņu materiālu vākšanai, ekscerpēšanai, kartotēku izveidei M. Graudiņa ilgus gadus ir veidojusi "Latviešu valodas dialektu atlanta" kartes un komentārus. Viņa ir izstrādājusi aptuveni 120 kartes ar komentāriem. Atlanta leksikas daļā (kas iznāca 1999. gadā) ir publicētas 36 M. Graudiņas sagatavotās kartes, kuru pēdējo redakciju (iesaistot jaunus materiālus) ir veikušas darba turpinātājas.

M. Graudiņa ir ne vien piedalījies vietvārdu vākšanā, bet arī vietvārdu kartotēkas veidošanā.

Par izlokšņu parādībām M. Graudiņa ir publicējusi vairāk nekā desmit rakstu. Vienā no plašākajiem pētījumiem – "Dažas mainīgās un noturīgās dziļo tāmnieku izlokšņu fonētiskās īpatnības" (1972) – autore, balstoties uz Filologu biedrības rakstos publicētajiem un izloksnēs no 1962. gada līdz 1966. gadam savāktajiem izlokšņu dotumiem, ir aplūkojusi gan noturīgās fonētiskās iezīmes, gan atklājusi šo dziļo tāmnieku izlokšņu attīstības tendences.

Kandavas un Laidzes izloksnes leksikas izpētei ir veltīts raksts "Dažas raksturīgās iezīmes Kandavas un Laidzes izloksnes leksikā" (1958).

Izlokšņu leksikas jautājumiem M. Graudiņa ir pievērsusies arī rakstā "Dažu augu un ogu nosaukumi literārajā valodā un izloksnēs" (1972) un tēzēs "Daži augu nosaukumi izloksnēs" (1973).

Atsaucoties uz dažām raksturīgākajām izlokšņu iezīmēm fonētikā un morfoloģijā, kā arī norādot uz izlokšņu izmantojumu daiļliteratūrā, M. Graudiņa rakstos "Literārās valodas un izlokšņu mijiedarbība" (1969) un "Literārā valoda un izloksnes" (1973) ir aplūkojusi literārās valodas un izlokšņu attieksmes.

Materiāli par dažu verbu konjugāciju izloksnēs ir ietverti M. Graudiņas rakstā "II konjugācijas 3. grupas verbu (*cienīt, vētīt, pelnīt* u. c.) tagadnes formu lietojums izloksnēs" (1975).

M. Graudiņa par dažādiem dialektoloģijas jautājumiem ir nolasījusi ap 20 referātu.

26 darba gados, ko M. Graudiņa ir veltījusi novadu valodai, viņa ir devusi lielu ieguldījumu izlokšņu apzināšanā, sistematizēšanā, dziļo tāmnieku izlokšņu Laidzes un Kandavas izpētē un "Latviešu valodas dialektu atlanta" izstrādē.

M. Graudiņas bibliogrāfija

Graudiņa M. Akadēmiķa prof. Dr. J. Endzelīna 80 gadi. – Skolotāju Avīze. 1953, 20. febr.

Graudiņa M. Dažas seklo tāmnieku izlokšņu īpatnības. – Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1958, Nr. 10, 57.–66. lpp.

Graudiņa M. Dažas raksturīgākās iezīmes Kandavas un Laidzes izloksnes leksikā. – Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis, 1958, Nr. 11, 71.–78. lpp.

Graudiņa M. Laidzes un Kandavas izloksne. – Valodas un literatūras institūta Raksti. 6. sēj. Rīga, 1958, 257.–296. lpp.

Граудыня М. Лайдзенский и Кандавский говоры. – Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Рига, 1958. 19 с.

Graudiņa M. Vāks valodas materiālus Tukuma rajonā. – Tukuma Ziņotājs. 1959, 4. jūl., 79. nr.

Graudiņa M. Daži vārdi par ekspedīcijām 1959. gadā. – Latvijas Zinātnieks. 1959, 23. sept. 19. nr.

Graudiņa M. Valodnieku ekspedīcija. – Sarkanais Karogs [Ilūkstes rajona laikraksts]. 1960, 11. jūn.

Graudiņa M. Dialektologu darbs 1960. gada vasarā. – Latvijas Zinātnieks. 1960, 7. sept. 17. nr.

Graudiņa M. Dialektologu darbs aizvadītajā vasarā. – Literatūra un Māksla. 1960, 15. okt., 41. nr., 2. lpp.

Graudiņa M. Latvijas PSR dialektologu ekspedīcijas 1960. gadā. – Lietuvių kalbotyros klausimai. T. 4. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, p. 185–193.

Graudiņa M. Laidzes un Kandavas izloksne. Morfoloģija. – Valodas un literatūras institūta Raksti. 8. sēj. Rīga, 1964, 143.–292. lpp.

=====

Graudiņa M. Literārās valodas un izlokšņu mijiedarbība. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. 5. laidziens. Rīga: Liesma, 1969, 16.–20. lpp.

Graudiņa M. Dažas mainīgās un noturīgās dziļo tāmnieku izlokšņu fonētiskās īpatnības. – Veltījums akadēmiķim Jānim Endzelīnam 1873–1973. Rīga: Zinātne, 1972, 151.–170. lpp.

Graudiņa M. Daži augu un ogu nosaukumi literārajā valodā un izloksnēs. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. 8. laidziens. Rīga: Liesma, 1972, 107.–116. lpp.

Graudiņa M. 'Literārā valoda un izloksnes. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. 9. laidziens. Rīga: Liesma, 1973, 7.–13. lpp.

Graudiņa M. Neregulāri sieviešu dzimtes deminutīvi. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. 9. laidziens. Rīga: Liesma, 1973, 119.–122. lpp.

Graudiņa M. Daži augu nosaukumi izloksnēs. – Aktuāli dialektoloģijas jautājumi. 1973, 28.–30. lpp.

Graudiņa M. II konjugācijas 3. grupas verbu (*cienūt, vēūt, pelnūt* u. c.) tagadnes formu lietojums izloksnēs. – Latviešu valodas kultūras jautājumi. 11. laidziens. Rīga: Liesma, 1975, 71.–73. lpp.

Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Karšu un komentāru autori: B. Bušmane, B. Laumane, A. Stafecka; M. Graudiņa, N. Jokubauska, E. Šmite. Rīga: Zinātne, 1999.

Brigita Bušmane

HRONIKA

Sanktpēterburga, baltistika, 2003. gads

Starptautiskajām baltistikas konferencēm, ko ik pavasari Sanktpēterburgas universitātes Filoloģijas fakultātē organizē jaunais, enerģiskais baltu valodu un valodniecības propagandētājs Aleksejs Andronovs, oficiāls kārtas numurs netiek piešķirts. Taču neviens jau neliedz saskaitīt, ka 2003. gada 5.–6. martā baltu valodu pētnieki Ņevas krastos tikās sesto reizi pēc kārtas (ja atskaiti sākam no baltistu "Apaļā galda" 1998. gadā).

Šogad konferences rīkotāji aicināja pievērsties pārsvarā diahroniskiem pētījumiem, resp., baltu valodu etimoloģijas un onomastikas izpētei. Šim aicinājumam atsaucās ne gluži tik daudz valodnieku, kā iepriekšējā gadā, kad uzmanības centrā bija visdažādākie ar leksikogrāfiju saistītie jautājumi; līdz ar to radās iespēja visiem noklausīties visus, nesadaloties pa sekcijām, un atreferējumā būs iespēja stingri sekot notikumam (t. i., visu 24 referātu) hronoloģiskajai secībai. Abas konferences dienas gan tomēr bija piesātinātas no rīta līdz vakaram, neatstājot daudz iespēju palūkoties vaigā pilsētai, kas gatavojās savai 300 gadu jubilejai (par šo gatavošanos liecināja neskaitāmi rakumi un sastatnes).

Konferenci atklāja un visa saieta dvēsele, bez šaubām, bija (ir un, gribas ticēt, būs) Aleksejs Andronovs. Priekšlasījumu daļu ievadīja *Jūrates Sofijas Laučūtes* (Klaipēda) teorētiskās pārdomas "Daži aizguvumu etimoloģijas aspekti"; referente uzsvēra, ka vēsturiskā leksikoloģija galvenokārt aprobežojas ar konstatējumu, no kuras valodas vārds ir ienācis, un lielāko uzmanību velta vārda funkcionēšanai valodā, bet etimologi iet dziļumā, vēlas vārda cilmi noskaidrot "līdz galam", cenšoties atbildēt uz jautājumiem "kad?" un "kādā ceļā?". Cita starpā runātāja pievērsa uzmanību tam, ka slāvu valodu baltismu apkopojumā un izpētē būtu jāņem vērā ne tikai tiešie aizguvumi, bet arī, piem., baltu cilmes vārdi, kas krievu valodā aizgūti ar somugru valodu starpniecību, kā arī hibrīdleksēmas, kurās cilmes

ziņā baltisks ir tikai viens no komponentiem – sakne vai sufikss. *Vilma Šaudiņa* (Daugavpils) analizēja kritērijus, kas varētu palīdzēt nošķirt latviešu valodā lituānismus no mantotiem baltu cilmes vārdiem. *Jurijs Otkupščikovs* (Sanktpēterburga) runāja par vārda derivatīvās struktūras identifikācijas nozīmību onīmu etimoloģizēšanā un ilustrēja savas tēzes ar piemēriem – baltu cilmes hidronīmiem Krievijā (tostarp arī *Москва*). *Ojāra Buša* (Rīga) referāta lielākā daļa bija veltīta tikai Vecpiebalgā reģistrēta apvidvārda *mardavainis // marnavainis* etimoloģijas hipotēzēm. *Laimute Balode* (Helsinki / Rīga) no cilmes viedokļa analizēja Lašu pagasta vietvārdus (šī pagasta toponīmiskajā sistēmā līdzās mantotam slānim plaši pārstāvēti dažādas cilmes aizguvumi). *Agne Bielinskiene* (Kauņa) runāja par lietuviešu uzvārdu ar izskaņu *-utis* struktūras īpatnībām. *Daiva Sinkevičūte* (Viļņa) aplūkoja lietuviešu personvārdu saīsinātās formas ar sufiksu *-š-* (piem., *Daukšas*) un cilmes ziņā saistīja šo sufiksu ar analogisku elementu dažos galvenokārt pejoratīvas semantikas apelatīvos (piem., *kekšis, varģšas*). *Saulute Juzelēniene* (Kauņa, līdzautore *Ilona Sideravičūte-Mickiene*) salīdzināja divu Lietuvas rajonu – Pakrojas un Vilkavišķes rajona – vietvārdu vārddarināšanas īpatnības. Pirmo konferences dienu noslēdza trīs rīdzinieki: *Aina Blinkena* runāja par latviešu valodas adjektīvu afiksācijas īpatnībām (arī valodas prakses, resp., valodas kultūras aspektā), *Raita Makare* – par partikulām, bet *Jānis Rozenbergs* izvirzīja tēzi, ka par etimoloģiju būtu dēvējama ne tikai leksēmu cilmes izpēte, bet arī dažādu citu valodas elementu (piem., sintaktisko modeļu) vēsturiskās attīstības analīze.

Konferences noslēguma dienai toni uzdeva *Audrones Kaukienes* (Klaipēda) priekšlasījums par lietuviešu valodas darbības vārda *trinti* (atbilst latv. *trīt*) etimoloģiju; diskusijā izskanēja arī iebildumi pret referentes secinājumiem (N. Ostrovskis), taču jāņem vērā, ka etimoloģiskā analīze, kas noved līdz indoeiropiešu pirmvalodas saknēm, laikam gan nekad nevar būt pilnīgi neapšaubāma, ar simtprocentīgu garantiju. *Erdvils Jakulis* (Viļņa) savukārt analizēja lietuviešu valodas darbības vārdu *tekėti, braškėti* un *varvėti* cilmi. *Jurgis Pakeris* (Viļņa) aplūkoja denominatīvo darbības vārdu derivatīvās

nozīmes (izmantojot Ukrainas valodnieka V. Kaluščenko piedāvāto denominatīvo darbības vārdu tipoloģisko iedalījumu un šo vārdu iespējamo aprakstīšanas veidu etimoloģiskos pētījumos). *Norberts Ostrovskis* (Poznaņa) analizēja veclietuviešu valodas denominatīvus (darbības vārdus) ar izskaņu *-ėti*, cita starpā, izdalīdams – no nozīmes viedokļa – trīs grupas: statīvus, inhoatīvus un kauzātīvus. *Romualds J. Apanavičs* (Viļņa) piedāvāja jaunu etimoloģiju lietuviešu valodas vārdam *šienas* (kr. *ceho*, latv. *siens*) līdz ar somu valodas baltismu *heinā* 'siens', saistot šos vārdus ar ide. **kei-* 'gulēt'. Ar jaunu cilmes skaidrojumu lietuviešu valodas vārdam (jeb vārdiem) *žiedas* 'gredzens' un 'zieds' iepazīstināja *Vanda Kazanskiene* (Sanktpēterburga), piedāvājot par motivējošo nozīmi atzīt 'kļūt cietam' (sal., cita starpā, latv. *saziedējusi maize*). *Aleksandrs Aņikins* (Novosibirska) aplūkoja vairākus dažādas cilmes vārdus Lietuvā runātajās krievu valodas izloksnēs, norādot, ka visu šo vārdu tiešais aizgūšanas avots ir lietuviešu valoda. *Ērika Rimkute* (Kauņa) runāja par grūtībām, kas saistās ar onīmu iekļaušanu (datorizētā) lietuviešu valodas korpusā, bet konferences organizētājs *Aleksejs Andronovs* aplūkoja problēmas, kas rodas, iekļaujot īpašvārdus divvalodu vārdnīcās, kā arī formulēja šai sakarā vairākus konkrētus ieteikumus latviešu-krievu vārdnīcas sastādīšanai. *Alvīds Butkus* (Kauņa) stāstīja par lietuviešu iesaukām, kas veidotas no etnonīmiem, un šo iesauku motivāciju. Otrās dienas un visas konferences noslēgumā runāja daugavpilietes: *Svetlana Murāne* – par latviešu un krievu valodas skaņu verbu onomatopoētisko motivāciju, *Svetlana Polkovņikova* – par latviešu un krievu valodas runas verbu motivāciju, kā arī (nolasot *Ingas Milēvičas* referātu) – par īpašvārdiem kā kulturoloģiskiem stereotipiem mūsdienu Latvijas publicistikā.

Nākamajā baltistu tikšanās reizē Sanktpēterburgā – 2004. gadā – uzmanības centrā būs baltu valodu vēsturiskā gramatika un literāro valodu vēsture.

Laimute Balode, Ojārs Bušs

Par divvalodu vārdnīcām Parīzes kolokvijā

Maija beigās Parīzē notika tradicionālais starptautiskais kolokvijs, kas veltīts leksikogrāfijas aktuālajām problēmām un ko organizē INALCO (Nacionālais Austrumvalodu un kultūru institūts) asoc. profesora Tomaša Sendes (*Tomas Szende*) vadībā. Šogad kolokvija tēma bija "Franču valoda divvalodu vārdnīcās", kas pulcēja leksikogrāfus no ASV, Beļģijas, Bulgārijas, Francijas, Kanādas, Krievijas, Ungārijas, Slovākijas, Turcijas, Vācijas, vairākām Āfrikas zemēm. Vairāki referenti bija Nacionālā Austrumvalodu un kultūru institūta svešvalodu pasniedzēji, jo šajā augstākajā mācību iestādē var apgūt ap 80 dažādu valodu, tajā skaitā arī latviešu valodu. Starp citu, 2003. gadā aprit 80 gadi, kopš prof. Pols Buajē (*Paul Boyer*) ieviesa latviešu valodu kā mācību priekšmetu. Ar pārtraukumiem šo valodu pasnieguši M. Žonvāls (*M. Jonval*), Ž. Dirāns-Monti (*J. Durand-Monti*), A. Nukša, V. Zeile u. c. Arī pagājušajā akadēmiskajā gadā seši studenti V. Zeiles, A. Menanto (*H. Menantaud*), S. Šamponuā (*S. Champonnois*) vadībā mācījušies latviešu valodu, kultūru un literatūru frankofonijas valstīs vienīgajā augstskolā, kur var vēl apgūt baltu valodas.

Kolokvija referentu tēmas bija ļoti daudzveidīgas, bet vienojošas, jo tradicionālā problemātika bija līdzīga daudzām valodām, resp. polisēmija, metafora, vārdu semantiskais raksturojums, tulkotāju viltus draugi, aizgūtā leksika, vēsturiskā divvalodu leksikogrāfija utt. Dalībnieki dalījās savā pieredzē, kura gūta sastādot divvalodu vārdnīcas ar franču valodu aktīvajā daļā.

Arī latviešu leksikogrāfu devums, veidojot jaunas divvalodu vārdnīcas, izraisīja pastiprinātu interesi. Pēdējā desmitgadē Latvijā izdota vairāk kā puse (14) no visām divvalodu franču vārdnīcām (sarunvārdnīcas, terminu vārdnīcas, lielā Franču-latviešu vārdnīca un izdevniecības "Avots" mazās divvalodu vārdnīcas). Sagatavotas izdošanai vēl vairākas divvalodu vārdnīcas (Norādījumi par franču īpašvārdu atveidi latviešu valodā; frazeoloģijas terminu vārdnīca; franču-latviešu lietvārdu dzimtes vārdnīca u. c.).

Kolokvija beigu daļā referenti tika iepazīstināti ar mūsdienu tehnoloģijām, kuras izmanto modernajā leksikogrāfijā tādas

franču izdevniecības kā *Hachette*, *Larousse*, *Robert* un *Microsoft* firma.

Andrejs Bankavs

Vietvārdnieki Kihnu salā

Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģeogrāfisko nosaukumu ekspertu grupas (UNGEGN) Baltijas nodaļa ir izveidota 90. gadu sākumā līdz ar savu neatkarību atguvušo Baltijas valstu iesaistīšanos ANO darbības dažādās jomās. Nodaļas ikgadējās sanāksmes līdz šim bijušas "pierakstītas" galvaspilsētās – Tallinā, Rīgā un Viļņā. Taču 2002. gadā dzima ideja par to, ka pienācis laiks plašāk apgūt Baltijas valstu ģeogrāfiju (turklāt vēl ņemot vērā, ka daudzi UNGEGN eksperti pēc savas izglītības un pamatspecialitātes ir ģeogrāfi). Šo ideju īstenot kā pirmie uzņēmās igauņu kolēģi.

Viņu izvēle bija kritusi uz Kihnu – 16 km² lielu zemes plekšti ar neredz vairāk nekā 600 iedzīvotājiem apm. 12 kilometru attālumā no sauszemes, septīto lielāko Igaunijas salu, par kuru vairums no mums varbūt nebūtu ne dzirdējis, ja ne "mežonīgais kapteinis Kihnu Jens" (šim literārajam tēlam bijis reāls prototips, kapteinis Enns Ūetoa; salas kapsētā atrodama viņa pēdējā atdusas vieta). Sanāksmes dalībnieki apmetās kempingā, bet semināra norisēm izmantoja nelielu istabu, kas no pamatfunkcijas viedokļa acīmredzot būtu dēvējama par saunas priekštelpu.

Savdabīgā vide nebūt nekļuva par šķērslī lietišķai domu apmaiņai ar dažbrīd zinātniskiem, bet biežāk praktiskiem akcentiem. Divi no referātiem bija veltīti tieši Kihnu vietvārdiem: Tenu Raudseps (*Tõnu Raudsepp*) stāstīja par vietvārdiem Kihnu digitālajā kartē (ko viņš pats veidojis), bet Anneli Akermane (*Anneli Akermann*) sniedza tradicionālākas ievirzes vispārīgu pārskatu (starp citu, Anneli ir nevis profesionāla vietvārdniece, bet gan mūsu kempinga īpašniece, jauna, simpātiska un uzņēmīga Kihnu "iezemiete", kas jau skolas gados sākusī interesēties par sava dzimtā novada ģeogrāfiskajiem nosaukumiem); no viņas stāstītā uzzinājām, piemēram, ka Kihnu salā ir 12 "kalni" – augstākais no tiem 8 m virs jūras līmeņa.

Jāpiebilst, ka Anneli stāstījums izskanēja igauņiski, P. Pellam izlīdzot ar īsu krievisku tulkojumu.

Starp referātiem, kas saistīja interesi no valodnieciskā viedokļa, katrā ziņā jāmin arī Pētera Pella (*Peeter Päll*) paša stāstījums par Igaunijas (pirmām kārtām dažu salu) zviedriskajiem vietvārdiem un to standartizācijas grūtībām (kas galvenokārt saistās ar faktu, ka šo vietvārdu skaņu sastāvs palaikam ir visai tāls no zviedru literārās valodas, tik tāls, ka atpazīt vietvārda pamatā esošo zviedru valodas apelatīvu šad tad ir gandrīz neiespējami). Lidija Leikuma aplūkoja Latgales vietvārdu standartizācijas grūtības; šai sakarā visnotaļ nepārprotami varēja konstatēt motīvu sasaukšanos ar P. Pella referātu. O. Bušs, runājot par jaunumiem Latvijas vietvārdu leksikogrāfiskajā sistematizācijā, iepazīstināja kolēģus ar tikko klajā nākušo "Latvijas vietvārdu vārdnīcas" sējumu. Jūrate Paļonīte (*Jūratē Palionytē*) savā ziņojumā "Ģeogrāfiskie nosaukumi minoritāšu valodā" stāstīja par konkrētu, viņas pašas vārdiem runājot – "kriminālu", gadījumu, kad Viļņas rajonā poliskie vietvārdi bez tiesiska pamatojuma iekļauti publiskos uzrakstos.

Par jaunu Igaunijas Vietvārdu likuma projektu un par Igaunijas Vietvārdu komisijas aktivitātēm (šī komisija jau vairāk nekā 10 gadu veiksmīgi darbojas Iekšlietu ministrijas paspārnē) informēja komisijas sekretāre un šī saietā galvenā organizatore Elvi Sepa (*Sepp*), par Igaunijas vietvārdu kartogrāfēšanas problēmām – Kīra Meisja (*Kiira Mõisja*), par topošo Igaunijas vietvārdu reģistru – Lui Hubels (*Hubel*). Romualds Girkus (*Romualdas Girkus*) aplūkoja paralēlnosaukumu radītās grūtības Lietuvas ezeru nosaukumu standartizācijā.

Trīs toponīmistes pārstāvēja Latvijas Valsts zemes dienesta Kartogrāfijas departamenta Toponīmijas laboratoriju; šīs laboratorijas vadītāja Vita Strautniece analizēja Latvijas ciemu nosaukumu standartizācijas procesu, Sarmīte Pliuna stāstīja par kartogrāfu vietvārdnieku darbu toponīmiskā materiāla apzināšanā, Ieva Kaģe – par Beļavas pagasta vietvārdu datu bāzes veidošanu (tas bija bijis Ievas tikko ļoti veiksmīgi aizstāvētā ģeogrāfijas maģistra darba temats).

Sanāksme noritēja ļoti patīkamā, koleģiālā gaisotnē (šīs gaisotnes neliels materiāls atspoguļojums bija, piemēram, identifikācijas piespraudnes, kurās rakstīts tikai priekšvārds), ko, bez šaubām, veicināja no "lielās zemes" stresiem un tempa nošķirtā vide (kihnuieši mēdzot teikt, ka viņu salā vienā minūtē ir 90 sekundes). Ilgi atmiņā paliks arī kultūras programma – vietējā itin slavenā folkloras ansambļa "Kihnu mua" (tikai sievietes, jo vīri no ikdienas darba jūrā izsenis pārradušies vien vēlu vakarā) koncerts kādas mājas pagalmā, kā arī ekskursija pa salu šim nolūkam pielāgotas nelielas kravas automašīnas kulbā.

Ojārs Bušs

Valoda un modernās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas

Modernās informācijas tehnoloģijas laikmetā dators un internets (globālais tīmeklis) radījis revolucionāras izmaiņas mūsu sabiedrības ikdienas dzīvē, kur valodai kā komunikācijas līdzeklim ir vissvarīgākā loma. Starptautiskā mērogā arvien vairāk palielinās interese gan par izplatītākajām, gan mazāk runātajām valodām. Līdz ar to rodas nepieciešamība rast modernus, efektīvus, ērtus un vieglus valodu apguves ceļus. Tradicionālās mācīšanas un mācīšanās metodes galvenokārt ir saistītas nevis ar personu, kura mācās, bet galvenokārt ar to, kura māca. Tā ir vienvēda komunikācija starp skolotāju un studentu, bet datorizētās modernās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (MIKT) dod iespēju vienvēda komunikāciju pārveidot daudzpusīgā komunikācijā, veidojot jaunu un laikmetīgu mācīšanās vidi un paradigmu. Tas nozīmē, ka valodu apgūvējs (students) kļūst neatkarīgs laika, vietas, ilguma un ātruma izpratnē.

MIKT kā pedagogijas palīginstrumentam valodu apgūvē ir neierobežots potenciāls un kapacitāte tiešsaistē savienot studentu (personu, kura mācās) ar citu personu, kurai šī valoda un kultūra ir dzimtā. Tas veicina mērķa valodas un attiecīgās kultūras apgūšanu, kā arī visu četru valodas prasmju: lasīšanas, rakstīšanas, klausīšanās, runāšanas praktizēšanu un pilnveidošanu. Lai sasniegtu pozitīvus rezultātus MIKT

integrēšanā mācību programmās, liela nozīme ir tās pareizai organizēšanai, vadīšanai un sabiedrības informēšanai, jo katrs jauns process tiek vērtēts gan pozitīvi, gan negatīvi. Kā būtiski šķēršļi MIKT integrācijai mācību procesā daudzās valstīs ir ierobežotais finansējums moderno tehnoloģiju iegādei, mācībspēku skepticisms un tehnofobija.

Par šiem jautājumiem šī gada maija sākumā Banfā, Alberta provincē (Kanādā) notika pasaules mēroga konference. Tās mērķis bija sapulcēt pedagogu pārstāvjus no visas pasaules valstīm, lai apmainītos pieredzē par multimediju un interneta tehnoloģiju izmantošanu valodu apguvē, apdraudēto valodu revitalizācijā, pedagogu, zinātnieku, administratoru un tehniskā personāla tālākizglītošanā, kā arī gūtu jaunas ierosmes par MIKT nozīmi un perspektīvām. Palielinās un paplašinās tiešsaistes projektu un vizuālo līdzekļu izmantošana valodu mācīšanā. Konferences organizatoru vēlme bija arī apzināt valstis, kurās ir problēmas moderno tehnoloģiju jomā un kaut nedaudz sniegt tām savu atbalstu. Šajā sakarā konferences organizatori bija nolēmuši piešķirt sešas stipendijas sekojošo valstu pārstāvjiem, tikai pa vienam dalībniekam no attiecīgās valsts: Turcijas, Ungārijas, Vjetnamas, Brazīlijas, Dienvidāfrikas Republikas un Latvijas.

Konferencē tika runāts par daudziem un dažādiem projektiem, kas saistīti ar valodu apguvi, minēšu tikai dažus.

Tā holandiešu izstrādātais DigiTalenKlas projekts ar skaņu datni dod iespēju klausīties izrunu, mācīties gramatiku un praktizēties holandiešu, angļu, spāņu un arābu valodās. Vēl cits projekts – SAMFO, izstrādāts Britu Kolumbijas universitātē, Kanādā, ietver 50 franču valodas kursus vidusskolām. Galvenais šī projekta mērķis ir saglabāt franču kultūras mantojumu un valodu, tur, kur to apdraud angļu valodas ietekme, jo franču valodas runātāji dzīvo nelielās kopienās tālu no lielām pilsētām. Trīs simt pedagogu saietu no apmēram trīsdesmit pasaules valstīm rīkoja Albertas un Kalgari universitātes. Konferencē ar priekšlasījumiem uzstājās pasaulē pazīstami profesionāļi, metodisti, kuriem ir liela pieredze valodu mācīšanas procesā izmantot modernās informācijas un komunikācijas tehnoloģijas. Piemēram, Kalifornijas universitātes (ASV) profesors Marks

Varšauers (*Mark Warschauer*), daudzu zinātnisku rakstu un vairāku grāmatu par informācijas tehnoloģiju izmantošanu valodu apgūvē autors, Monašas universitātes (Austrālija) profesore Uši Feliksa (*Uschi Felix*), Ziemeļarizonas universitātes (ASV) profesore Karola Šapele (*Carol Chapelle*). Galvenie konferences sponsori (*CAN 8 VirtuaLab, Apple Canada, WestWorld Computers, Power Industry, Wimba, Cine Audio Visual, Big Rock Brewery (Calgary), Fairmont Banff Spring, Sweets & Zeitlinger, Monterey Institute, LINGUATRONICS, University of Victoria*) ne tikai sniedza finansiālu atbalstu konferences organizēšanā, bet arī izstādīja un iepazīstināja konferences dalībniekus ar savu firmu tehnoloģiskajiem jauninājumiem. Kā galvenais no minētajiem sponsoriem jāatzīmē *CAN 8 VirtuaLab*, pilnībā integrēta tiešsaistes sistēma, 100 % digitāla valodu laboratorija, ar kuras palīdzību var mācīt jebkuru valodu ikvienam, jebkurā vietā un laikā. Kopš 1990. gada šī sistēma ir apgādāta ar balss failu. Konferences četrās dienās tika nolasīti simt piecdesmit deviņi referāti un lietišķas diskusijas izraisījās pie divdesmit piecu stendu prezentācijām konstruktīvā un radošā atmosfērā. Katram bija iespēja bagātināt savas zināšanas par valodu mācīšanu.

Šajā moderno tehnoloģiju sabiedrībā pedagoģisko un didaktisko mērķu īstenošanā īpaša loma ir tieši pedagogam un tā prasmei izmantot MIKT kā palīglīdzekli, kā instrumentu, kas rada iespēju ātri un efektīvi apgūt valodu un mērķa valodas kultūru, jo jēdzieni valoda un kultūra nav atdalāmi. Tā nav nejaušība, ka vērienīgā pedagogu un moderno informācijas tehnoloģiju metodiķu profesionāļu kopā sanākšana notika tieši Kanādā. Pirmkārt, Kanāda ir platības ziņā vislielākā anglofonā valsts pasaulē, otrkārt, līdz šim vienīgā valsts pasaulē, kurā 1988. gadā tika oficiāli pieņemts Multikulturālisma Akts, kura programma ir orientēta trijos galvenajos virzienos: uz katras tautas un minoritāšu grupu identitātes saglabāšanu, civiliedzīvotāju aktīvu iesaistīšanu valsts sociālajās aktivitātēs un sociālo taisnīgumu visām Kanādā dzīvojošām minoritāšu grupām līdztekus anglofonajiem kanādiešiem (61 %) un frankofonajiem kanādiešiem (26 %). Jāpiebilst, ka 60 % neseno imigrantu

vecumā līdz 18 gadiem nerunā ne angļu, ne franču valodā. Tādēļ Kanādas valdība, lai veicinātu šo cilvēku ātrāku un efektīvāku integrāciju, piešķir lielus līdzekļus informācijas tehnoloģiju plašai izmantošanai valodu apgūvē. Kanāda ir viena no pasaules visattīstītākajām moderno informācijas un komunikācijas tehnoloģiju valstīm. Pašreiz visplašāk pasaulē izmantotā platforma valodu apgūvē, WebCT, ir izveidota tieši Kanādā 1999. gadā. Kaut gan šī sistēma nav ideāla, taču no pedagogu viedokļa kursu izstrādātājam tā dod diezgan plašas iespējas un pietiekamu darba rīku izvēli macību kursu izveidošanā. Kopš 2002. gada arī Latvijas Universitātē arvien aktīvāk pielieto WebCT sistēmu e-universitātes ietvaros. Ar savu nelielo pieredzi, mācot LU Moderno valodu fakultātes studentiem akadēmisko angļu rakstu valodu ar WebCT, pasaules konferences dalībniekus iepazīstināja divas šīs fakultātes lektores – Zigrīda Vinčela un raksta autore – vienīgās pārstāves no Baltijas valstīm.

Rota Bankava

VALODNIECĪBAS BIBLIOGRĀFIJA 2002***GRĀMATAS, BROŠŪRAS**

Andronovs Aleksejs: Latviešu-krievu vārdnīcas materiāli. Ap 9 tūkstošiem šķirkļa vārdu pamatdaļā. Материалы для латышско-русского словаря. Около 9 тысяч словарных статей в основной части. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2002, 404.

Angļu-latviešu frazeoloģijas vārdnīca. Ap 8 000 frazeoloģismu. Sast. Gunita Aizstrauta. Rīga: Avots, 2002, 437.

Angļu-latviešu, latviešu-angļu vārdnīca. Redaktore Ieva Tarvida, Baiba Jansone. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 464.

Angļu-latviešu mācību vārdnīca. Jauns iespiedums papildināts ar latviešu-angļu vārdu rādītāju. Tulk. Maija Treilona, Rasma Mozere. Sast. Ieva Tarvida. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 992.

Angļu-latviešu vārdnīca. Ap 40 000 vārdu. Sast. Ārija Grabe, Dzintra Kalniņa, Arvīds Purviņš. Rīga: Avots, 2002, 863.

Baltaiskalna Daiga, Druvieta Ina, Lukašēvica Inga, Valdmanis Jānis: Bilingvālās izglītības teorētiskais un metodoloģiskais nodrošinājums. IZM lietišķais pētījums. Rīga: LU LaVI, 2002, 73.

Baltaiskalna Daiga, Ernstsone Vineta, Poriņa Vineta: Bilingvāli bērni monolingvālu vecāku ģimenēs. Rīga: Sorosa fonds – Latvija, 2002.

Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 192.

Bankavs Andrejs: Latviešu valodas saīsinājumu īsā vārdnīca. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: LU, 2002, 66.

Beikers Kolins: Bilingvīsmā un bilingvālās izglītības pamati. Tulk. Ina Druvieta. Rīga: Nordik, 2002, 341.

Bogdzeviča Ludmila, Keiša Dzintra, Kulačkovska Anita, Nogotkova Asja: Deutsch – meine Wahl. 3. Arbeitsbuch. Rīga: RaKa, 2002, 105.

Bogdzeviča Ludmila, Keiša Dzintra, Kulačkovska Anita, Nogotkova Asja: Deutsch – meine Wahl. 3. Lehrbuch. Rīga: RaKa, 2001, 136.

Bogdzeviča Ludmila, Keiša Dzintra, Kulačkovska Anita, Nogotkova Asja: Deutsch – meine Wahl. 3. Lehrerhandbuch. Rīga: RaKa, 2001, 135.

Bogdzeviča Ludmila, Keiša Dzintra, Kulačkovska Anita, Nogotkova Asja: Deutsch – meine Wahl. 3. Testheft. Rīga: RaKa, 2001, 136.

---

* Iekļauti arī agrāko gadu bibliogrāfijās neiekļautie darbi.

Deivids Klārks: Angļu valoda. Gramatika. Pocket Teacher. Tulkojums latv. valodā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 112.

Dialogs – latviešu valoda 7.–9. klasei. Izlīdzinošais kurss. Izstrādāts Arvila Šalmes vadībā. Rīga: 2002, 206.

Drezens Ernests: Zinātniskās un tehniskās terminoloģijas internacionalizācija. Vēsture, pašreizējais stāvoklis un perspektīvas. Saīsināts un tulkots izdevums. Tulkotājas Liene Voitkeviča, Valentīna Skujiņa. Angļu kopsavilkumu tulkotājs Agris Timuška. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LU LaVI, 2002, 72.

Dr. habil. philol. Antons Breidaks. Bibliogrāfija. Sast. Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 26.

Dr. philol. h. c. Melita Stengrevica. Bibliogrāfija. Sast. Dr. habil. philol. Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 22.

Druviete Ina, Gavriļina Margarita: Minoritātes bērni latviešu mācībvalodas skolās. IZM lietišķais pētījums. Rīga: LU PPF, 2002.

E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 68.

Franču-latviešu vārdnīca. Redaktore Irēna Auziņa. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 1427.

Гаврилина Маргарита: Изучение русского (родного) языка в диаспоре: основные направления. Русский язык в 8–9 классах. Книга для учителя. Rīga: Mācību grāmata, 2002, 292.

Гаврилина Маргарита: Основные направления в изучении русского языка в диаспоре. Русский язык в 8–9 классах. Книга для учителя. Rīga: Mācību grāmata, 2001, 270.

Гаврилина Маргарита: Русский язык. Практика. Учебник для 9 класса. Rīga: Mācību grāmata, 2001, 336.

Гаврилина Маргарита: Русский язык. Практика. Учебник для 4 класса. Rīga: Mācību grāmata, 2002, 254.

Graustiņa Māra, Graustiņš Nils: Kā pareizi rakstīt vēstules angļiski. Rīga: Likteņstāsti, 2002, 178.

Grīnberga Elza, Kalnciems Oskars, Lukstiņš Gustavs, Ozols Jānis, Pārupe Anitra, Rauhvargers Eižens: Latviešu valodas sinonīmu vārdnīca. 3. papildinātais un pārstrādātais izdevums. Rīga: Avots, 2002, 786.

Grīnberga Iveta: Nāc mums līdzi! (grāmata un darba burtnīca). Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 120.

Guļevska Dainuvīte, Miķelsone Aina, Porīte Tamāra: Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Latviešu valoda. Rīga: Avots, 2002, 248.

Gustafsson Oldireva Larisa: Preterite and Past Participle Forms in English 1680–1790. Standardisation Processes in Public and Private Writing. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Anglistica Upsaliensia 120. Uppsala: Uppsala Universitet, 2002, 402.

Holvoet Axel: Studies in the Latvian Verb. (Baltica Varsoviensia pod redakcją Wojciecha Smoczyńskiego. Tom czwarty.) Redaktor Wydawnictwa Elżbietae Szczęśniak-Kajzar. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2001, 209.

Igaunu-latviešu vārdnīca. Ap 9 000 vārdū. Sast. Dace Kļava. Rīga: Avots, 2002, 352.

Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002.

Krūmiņa Veronika, Skujiņa Valentīna: Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmata. Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 116.

Kurzemniece Ineta: Žogu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Names of Fences in the Patois of Latvia. Summary of a Promotional Thesis to Acquire the Scientific Degree *doctor philologiae*. Rīga: 2002, 1–34+35–66.

Latviešu-angļu vārdnīca, angļu-latviešu vārdnīca. Ap 25 000 vārdū. Sast. Dzintra Kalniņa. Rīga: Avots, 2002, 543.

Latviešu-franču mācību vārdnīca. Sast. Anna Filipova. Rīga: Avots, 2002, 687.

Latviešu-franču vārdnīca. Ap 10 000 vārdū. Redaktore Gunita Aizstrauta. Rīga: Avots, 2002, 711.

Latviešu-krievu kabatas vārdnīca. Sast. Ieva Zuicena, Marina Žitareva, Oļesja Burkevica. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 624.

Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Lokāmās vārdšķiras. Darbs izstrādāts LZA akadēmiķes Dr. habil. philol. Ainas Blinkenas vadībā. Atb. redaktore: Dr. philol. Kornēlija Pokrotņiece. Redaktors: Dr. philol. Kornēlija Pokrotņiece, Elga Skruzmane. Rīga: LU LaVI, 2002, 560.

Latviešu-vācu, vācu-latviešu vārdnīca. Sast. Larisa Vjaterē. Rīga: Avots, 2002, 576.

Latviešu valodas vidusskolas standarts un programma (projekts). Izstrādāts Arvila Šalmes vadībā. Rīga: ISEC, 2002.

Latviešu valodas uzdevumu krājums. Sast. un rediģējusi Ilze Auziņa. Rīga: RTU, 2002, 84.

Leksikogrāfijas terminu vārdnīca (franču-latviešu-angļu valodā). Dictionary of Lexicographical Terms (French-Latvian-English). Sast. Andrejs Bankavs. Rīga: LU, 2002, 56.

Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 249.

Liseka Tamāra, Fantons Džovanne: Latviešu-itāliešu sarunvārdnīca. Redaktore Dace Meiere. Rīga: Jumava, SIA J. L. V., 2001, 249.

LU Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskā konference "*Aktuāli baltistikas jautājumi*". Tēzes. Atb. redaktore Everita Milčonoka. Rīga: LU, 2002, 45.

Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 56.

Markus Dace, Grigorjevs Juris: Fonētikas pētīšanas metodes. Fonētikas pētīšanas un vizualizēšanas metodes. I. Rīga: Rasa ABC, 2002, 80.

Markus Dace, Grīnfelds Andris, Švinks Uldis: Bilingvālās izglītības ieviešanas izpēte. Skolotāju darbs 2000.–2001. Rīga: Puse plus, 2002, 71.

Muižniece Lalita: Latviešu valodas praktiskā fonoloģija. Zinātniskā konsultante Dr. habil. philol. Dace Markus. Redaktore Anitra Pārupe. Rīga: Rasa ABC, 2002, 168.

Paegle Dzintra, Kušķis Jānis: Kā latvietis runā. Atkārtots izd. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 157.

Poļu-latviešu vārdnīca. Ap 8 000 vārdu. Sast. Ināra Birzvalka. Rīga: Avots, 2002, 714.

Rozenberga Māra: Spāņu valoda. Rīga: Jumava, SIA J. L. V., 2002, 520.

Русско-латышский карманный словарь. Сост. Иева Зуйцена, Марина Житарева, Вероника Пужуле. Рига: Zvaigzne ABC, 2002, 759.

Sanika Erika, Harjula Juho: Latviešu-zviedru vārdnīca. Ap 30 000 vārdu t. sk. 7500 komercijas un juridiskie termini. Finland: Gummerus Printing, 1999, 339.

Sastatāmā un lietīšķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 104.

Skujiņa Valentīna: Latviešu terminoloģijas izstrādes principi. Atkārtots un papildināts izdevums. Rīga: LU LaVI, 2002, 224.

Studentu zinātniskie raksti. VI. Filoloģija. Sast. Ieva Ozola, Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2002.

Šalme Arvils: Dialogs jauniem cilvēkiem. Latviešu valoda kā otrā valoda vidusskolai. Darba burtnīca. III daļa. Rīga: 2002, 110.

Šalme Arvils: Dialogs jauniem cilvēkiem. Latviešu valoda kā otrā valoda vidusskolai. Skolēna grāmata. III daļa. Rīga: 2002, 126.

Štrauhmane Gunta, Vinčela Zigrīda: Mazā latviešu-angļu sarunvārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 208.

Terminoloģijas jaunumi. 2002. 1. Zinātniskā redaktore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2002, 36.

Terminoloģijas jaunumi. 2002. 2. Tekstu autore Valentīna Skujiņa. Rīga: LZA Terminoloģijas komisija, 2002, 31.

Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 168.

Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 172.

Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 3. daļa "Lingvistikas didaktika". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 64.

Valoda un literatūra kultūras apriņķī. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 317.

Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 68.

Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePA, 2002, 254.

Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 493.

Zemīte Māra: English for Pre-intermediate students. Student's Book. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002, 135.

RAKSTI

A. A. (lasīt. vēstule): Par uzvārdiem. – Diena, 2002, 7. febr., Nr. 32 (3255), 2.

Ābiķis Dzintars: Par cittautiešu "iekušanu" latviešu vidū. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. febr., Nr. 26 (2601), 15.

Āboltiņš Jānis: Valodas centram ieceļ direktoru. – Rīgas Balss, 2002, 23. oktobris, Nr. 207 (13 339), 6.

Aizkalns J. (lasīt. vēstule): Pagaidām Latvija nevar atļauties mīkstināt valodas prasības. – Diena, 2002, 2. janv., Nr. 1 (3224), 2.

Amata Selga: Dace: varbūt esmu pārāk neatkarīga (intervija ar Daci Marku) – Ieva, 2002, 6. febr., Nr. 6 (226), 10.–11.; 13.

Andersons G. B. (lasīt. vēstule): Nenoniecīnāsim savu valodu. – Lauku Avīze, 2002, 29. janvāris, Nr. 16 (1390), 1.

Andersons Jānis: Filoloģija nepazūd, kaut mazinās zinātniskā skata plašums (saruna ar J. Kursīti) – Izglītība un Kultūra, 2002, 28. marts, Nr. 13 (2780), 3.; 13.

Andersons Jānis: Fundamentālas Franču-latviešu vārdnīcas atklāšanas svētki. – Izglītība un Kultūra, 2002, 14. novembris, Nr. 44 (2811), 14.

Andersons Jānis: Mēs nedrīkstam eksperimentēt ar bērniem un ar valodu (saruna ar E. Aldermani) – Izglītība un Kultūra, 2002, 26. septembris, Nr. 37 (2804), 7.

Andronovs Aleksejs (grāmatu apskats): Latviešu-krievu vārdnīca. Ap 35 000 vārdus. Sastādījusi Brigita Cepļīte. Rīga: Avots, 2002, 776 lpp. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 205.–211.

Andronovs Aleksejs (lit. apskats): Daina Nītiņa. Latviešu valodas morfoloģija (konspektīvs lokāmo vārdšķiru apskats). Mācību līdzeklis. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte, 2001, 109 lpp.; Vilma Kalme, Gunta Smiltniece. Latviešu literārās valodas vārddarināšana un morfoloģija. Lokāmās vārdšķiras. Mācību grāmata. Liepāja: LiePA, 2001, 293 lpp.; Vilma Kalme. Nelokāmās vārdšķiras latviešu literārajā valodā. Mācību līdzeklis. Liepāja: LiePA, 2001, 88 lpp. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 121.–138.

Андронов Алексей: Опыт создания нового латышско-русского словаря. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков.

Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 3–4.

Angļu valodas skolotāju konference. – Izglītība un Kultūra, 2002, 17. augusts, Nr. 31 (2798), 5.

Аникин Александр: О балтийском материале в этимологических словарях славянских языков. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 4–5.

ANO pārstāvniecība Latvijā augstu novērtē Aijas Priedītes darbu. – Izglītība un Kultūra, 2002, 31. oktobris, Nr. 42 (2809), 4.

Anspoka Zenta: Lingvokomunikatīvā pieeja dzimtās valodas mācībā: problēmas un risinājumi. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 8.–12.

Antonevičs Māris: "Nevēlaties runāt latviski – visu labu!" (atref. "Telegraf" intervija ar V. Viķi-Freibergu). – Lauku Avīze, 2002, 16. maijs, Nr. 75 (1449), 3.

Antonevičs Māris: Par ko uztraucas akadēmiķis Stradiņš? – Lauku Avīze, 2002, 10. janv., Nr. 5 (1379), 3.

Apse A. (lasītāju vēstule): Par valsts valodu. – Diena, 2002, 5. aprīlis, Nr. 79 (3302), 2.

Arāja Dita: Ar valodas portāla atvēršanu VVK noslēdz pirmo gadu. – Diena, 2002, 4. decembris, Nr. 284 (3507), 5.

Arāja Dita: Eksperti piedāvā grozīt pašvaldību likumu, lai nodrošinātu valodas statusu. – Diena, 2002, 8. janv., Nr. 6 (3229), 1., 3.

Arāja Dita: Jaunā valodas komisija vispirms rūpēsies par lielāku latviešu valodas ietekmi. – Diena, 2002, 17. janv., Nr. 14 (3237), 1., 3.

Arāja Dita: Koalīcijas partijām vairāki priekšlikumi valodas stiprināšanai. – Diena, 2002, 9. febr., Nr. 34 (3257), 3.

Arāja Dita: Līdzās ierobežojumu atcelšanai būtu jāstiprina latviešu valoda. – Diena, 2002, 12. janv., Nr. 10 (3233), 5.

Arāja Dita: Miljons latviešu valodai. – Diena, 2002, 28. febr., Nr. 50 (3273), 3.

Arāja Dita: Otru valsts valodu neprasa. EDSO pārstāvim nākas taisnoties par Latviju satraukušajiem izteikumiem. – Diena, 2002, 22. marts, Nr. 69 (3292), 1.

Arāja Dita: Piešķirta nauda pirmajiem valodas projektiem. – Diena, 2002, 17. maijs, Nr. 113 (3336), 3.

- Arāja Dita*: Plaisa starp valodas prasmi, lietojumu un attieksmi. – Diena, 2002, 14. septembris, Nr. 215 (3438), 3.
- Arāja Dita*: Prezidentes kancelejas paspārnē taps valodas sargāšanas komisija. – Diena, 2002, 10. janv., Nr. 8 (3231), 3.
- Arāja Dita*: Starptautiskā prakse rāda – valodas prasības nedrīkst būt diskriminējošas. – Diena, 2002, 29. aprīlis, Nr. 99 (3322), 4.
- Arāja Dita*: Valodai prasītā naudas summa vēl palielinās. – Diena, 2002, 11. maijs, Nr. 108 (3331), 1.; 6.
- Arāja Dita*: Valodas inspektoriem plašākas kontroles iespējas. – Diena, 2002, 28. marts, Nr. 74 (3297), 6.
- Arāja Dita*: Valodas skarbās svārstības. – Diena, 2002, 8. janv., Nr. 6 (3229), 3.
- Arāja Dita*: Valodniekiem drīzumā jāizsaka priekšlikumi latviešu valodas sargāšanai. – Diena, 2002, 24. janv., Nr. 20 (3243), 1.–5.
- Arāja Dita*: Valsts valodas centra direktore iesniedz atļūgumu. – Diena, 2002, 25. aprīlis, Nr. 96 (3319), 1.
- Arāja Dita*: Valsts valodas prasības izvērsas. – Diena, 2002, 13. aprīlis, Nr. 86 (3309), 1.
- Ar atturīgu optimismu par latviešu valodu cittautiešu mutēs*. Vakar tika analizēts socioloģiskais pētījums "Latviešu valodas lietošana krievvalodīgo vidū". – Latvijas Vēstnesis, 2002, 24. aprīlis, Nr. 62 (2637), 1.; 8.
- Ar Triju Zvaigžņu ordeņa starojumu*: Ordeņa virsniece Rasma Grīse. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. jūnijs, Nr. 94 (2669), 31.
- Atbalsta latviešu valodas nostiprināšanu Satversmē*. – Rīgas Balss, 2002, 22. febr., Nr. 38 (13 170), 3.
- Atsauc valodas prasību paplašinošos normalīvu grozījumus*. – Diena, 2002, 29. okt., Nr. 254 (3477), 2.
- Auziņa Diāna*: Zilbe mācību grāmatā. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 113.–117.
- Auziņa Ilze*: Zilbju robeža funkcionālā aspektā. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 35.–51.
- Bahs Reinis*: Aptaujas metode valsts mācībā vācu valodas studentiem. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 181.–183.
- Balama Vita*: Valodas kompetenci raksturojošās prasmes un to objektīvs vērtējums. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II.

Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 184.–198.

Baldunčiks Juris: Bridging English and Latvian Business Terminology in Translation Studies Programme. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LVI, 2002, 11.–12.

Balode Laimute: Formal Structure of Baltic Dictionaries of Onomastics. – Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas. Vol. II. Santiago de Compostela, 2002, 1279–1284.

Balode Laimute: Lietuvių kalbos žodyno pabaigtuvės – tai ir latvių žodyninkų šventė (intervjūs Gediminas Zemlickas). – Mokslo Lietuva, Vilnius, 2002, Nr. 13, 4–5.

Balode Laimute: Lituānistikas centrs Latvijā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 10. oktobris, Nr. 39 (2806), 4.

Balode Laimute: ME kā onomastikas avots. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 5–6.

Balode Laimute: Some Reflections of Language Contacts on the Basis of Hydronyms of Latvia. – The 4th International Symposium on EuroLinguistics. A Typology of Language Contacts around the Baltic and Adriatic Seas. Zadar: 2002, 3.

Balode Laimute: Starptautiskā konference "Etimoloģija un onomastika" Viļņā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 183.–185.

Balode Laimute: The Historical Dimension of Toponyms in Latvian Onomastic Dictionaries. – 21st Congress of Onomastic Sciences. Abstracts. ICOS 2002. Uppsala, August 19–24. Uppsala, 2002, 8.

Balode Laimute: Vārdnīcas svētki Viļņā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 189.–194.

Balode Laimute: Vietovardžiai latvių etimologijos žodynuose. – Leksikografijos ir leksikologijos problemos. Antano Salio 100-osioms gimimo metinėms. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 10.

Balode Laimute, Bušs Ojārs: Ceturtais eirolingvistikas simpozījs. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 194.–200.

Balode Laimute, Bušs Ojārs, Hirša Dzintra: Vallija Dambe (1912–1995) – akadēmiķa Jāņa Endzelīna līdzstrādniece un vietvārdu izpētes darba turpinātāja. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 3.–5.

Baltaiskalna Daiga: Lingvistiskā attieksme dažādās vecumgrupās. – Jelgavas LLU starptautiskās konferences "Komunikācija un kopība" raksti. Jelgava: Sociālo zinātņu fakultāte, 2002, 215.–222.

Baltaiskalna Daiga: Reliģiskās pārlicības loma lingvistiskās attieksmes izveidē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 410.–414.

Baltiņa Maija: Par Glikā Bībeli un latviešu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 27. novembris, Nr. 173 (2748), 6.

Baltiņa Maija: Vārda nozīmes stilistiskie aspekti 17. gs. rakstu valodā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 55.–61.

Baltiņš Māris: Būtiskākās tendences latviešu medicīnas terminoloģijā pēdējos desmit gados. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 12.–13.

Baltiņš Māris: Vārdu *invalīds* un *invaliditāte* nozīmes maiņa un ar to saistītās terminoloģiskās problēmas. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 38.–42.

Bankavs Andrejs: Cilmes atspoguļojums skaidrojošajās vārdnīcās. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 11.

Bankavs Andrejs: Divos teikumos. – Universitātes Avīze, 2002, Nr. 17, 28. maijs.

Bankavs Andrejs: Franču antroponīmu atveide latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 360.–363.

Bankavs Andrejs: Image of "mother" in Ethnolinguistics. – Tarptautinēs konferencijās "Pasaulio vaizdas kalboje" programma ir pranešimū santraukos. 19.–20.09.2002. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 8.

Bankavs Andrejs: La lexicographie romane en Lettonie. – XV Skandinaviske romanistkongress, Oslo, 12.08–17.08.2002. Oslo: 2002, 40–41.

Bankavs Andrejs: Latvian Romance Linguists' Contribution to Latvian Lexicography. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 6–7.

Bankavs Andrejs: Latviešu valodas eponīmi. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 8.–9.

Bankavs Andrejs: Leksikogrāfijas terminu izstrāde. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 13.–14.

Bankovskis Pēteris: Flīģelis un citi valodas biežņā. (Fragmenti no gr. "Prof. J. Endzelīna atbildes. RLB valodniecības nodaļas sēžu protokoli 1933–1942." ASV Ramave, 2001, 260) – Diena, 2002, 10. okt., Nr. 238 (3461), 15.

Baņģiere Asnate: Leksikas analīze kā anaptikses izpētes paņēmiens. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 465.–471.

Baņģiere Asnate: Vērojumi par anaptiksi Zemgales vietvārdos. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 22.–28.

Barkāns Elmārs: Inteliģence aicina uzlabot latviešu valodas apmācību. – Rīgas Balss, 2002, 11. janv., Nr. 8 (13 140), 1.; 3.

Barkāns Elmārs: Valodai miljona vietā prasa 60 000. – Rīgas Balss, 2002, 1. marts, Nr. 43 (13 175), 2.

Bataitytė Dalia: Lietuvių kalbos matmeninis būdvardis *aukštas* ir jo atitikmenys latvių, nyderlandų ir angļu kalbose (resp. *augsts, hoog, high*) – keli semantīnēs lyginamosios analizēs aspektai. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 7–8.

Beitiņa Maigone (grāmatu apskats): M. Putniņa, A. Timuška. Sinoles izloksnes salīdzinājumu vārdnīca. (LU Latviešu valodas institūts, Rīga, 2001, 294 lpp.) – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 201.–205.

Beļajevs Oļegs: L'identification et la Communication en Français Contemporain. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 48–55.

Беляев Олег: Дидактические игры на занятиях по французскому языку. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePA, 2002, 205–216.

Berga Līga: Izveidots valodu mācību literatūras centrs. – Izglītība un Kultūra, 2002, 25. aprīlis, Nr. 17 (2784), 15.

Bergs-Ulsens Sturla: Leksika un gramatika no kognitīvās valodniecības viedokļa. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 154.–160.

Berķis Aivars: Kā mums runāt ar kurlajiem. Pārdomas pēc akadēmiķa Jāņa Stradiņa intervijas. – Lauku Avīze, 2002, 31. janvāris, Nr. 17 (1391), 9.

Berķis Aivars: Par pamācītājiem un valodu buķeti. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. febr., Nr. 19 (2594), 10.

Bermota Ineta: 20. gs. 30. gadu kulinārijas termini. – Studentu zinātniskie raksti. VI. Filoloģija. Sast. Ieva Ozola, Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2002., 63.–68.

Bērziņa Gita: Uzrunas forma un funkcija sengrieķu satīriskajā dialogā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 161.–167.

Bērziņa Maija: Intertextuelle Probleme bei der Übersetzung von deutschen und lettischen Phraseologismen. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie

lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 84.–89.

Bērziņa Sanita: Ādama Purmala 10 precības jeb par to, kā agrāk meitās gāja. – LU Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskā konference "Aktuāli baltistikas jautājumi". Tēzes. Atb. redaktore Everita Milčonoka. Rīga: LU, 2002, 6.

Bērziņa Sanita: Par zemākās mitoloģijas ģenēzes jautājumiem latviešu folklorā. – Материалы V межвузовской-научно-методической конференции студентов-филологов. Санкт-Петербург, 2002, 7.

Bērziņa Sanita: The 1st e-Mal conference of the Baltic States. – <http://www.cultivate-int.org/issue7/eMAL>.

Bērziņš Andris: Lai vienīgā valsts valoda ir latviešu valoda. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 1. febr., Nr. 18 (2593), 1.; 3.

Bērziņš Andris: Latvijā latviešu valodai ir jābūt vienīgai valsts valodai (intervijā Latvijas Radio raidījumā "Kāpnes"). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 22. martā, Nr. 46 (2621), 1.; 10.

Bērziņš Indulis: Ja domājam par Latvijas valodas nākotni. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 28. febr., Nr. 33 (2608), 1.; 20.

Bērziņš Valdis: Karēlijā mirst vietējās valodas. – Lauku Avīze, 2002, 5. decembris, Nr. 191 (1565), 21.

Bethere Dina: Priekšmetu un personu apzīmējumu gramatiskās izpausmes latviešu nedzirdīgo zīmju valodā. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 13.–21.

Bite Ilmārs: Laiks izdot valodas kljūdu vārdnīcu. – Diena, 2002, 29. aprīlis, Nr. 99 (3322), 2.

Bitēna A.: (lasīt. vēstule): Neprātojiet par latgaliešu valodu. – Lauku Avīze, 2002, 21. sept., Nr. 148 (1522), 1.

Blinkena Aina: Veltas Rūķes-Draviņas devums latviešu literārās valodas izpētē. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 10.–11.

Blumberga Ieva: Film als Unterrichtsmittel im FSU. – Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages. International Conference Materials. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002.

BNS: Akcija par vidējo izglītību krievu valodā. – Lauku Avīze, 2002, 11. jūnijs, Nr. 90 (1464), 8.

BNS: Valsts valodas dēļ grozīs Satversmi. – Lauku Avīze, 2002, 19. febr., Nr. 28 (1402), 3.

Bogustova Jolanta: Briseles Bābeles tornis. – Lauku Avīze, 2002, 28. maijs, Nr. 82 (1456), 13.

Boiko Kersti: Čakāt, čollāties, čompāties, čorka – Baltijas somu aizguvumi latviešu valodā? – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 40.–54.

Bojārs Juris: LSDSP gatavotie Satversmes grozījumi pastiprina valodas aizsardzības noteikumus. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 20. februāris, Nr. 43 (3214), 2.

Bonda Dzintra, Markus Dace, Stokmala Verna: Fonētisko elementu realizācija otrās valodas semantiskā kontekstā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 36.–37.

Bonda Dzintra, Markus Dace, Stokmala Verna: How do Latvians and Russians Evaluate Latvian-Baltic States and Societies in Transition: Continuity and Change. – 4th Conference on Baltic Studies in Europe. University of Tartu, 27–30 June 2001. Tartu: University of Tartu, 2001, 22.

Borzovs Juris, Ilziņa Ilze: The Main Guidelines of Creating IT&T Terminology. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 15–17.

Brakanskis Uldis: Valoda un vara. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 9. maijs, Nr. 106 (3277), 2.

Brauna Anita, Plamše Kristīne: Latvieši ES institūcijās varēs sazināties dzimtajā valodā. – Diena, 2002, 12. jūlijs, Nr. 160 (3383), 1., 3.

Brēde Maija: Anglicismi jauniešu leksikā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 415.–421.

Brēde Maija: How Important is to be Earnest in Translating Discourse Markers? – 3. Starptautiskais simpozijs "Tulkošanas pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU&Orhūzas biznesa skola, 2002, 9.

Brēde Maija: Vārda uzsvars latviešu un angļu valodā. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 5.–12.

Breidaks Antons: Dažu Ziemeļlatgales izlokšņu nominālo, pronominālo un verbālo galotņu *-e*, *-o* vēsture. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 2, 37.–39.

Brice Silvija: Piezīmes uz manuskriptu malām. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums 15.–22. novembris Nr. 24 (24)), 2002, 2.–3.

Brigzna Ilga: Die semantischen und wortbildenden Aspekte in den deutschen und lettischen Fachtexten. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 348–353.

Britāns Jānis: Cēli vārdi devalvējas. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 35 (452)), 2002, 3. septembris, Nr. 205 (3376), 2.

Buševica Anda: Kas ir senie grieķi? (saruna ar Arni Rītupu, Edgaru Narkēviču). – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums Nr. 5 (5)), 2002, 5. jūlijs, Nr. 154 (3325), 2–3.

Buševica Anda: Tulkošana kā vērtība. (saruna ar tulk. I. Bekeri) – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums Nr. 12(12)), 2002, 23. augusts, Nr. 196 (3367), 3.

Bušmane Brigita: Atvasinājumi ar piedēkli *-nīc-* (pēc LVDA materiāliem). – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 5.–16.

Bušmane Brigita: Fonētiskā transkripcija "Latviešu izlokšņu vārdnīcā". – Leksikografijas ir leksikoloģijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijās pranešimų tezēs. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 12.–13.

Bušmane Brigita: Gustava Bražes 200 gadu atcerei. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 19.–27.

Bušmane Brigita: Jaunākās grāmatas dialektoloģijā – skolotāju atstātais mantojums. – Izglītība un Kultūra, 2002, 11. jūlijs, Nr. 28 (2795), 7.

Bušmane Brigita: Leksēmas *sula(s)* semantika latviešu valodā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 12.–14.

Bušmane Brigita: Valodu kontaktu izpausme piena produktu nosaukumos augšzemnieku izloksnēs. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. I. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 6.–11.

Bušmane Briģita: Veltas Rūķes-Draiviņas ieguldījums latviešu dialektoloģijas attīstībā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002. 174.–177.

Bušmanis Ivars, Bogustova Jolanta: Eiropas konventā runās latviski. – Lauku Avīze, 2002, 6. aprīlis, Nr. 54 (1428), 1.

Bušs Ojārs: Daži vēlējumi enerģiskam cilvēkam (B. Laumanei) – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 178.–179.

Bušs Ojārs: Īpašvārdu skaidrojošā vārdnīca – nonsenss vai reāla iespējamība? – Leksikografijos ir leksikoloģijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinems. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 13.–15.

Bušs Ojārs: Komparatīvs ar noteikto galotni vai superlatīvs? (netradicionāla viedokļa semantiskais aspekts). – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 54.–57.

Bušs Ojārs: Par īpašvārdu semantikas nacionālo specifiku. – Tarptautinēs konferencijās "Pasaulio vaizdas kalboje" programma ir pranešimų santraukos. 19.–20.09.2002. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 9.

Bušs Ojārs: Par īpašvārdu skaidrojošās vārdnīcas iespējamību. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 117.–123.

Bušs Ojārs: Par īpašvārdu tulkojamību. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LVI, 2002, 17.–18.

Bušs Ojārs: Personvārds kā vietvārda motivētājs (*Pēteri, Pētermuiža, Pētersoni, Pētersuona-liķis...*). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 28.–32.

Bušs Ojārs: Riikide nimeid lāti. Ieedu ja eesti keeles (eksonūmid ja endonūmid). – Nime murre. Pühendusteos Valdek Palli 75. sünnipäevaks 30. juunil 2002. Tallinn: Eesti keele sihtasutus, 2002, 25–30.

Bušs Ojars: "Словарь топонимов Латвии": наследие и современные проблемы. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 8–9.

Bušs Ojars: Und dennoch ist jeder Eigennamen ein vollberechtigtes Wort. Einige Überlegungen zur Semantik der Eigennamen. – 21st Congress of Onomastic Sciences. Abstracts. ICOS 2002. Uppsala, August 19–24. Uppsala, 2002, 20.

Caune Didzis: Sengrieķu ikdienas vārdā: Mūsu princips bija tulkot! – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums Nr. 8), 2002, 26. jūlijs, Nr. 172 (3343), 8.

Cekula Zane: Daugavpils rajona Latgales daļas ciemu nosaukumu semantika. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2002, 15.–25.

Cepīte Inguna: Latviešu literatūra un valoda – būt vai nebūt kamanās. – Diena, 2002, 3. decembris, Nr. 283 (3506), 2.

Cera Evija: Aicina veidot valodas komisiju. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 10. janvāris, Nr. 8 (3175), 4.

Cera Evija: Dators iemāca strādāt latviski. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 15. aprīlis, Nr. 87 (3258), 4.

Cera Evija: Ielikts pamats valsts valodas komisijas veidošanai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 17. janvāris, Nr. 14 (3185), 1.; 4.

Cera Evija: Meklē papildgarantijas valodai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 8. janvāris, Nr. 6 (3177), 4.

Cera Evija: Stiprina valsts valodu Satversmē. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 2. maijs, Nr. 101 (3272), 1.; 4.

Cera Evija: Valoda pašu rokās. Neviens neprasa Latvijā ieviest divas valsts valodas. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 22. marts, Nr. 69 (3240), 1.; 3.

Cera Evija: Valodas centra direktora amatam – viens pretendents. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 3. jūlijs, Nr. 152 (3323), 4.

Cera Evija: Valsts valodai augsts prestižs. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 24. aprīlis, Nr. 95 (3266), 4.

Cera Evija: Valsts valodas komisija sāk darbu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 24. janvāris, Nr. 20 (3191), 4.

Cerecka Solvita: Latvijas organizācija tiek oficiāli uzņemta *English Speaking Union*. – Izglītība un Kultūra, 2002, 13. jūnijs, Nr. 24 (2791), 6.

Cibuļš Juris: Kaunīgie latgaļi. – Lauku Avīze, 2002, 20. augusts, Nr. 129 (1503), 15.

Cibuļš Juris: Valoda – burvju aplis ap tautu (par nepieciešamību atjaunot *ŗ, uo* u. c.). – Lauku Avīze, 2002, 21. maijs, Nr. 78 (1452), 11.

Cimermanis Saulvedis: Kāda būs "Letonika", zinātne par Latviju un latviešiem. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 4. janv., Nr. 2 (2577), 8.

Čaklais Māris: Pret latviešu oriģinālliteratūru – tas ir pret valodu. – Lauku Avīze, 2002, 29. oktobris, Nr. 169 (1543), 3.

Čaklais Māris: Valodiņa teic. Upīte burbulē. Bet tālāk? – Lauku Avīze, 2002, 14. decembris, Nr. 198 (1572), 3.

Dainoviča Natālija: Zur philosophisch-theologischen Interpretation des Wortes. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 90.–95.

Dalbiņa Dace: Informācija par valsts valodas atestāciju. – Izglītība un Kultūra, 2002, 22. augusts, Nr. 32 (2799), 11.

Darba kārtībā ir valsts valodas pozīciju nostiprināšana arī Satversmē. Saeimas deputātes Silvija Dreimane un Vineta Muižniece intervijā Latvijas Radio raidījumā "Kāpnes" 20. februārī. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. febr., Nr. 29 (2604), 1.; 19.

Debatē par latviešu valodas gramatiku (rubrika: Rīgas domē). – Lauku Avīze, 2002, 23. maijs, Nr. 79 (1453), 6.

Derksen Rick (lit. apskats): Saulius Ambrazas, Daiktavardziņu darybos raida II: Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. 352 pp. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 97.–100.

Derksen Rick: "Rozwadowski's change" in Baltic. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 5.–12.

Dimante Irina: Par slāviem valodnieciskos spriedumos. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 6. augusts, Nr. 113 (2688), 11.

26. septembris – Eiropas valodu diena. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 25. septembris, Nr. 224 (3395), 3.

Dobrovenskis Roalds: Par skaidru valodas programmu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 9. aprīlis, Nr. 53 (2628), 8.

Dreifelds Juris: Par valsti stiprinošu valodu politiku. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 14. maijs, Nr. 71 (2646), 8.

Dreimane Silvija: Satversmi ievērot un savu valodu aizstāvēt. – Diena, 2002, 29. janv., Nr. 24 (3247), 2.

Druviete Ina: Bilingvisma un bilingvālās izglītības terminoloģija. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10. 2002. Rīga: LZA, LU LVI, 2002, 19.–20.

Druviete Ina: Eiropas valodu gads – nākotnes pirmais gads. – LZA Vēstis, Nr. 1, 81.–83.

Druviete Ina: La Charte de la langue française et les lois linguistiques dans les pays Baltes. – Gremalschi A. (ed.). Education Tolerance in Multicultural Societies. Roundtable Discussion Materials, Chişinau: Soros Foundation-Moldova, Institute for Public Policy-Moldova, 2002, 135.–140.

Druviete Ina: Language Situation and Language Policy in Transit Countries. – Language of the People – Language of the State. Proceedings from the Seventh International Conference on Law and Language. 31 May – 3 June at San Juan, Puerto Rico. San Juan: Ateneo Puertorriqueno, 2002, 207–218.

Druviete Ina: Mīts par politiku valodu. – Neatkarīga Rīta Avīze, 2002, 6. jūlijs, Nr. 155 (3326), 12.

Druviete Ina: Nebeidzamais valodu gads Latvijā. – Karogs, 2002, Nr. 2, 4.–8.

Druviete Ina: Par latviešu valodas pozīcijām. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. febr., Nr. 26 (2601), 15.

Druviete Ina: Par latviešu valodas saglabāšanu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 19. martā, Nr. 43 (2618), 7.

Druviete Ina: Par miljoniem latviešu valodai. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 13. septembris, Nr. 131 (2706), 8.

Druviete Ina: The Latvian Language and EU Enlargement. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Nr. 1 (34). Rīga: University of Latvia, 2002, 43–45.

Druviete Ina: The Future of the Latvian Language in the Enlarged European Union. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Nr. 1 (34). Rīga: University of Latvia, 2002, 34–46.

Druviete Ina: Vai iespējams prognozēt latviešu valodas nākotni? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums), 2002, 7. jūnijs, Nr. 130 (3301), 5.

Dubova Agnese: Zur kontrastiven Analyse der Fremdwörter in der deutschen und lettischen Sprache anhand der ideologiegebundenen Lexik. – Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienu pasaulē. Latvijas

Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 371–380.

Dubova Agnese, Lele-Rozentāle Dzintra: Kam adresēta jaunā "Latviešu-vācu valodas vārdnīca"? – Izglītība un Kultūra, 2002, 4. aprīlis, Nr. 14 (2781), 12.

Dzimtās valodas diena Ādažos. – Izglītība un Kultūra, 2002, 19. februāris, Nr. 07 (2774), 4.

Dzintars Normunds: Refleksīvie verbi Dievidrietumkurzemes izloksnēs. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 85.–90.

Eckert Rainer (atceres): Valdis Zeps und sein Werk über die lettisch-finnischen Konvergenzen. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 155.–159.

Eckert Rainer: Phraseologismen in der Sprache der lettischen Folklore. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 13.–26.

Ēdelmane Inese: Leksēma roze (*rozīte*) augu vārdkopnosaukumos un saliktenosaukumos latviešu valodā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 26.

Egle Ināra: LC aicinās valsts valodas statusu nostiprināt Satversmē. – Diena, 2002, 25. janv., Nr. 21 (3244), 1.; 3.

Egle Ināra: Valodas barjeras atcelšana gūst atbalstu arī bez TB/LLNNK. – Diena, 2002, 3. maijs, Nr. 102 (3325), 1.; 5.

Egle Ināra, Arāja Dita: Politiski apsola naudu valodas komisijai. – Diena, 2002, 9. maijs, Nr. 106 (3329), 1.; 4.

Eglītis Egils: Mēs esam nopietna institūcija, kas virzās uz priekšu. (saruna ar LVAVP direktori Aiju Priedīti) – Izglītība un Kultūra, 2002, 30. novembris, Nr. 46 (2813), 8.–9.

Eigims Rihards: Par valsts valodu un Daugavpili. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. aprīlis, Nr. 52 (2627), 16.

Eiropas Komisijas informācija (tulk. Artis Nīgals): Par valsts valodu Baltijas valstīs. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 22. janv., Nr. 11 (2586), 10.

Eiropas Valodu diena Latvijā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 20. septembris, Nr. 36 (2803), 7.

Emse Anita: Baltijas valstu vācu valodas skolotāju konference Tallinā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 24. oktobris, Nr. 41 (2808), 13.

Endziņš Aivars: Par referendumu un valsts valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. marts, Nr. 35 (2610), 5.

Eniņš Guntis: Tēvu zemes valodai kapu rok. – Diena, 2002, 30. marts, Nr. 75 (3298), 2.

Ērgle Lauma (lasīt. vēstule): Latviešu valoda – SOS. – Diena, 2002, 6. aprīlis, Nr. 80 (3303), 2.

Ernstsonne Vineta: Die deutsche Jugendsprache in den 80er und 90er Jahren. – Eva Neuland (Hrsg.). Jugendsprachen – Spiegel der Zeit. Reihe: Sprache-Kommunikation-Kultur. Bd. 2. Frankfurt am Main: Lang, 2002, 221–231.

Ernstsonne Vineta: Latviešu sarunvalodas vārdnīcas izveides problēmrisinājumi. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 50.

Ernstsonne Vineta: Neoficiālie vārdi jeb iesaukas jauniešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 422.–427.

Ernstsonne Vineta: Semantisko pārmaiņu procesi 90. gadu ikdienas runā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 30.–31.

Ernstsonne Vineta: Uzrunas formas latviešu valodā dažādu kultūru kontekstā. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 18.–22.

Fennell Trevor G.: A Comparison of the Fürecker-Adolphi Latvian Grammar (1685) with the Extant Transcriptions of Fürecker's Dictionary. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 27.–36.

Fennells Trevors G.: Veclatviešu valodas vārdnīca: domas par iespējamību un saturu. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 33.–38.

Freiberģs Viktors: Ar valodu iepretim monolītajai nāvei. Dona Delillo pirmais latviski tulkotais darbs "Troksņi". – Diena, 2002, 7. jūnijs, Nr. 131 (3354), 13.

Freibergs Viktors: Vārdi, vārdi, vārdi un pasaules bojāeja. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums Nr. 6 (6)), 2002, 12. jūlijs, Nr. 160 (3331), 5.

Freimane Laura: Aizguvumi latviešu jauniešu sarunvalodā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 46.

Freimane Laura: Jaunvārdi jauniešu saunvalodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 428.–433.

Freimane Laura: Latviešu jauniešu slenga leksikas izmaiņas laika gaitā. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: 2002, 23.–28.

Gailītis Viestarts: Bez bekgrunda neiztikt. Ievazātie svešvārdi nereti ir saprotamāki nekā to latviskais tulkojums. – Diena, 2002, 30. jūl., Nr. 175 (3398), 11.

Garšva Kazimieras: Baltu kalbu kietuju ir minkstuju priebalsiu fonologine interpretacija. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 489–493.

Гаршва Казимерас: Контакты литовских диалектов в Латгалии. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: DU izdevniecība Saule, 2002, 88–93.

Gavare Anna: Daugavpili apmeklē Valsts valodas komisija. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 14. marts, Nr. 62 (3233), 5.

Gavare Anna: Sapņotājs vai realists? (par Antonu Slišānu) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 12. jūlijs, Nr. 160 (3331), 12.

Gavare Anna: Valsts valodu Daugavpili ignorē. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 20. februāris, Nr. 43 (3214), 4.

Gavriļina Margarita: Krievu valodas mācību problēmas. – Skolotājs, Nr. 1. 2001, Rīga: RaKa, 2001, 67.–68.

Гаврилина Маргарита: Методическое приложение к программе по родному (русскому) языку. Dzimtā valoda (projekts). Rīga: IZM ISAP ISEC, 2002, 99–152.

Гаврилина Маргарита: Освоение русского (родного) языка в 5–9 классах: основные направления. – Valoda un literatūra kultūras

apritē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 170–186.

Гаверлина Маргарита: Русский (родной) язык в школах Латвии. – Русский язык за рубежом, 2002, Н° 3, 80–85.

Gavriļina Margarita, Andžāne Raisa, Pļeņņikova Irina, Frolova Irina: Krievu valoda. Mācību programmas paraugs. Dzimtā valoda (projekts). Rīga: IZM ISAAP ISEC, 2002, 15.–98.

Godiņš Guntars: Par valodu un brīvu domāšanu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. febr., Nr. 19 (2594), 10.

Godiņš Guntars: Kam valoda, kam galoda. – Diena, 2002, 4. febr., Nr. 29 (3252), 12.

Godiņš Guntars: Valodas politika vai politikas valoda. – Diena, 2002, 11. marts, Nr. 59 (3282), 12.

Gordons Franks: Par korupciju, valsts valodu un antisemitismu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 22. janv., Nr. 11 (2586), 12.

Grigorjeva Dace: Izvietojot izkārtnes, neievēro valodas likumu. – Rīgas Balss, 2002, 10. janv., Nr. 7 (13 139), 14.

Grīnuma Ilze: Audzis latviešu valodas pratēju skaits. – Diena, 2002, 26. janv., Nr. 22 (3245), 1.

Grīnuma Ilze: Izretinātā valodas sardze. – Diena, 2002, 26. febr., Nr. 48 (3271), 5.

Grīnuma Ilze: Kā pleijers par ausskani top. – Diena, 2002, 19. janv., Nr. 16 (3239), 5.

Grīnuma Ilze: Mācību valodu izvēlēties vecāki. – Diena, 2002, 3. augusts, Nr. 179 (3402), 3.

Grīnuma Ilze: Pētījums: latviešu valodas zinātāju skaits pieaug. – Diena, 2002, 24. aprīlis, Nr. 95 (3318), 1.; 4.

Grīnuma Ilze: Pētījums: puse skolu nebūs gatavas pārejai uz valsts valodu. – Diena, 2002, 29. augusts, Nr. 201 (3424), 1.; 3.

Grīnuma Ilze: Valsts valoda fizikas olimpiādē ierobežojusi krievu skolēnu sniegumu. – Diena, 2002, 7. febr., Nr. 32 (3255), 4.

Grīle Rasma: Jērādās vilcēni latvisku vārdu ganāmpulkā (atsauce uz J. Zīverta "Nevalodnieka piezīmes" "Laiks" 11. augustā) – Latvijas Vēstnesis, 2002, 31. janv., Nr. 17 (2592), 18.

Grīle Rasma: Joprojām derot paraugam un padomam. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 28. decembris, Nr. 189 (2764), 47.

Grīle Rasma: Pajautri un pamācīgi. No Jāņa Endzelīna mutēs. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. febr., Nr. 29 (2601), 19.

Grīle Rasma: Par Eiropas naudas ērtu, saskaņīgu nosaukumu (*eurs*) – Latvijas Vēstnesis, 2002, 13. febr., Nr. 24 (2599), 1.

Grīva Dace: Skices par valodu un Japānu. – Rīgas Balss, 2002, 22. augusts, Nr. 163 (13 295), 17.

Grossmann Simone: Acquisition versus Learning – A Review of Positions with Special Focus on the Consequences for Foreign Language Teaching. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 217–227.

Grozījumi Satversmē – latviešu valodas stiprināšanai Vakar piecu Saeimas partiju pārstāvji parakstīja sagatavotos grozījumus Latvijas Republikas Satversmē. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. marts, Nr. 35 (2610), 1.

Gudzinevičiūtē Ona Laima: Lietuvių kalbos *substantiva communia*: teoriniai ir praktiniai vartojimo aspektai. – Valoda un literatūra kultūras apritē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 69.–74.

Gudzinevičiūtē Ona Laima: *Substantiva communia* lietuvių ir latvių kalbose. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 62.–72.

Guild G. David: The Latvian suffix *-i*: adverb or predicate. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 124.–134.

Ģingulis Edvīns: Dažu terminu lietojums ģeometrijas mācību grāmatās. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 214.–222.

Hermanis Voldemārs: Arī Kants netika saudzēts (interv. ar V. Toporovu). – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 12. aprīlis, Nr. 85 (3256), 10.

Hermanis Voldemārs: Itāļu mēle. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 23. oktobris, Nr. 248 (3419), 14.

Hermanis Voldemārs: Valodas jautājums katalizē EDSO konferenci. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 21. marts, Nr. 68 (3239), 1.; 3.

Holvuts Aksels: Denotatīvs un interpretatīvs lietojums: par dažu latviešu valodas verba modālo formu nozīmi. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 162.–173.

Holvuts Aksels: Denotatīvs un interpretatīvs lietojums: par dažu latviešu valodas verbu modālo formu nozīmi. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna

129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 6.–7.

Ieskats vārdnīcās (par terminiem *integrācija, akulturācija, asimilācija, segregācija*). – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 16. augusts, Nr. 190 (3361), 6.

Ignatāne Gunda: Vāciju iekaro Denglish. – Diena, 2002, 19. janv., Nr. 16 (3239), 5.

Ikere Zaiga: Latviešu filozofijas terminoloģijas etimoloģiskā diferenciācija: internacionālie aizguvumi. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 18–20.

Ikere Zaiga: National and International Philosophical Terms in the Context of Global Information Society. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 24–25.

Ikere Zaiga: Svešvalodu izglītības politika Eiropas Savienības kontekstā. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 105.–112.

Ikere Zaiga: Terms of National and International Origin in a Philosophical Vocabulary. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 56–61.

Ikstena Nora: Moris "latviešu valoda". – Diena, 2002, 8. febr., Nr. 33 (3256), 13.

Indāns Ivars: Kā izvairīties no ārpolitikas un valodas politikas sadursmes. – Diena, 2002, 28. marts, Nr. 74 (3297), 2.

Indāns Ivars: Pozitīvie un negatīvie stimuli valodai. – Diena, 2002, 7. febr., Nr. 32 (3255), 2.

Ivanova Inga: Zilbju produktivitātes tendences daiļliteratūras un zinātniskā stila tekstos. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 52.–57.

Ivans Mareks: Mirkšķinātāji, valoda un ... (Lasītāju telefona zvani par krieviem, kuri nemāk latviešu val.) – Lauku Avīze, 2002, 24. oktobris, Nr. 166 (1540), 6.

Jākobsone Guna: Latvijas organizāciju oficiāli uzņem *English Speaking Union*. – Izglītība un Kultūra, 2002, 6. jūnijs, Nr. 23 (2790), 4.

Jaksona Marta: Lai Eiropas tiesības būtu katram pieejamas arī latviski. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 26. aprīlis, Nr. 64 (2639), 1.; 17.

Jansone Ilga: Ceļš uz latviešu valodas tēzauru. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijās pranešimų tezēs. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 29.–31.

Jansone Ilga: Das rückläufige Wörterbuch der lettischen Ortsnamen: Die Vorteile und die Nachteile für die Forschung von Toponymen. – 21st Congress of Onomastic Sciences. Abstracts. ICOS 2002. Uppsala, August 19–24. Uppsala, 2002, 50–51.

Jansone Ilga: Kādus vārdus izvēlēties? – Karogs, 2002, Nr. 4, 219.–220.

Jansone Ilga: Latviešu valodas vārdnīcas kā avots leksikas tematisko grupu pētījumiem (galvas segu un plecu segu nosaukumi). – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 53.–54.

Jansone Ilga: Nomination of Head and Shoulder Coverings. – Tarptautinēs konferencijās "Pasaulio vaizdas kalboje" programma ir pranešimų santraukos. 19.–20.09.2002. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 12.

Jansone Ilga: Sanktpēterburgā par baltu valodu leksikoloģiju un leksikogrāfiju. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 187.–188.

Jansone Ilga: Sanktpēterburgā spriež par baltu valodām. – Karogs, 2002, Nr. 4, 220.–222.

Jansone Ilga: Semantikai veltīta Jāņa Endzelīna dzimšanas dienas atceres konference. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 185.–187.

Jansone Karīna: Cittautieši gausi mācās latviski. – Rīgas Balss, 2002, 24. aprīlis, Nr. 79 (13 211), 3.

Jansone Karīna: Sāk stiprināt valsts valodu Satversmē. – Rīgas Balss, 2002, 21. marts, Nr. 57 (13 189), 3.

Jansone Karīna, Orlovs Edgars: Deputātu kandidātam latviešu valoda nebūs jāprot. – Rīgas Balss, 2002, 3. maijs, Nr. 85 (13 217), 7.

Jansone Karīna, Orlovs Edgars: Valsts valodas centrs paliek bez vadības. – Rīgas Balss, 2002, 25. aprīlis Nr. 80 (13 212).

Jansons E. (lasīt. vēstule): Eiro vai eirs. – Diena, 2002, 8.janv., Nr. 6(3229), 2.

Яркова Елена: Интерферентное восприятие иноязычного (английского) устного текста. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 187–205.

Jundina Natalja: Die lokale Konkretisierung von Substantiven der Fortbewegung. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Atb. redaktore Svetlana Murāne. Daugavpils: Saule, 2002, 103–108.

Jurkevics Artis: Atzīmēs Eiropas valodu dienu Latvijā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 26. septembris, Nr. 37 (2804), 4.

Jurkevics Artis: Seminārs par bilingvālās izglītības īstenošanu Latvijā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 28. februāris, Nr. 09 (2776), 4.

Jurkutaitiye Rita: Slinkties veiksmāzodžiai baltų ir germanų kalbose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 395.–404.

Jūrmale Liene: Jelmsleva likums baltu valodu sastatāmajā aspektā. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 29.–34.

Juško-Štekele Angelika: Distinctive Nature and Developmental Dialectics of Latgalian Folklore. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Regional Identity of Latgale 3 (36)/2002. Rīga: University of Latvia, 2002, 44–57.

Kabuce Liene: Runāsim skaidru tūrisma valodu (par E. Plintas, R. Pētersona "Angļu-latviešu tūrisma terminu skaidrojošo vārdnīcu") – Mājas Viesis, 2002, 12. novembris, Nr. 183 (1557), 26.

Kabuce Liene: Trūkst vārdu? Nevar būt! – Lauku Avīze, 2002, 17. augusts, Nr. 128 (1502), 17.

Kačīuškiene Genovaitē: Linksniņ ir prielinksniņ vartojimo tendencijās uodegēnu (Latvija) šnekoje. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie

lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 41.–46.

Kagine Elga: Dažas retāk sastopamas semantiskas parādības izloksnēs. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 39.–45.

Kagine Elga: Izlokšņu materiālu publicējums ME un EH un tā izmantošanas iespējas mūsdienu dialektālajā leksikogrāfijā. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimų tezēs. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 35.–36.

Kagine Elga: Pirmā salīdzinājumu vārdnīca latviešu dialektālajā (raksta virsrakstā: dialektiskajā) leksikogrāfijā. Putniņa M., Tīmuška A. Sinoles izloksnes salīdzinājumu vārdnīca. R., LU LaVI, 2001. XXVI+293. – LZA Vēstis, 56. sēj., Nr. 4/5/6, 106.–107.

Kagine Elga: Semantiskā sinkrētisma izpausmes dialektālajos aizguvumos. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 27.–29.

Kalaus Mārtiņš: Jaunieši par latviešu valodu. – Lauku Avīze, 2002, 2. febr., Nr. 19 (1393), 3.

Калинина Валентина: О некоторых проблемах общения подростков и взрослых с позиций педагогического речеведения. – Valodu arguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePA, 2002, 22.–29.

Kalna Baiba: Ja ir sakopta terminoloģija, tiek celta valodas kultūra (saruna ar V. Skujiņu par E. Drezenam veltīto konferenci) – Izglītība un Kultūra, 2002, 23. novembris, Nr. 45 (2812), 14.

Kalna Baiba: Latviešu valodas attīstības programma turpmākajiem gadiem. – Izglītība un Kultūra, 2002, 14. februāris, Nr. 06 (2773), 14.

Kalnača Andra: Concurrence of Case Forms – Lapse or Norm in Standard Latvian. – Kalbu studijas. Studies about Languages. III. Kaunas: Technologija, 2002, 5–9.

Kalnača Andra: Interfīksu morfoloģiskās funkcijas. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 472.–479.

Kalnača Andra: Inversā vārdnīca un valodas sistēma. – LZA Vēstis, 2002, 56. sēj., Nr. 1., 78.–80.

Kalnača Andra: Lietvārda locījumu formu konkurence latviešu valodā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 135.–150.

Kalnača Andra: Refleksīvie verbi un darbības vārda pārejamība latviešu valodā. – Veiksmāžodžio raidos klausimai (2). Klaipeda: Klaipedos Universitetas, 20002, 109.–112.

Kalnača Andra: Veida leksisko un gramatisko nozīmju mijiedarbe. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 20.

Kalnača Andra: Zinātniska vizīte Helsinkos, Somijā. – Zinātnes Vēstnesis, 2002, 4. martā, 4.

Kalniņa Sandra: Reflective Teaching and Action Research as a Means of Improving Classroom Practice. – Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 249–257.

Kalniņa Zaida: Valsts prezidente pēc tikšanās ar ekspertiem. Lai sekmētu valsts valodas attīstību un nostiprināšanu (vakar, 9. janvārī, Rīgas pilī tika spriests par mūsu pastāvēšanu, par valsts valodas nākotni). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 10. janv., Nr. 5 (2580), 3.

Kaltigina Margarita: Zweisprachiger Sach(fach)unterricht. – Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 259–267.

Kangere Baiba (lit. apskats): Nicola Nau. Latvian. Languages of the World/Materials 217. München: Lincom Europa, 1998. 66 pp. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 117.

Kangere Baiba: Sufiksa *-k-* problemātika deverbālo lietvārdu darināšanā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 32.

Kangro Andris, Kangro Ilze: Das Lesen literarischer Texte im DaF Unterricht im Spiegel der internationalen Studie der OECD PISA. – Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 269–286.

=====

Kante Kaiva: Netici rakstūtam vārdam! – Rīgas Balss, 2002, 8. maijs, Nr. 88 (13 220), 18.

Karaostā mācīsies latviešu valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 28. maijs, Nr. 122 (3293), 5.

Kā stiprināt valodu un saglabāt Satversmes tradīcijas. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 12. aprīlis, Nr. 56 (2631), 1.; 26.

Kā, stiprinot valodu, saglabāt Satversmes tradīcijas. Šodien Saeimas ārkārtas sēdē izskata likomprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē". – Latvijas Vēstnesis, 2002, 20. martā, Nr. 44 (2619), 1.; 9.; 10.

Keinys Stasis, Labanauskiene Solvita: Latviešu augu nosaukumi "Lietuviešu botānikas vārdnīcā". – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 26–28.

Kiršteins Aleksandrs: Latviešu valodas nozīme jānostiprina ar likumu. – Diena, 2002, 14. janv., Nr. 11 (3234), 2.

Клечко Дмитрий: Оценочные номинации и их функционирование в тексте. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmānis. Rīga: LU, 2002, 84–104.

Kļavinska Antra: Heterosemantismu uztveres aspekti lietuviešu valodas apgūvē. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 228.–235.

Kļaviņa Sarma: Baltu valodu inversās vārdnīcas, to lingvistiskā kapacitāte. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 23–24.

Kļaviņa Sarma: Die linguistische Kapazität rückläufiger Wörterbücher. – Kalbų studijos. Studies about Languages. Kaunas: Technologija, 2002, 6.

Kļaviņa Sarma: Die Werke von August Bielenstein – eine bedeutende Quelle der Indoeuropäistik des 19. Jahrhunderts. – Res Balticae 8/2002, 153–170.

Kokarēviča Dace: Es atkal redzu kupri mugurā (interv. ar L. Azarovu-Vācieti) – Lauku Avīze, 2002. 28. septembris, Nr. 152 (1526), 5.

Kokarēviča Dace: Lietuvēna krusts un ikdienas maģija (interv. ar J. Kursīti). – Lauku Avīze, 2002, 7. marts, Nr. 37 (1411), 5.

Konrāds Ģirts: Jauni latviski piedāvājumi internetā. – Lauku Avīze, 2002, 3. decembris, Nr. 189 (1563), 20.

Konrāds Ģirts: Kanno Kaiširo – japānis ceļā uz latviešu valodu. – Mājas Viesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (1416), 9.

Konrāds Ģirts: Latviešu valodai deviņas dzīvības. – Mājas Viesis, 2002, 22. sept., Nr. 30 (1404), 9.

Konrāds Ģirts: Oksfordas vārdnīca un latvieši. – Mājas Viesis, 2002, 7. jūnijs, Nr. 88 (1462), 12.

Konrāds Ģirts: Un tad dators jūs uzrunās latviešu valodā. – Mājas Viesis, 2002, 8. febr., Nr. 22 (1396), 23.

Konrāds Ģirts: Piecpadsmit valodas katram (saruna ar LU Matemātikas un informātikas institūta pētnieci Ingu Skadiņu). – Mājas Viesis, 2002, 22. marts, Nr. 46 (1420), 23.

Konrāds Ģirts: Piesardzīgais optimists akadēmiķis Toporovs. – Lauku Avīze, 2002, 9. aprīlis, Nr. 55 (1429), 5.

Konrāds Ģirts: Valoda pasaulei un pašu mājām. – Mājas Viesis, 2002, 6. sept., Nr. 139 (1513), 9.

Konstante-Funta Ieva: Ina Druvieta Rīgu pieņem tādu, kāda tā ir. – Rīgas Balss, 2002, 21. marts, Nr. 57 (13 189), 28.

Korņeva Ilze: Agris Timuška: "Latvijā – gadrīz labi, Rīgā – gandrīz apmierinoši..." – Rīgas Balss, 2002, 6. novembris, Nr. 217 (13 349), 17.

Королева Елена: Личные существительные с отрицательной оценкой в говорах старообрядцев Латгалии. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: DU izdevniecība Saule, 2002, 113–118.

Kortlandt Frederik: Old Prussian Numerals. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 43–46.

Кошкин Игорь: Язык древнерусских грамот в аспекте русско-нижненемецких контактов. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: DU izdevniecība Saule, 2002, 131–136.

Koškins Igors (in memoriam): Antons Breidaks (1932–2002). – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 185.–188.

Koškins Igors: Latviešu tautasdziesmu un slāvu folkloras valodas tradicionālo formulu semantika salīdzināmi vēsturiskajā aspektā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2002, 33.–35.

Koškins Igors: Slāvismi latviešu valodā: diahroniskās rekonstrukcijas problēmas. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 364.–368.

Kramaņa Aiga: Translation Quality: Some Pragmatic Considerations. – 3. Starptautiskais simpozījs "Tulkošanas pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU & Orhūzas biznesa skola, 2002, 20.

Kramaņa Ingrīda: Pragmatic Aspects of Developing Intercultural Communicative Competence. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 14–19.

Krastiņa Mirdza: Ar tālāku domu par nākotnes pētījumiem. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 18.

Krauja Vita: Izveidota Valsts valodas komisija. – Lauku Avīze, 2002, 24. janvāris, Nr. 13 (1387), 3.

Krauja Vita: Kā latvietim noturēties (akad. J. Stradiņš sarunā ar žurnālistu Viesturu Serdānu, Vitu Krauju). – Lauku Avīze, 2002, 5. janvāris, Nr. 3 (1377), 1.; 5.; 6.

Krauja Vita: Māra Zālīte: prezidente ir vienīgais īstais valstsvīrs. – Lauku Avīze, 2002, 22. janvāris, Nr. 12 (1386), 7.

Kraukle Jūlija: Ja gribi runāt japāniski (par Rīgas Kultūras vidusskolu). – Mājas Viesis, 2002, 31. maijs, Nr. 84 (1458), 24.

Kravčenko Evija: Eksplozīvās un implozīvās līdzskaņu grupas baltu valodās: salīdzinājums un likumsakarības. – Valoda un literatūra kultūras apriņķī. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmānis. Rīga: LU, 2002, 307.–317.

Kreituse Ilga: Pirms lem nākotni, atskaties vēsturē. – Lauku Avīze, 2002, 2. februāris, Nr. 19 (1393), 9.

Krēsliņa Aisma: Ciņi ap valsts valodu nezūd (intervija ar Dz. Hiršu). – Rīgas Balss, 2002, 15. augusts, Nr. 158 (13 290), 16.

Krustiņš Voldemārs: "Latviešu valoda...Izejiet aiz durvīm!" – Lauku Avīze, 2002, 15. janvāris, Nr. 8 (1382), 4.

Kudrjavcevs Jurijs: Происхождение русского и латышских названий хвоща 'equisetum'. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 137–142.

Kušķis Jānis: Aizrobežu? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 9 (426)), 2002, 5. marts, Nr. 54 (3225), 2.

Kušķis Jānis: *Aprūpes ar dzīvokļiem programma?* – Skolotājs. Nr. 2(32). Rīga: SIA RaKa, 2002, 101.

Kušķis Jānis: Apsekot? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 7 (424)), 2002, 19. februāris, Nr. 42 (3213), 2.

Kušķis Jānis: Ar. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 50 (467)), 2002, 17. decembris, Nr. 294 (3465), 2.

Kušķis Jānis: -at (-aties) un -āt (-āties). – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 37 (454), 2002, 17. septembris, Nr. 217 (3388), 2.

Kušķis Jānis (atceres): Annai Ābelei – 120. Latviešu eksperimentālās fonētikas pamatlicējas atcerei. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 139.–144.

Kušķis Jānis (atceres): Artūram Ozolam – 90. Latviešu valodnieks, folklorists un literatūrzinātnieks. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 145.–149.

Kušķis Jānis: Atzīmēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 1 (418)), 2002, 8. janvāris, Nr. 6 (3177), 2.

Kušķis Jānis: Bruka, iepakojums, prove? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 30 (447)), 2002, 30. jūlijs, Nr. 175 (3346), 2.

Kušķis Jānis: Cik kļūdu gadās latviešu valodā. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 31 (448)), 2002, 6. augusts, Nr. 181 (3352), 2.

Kušķis Jānis: Čūļu valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 34 (451)), 2002, 27. augusts, Nr. 199 (3370), 2.

Kušķis Jānis: Daļa no kuras... – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 6 (423)), 2002, 12. februāris, Nr. 36 (3207), 2.

Kušķis Jānis: Davai? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 19 (436)), 2002, 14. maijs, Nr. 110 (3281), 2.

Kušķis Jānis: Dēļ nevienprātības? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 22 (439)), 2002, 4. jūnijs, Nr. 128 (3299), 2.

Kušķis Jānis: Dienas kārtība. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 33 (450)), 2002, 20. augusts, Nr. 193 (3364), 2.

Kušķis Jānis: Dotajā brīdī? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 38 (455)), 2002, 24. sept., Nr. 223 (3394), 2.

Kušķis Jānis: Draudi latviešu valodai. – Skolotājs, Nr. 4(34). Rīga: SIA RaKa, 2002, 100.–101.

Kušķis Jānis: Draudi latviešu valodai. – Latvija Amerikā. Toronto, 2002, 5.okt., Nr. 35, 2.

Kušķis Jānis: Drogas. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 41 (458)), 2002, 15. oktobris, Nr. 241 (3412), 2.

Kušķis Jānis: Greiza balsošana par rakstības jautājumiem. – Latvija Amerikā, 2002, 10. aug., 5., 7.

Kušķis Jānis: Greiza balsošana par rakstības jautājumiem. – Latvietis Latvijā, 2002, 12.–18. sept., 1., 2.

Kušķis Jānis: Greiza balsošana par rakstības jautājumiem. – Universitāte. Rīga, 2002.

Kušķis Jānis: Greiza balsošana par rakstības jautājumiem. – Akadēmiskā dzīve. Rīga, 2002.

Kušķis Jānis: Humanitārs un humāns. – Skolotājs, Nr. 1(31). Rīga: SIA RaKa, 2002, 99.

Kušķis Jānis: Ietvaros. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 23 (440)), 2002, 11. jūnijs, Nr. 134 (3305), 2.

Kušķis Jānis: Ir neiespējami? (Rec.) – Skolotājs, Nr. 6 (36). Rīga: SIA RaKa, 2002, 107.

Kušķis Jānis: Izcils latviešu filologs (par Artūru Ozolu). – Skolotājs, Nr. 2 (32). Rīga: SIA RaKa, 2002, 104.–106.

Kušķis Jānis: Izdalīt. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 12 (429)), 2002, 26. marts, Nr. 72 (3243), 2.

Kušķis Jānis: Izrunas kļūdas vārdos ar mīkstu r. – Latvietis Latvijā, 2002, 24.–30. janv., 5.

Kušķis Jānis: Jāņi. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 24 (441)), 2002, 18. jūnijs, Nr. 140 (3311), 2.

Kušķis Jānis: Jarvi Rinkjavičs? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 8 (425)), 2002, 26. marts, Nr. 48 (3219), 2.

Kušķis Jānis: Komunikēties? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 13 (430)), 2002, 2. aprīlis, Nr. 76 (3247), 2.

Kušķis Jānis: Kontrolēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 45 (462)), 2002, 12. novembris, Nr. 265 (3436), 2.

Kušķis Jānis: Labas jums veiksmes? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 46 (463)), 2002, 19. novembris, Nr. 270 (3441), 2.

Kušķis Jānis: Latviešu valodai ienaidnieki? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 2 (419)), 2002, 15. janvāris, Nr. 12 (3183), 2.

Kušķis Jānis: Līdzīgi kā? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 43 (460)), 2002, 29. oktobris, Nr. 253 (3424), 2.

Kušķis Jānis: Lieks priedēklis *no-*. – Skolotājs, Nr. 3(33). Rīga: SIA RaKa, 2002, 102.

Kušķis Jānis: Lieta, jautājums, problēma. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 29 (446)), 2002, 23. jūlijs, Nr. 169 (3340), 2.

Kušķis Jānis: Lustes? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 26 (443)), 2002, 2. jūlijs, Nr. 151 (3323), 2.

Kušķis Jānis: Maigi izsakoties? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 42 (459)), 2002, 22. oktobris, Nr. 247 (3418), 2.

Kušķis Jānis: Māksla un valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 32 (449)), 2002, 8. oktobris, Nr. 187 (3358), 2.

Kušķis Jānis: Nekļūdišos, ja teikšu? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 14 (431)), 2002, 9. aprīlis, Nr. 82 (3253), 2.

Kušķis Jānis: Nevajadzīgi vārdi ar *ik-*. – Skolotājs, Nr. 5 (35). Rīga: SIA RaKa, 2002, 104.

Kušķis Jānis: Nozīmēt. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 10 (427)), 2002, 12. marts, Nr. 60 (3231), 2.

Kušķis Jānis: Oma, opis? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 15 (432)), 2002, 16. aprīlis, Nr. 88 (3259), 2.

Kušķis Jānis: Paka. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 21 (438)), 2002, 28. maijs, Nr. 122 (3293), 2.

Kušķis Jānis: Pateicoties. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 49 (466)), 2002, 10. decembris, Nr. 288 (3459), 2.

Kušķis Jānis: Pieprasīt. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 51 (468)), 2002, 24. decembris, Nr. 300 (3471), 2.

Kušķis Jānis: Piezemēts? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 17 (434)), 2002, 30. aprīlis, Nr. 100 (3271), 2.

Kušķis Jānis: Placis? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 18 (435)), 2002, 7. maijs, Nr. 104 (3275), 2.

Kušķis Jānis: Priedēklis *at-* nevietā. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 40 (457)), 2002, 8. oktobris, Nr. 235 (3406), 2.

Kušķis Jānis: Raksturs, raksturot. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 28 (445)), 2002, 16. jūlijs, Nr. 163 (3334), 2.

Kušķis Jānis: Savākts. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 5 (422)), 2002, 5. februāris, Nr. 30 (3201), 2.

Kušķis Jānis: Sestais un septītais priekšlikumi? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 3 (420)), 2002, 22. februāris, Nr. 18 (3189), 2.

Kušķis Jānis: Simts gadu Kārlim Draviņam. – Akadēmiskā Dzīve. Rīga, 2002.

Kušķis Jānis: Spēcīgi slimnieki? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 39 (456)), 2002, 1. oktobris, Nr. 229 (3400), 2.

Kušķis Jānis: Svešvārdi. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 4 (421)), 2002, 29. janvāris, Nr. 24 (3195), 2.

Kušķis Jānis: Šis te? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 48 (465)), 2002, 3. decembris, Nr. 282 (3453), 2.

Kušķis Jānis: Tops? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 27 (444)), 2002, 9. jūlijs, Nr. 157 (3328), 2.

Kušķis Jānis: Uz pusi vairāk? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 25 (442)), 2002, 25. jūnijs, Nr. 145 (3316), 2.

Kušķis Jānis: Uzstādījums. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 47 (464)), 2002, 26. novembris, Nr. 276 (3447), 2.

Kušķis Jānis: Vai mīts par valodas kļūdām? – Latvietis Latvijā. Rīga, 2002, 29.aug.–4. sept., 6.

Kušķis Jānis: Valoda valodiņa. – Hedvigas Kundzes Gadagrāmata 2003. Rīga: a/s Preses nams, 2002, 60.–80.

Kušķis Jānis: Varbūt *aurēšana* vai *balsēšana*? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 36 (453)), 2002, 10. septembris, Nr. 211 (3382), 2.

Kušķis Jānis: Varēšana. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 35 (452)), 2002, 3. septembris, Nr. 205 (3376), 2.

Kušķis Jānis: Vinnēt? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 44 (461)), 2002, 5. novembris, Nr. 259 (3430), 2.

Kušķis Jānis: Zīmē, zem zīmes? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 11 (428)), 2002, 19. marts, Nr. 66 (3237), 2.

Kušķis Jānis, Vanags Pēteris (hronika): Folkloras, rakstu un literārā valoda – problēmas un viedokļi. 38. Artūra Ozola diena Latvijas Universitātē 2002. gada 15.–16. martā. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 93.–95.

Kuzina Viktorija: Literārās valodas normas un valodas prakse. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 30.–37.

Kuzina Viktorija: Ugunsdzēsības terminoloģijas izstrāde Latvijā. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 28.–29.

Kuzina Viktorija: Ugunsdzēsības terminu vēsturē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 223.–229.

Kuzina Viktorija: Vārdnīcas un valodu arguve. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 24–25.

Kuzmina Ilze: Ar zvērestu grib glābt valodu. – Lauku Avīze, 2002, 16. febr., Nr. 27 (1401), 3.

Kuzmina Ilze: Atkal vērsās pret latviešu valodu. – Lauku Avīze, 2002, 6. jūnijs, Nr. 87 (1461), 3.

Kuzmina Ilze: Finanšu ministrs valodai dos 20 tūkstošus. – Lauku Avīze, 2002, 11. maijs, Nr. 73 (1447), 4.

Kuzmina Ilze: Kāpēc salūza Hirša? – Lauku Avīze, 2002, 30. aprīlis, Nr. 67 (1441), 3.

Kuzmina Ilze: Kā tiek pie valodas prasmes apliecībās. – Lauku Avīze, 2002, 10. janvāris, Nr. 5 (1379), 1.; 4.

Kuzmina Ilze: Naudu latviešu valodai nesola. – Lauku Avīze, 2002, 7. maijs, Nr. 70 (1444), 3.

Kuzmina Ilze: Neliesim ūdeni tukšā mucā (saruna ar I. Druvieti, I. Mežu) – Lauku Avīze, 2002, 13. jūnijs, Nr. 91 (1465), 12–13.

Kuzmina Ilze: Valodas komisijas pieticīgais devums. – Lauku Avīze, 2002, 4. decembris, Nr. 190 (1564), 1.

Kuzmina Ilze: Ziņojums tikai angļu valodas pratējiem (Eiropas Komisijas ziņojums par Latviju tikai angļu valodā). – Lauku Avīze, 2002, 15. oktobris, Nr. 161 (1535), 3.

Кузнецов Анатолий: К вопросу о происхождении разрядов прилагательных. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 1, 80–87.

Кузнецов Анатолий: Происхождение фразеологизма *собака на сене*. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 143–148.

Kvašite Regīna: Apie Kanadā Stokholme. – Šiaulių universitetas 2002, Nr. 11 (91), 09. 10, 3.

Kvašite Regīna: Dalykinės terminijos sinonimiškumas. – Terminų sinonimijos klausimai. Mokslinio seminaro programa ir pranešimų tezės. Vilnius, 2002, 9–10.

Kvašite Regīna: Die Widerspiegelung der sozialen Veränderungen in Wörterbüchern. – 18th Conference on Baltic Studies "The Baltic States in the Era of Globalization". Baltimore, John Hopkins University, 2002, 38–39.

Kvašite Regīna: Ekonomikas termini literārās valodas vārdnīcā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 22–23.

Kvašite Regīna: Jie gyvena kaimynystėje – Latvijoje. – Šiaurės Lietuva. Sud. ir red. S. Tumėnas, 2001, 17–19.

Kvašite Regīna: Kalbininkų pavasaris. – Šiaulių universitetas, 2002, 04.05, Nr. 5 (85), 2

Kvašite Regīna: Latviešu un lietuviešu lietišķie termini vārdnīcās. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 29.–30.

Kvašite Regīna: Latvijas lietuviešu leksikas īpatnības. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 47.–53.

Kvašite Regīna: Lietuvių ir latvių beekvivalentė leksika. – Tarptautinės konferencijos "Pasaulio vaizdas kalboje" programa ir pranešimų santraukos. 19.–20.09.2002. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 14.

Kvašite Regīna: Susipažinkite: Baltų centras. – Šiaulių dienos, 2002, 2.

Kvašite Regīna: Šiaulių universiteto delegacija Daugpilyje. – Šiaulių universitetas, 2002, Nr. 2 (82), 02, 13, 2.

Kvašite Regīna: 1996–2000 m. Latvijoje išleistų terminų žodynų bibliografija. – Terminologija. Nr. 8. Vilnius, 2001, 152–157.

Ķimelis Aigars: Deputātiem jārunā latviski. – Lauku Avīze, 2002, 13. jūnijs, Nr. 91 (1465), 14.

Ķipure Jelena: Auswahlprinzipien der Sachtexthe für den universitären Deutschunterricht. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 287–295.

Ķipure Jelena: Ein kontrastiver Überblick des schulischen und universitären Leseunterrichts am Beispiel von deutschsprachigen Sachtexthen. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 3. daļa "Lingvistikas didaktika". Daugavpils: Saule, 2002, 29–34.

LA: Kādā valodā skanēt "tautas balsij". ("LA" aptauja) – Lauku Avīze, 2002, 21. decembris, Nr. 203 (1577), 1.

Lāce Aija: Nekaujiet taču dzīvo valodu nost! – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 18. oktobris, Nr. 244 (3415), 12.

Lācis Visvaldis: Neiznīcināms kā latvietis? Vai patiešām tā ir? – Lauku Avīze, 2002, 29. janvāris, Nr. 16 (1390), 9.

Lai valodu kā dārzu un kā bērnu kopjam un lolojam diendienā šodien un nākotnē. Vakar Rīgas pilī notika Valsts valodas komisijas gada pārskata sēde. (V. Viķes-Freibergas, M. Zālītes, J. Kursītes atskats). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 4. decembris, Nr. 177 (2752), 1.; 19.

Lai valsts valodu stiprinātu pamatlikumā. Saeimas deputāts Dzintars Rasnačs un valodniece Ina Druvieta intervijā Latvijas Radio raidījumā "Kāpnes". – Latvijas Vēstnesis, 2002, 20. martā, Nr. 44 (2619), 1.; 10.; 12.

Laiveniece Diāna: Lingvokomunikatīvā pieeja: dzimtās valodas mācību satura dominantes un aspekti pamatskolā. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 38.–57.

Laiveniece Diāna: Lingvokomunikatīvā pieeja: kompetences jēdziena saturs dzimtās valodas mācībās pamatskolā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 230–239.

Lai viens otru uzklusām un kopīgi domājam. Daugavpils Pedagoģiskās universitātes muzeja vadītāja un skolēnu vecāku pārstāve Rīta Sauša. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 16.

Lai viens otru uzklusām un kopīgi domājam. Par Valsts valodas komisijas sēdi Daugavpilī. Izglītības apakškomisijas vadītāja akadēmiķe, LU Filoloģijas fakultātes dekāne Janīna Kursīte. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 1.; 16.

Lai viens otru uzklusām un kopīgi domājam. Valsts valodas komisijas priekšsēdētāja Māra Zālīte. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 16.

Lapinsku Indra, Sermuliņa Baiba: Eiropas atzinības zīme valodu apguvē. – Izglītība un Kultūra, 2002, 6. jūnijs, Nr. 23 (2790), 2.

Lapteva Irina: Comparative Research of Phraseological Units of Biblical Origin in the English, Swedish and Russian Languages. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 339–346.

Latīņu valodas mācība. – Diena, 2002, 10. aprīlis, Nr. 83 (3306), 15.

Latviešu folkloras krātuves darbinieki: Antona Breidaka piemiņai. – Letonica, 2002, Nr. 8, 258.

"*Latvijā mums ir vairāk jārunā savā latviešu valodā*". Ministru prezidenta p. i., ārlietu ministrs Indulis Bērziņš (intervijā Latvijas Radio raidījumā "Kāpnes"). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 19. jūlijs, Nr. 107 (26829), 1.; 12.

Latvijas Rakstnieku savienība. Eižens Rauhvargers 1923.23.VII–2002.13.VII – Diena, 2002, 17. jūl., Nr. 164 (3287), 13.

Лячюте Юрате-София: О некоторых особенностях полесских балтизмов. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 28–29.

Laugale Velga: Aizgūvumi (citvalodismi) latviešu terminoloģijā vēsturiskā aspektā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 27.

Laugale Velga: Citvalodu ietekme pedagogijas terminoloģijas veidošanā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 240.–245.

Laugale Velga: Pedagoģijas termini un to lietojums. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 30.–31.

Lauks Alberts (lasīt. vēstule): Par dzimumu nelīdztiesību latviešu uzvārdu pareizrakstībā. – Diena, 2002, 13. febr., Nr. 37 (3260), 2.

Lauze Linda: Pircēju un pārdevēju komunikācija sociolingvistiskā skatījumā. – Jelgavas LLU starptautiskās konferences "Komunikācija un kopība" raksti. Jelgava: Sociālo zinātņu fakultāte, 2002, 209.–214.

Lauze Linda: Vecuma atšķirības uzrunas lietojumā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 434.–440.

Lauze Linda: Vietniekvārdu *tu* un *jūs* lietojums jauniešu vērtējumā. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. I. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 29.–34.

Lauzis Aldis: Kā sauksim lata pēcteci? – Lauku Avīze, 2002, 18. maijs, Nr. 77 (1451), 3.

Lazdiņa Sanita: Literārā teksta analīzes problēmas otrās valodas stundās. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 121.–128.

Lazovskis Ilmārs: Piezīmes latviešu alfabēta sakarā. – Diena, 2002, 10. aprīlis, Nr. 83 (3306), 2.

Leikuma Lidija: 9. starptautiskais baltistu kongress. – Baltistica XXXVI (1) 2001. Vilnius, 2002, 149–153.

Leikuma Lidija: Die Standardisierungsprobleme der lettischen mundartlichen Ortsnamen. – 21st Congress of Onomastic Sciences. Abstracts. ICOS 2002. Uppsala, August 19–24. Uppsala, 2002, 65.

Leikuma Lidija: Latgalian Writing: Origin, Development, Prospects. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Regional Identity of Latgale 3 (36)/2002. Rīga: University of Latvia, 2002, 32–43.

Leikuma Lidija: Latgališu raksteiba, juos normiešona i Pīters Strods. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 2, 40.–50.

Leikuma Lidija: Rakstu tradīcija un izloksne J. Kurmina vārdnīcā. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 40–42.

Leitāne Māra: Die Rolle des Sachwissens beim Übersetzen von Vertragstexten. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 381–392.

Leitāne Māra: Kontrastive Studien für Deutsch als Fremdsprache: Deutsch-Lettisch. – Sammlung "Phonetik international". Grundwissen von Albanisch bis Zulu: Phonetische Beschreibung von mehr als 50 Sprachen im Vergleich zur deutschen Sprache mit Hinweisen für den

Unterricht. Hrs. Ursula Hirschfeld/Heinrich P. Kelz/Ursula Müller. Waldsteinberg: Heidrun Popp Verlag. 2002, 20.

Leitāne Māra: Übersetzungsprobleme der Funktionsverbgefüge in der Fachsprache (Bereich Kreditpolitik). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 266–273.

Lele-Rozentāle Dzintra: Einige Bemerkungen zu den Übersetzungen lettischer Realienbezeichnungen ins Deutsche. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 393–403.

LETA: Hirša iesniegusi atlūgumu. – Lauku Avīze, 2002, 25. aprīlis, Nr. 64 (1438), 1.

LETA: Izvēlas mācīties latviešu valodā. – Lauku Avīze, 2002, 17. decembris, Nr. 199 (1573), 6.

LETA: Latviešu valodu prot 79 % iedzīvotāju. – Lauku Avīze, 2002, 26. janvāris, Nr. 15 (1389), 1.

LETA: Soda par par latviešu valodas nelietošanu. – Lauku Avīze, 2002, 28. decembris, Nr. 206 (1580), 4.

LETA, BNS: Latviešu valoda apdraudēta. – Lauku Avīze, 2002, 28. marts, Nr. 49 (1423), 1.

Levāne Kristīne: Izskatu *-ība, -ums* produktivitāte un lietojums dažādu stilu leksikā. – Материалы V межвузовской-научно методической конференции студентов-филологов. Санкт-Петербург: 2002, 38.

Levāne Kristīne: Latvių kalbos teikstynas, jo anotacija ir analizė. – Studentu darbai. 2002, 46.

Levāne-Petrova Kristīne: Sinkrētims valodas korpusā. – LU Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskā konference "Aktuāli baltistikas jautājumi". Tēzes. Atb. redaktore Everita Milčonoka. Rīga: LU, 2002, 34.

Lībiešu zinātnieks pauž nožēlu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 10. jūlijs, Nr. 158 (3329), 10.

Lībiete Mirdza: Latviešu valodas un literatūras nedēja. – Izglītība un Kultūra, 2002, 14. marts, Nr. 11 (2778), 10.

Līcītis Egils: Franks Gordons: "Aplamība, ja deputāts nezina valsts valodu". – Lauku Avīze, 2002, 19. janvāris, Nr. 11 (1385), 1.; 7.

Lieģeniece Daina: Veseluma pieeja valodas apguvē un vecākā pirmsskolēna personības attīstība. – Valodu apguvē: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePA, 2002, 58.–70.

Lieģeniece Daina, Nazarova Ineta: Valodas mācīšana un mācīšanās veselumā un bērna attīstība. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 71.–78.

Lielbritānija piešķirusi naudu latviešu valodas mācīšanai. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 7. novembris, Nr. 261 (3432), 5.

Liepa Dite: Leksiskie jauninājumi latviešu publicistikā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 29.–30.

Liepa Dite: Metafora publicistikas darbos. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 35.–40.

Liepa Dite: Okazionālismi N. Naumaņa publicistikā vai iedegtās zvaigznes mirdzēs ilgi? – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 441.–446.

Liepiņa Gaida: Laužas ķīniešu valodas džungļos. – Diena, 2002, 22. janv., Nr. 18 (3241), 4.

Liks Žans: Par lolojamo līvu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 25. janv., Nr. 14 (2589), 9.

Linguistica Lettica 10 numuros publicētie raksti. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 278–294.

Linuža Laima: Jelgavas vara mūsu valodas sardzē. – Lauku Avīze, 2002, 21. marts, Nr. 45 (1419), 9.

Linuža Laima: Runāsim latviski. Tomēr. – Lauku Avīze, 2002, 28. marts, Nr. 49 (1423), 7.

Lipska Rūta: Sarosās krievu mācībvalodas aizstāvji. – Lauku Avīze, 2002, 8. augusts, Nr. 122 (1496), 6.

List Gotthard: Erzählen und Erinnern in Martin Walsers *Ein springender Brunnen* und Dieter Fortes *In der Erinnerung*. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 115–121.

Ločmele Gunta: Intercultural Communication in the Global Advertising World. – 3. Starptautiskais simpozījs "Tulkošanas

pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU&Orhūzas biznesa skola, 2002, 25–26.

Lokmane Ilze: Datīvs latviešu valodas sintaktiskajā sistēmā. – *Linguistica Lettica* 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 151–161.

Lokmane Ilze: Leksiskās nozīmes sintagmātiskais aspekts. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 30–31.

Lokmane Ilze: Paradīgas jēdziens sintaksē. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 168.–174.

Lokmane Ilze: Sekundāri predikatīvs komponents kā teikuma loceklis. – *Baltu filoloģija* XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 47.–64.

Lulle Aija: Māra Zālīte: jāveido Valsts valodas aģentūra. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 4. decembris, Nr. 283 (3454), 4.

Lulle Aija: Nenovīdības dēļ apdraudēta unikālas vārdnīcas izdošana. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 30. septembris, Nr. 228 (3399), 1.

Lulle Aija: Šarms un dvēsele. Astra Skrābane – Marijas Naumovas franču diska dziesmu teksta autore. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 28. marts, Nr. 74 (3245), 16.

Lulle Aija: Vārdnīca – tilts starp Latviju un Franciju. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 23. oktobris Nr. 248 (3419), 3.

Lulle Baiba: Apdraudēta latviešu valoda. 44 % iedzīvotāji uzskata, ka latviešu valoda Latvijā ir apdraudēta. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 27. marts, Nr. 73 (3244), 3.

Lulle Baiba: Stiprina valodu Satversmē. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 21. marts, Nr. 68 (3239), 3.

Lulle Baiba: Valodas kopšanai vajag vismaz miljons latu. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 28. februāris, Nr. 56 (3221), 1.; 3.

Lulle Baiba: Valodas prasības aizstāj ar pašnovērtējumu. – *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2002, 11. maijs, Nr. 108 (3279), 3.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 10. Par angļu valodas termina *humanitarian intervention* ekvivalentu latviešu valodā. – *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 5. jūnijs, Nr. 84 (2659), 3.

LZA Terminoloģijas komisijas lēmums Nr. 11. Par terminu *vecāku vara*. – *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 5. jūnijs, Nr. 84 (2659), 3.

Macienė Jurgita: Iš lietuvių ir latvių kalbų deminutyvų tyrimo istorijos. – *Linguistica Lettica* 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 73–91.

Mališeva Oksana: Die Erforschung des mittelhochdeutschen Wortes. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 405–408.

Makare Raita: Daži leksikas problēmjaudājumi. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 284–289.

Makare Raita: Par iederīgo vārdu tekstā. – Материалы ХХХI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 31.

Markus Dace: Ar Lietuvu acīs un Zemgali sirdī. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 20. sept., Nr. 135 (2710), 14.

Markus Dace: Izglītības process valodas aspektā. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes raksti. 649. Rīga: LU, 2002, 395.–404

Markus Dace: Kopīgais un atšķirīgais bērnu valodā. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 347–353.

Markus Dace: Latviešu valodas fonēmu galvenās šķirējpazīmes fonoloģijas attīstības kontekstā. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 1, 61–67.

Markus Dace: People and Dialect Variants in the Alūksne Region, North Eastern Vidzeme. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Nr. 4(33)/2001. Latvian Regions. Rīga: University of Latvia, 2001, 82–94.

Markus Dace (rec.): Complementarity in Language Acquisition: a Case, Study from Latvia. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes raksti. 649. Rīga: LU, 2002, 207–210.

Markus Dace: Syllable Studies – Student's Contribution to Theory and Practice of Latvian Linguistics. – Theory and Practice in Teacher Training, International Scientific Conference. Theses. Rīga: Riga Teacher Training and Educational Management Academy, 2002, 72.

Markus Dace: Valoda izglītības procesā. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes raksti. 649. Rīga: LU, 2002, 405.–410.

=====
Markus Dace: Ziemeļaustrumvidzemes izloksnes un Alūksnes novads. – LZA Vēstis, 56. sēj., Nr. 2/3, 90.–94.

Markus Dace: Zilbe baltu valodās. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 480–484.

Markus Dace: Zilbes pētījumi – studentu devums valodniecības teorijā un praksē. – Starp. zinātniskās konferences "Teorija un prakse skolotāju izglītībā" 25.–27.03.2002. Materiālu krājums. Rīga: RPIVA, 2002, 421.–425.

Markus Dace, Grigorjevs Juris: Regresīvās asimilācijas gadījumi baltu valodās salīdzināmajā aspektā. – Valoda un literatūra kultūras apriņķī. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 9.–21.

Markus Dace, Markus Dainis: New Tendencies and Problems of Higher Professional Education in Latvia. – Education Reform and Teacher Training. International Scientific Conference. Theses. Vilnius, 1–4 July, 2002. Vilnius: Vilnius Pedagogical University, 2002, 59.

Markus Dace, Markus Dainis: New Tendencies and Problems of Higher Professional Education in Latvia. – Education Reform and Teacher Training. International Scientific Conference. Vilnius, 1–4 July, 2002. Vilnius: Vilnius Pedagogical University, 2002, 459–462.

Markus Dace, Papule Evija, Grīnfelds Andris (rec.): Skolotājs bilingvālajā izglītībā: situācijas analīze un perspektīva. – Valodu apguve: problēmas un perspektīva. Liepāja: LiePA, 2001, 66.–80.

Markus Dace, Papule Evija, Grīnfelds Andris: Skolotājs bilingvālajā izglītībā: Latvijas pieredze un perspektīvas. – LZA Vēstis, 56. sēj., Nr. 1, 29.–36.

Mārtuža Eva: Bez latviešu valodas nav ceļa uz valsti. – Lauku Avīze, 2002, 3. janvāris, Nr. 1 (1375), 9.

Mārtuža Eva: Ziemeļnieku valdzinājums (saruna ar tulkotāju Solveigu Elsbergu) – Mājas Viesis, 2002, 1. novembris, Nr. 171 (1545), 6.

Mēters Andrejs: Valoda – atslēga uz NATO. – Diena, 2002, 22. febr., Nr. 45 (3268), 1., 4.

Mežs Ilmārs: Apliecību vai valodu? – Diena, 2002, 16. janv., Nr. 13 (3236), 2.

Mežs Ilmārs: Latviešu valoda krustcelēs. – Diena, 2002, 12. jūnijs, Nr. 135 (3358), 14.

Mihalovska Ruta: Tulkošanas un terminoloģijas centram – 5 gadi. – Izglītība un Kultūra, 2002, 11. jūlijs, Nr. 28 (2795), 4.

Ministru prezidents: Valsts valodas normas jāiekļauj Satversmē. (intervija Latvijas Radio 24. janvārī raidījumā "Kāpnes") – Latvijas Vēstnesis, 2002, 25. janv., Nr. 14 (2589), 1.; 7.

Migla Ilga: Frazеологизму atspoguļojums latviešu skaidrojošajās vārdnīcās. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 32.

Migla Ilga: Valodniecības bibliogrāfija 2001. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LaVI, 2002, 212.–277.

Migla Ilga: Zu den Phraseologismen im ersten Deutsch-Lettischen Wörterbuch von G. Mancelius (1593–1654). – Internationale Tagung zur Phraseologie. Evangelische Akademie Loccum 2.–5. Juni 2002. Loccum: 2002, 40.

Mihališina Monika: Melnās krāsas semantika poļu un latviešu valodā. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktors Jānis Valdmanis. Rīga: LU, 2002, 75.–83.

Михеева Елена: Факторы, определяющие понимание речи лектора. – Valodu arguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 79–82.

Milēviča Inga: Latvijas publicistikas valoda: metaforizācijas un mitoloģizācijas procesi leksikā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 32–33.

Милчонока Эверита: Корпусная лингвистика и историческая лексикография. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 34.

Милчонока Эверита: Обзор ресурсов латышского языка в Институте математики и информатики Латвийского университета. – Доклады научной конференции "Корпусная

лингвистика и лингвистические базы данных". Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 108–123.

Milčonoka Everita: Use of Parallel Corpora in Translation Studies. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 33.–34.

Milts Mārtiņš, Muižnieks Nils: Vai, grozot Satversmi, var sargāt valodu? – Diena, 2002, 13. marts, Nr. 61 (3284), 2.

Misevičienē Genute: Pozicionālie tipi kursenieku un žemaišu pasakās. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 201.–206.

Muižniece Vineta: Valodas nākotne. Domāsim kopīgi! – Diena, 2002, 1. febr., Nr. 27 (3250), 2.

Mukāne Ausma: Sešu mēnešu vietā divpadsmit gadi (intervija ar Tiju Lauru Kārkli) – Izglītība un Kultūra, 2002, 20. jūlijs, Nr. 29 (2796), 6–7.

Mukāne Ausma: Vēlēšanu gadā jāpaspēj vēl vairāk (saruna ar deputātu Dz. Ābiķi) – Izglītība un Kultūra, 2002, 17. janvāris, Nr. 03 (2770), 2.

Mukāne Ausma: Zinātnieki vēlas būt noderīgi. (LZA Lielā medaļa V. Toporovam) – Izglītība un Kultūra, 2002, 11. aprīlis, Nr. 15 (2782), 8.–9.

Mуране Светлана: Глаголы звучания русского и латышского языков с семантикой специализированного субъекта в структуре лексического значения. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 34–35.

Mуране Светлана, Милевича Инга: Лексика медицинской сферы в языке современной прессы. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 149–161.

Murāne Svetlana, Polkovņikova Svetlana: Latviešu un krievu valodas skaņu verbu semantiskā valence sastatāmā aspektā. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 2, 51.–57.

Mūrniece Ināra: Ap valodas centru kā karstu kartupeli. – Lauku Avīze, 2002, 21. septembris, Nr. 148 (1522), 6.

Mūrniece Ināra: Daugavpilī valoda ziemo. – Lauku Avīze, 2002, 16. marts, Nr. 43 (1417), 4.

Mūrniece Ināra: Desmit gadi un pieci jautājumi. – Lauku Avīze, 2002, 29. jūnijs, Nr. 100 (1474), 1.

Mūrniece Ināra: Gribi būt policists? Mācies krievu valodu! – Lauku Avīze, 2002, 12. febr., Nr. 24 (1398), 5.

Mūrniece Ināra: Kam traģēdija, kam patīkama ziņa. (Dz. Hirša atkāpjas no Valsts valodas centra vadītājas amata) – Lauku Avīze, 2002, 30. aprīlis, Nr. 67 (1441), 3.

Mūrniece Ināra: Mācīsimies valsts valodā! – Lauku Avīze, 2002, 23. aprīlis, Nr. 63 (1437), 7.

Mūrniece Ināra: Par valodu vēl būs pamatīga cīņa (interv. ar Dz. Hiršu) – Lauku Avīze, 2002, 2. maijs, Nr. 68 (1442), 1.; 5.

Mūrniece Ināra: Prezidente dibina valodas komisiju. – Lauku Avīze, 2002, 10. janvāris, Nr. 5 (1379), 4.

Mūrniece Ināra: Prezidentes skolotāja (interv. ar krievu val. skolotāju Gaļinu Veseli) – Lauku Avīze, 2002, 29. janv., Nr. 16 (1390), 5.

Mūrniece Ināra: "Rimi" runā latviski. – Lauku Avīze, 2002, 25. maijs, Nr. 81 (1455), 4.

Mūrniece Ināra: Uz valodas centru – seši pretendenti. – Lauku Avīze, 2002, 20. augusts, Nr. 129 (1503), 6.

Mūrniece Ināra: Valodas centru vadīs Agris Timuška. – Lauku Avīze, 2002, 24. oktobris, Nr. 166 (1540), 21.

Mūrniece Ināra: Valodas inspektors: starp draudiem un pienākumu. "Krievu tautas ienaidnieks Nr. 1". – Lauku Avīze, 2002, 12. marts, Nr. 40 (1414), 1.; 4.

Mūrniece Ināra: Valodas jomā – "neliels progress". – Lauku Avīze, 2002, 25. aprīlis, Nr. 64 (1438), 3.

Mūrniece Ināra: Valodas politikā sīkumu nav (interv. ar I. Druvieti, J. Valdmani) – Lauku Avīze, 2002, 12. janvāris, Nr. 7 (1381), 3.

Mūrniece Ināra: Veido Baltijas valstu valodu padomi. – Lauku Avīze, 2002, 21. maijs, Nr. 78 (1452), 3.

Nagle Gunita: Neizdzēn vārdu no valodas (intervija ar Oksfordas vārdnīcas un uzziņu literatūras angļu valodas etimologi Džoannu Talloku) – Diena, 2002, 19. aprīlis, Nr. 91 (3314), 11.; 13.

Nagle Gunita: Pārsteidzoši sajūtama valoda. Izstāde "Atklājiet sev vācu valodu!" Lielvārdes ielā 24 līdz 24. aprīlim. – Diena, 2002, 8. aprīlis, Nr. 81 (3304), 12.

Nagle Gunita: Valodas restaurators. Slāvēsts Igors Koškins atklājis pārsteidzoši daudz kopīga latviešu un slāvu folklorā. – Diena, 2002, 22. febr., Nr. 45(3268), 20.

Nazarova Ineta: Valodas mācīšana un mācīšanās veselumā: teorija un prakse. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 83.–88.

Neimane Anita: Latviešu valoda un literatūra mazākumtautību skolā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 31. augusts, Nr. 33 (2800), 10.

Непокупный Анатолий: К прусским этимологиям Я. Эндзелина: реальное и сказочное в семантике названий двух птиц Эльбингского словаря. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 43.–45.

Непокупный Анатолий: Латышский атлас, литовский словарь и (русско-?) куршское название вереска (*Calluna vulgaris*). – Leksikografijos ir leksikologijos problemos. Antano Salio 100-osioms gimimo metinems. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 4–5.

Nešpore Gunta (hronika): LU Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskā konference "Aktuāli baltistikas jautājumi" 2001. gada 13.–14. decembrī. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 91.–92.

Nešpore Gunta: Pazemināta stila leksikas lietojums mūsdienų publicistikā. – Материалы V межвузовской-научно методической конференции студентов-филологов. Санкт-Петербург: 2002, 16.

Nešpore Gunta: Verbu ar semantisko elementu 'sisī' paradigmātiskās attieksmes. – LU Filoloģijas fakultātes studentu zinātniskā konference "Aktuāli baltistikas jautājumi". Tēzes. Atb. redaktore Everita Milčonoka. Rīga: LU, 2002, 38.–39.

Nīgals Artis: Lai Eiropas tiesības katram būtu lasāmas arī latviešu valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 12. aprīlis, Nr. 56 (2631), 28.

Niklāva Sintija: Mazākumtautību skolās gaidāms valodas apvērsums. – Rīgas Balss, 2002, 5. dec., Nr. 237 (13 369), 5.

Nikolajeva Rita: Vorbereitung und begleitende Übungen in der Dolmetscherausbildung. – Izglītības zinātnes un pedagoģija mūsdienų pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 405–410.

Nitiņa Daina: Valodas formu sistēma un estētiskā funkcija. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 175.–180.

Новик Марина: Особенности процесса понимания при чтении на неродном языке. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II.

Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 129–133.

Odina Indra: Twenty First Century English. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 62–67.

Oksfordas universitātes izdevniecības interneta versija arī Latvijā. – Izglītība un Kultūra, 2002, 18. aprīlis, Nr. 16 (2783), 5.

Oksfordas vārdnīca internetā. – Rīgas Balss, 2002, 10. janv., Nr. 7 (13 139), 20.

Oldere Laimdota: Adjektīva *labs* semantikas interpretācija latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcās. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 36–37.

Oldere Laimdota: Adjektīva semantiskās struktūras izveides koncepcija "Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā". – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijās pranešimų tezēs. 2002 m. birželio 6-7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 49–50.

Orlovs Edgars: Deputāti varēs strādāt ar vārdnīcu. – Rīgas Balss, 2002, 10. maijs, Nr. 90 (13 222), 1., 3.

Orlovs Edgars: Pašvaldībās runās latviski. – Rīgas Balss, 2002, 31. maijs, Nr. 105 (13 237), 3.

Orlovs Edgars: Prezidente slavē valsts valodas aizstāvjus. – Rīgas Balss, 2002, 8. marts, Nr. 48 (13 180), 2.

Orlovs Edgars: Prezidente veidos valsts valodas komisiju. – Rīgas Balss, 2002, 10. janv., Nr. 7 (13 139), 5.

Orlovs Edgars: Prezidenti pierunās. Viķe-Freiberga grib mainīt likumus valodas jomā. – Rīgas Balss, 2002, 18. janv., Nr. 13 (13 145), 3.

Ošeniعة Gunta: Wirtschaftsdeutsch als Fremdsprache. Didaktische Grundzüge. – Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages. International Conference Materials. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002.

Ozola Ieva (jubilejas): Benitai Laumanei – 60. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 173.–179.

Ozola Ieva: Verbs *turēt* piederības konstrukcijās latviešu valodas izloksnēs. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6.

Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 181.–185.

Ozoliņa Olga: Quelques approches de l'étude de la norme linguistique. – XV Skandinaviske romanistkongress, Oslo, 12.08.–17.08.2002. Oslo: 2002, 677–682.

Ozoliņš Aivars: Vārdi, vārdi, vārdi... un panti. – Diena, 2002, 8. marts, Nr. 57 (3280), 23.

Pabērza Andželika: Depoetizētas leksikas ekspresivitāte Klāva Elsberga dzejā. – Studentu zinātniskie raksti. VI. Filoloģija. Sast. Ieva Ozola, Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2002, 21.–44.

Pabriks Artis: Ko valodas politikai dos jaunā valodas komisija? – Diena, 2002, 16. marts, Nr. 64 (3287), 2.

Paegle Dzintra: Die Terminologie der lettischen Lehrbücher im historischen Aspekt. – Specimina Sibirica XVII. Zur Frage der Terminologiebildung in den Uralischen Sprachen. (Materialen der Konferenz über "Die Terminologiebildung in den uralischen Sprachen"). Szombathely, 2001, 59–64.

Paegle Dzintra (in memoriam): Mirdza Briģe (1921–2001). – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 181.–183.

Paipare Mirdza: Vārda un mūzikas mijiedarbība P. Barisona kantātē "Brīnumzemē" /J. Akurātera dzeja/. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 290–298.

Pakalniņa Laila: Valodu visiem. – Diena, 2002, 10. janv., Nr. 8 (3231), 2.

Pantelejevs Andrejs: Par divkopienu valsti un valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 12. marts, Nr. 39 (2614), 5.

Pare Baiba: Interneta valodu muzejā – arī latgaliešu valoda. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 12. novembris, Nr. 265 (3436), 10.

Par Eiropas Savienības tiesību aktu tulkošanu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 26. aprīlis, Nr. 64 (2639), 17

Par japāņu ceļā uz latviešu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 19. marts, Nr. 43 (2618), 7.

Par labskanīgu un tīru valodu. (Latvijas Izglītības vadītāju asociācijas tālākizglītības programmas kursa dalībnieku parakstīta vēstule) – Lauku Avīze, 2002, 9. novembris, Nr. 176 (1550), 1.

Par Rasmu Grīšli. Ārsts un rakstnieks Jānis Liepiņš. Ar cildinājumu mūsu valodas sanitārei. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. jūnijs, Nr. 94 (2669), 31.

Par Rasmu Grīšli: LZA goda loceklis prof. Ilmārs Lazovskis. Ar pamatīgumu un godīgumu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. jūnijs, Nr. 94 (2669), 31.

Par Valsts valodas statusa nostiprināšanu (Saeimā). – Izglītība un Kultūra, 2002, 14. marts, Nr. 11 (2778), 4.

Pašvaldībās būs jārunā latviski. – Rīgas Balss, 2002, 7. jūnijs, Nr. 110 (13 242), 3.

Pauniņa Ingrīda: Ieskats latviešu valodas aprepozicionālā instrumentālā leksiskās realizācijas galvenajās likumsakarībās. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 40.

Pauniņa Ingrīda: Instrumentālā izpēte latviešu valodniecībā. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 186.–191.

Pavidis Silvija: Lettisch. – Sprachkulturen in Europa. Ein internationales Handbuch. Hrsg. von Nina Janich und Albrecht Greule. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002, 149–154.

Pāvils Leonards: Par Valsts valodas centra direktora amata kandidātiem. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 25. septembris, Nr. 137 (2712), 7.

Павловская Лариса: Наглядность при обучении русскому языку как иностранному. – Valodu arguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 236–243.

Pelūde Anija: Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece Aina Blinkena un viņas ģimene. – Ieva, 2002, 20. martā, Nr. 12 (232), 10.–11.

Peniķis Jānis: Par valodu un mums pašiem (sakarā ar mainīto Vēlēšanu likumu par Saeimas kandidātu valodas prasmi) – Lauku Avīze, 2002, 31. janvāris, Nr. 17 (1391), 4.

Pernica Beata: Kohärenz literarischer Texte in der deutschen und lettischen Sprache. – Modern languages in the knowledge society. 2nd international conference. Materials. Kaunas: Kaunas University of Technology, 2002, 4.

Pernica Beata: Sprachsysteme als Objekt kontrastiver Analyse. – Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages. International Conference Materials. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 73–76.

Pernitsa Beata: Ausformung der temporalen Textsemantik. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās

fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 122–127

Pieaug latviešu valodas pratēju skaits. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 1. februāris, Nr. 27 (3198), 4.

Piketē par latviešu valodu. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 1. februāris, Nr. 27 (3198), 4.

Pilsētiece Liēna: Lai valsts valoda kalpotu sabiedrības vienotībai. Vakar, 7. martā, Valsts prezidente tikās ar piecu Saeimā pārstāvēto politisko spēku pārstāvjiem, lai pārrunātu jautājumus par latviešu valodas kā valsts valodas nostiprināšanu valstī. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 8. marts, Nr. 738 (2613), 21.

Piļucka Svetlana: Some English Markers of Social Class. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 68–73.

Путкевич Галина: Значение одушевленности–неодушевленности в современном русском языке. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 6–11.

Plamše Kristīne: ES neapšauba valodu izvēli Baltijas valstīs. – Diena, 2002, 23. janv., Nr. 19 (3242), 4.

Plamše Kristīne: Franči sargā savu valodu no piesārņošanas. – Diena, 2002, 19. janv., Nr. 16(3239), 5.

Plamše Kristīne: Valodas statuss – konstitūcijā un likumos. – Diena, 2002, 26. janv., Nr. 22 (3245), 4.

Plamše Kristīne, Arāja Dita: Valodas prasības privātajā sfērā pārkāptu starptautiskās saistības. – Diena, 2002, 18. aprīlis, Nr. 90 (3313), 1.; 6.

Plamše Kristīne, Egle Ināra, Arāja Dita: ECT attaisno valsts valodas politiku. – Diena, 2002, 10. aprīlis, Nr. 83 (3306), 1.; 4.

Podkalne Dace: Politiska izrādīšanās pret latviešu mācībvalodu. – Lauku Avīze, 2002, 17. sept., Nr. 145 (1519), 4.

Polkovņikova Svetlana: Par runas verbu semantisko klasifikāciju. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 54.–59.

Polkovņikova Svetlana: Runas verbu LSG paradigmātiskā aspektā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков.

Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 41.

Pommers Juris Gunārs: Internacionālisti spēkratu terminoloģijā. – E. Dreznā (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 36.–37.

Priedīte Aija: Valoda – caur pozitīvām emocijām. – Diena, 2002, 9. augusts, Nr. 184 (3407), 11.

Priekule Aina: Tu vai jūs? – Neatkarīgā Rīta Avīze (Hedvigas Kundzes Avīze Nr. 26 (443)), 2002, 2. jūlijs, Nr. 151 (3322), 1.

Projekts. Latviešu valodas attīstības valsts programmas (2003–2013) koncepcija. Pieņemta Valsts valodas komisijas 2002. gada 27. februāra sēdē un iesniegta izskatīšanai Ministru kabinetā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 7. marts Nr. 37 (2612), 1.; 13.

Proveja Egita: Terminologisierung und Entterminologisierung bei der Benennungsbildung technischer Fachsprachen. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 128–134.

Puciriuss Heinrihs: Dators runā latviski. – Diena, 2002, 22. jūlijs, Nr. 168 (3391), 11.

Puķe Ieva: Pēdējā lībieša paradokss. Valts Ernštreits pirmais visā pasaulē aizstāvējis maģistra darbu par lībiešu tēmām. – Diena, 2002, 10. jūl., Nr. 158 (3381), 16.

Pūtele Iveta: Galvenās problēmas profesiju nosaukumu veidošanā. – E. Dreznā (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 38.–39.

Pūtele Iveta: Latviešu valodas profesiju nosaukumu leksiskās īpatnības. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 42–43.

Pūtele Iveta: Vārddarināšanas līdzekļu un paņēmieni izvēle profesiju nosaukumu darināšanā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti.

Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja **Benita Laumane**. Liepāja: LiePA, 2002, 246.–250.

Putniņa Aivita: Latviešu valoda – sargāsim vai lietosim? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 29. februāris, Nr. 24 (3195), 2.

Rancāne Anna: Daugavpilī maz iespēju mācīties latviski. – Diena, 2002, 7. febr., Nr. 32 (3255), 4.

Rancāne Anna: Skolu apvienošana pasliktinātu latviešu valodas situāciju Daugavpilī. – Diena, 2002, 5. febr., Nr. 30 (3253), 4.

Rancāne Anna: Valodas apguvi rēķina miljonos. Valodas stiprināšanai Daugavpilī ar naudu vien nepietiek – uzskata Valsts valodas komisijas priekšsēdētāja. – Diena, 2002, 23. febr., Nr. 70 (3293), 4.

Rasnačs Dzintars: Valodas tīrība – kabatai? – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 11. janvāris, Nr. 9 (3180), 2.

Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopa (R. Grīslē, M. Sinka, M. Ruks, J. Rapa, J. Kušķis u. c.) Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas vadībai. – Diena, 2002, 21. marts, Nr. 68 (3291), 2.

Rihtere-Zunte Elīna: Internet Classroom Management. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 297–306.

Robēra Šumaņa grāmatas "Eiropai" un Franču-latviešu vārdnīcas atvēršanas svētki "Park Hotel Rīdzene". Valsts prezidentes uzruna. – Izglītība un Kultūra, 2002, 24. oktobris, Nr. 41 (2808), 9.

Rodins Askolds: Procenti, valoda un mēs. – Diena, 2002, 26. aprīlis, Nr. 97 (3320), 2.

Rokpelnis Jānis: Latviešu valoda. – Diena, 2002, 29. janv., Nr. 24 (3247), 18.

Rotanova Anna: Evaluation and Self-Evaluation of Students' Consecutive Interpretation Results in a Technical Translators' College Syllabus – an Integrated Approach. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 421–431.

Rozenbaha Linda: Lai par valodas prasmi nebūtu jāsarkst. (Par izglītības iespēju R&V Izglītības centrā) – Mājas Viesis, 2002, 8. novembris, Nr. 175 (1549), 26.

Rozenbergs Jānis: Ieskats valodas vienību semantikas terminoloģijā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 46.–47.

Rozenbergs Jānis: Leksika stilistikas aspektā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 43.

Rozenbergs Jānis: Par dažām vecām un joprojām aktuālām terminoloģijas problēmām. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10. 2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 40.–41.

Rozenbergs Jānis: Vārds tekstā kā pasaules atspulgs. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 192.–195.

Rozeniece Aina: Ar kopīgām pūlēm baltiešu mazo valodu aizstāvībai. Piekdien, 17. maijā, Rīgas pilī notika Baltijas valstu valodas komisiju apvienotā sēde. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. maijs, Nr. 75 (2650), 1.; 6.

Rozeniece Aina: Darbs dara arī valodas darītāju. Par Valsts valodas komisijas gada veikumu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 10. decembris, Nr. 180 (2755), 1.; 2.

Rozeniece Aina: Eksperti pēc tikšanās ar valsts prezidenti (I. Druviete, M. Zālīte, Dz. Hirša, M. Baltiņa, J. Sīlis, V. Skujiņa). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 10. janv., Nr. 5 (2580), 3.

Rozeniece Aina: Igaunija un Latvija: no dziesmas uz dziesmu, jauni tilti no valodas uz valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 20. febr., Nr. 28(2600), 18.

Rozeniece Aina: Lai savu valodu aizsargātu un attīstītu (vakar, 23. janvārī, Rīgas pilī notika Valsts valodas komisijas pirmā sēde). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 24. janv., Nr. 13 (2588), 1.; 9.

Rozeniece Aina: Par enciklopēdisko vārdnīcu Letonikas portālā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 11. decembris, Nr. 181(2756), 6.

Rozeniece Aina: Par Valsts valodas centra vietu un lomu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 26. jūnijs, Nr. 95 (2670), 1.

Rozeniece Aina: Tēvu zemē mātes valodā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. febr., Nr. 29 (2601), 19.

Rozeniece Aina: Valodas attīstība un nostiprināšana ir nemitīgs un pastāvīgs darbs (interv. ar prof. Jāni Sīli, Valsts valodas komisijas

locekli, Ventspils Augstskolas Tulkošanas studiju fakultātes dekānu) – Latvijas Vēstnesis, 2002, 1. marts, Nr. 34 (2609), 1.; 23.

Rubīna Aldona Anna: Fachsprache als Teil der Sprachkultur. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 135–140.

Ruduša Rita: Valoda dialogam (interv. ar angliiski runājošo savienības prezidentu lordu Alanu Vatsonu) – Diena, 2002, 14. jūn., Nr. 137 (3360), 11.

Rudziša Valda: Entwicklung der translatorischen Kompetenz im Übersetzungsunterricht. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 411–420.

Rudziša Valda: Terminologische Aspekte des juristischen Fachübersetzens. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 274.–282.

Rumjanceva Ludmila: Training Teacher Talk in the First Year of the DU. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 3. daļa "Lingvistikas didaktika". Daugavpils: Saule, 2002, 17–22.

Rumpīte Diana: Eiropas valodu diena Latvijā un tās galvenās atziņas. – Izglītība un Kultūra, 2002, 17. oktobris Nr. 40 (2807), 10.–11.

Ruska Rita: Kad valoda sagaidīs pavasari? – Lauku Avīze, 2002, 11. aprīlis, Nr. 56 (1430), 1.

Ruska Rita: Kādu valodu dzird lielveikalos. – Lauku Avīze, 2002, 23. aprīlis, Nr. 63 (1437), 1.

Ruža Ilze: What is Comprehension? – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 244.–254.

Ruža Veronika (in memoriam): Antons Breidaks 1932.25.01.–2002.24.02. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 2, 124.–126.

Saeimas preses dienests. Valsts kancelejas komunikācijas dienests: Valsts valodas zināšanas rāda attieksmi pret valsti. Vakar, 4. decembrī, Rīgā uzturējās EDSO komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. decembris, Nr. 178 (2753), 1.

Samuseviča Alīda: Pedagoģiskā kompetence bilingvālajā izglītībā. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 143.–153.

Sardiko Larissa: Assessment in Teaching English to Young Learners. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 3. daļa "Lingvistikas didaktika". Daugavpils: Saule, 2002, 23–28.

Sargsjane Nellija: Ways to Integrated Culture. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 74–78.

Schmalstieg R. William: Kellewsze perioth 'der Treiber ist kommen' the (Wagon) Driver Has Arrived'. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 73–76.

Schmalstieg William (lit. apskats): Jonas Kazlauskas. Rinktiniai raštai. Parengė spaudai prof. habil. dr. Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. Vol. 1, XXIV+416 pp. + 17 photographs; Vol. 2. 324 pp. 12 photographs. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 109–115.

Schmalstieg R. William: Valdim Jurim Zepam – 70. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 151–154.

Sikute Katrīna: Jāveido Valsts valodas aģentūra. – Tēvzemes Avīze, 2002, maijs, Nr. 5, 2.

Siliniece Dace: Übersetzungsprobleme der deutschen und lettischen Neologismen (Übersetzung eines Wortkorpus der Computer-Ausdrücke). – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 433–441.

Siliņa Džesija: Izglītība integrācijai. – Izglītība un Kultūra, 2002, 21. marts, Nr. 12 (2779), 8–9; 10.

Siliņa Džesija: Vasaras universitātē popularizē vācu valodu. – Izglītība un Kultūra, 2002, 11. jūlijs, Nr. 28 (2795), 7.

Siliņš Ē. (lasīt. vēstule): Jautrā valodniecība. – Diena, 2002, 18. janv., Nr. 15(3238), 2.

Sīlis Jānis: Tulkojamības problēma "netulkojamos" tekstos un dažās latviešu folkloras reālijās. Tekstu tulkojamība: argumenti "par" un "pret". – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 102.–116.

Sīlis Jānis: Tulkojamības problēma "netulkojamos" tekstos un latviešu folkloras reālijās. – Valodas vienību semantika un tās izpētes

aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 52.–53.

Silis Jānis: Vārdu spēles un parodijas piedzīvojumi ceļā no oriģinālteksta uz tulkojumu. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 369.–375.

Siņavska Anita: Zur Entwicklung der schriftlichen Textgestaltungskompetenz. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 141–146.

Сырцова Галина: Ключевые слова текста в оригинале и переводе (на материале романа Ф. Достоевского "Братья Карамазовы"). – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 24–29.

Skadiņa Inguna: Datortehnoloģijas lietojums tulkošanā un vārdnīcu izstrādē. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 44.–45.

Skagale Gundega: Jaunas latviešu valodas mācību grāmatas. – Lauku Avīze, 2002, 14. sept., Nr. 144 (1518), 7.

Skara Rīta: Interdisciplināro mācību nozīme angļu valodas apguvē jaunākajā skolas vecumā. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 307–313.

Skrābāne Astra: Runātais vārds un tā daudzveidība franču un latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 376.–382.

Skudra Daiga: Sociālā aspekta nozīme lasīšanas motivācijas veidošanās procesā I. klasē. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 89.–96.

Skudra Egils (lasīt. vēstule): Vai vajag vēl pareizrakstības reformu. (Atsaucoties uz J. Cibuja rakstu) – Lauku Avīze, 2002, 18. jūnijs, Nr. 94 (1468), 21.

Skujiņa Valentīna: Baltu filoloģijas pētnieki tiekas Pēterburgā. – Zinātnes Vēstnesis, 2002, 20. maijs, Nr. 10 (239), 3.

Skujiņa Valentīna: Daudzvalodu terminu skaidrojošo vārdnīcu veidošanas problēmas. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 44.

Skujiņa Valentīna: Ernest Drezen and Urgencies of Terminology Work at the Beginning of the 21st Century. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 45.–46.

Skujiņa Valentīna: Ko liksim savā makā, vai eiro, vai eiras? – Latvijas Vēstnesis, 2002, 27. febr., Nr. 32 (2607), 1.; 25.

Skujiņa Valentīna: Latvian Terminology under Soviet Occupation (1940–1980ies). – Humanities and Social Sciences. Latvia. Nr. 4(33)/2001. Latvian Regions. Riga: University of Latvia, 2001. 95–105.

Skujiņa Valentīna: On Way for the Semantical Harmonization of Interlingual Terminology formed on the Base of Latin and Greek Word-elements. – Summmit "Terminology: Interaction and Diversity". Bruxeles 13–15.06.2002. Program. Summaris. Bruxeles, 2002.

Skujiņa Valentīna: Par terminoloģiju Briselē. – Zinātnes Vēstnesis, 2002. 9. sept., Nr. 14 (243), 1., 4. lpp.

Skujiņa Valentīna: Some Urgent Linguistic and Terminological Problems in the Language Practice of Latvia (kopsavilkums igauņu val.). – Keelekorralduse konferents, 18.–19.11.1999. Tallinn: EKI, 2001, 9–23.

Skujiņa Valentīna: Svešvārdu ligzdošana latviešu valodā un tās sekas stratēģiskā skatījumā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 251.–259.

Skujiņa Valentīna: Vārda semantika objektīvā un subjektīvā skatījumā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 58.–59.

Skujiņa Valentīna: Vitality of the Latin and Greek Word-elements in the Modern Interlingual Term-building Process. – Proceedings of the University of Vaasa. Reports. Porta Scientiae II, Lingua Specialis. Vaasa, 2002, 510–520.

Skujiņa Valentīna, Bušs Ojārs, Moors Gints: Kā lai saucam kaimiņus Somijā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 4. janv., Nr. 2 (2577), 8.

Skujiņa Valentīna, Ķirīte Marika: Par angļu vārdiem cluster, rating, reference, transparency un parking-meter. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 11. janv., Nr. 6 (2581), 7.

Skujiņa Valentīna, Ķirīte Marika: Par nosaukumu eksprezidents. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 11. janv., Nr. 6 (2581), 7.

Skulte Ilva: Akmens ūdenī (intervija ar tulkotāju Ingu Mežaraupu) – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums 15.–22. novembris Nr. 24 (24)), 2002, 2.–3.

Skulte Ilva: Grieķi runā latviski (intervija ar tulkot. Denu Dimiņu) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 23. oktobris, Nr. 248 (3419), 12.

Skulte Ilva: Mūsu laikmeta valoda (saruna ar Ļevu Manoviču) – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums Nr. 18 (18)), 2002, 4. oktobris, Nr. 232 (3403), 8.

Skulte Ilva: Pilsētas valoda (saruna ar Vinetu Ernstsoni) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 21. novembris, Nr. 272 (3443), 10.

Skulte Ilva: Tulkotājs autora ādā (intervija ar Silviju Brici) – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 12. augusts, Nr. 186 (3357), 10.

Skulte Ilva: Valoda, kurā saprast datoru. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums 15.–22. novembris Nr. 24 (24)), 2002, 3.

Skulte Ilva: Valoda: pārdomas doktora Živago garā. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 4. marts, Nr. 53 (3224), 10.

Skulte Ilva: Valodas ierocis (intervija ar Jāni Einfeldu) – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums 15.–22. novembris Nr. 24 (24)), 2002, 2.–3.

Skulte Ilva: Valodiskas vainas. – Neatkarīgā Rīta Avīze (Forums 15.–22. novembris Nr. 24 (24)), 2002, 2–3.

Smiltena Mudīte: Farbbezeichnungen als Komponente deutscher und lettischer Phraseologismen. – Internationale Tagung zur Phraseologie. Evangelische Akademie Loccum 2.–5. Juni 2002. Loccum: 2002, 50.

Smiltena Mudīte: Farbbezeichnungen in der deutschen und lettischen Phraseologie. – Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages. International Conference materials. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2002, 97–102.

Smilge Solvita: Mājas tēlu veido dzimtas leģendas (saruna ar prof. Sigmū Ankravu) – Diena, 2002, 10. aprīlis, Nr. 83 (3306), 11.; 12.

Sokolova Valentīna: Das bildliche Denken beim Spracherwerb. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 147–150.

Sokolova Valentīna: Retrospektīvais pluskvamperfekts – mākslinieciskā teksta kompozīcijas struktūras veidotājs. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 361.–367.

Spīts – atslēgas vārds ceļā uz savu vietu zinātnē un dzimtā. Ar jaunu vārdu par vendiem un viņu izcelsmi. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 18.

Spīts – atslēgas vārds ceļā uz savu vietu zinātnē un dzimtā. Ar Latvijas zinātnieku veiksmes vēlējumiem (S. Cimermanis, Ē. Mugarēvičs, G. Zemītis, A. Pūtelis, Dz. Hirša). – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 18.

Spīts – atslēgas vārds ceļā uz savu vietu zinātnē un dzimtā. Par Zviedrijas latvieti Mirdzu Krastiņu un viņas filoloģijas maģistres darbu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 15. marts, Nr. 42 (2617), 18.

Sprīdīs par terminoloģiju. – Diena, 2002, 24. okt., Nr. 250 (3473), 15.

Sproģis Andris (intervija): Lai ik vārda sudrabam augsta raudze. V. Skujiņa LZA akadēmikē, Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāja. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 4. aprīlis, Nr. 51 (2626), 1.; 10.; 11.

Sproģis Andris: Valodu āderu krustpunktos pasaule ir pavisam citāda. Akadēmiķis Vladimirs Toporovs Latvijas Zinātņu akadēmijā Rīgā. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 10. aprīlis, Nr. 54 (2629), 1.; 5.

Stafecka Anna: Antons Breidaks 1932.25.I–2002.24.II. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 180.–182.

Stafecka Anna: Antons Breidaks (1932.25.I–2002.24.II). – Zinātnes Vēstnesis, 2002, 18. marts, Nr. 6 (235), 3.

Stafecka Anna: Latgaliešu rakstu valodas dialektālo avotu iespējamā leksikogrāfiskā interpretācija. – Leksikografijās ir leksikoloģijas problēmas. Antano Saljo 100-osioms gīmimo metinēms. Konferencijās pranešimū tezēs. 2002. m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 56.–58.

Stafecka Anna: Valodnieka un pedagoga jubileja. – Izglītība un Kultūra, 2002, 24. janvāris, Nr. 04 (2771), 13.

Stafecka Anna: Village Names of Latvia. – Humanities and Social Sciences. Latvia. Nr. 4(33)/2001. Latvian Regions. Rīga: University of Latvia, 2001, 74–81.

Stafecka Anna: Zemes reljefa apzīmējumi Nautrānu vietvārdos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 46.–52.

Стойкова Татьяна: Метафора и метонимия в стиле С. Кржижановского: культурно-эстетические традиции. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 18–23.

Stoikova Tatjana: Romāna indivīda runas pragmatiskais aspekts. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 299–303.

Strada Brigita: Valentīna Eisule 14.01.1930–13.04.2002. – Diena, 2002, 18. aprīlis, Nr. 90 (3313), 18.

Strelēvica Dace: Hiperkorekta pašcenzūra vārda lietojumā: ar kursīvu iezīmētā "neliterārā" leksika dažos Latvijas žurnālos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 447–454.

Švīre Māra: Lai bez valodas dzīve būtu neērta (saruna ar R. Dobrovenski, V. Kaltiņu) – Lauku Avīze, 2002, 2. aprīlis, Nr. 51 (1425), 7.

Šabanovs Aleksandrs: Jābūt krievu advokatūrai latviešu valodā. – Diena, 2002, 29. aprīlis, Nr. 99 (3322), 2.

Šalme Arvils: Jaunā latviešu valodas programma mazākumtautību skolām – eksperiments vai izaicinājums. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 159.–168.

Šaudiņa Vilma: Aizgūtie personu nosaukumi Lietuvas pierobežas sēliskajās izloksnēs. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 1, 68–79.

Šaudiņa Vilma: Dialektāli aizgūtie personu nosaukumi: semantiskā adaptācija. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 48.–49.

Šaudiņa Vilma (hronika): Lielās lietuviešu vārdnīcas svētki. – Daugavpils Universitāte. Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2002, 2, 108.–110.

Šaudiņa Vilma: J. Kulitāna Latviešu-lietuviešu vārdnīcas rokraksts. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinems. Konferencijos pranešimų tezės. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 59.–60.

Šaudiņa Vilma: Par kādu leksēmu G. Manceļa vārdnīcā. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII

zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 60.–65.

Šilobods Konstantins: The English Language in Latvia. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 79–83.

Širovs Pāvels: Krievijā domā par "supermārketu" aizliegšanu. – Diena, 2002, 19. janv., Nr. 16 (3239), 5.

Šķesters Jāzeps: Fremdsprachenerwerb durch Arbeit mit Hörtexten. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 3. daļa "Lingvistikas didaktika". Daugavpils: Saule, 2002, 35–41.

Šmidebergs Imants: Frazeoloģismi skaidrojošajā vārdnīcā. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2002, 50.–51.

Štrauhmanis Jānis: Datorterminoloģija kartogrāfijā: problēmas un risinājumi. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai, veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 46.–48.

Štrauhmanis Jānis: Jūrniecības terminoloģijas attīstība Latvijā. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 48.–49.

Šulce Dzintra: Aizguvumu fonētiskā adaptācija. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 485.–488.

Šulce Dzintra: Leksisko aizguvumu fonētiskā adaptācija. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция баллистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 49–50.

Švinks Uldis: Sporta terminoloģijas loma sporta speciālistu izglītošanā. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija

daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 50.–51.

Terminoloģijai veltīta konference Rīgā. – Diena, 2002, 19. okt., Nr. 246 (3469), 16.

Timuška Agris: "Dzimumu līdztiesība" Eiropas valodu izloksnēs tipoloģiskā aspektā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 53.–62.

Timuška Agris: Frazеолоģismu atspoguļojuma problēmas "Latviešu izlokšņu vārdnīcā". – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimų tezēs. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 62.

Timuška Agris: Par aktīvu attieksmi pret savu valodu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 12. novembris, Nr. 164 (2739), 18.

Timušku neieceļ par VVC direktoru. – Diena, 2002, 12. jūl., Nr. 160 (3383), 3.

Tīsiņa Anitra: Aizgūtjie krāsu nosaukumi latviešu valodā. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 383.–388.

Tīsiņa Anitra: Krāsas Dainas Avotiņas dzejā. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 33.–39.

Tīsiņa Anitra: Krāsu nosaukumi G. F. Stendera vārdnīcā "Lettisches Lexikon". – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 44–45.

Treijs Rihards: Valodas cīņiņi vecajā Saemā. – Lauku Avīze, 2002, 18. aprīlis, Nr. 60 (1434), 15.

Trumpa Anta: Atsevišķu latviešu un lietuviešu valodas adjektīvu semantiskā diferenciacija: latv. *šķīst*, liet. *skýstas*; latv. *skaists*, liet. *skaistūs*; latv. *tikls*, lietv. *tiklūs*. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербургский университет, 2002, 45–46.

Trumpa Anta: Daži fizisko nepilnību apzīmējumi latviešu un lietuviešu valodā un to semantiskās atšķirības. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 17.–32.

Trumpa Anta: Mazaktīvu darbību un vāji izteiktu pazīmi nosaucoši īpašības vārdi latviešu un lietuviešu valodā: semantiskā diferenciacija. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 304–312.

UNESCO Latvijas Nacionālā komisija: Par Starptautisko dzimtās valodas dienu. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. febr., Nr. 29 (2601), 19.

Upleja Sanita: Latviešu valodai nedraud izzušanas briesmas. – Diena, 2002, 28. febr., Nr. 50 (3273), 1.: 3.

Vaba Lembit: Kā tālāk? Dažas domas par Baltijas jūras leksikālo somugrismu pētīšanu latviešu valodā. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 77.–90.

Vaidere Inese: Rīgas domes valdošās partijas ignorē valsts valodu. – Tēvzemes Avīze, 2002, maijs, Nr. 5, 4.

Vaivode Eleonora-Terēzija: Par uzvārdu rakstības "demokrātisko daudzveidību". – Diena, 2002, 24. janv., Nr. 20(3243), 2.

Vaivode Lāsma: Zur Rolle der Muttersprache Lettisch im DaF/E-Unterricht. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 58–62.

Valdmane Eva: Latviešu sakāmvārdu sintaktiskie pārveidojumi laika gaitā. – Studentu zinātniskie raksti. VI. Filoloģija. Sast. Ieva Ozola, Edgars Lāms. Liepāja: LiePA, 2002, 69.–81.

Valdmanis Jānis: Gramatiskā informācija vārdnīcās. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск I. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 10.

Valdmanis Jānis: Register of Language Use in Source and Target Language. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 63–71.

Valdmanis Jānis: Some Aspects of Language Legislation in Latvia. – Language of the People – Language of the State. Proceedings from the Seventh International Conference on Law and Language. 31

=====
 May-3 June at San Juan, Puerto Rico. San Juan: Ateneo Puertorriqueno, 2002, 263-268.

Valdmanis Jānis, Druviete Ina: Valodas politikā sākumu nav. – Lauku Avīze, 2002, 12. janv., Nr. 7 (1381), 3.

Valodai Daugavpilī nepieciešami miljoni. – Diena, 2002, 19. marts, Nr. 66 (3289), 3.

Valodas apburtais loks (deputātu kandidāti par valodu) – Diena, 2002, 14. sept., Nr. 215 (3438), 3.

Valodas komisijā būs darbs piecdesmit cilvēkiem. – Rīgas Balss, 2002, 22. janvāris, Nr. 15 (13 147), 3.

Valodas saglabāšanai prasīs miljonu. – Rīgas Balss, 2002, 28. februāris, Nr. 42 (13 174), 3.

Valoda un valodas politika Latvijā: pirmie desmit pieredzes un atziņas gadi. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 26. jūnijs, Nr. 95 (2670), 1.; 10.

Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konference. – Zinātnes Vēstnesis, 2002, 4. marts, Nr. 5 (234), 4.

Valsts cilvēktiesību birojs. Par valodas prasmi deputātu kandidātiem. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 24. janv., Nr. 13 (2588), 1.; 9.

Valsts valoda centra direktora amatam – divi kandidāti. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 23. augusts, Nr. 196 (3367), 2.

Valsts Valodas centru vadīs Agris Timuška. – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 23. oktobris, Nr. 248 (3419), 3.

Valsts valodas statuss tiek nostiprināts Satversmē. – Tēvzemes Avīze, 2002, maijs, Nr. 5, 3.

Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga: Šķiet, ka ar valsts valodas politiku kaut kas īsti nav kārtībā (intervija Latvijas Radio "Kāpnes") – Latvijas Vēstnesis, 2002, 9. janv., Nr. 4 (2579), 1.; 9.

Vancāne Ilze: Datorizētas tulkošanas procesa terminoloģiskie aspekti. – Vārds un tā pētišanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 260.-265.

Vancāne Ilze, Krugļevskis Valērijs: Vārdkopterminu struktūra un datorizēta meklēšana tekstos. – E. Drezena (1892-1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.-25.10.2002. Rīga, LU LaVI, 2002. 52.-53.

Vanaga Anita: Vai jānāk jaunam Atim Kronvaldam. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. aprīlis, Nr. 52 (2627), 1.; 15.

Vanags Pēteris (lit. apskats): Berthold Forssman. Lettische Grammatik. Dettelbach: Röhl, 2001. 418 S. – Baltu filoloģija XI (1).

Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002. 101.–108.

Vasiļenoka Aina: Bilingvālā izglītība kā nosacījums pamatskolēna integrācijai mūsdienu sabiedrībā. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 169.–180.

Vaskelienē Jolanta: Darybinių sinonimų stilistika. – Linguistica Lettica 10. Latviešu valodas institūta žurnāls. Numura redaktori: Ojārs Bušs, Ilga Jansone. Rīga: LU LaVI, 2002, 92–101.

Vaskelienē Jolanta: Lietuvių kalbos vedinių atitikmenys Latvių kalboje. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 1. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 70–75.

Vēciņš Ēvalds (lasīt. vēstule): Par *eiro* rakstību. – Diena, 2002, 14. janv., Nr. 11 (3234), 2.

Vecmane Sanita: Angļu valoda – mātesmeita, pārējās valodas – bārenītes. – Izglītība un Kultūra, 2002, 3. janvāris, Nr. 01 (2768), 11.

Veisbergs Andrejs: Computer Use in Translator Work and Training, its Impact on the Language Development. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā: problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 53–54.

Veisbergs Andrejs: Contrastive Analysis of Political Terms Definitions. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 72–87.

Veisbergs Andrejs: Definition of Political Terms – Ideology, System, Subjectivity. – The 11th Internationale Symposium on Lexicographie. Copenhagen: Copenhagen University, 2002, 27–28.

Veisbergs Andrejs: Defining Political Terms in Lexicography: Recent Past and Present. – The Tenth EURALEX International Congress. Copenhagen: CST, 2002, 657–667.

Veisbergs Andrejs: Dysphemism and Euphemism in Latvian – Influence of Nazi German and Soviet. – Humanities and Social Sciences. Latvia. 1 (34). Rīga: University of Latvia, 2002, 5–33.

Veisbergs Andrejs: Euphemisms in General Monolingual Dictionaries. – Lexicographie. Series Maior 109. Niemeyer, 2002, 303–312.

=====

Veisbergs Andrejs: Globalizācija un latviešu valodas ekonomiskā vērtība. – Diena, 2002, 6. maijs, Nr. 103 (3326), 2.

Veisbergs Andrejs: "It Comes from the Pawnshop/Pomshop". Wordplay and Interpreting. – 3. Starptautiskais simpozījs "Tulkošanas pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU&Orhūzas biznesa skola, 2002, 43–44.

Veisbergs Andrejs: Politiskie termini leksikogrāfijā – pagātne un šodiena. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 60.–63.

Veisbergs Andrejs: Role of Conventions in Cross-cultural Communication. Language, Literature and Translation-manipulations. – Humanities and Social Sciences. Latvia. 1 (34). Rīga: University of Latvia, 2002, 124–149.

Veisbergs Andrejs: Should Theory be shackled? – Across Languages and Cultures 3 (1). Budapest: Akademie Kiado, 2002, 125–128.

Veisbergs Andrejs: Valodas Latvijā pasaules un ES kontekstā. – Diena, 2002, 19. okt., Nr. 246 (3469), 15.

Veisbergs Andrejs: When Language Development is Hard to Control. – Starptautiska konference "Small Languages in 21st Century Europe". Rīga: LU MVF, 2002.

Veisbergs Andrejs: Wordplay in Interpreting. – Abstracts of the 2nd International Colloquium on Translation. Istanbul: YTU, 2002, 66–67.

Venters Egils: Tā runāja zonā (informācija par Anrija Kavaliera grāmatu "Tā runā zonā") – Neatkarīgā Rīta Avīze, 2002, 4. oktobris, Nr. 232 (3403), 11.

Verzbicka Ligita: Hauptprobleme der Umgangssprache und der Deutschsprachenunterricht. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 157–162.

Verzbicka Ligita: Textanalysen im DaF-Unterricht. – Izglītības zinātnes un pedagogija mūsdienu pasaulē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 655. Jura Kastiņa redakcijā. Rīga: LU, 2002, 315–324.

Vikmane Blāzma: Dziedāšana – runas attīstītāja. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 113.–120.

Vingre A. (lasītāja vēstule): Latviešu valoda – valsts sāpe. – Diena, 2002, 20. marts, Nr. 67 (3290), 2.

Viņķelis Pēteris: Valoda, griba un nauda. – Diena, 2002, 19. marts, Nr. 66 (3289), 2.

Vulāne Anna: Deminutīvu konotācija latviešu tautasdziesmās. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 11–12.

Vulāne Anna: Etalonvārdi latviešu frazeoloģismos. – Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 129. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2002. gada 21.–22. februāris. Rīga: LU LaVI, 2002, 64.–65.

Vulāne Anna: Par dažām vārddarināšanas problēmām. – Valoda un literatūra kultūras aprītē. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti. 650. Zin. redaktores Jānis Valdimanis. Rīga: LU, 2002, 58.–68.

Vulāne Anna, Gavriļina Margarita: Starpkultūru kompetences veidošana. – Valodu apguve: problēmas un perspektīvas. II. Zinātnisko rakstu krājums. Redakcijas kolēģijas vadītāja Ārija Ptičkina. Liepāja: LiePa, 2002, 97.–112.

VVC direktora amatam izvirza Timušku. – Diena, 2002, 17. sept., Nr. 217 (3440), 5.

Zālīte Ieva: Übersetzen als mehrfach strukturierter und kognitiver Prozess. – Valoda – 2002. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. 2. daļa "Valodas lingvistiskie aspekti". Daugavpils: Saule, 2002, 163–168.

Zālīte Māra: Par datorlingvistiku un karaļa ziņnesi. (Kopa: Kopējās informācijas telpā) – Latvijas Vēstnesis, 2002, 22. janv., Nr. 11 (2586), 12.

Zālīte Māra: Par valsts valodu tagad un nākotnē. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 5. febr., Nr. 19 (2594), 10.

Zālīte Māra: Valoda dzīvo tikai runātāju vidē: katra mute – viņas māte, katra dvēse – tēva mājas. – Latvijas Vēstnesis, 2002, 21. febr., Nr. 29 (2604), 1.; 19.

Zālīte Zane: Likums liek atlikt uzvārda maiņu vai pārrobežu kāzu ceļojumus. – Diena, 2002, 26. augusts, Nr. 198 (3421), 1.; 4.

Zālīte Zane: Likums neliedz ignorēt latviešu valodu. – Diena, 2002, 31. jūlijs, Nr. 176 (3399), 2.

Zauberga Ieva: The Role of Translators/Interpreters in Consolidation and Elaboration of New Terminology. – E. Drezena (1892–1937) piemiņai veltītā 2. Starptautiskā terminoloģijas konference "Terminoloģija un tulkošanas tehnoloģija daudzvalodu informācijas sabiedrībā" un seminārs "Datorizētā terminoloģija interneta laikmetā:

=====

problēmas un risinājumi". Referātu tēzes. 21.–25.10.2002. Rīga: LZA, LU LaVI, 2002, 55–56.

Zauberga Ieva: Towards Emancipatory Translation. – Sastatāmā un lietīškā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 88–96.

Zauberga Ieva: Translation as a Vehicle of Cultural Change. – Abstracts of the 2nd International Colloquium on Translation. Istanbul: YTU, 2002, 72–73.

Zauberga Ieva: Translators/Interpreters as Users and Contributors to Terminography. – 3. Starptautiskais simpozījs "Tulkošanas pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU&Orhūzas biznesa skola, 2002, 46–47.

Zeps Valdis: Bibliography of Valdis Juris Zeps. – Baltu filoloģija XI (1). Redaktors Pēteris Vanags. Redaktora vietniece Lidija Leikuma. Rīga: LU, 2002, 160.–171.

Ziemelis Maiga (lasīt. vēstule): Uzvārds piederēja cilvēkam. – Diena, 2002, 16. janv., Nr. 13 (3236), 2.

Zirnīs Egils: Ja nerakstu, mati aug ātrāk (saruna ar M. Zālīti 50. g. jubilejā) – Diena, 2002, 18. febr., Nr. 41 (3264), 18.

Zirnītis Jānis: Valoda internetā: sāc ar spāņu! – Lauku Avīze, 2002, 15. marts, Nr. 42 (1416), 27.

Zuicena Ieva: Jauna dzīve, jauni vārdi. – Latvijas grāmata 2002. Sast. Anna Žigure. Rīga: Jumava, 2002, 75–77.

Zuicena Ieva: Kas ir Eiropas valodu portfelis. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 455–463.

Zuicena Ieva: Pabeigta Lietuviešu valodas vārdnīca. – Diena, 2002, 18. jūnijs, Nr. 140 (3363), 18.

Zuicena Ieva: Tradīcijas un jauninājumi mūsdienu latviešu leksikogrāfijā. – Материалы XXXI межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 1. Секция балтистики. Лексикология и лексикография балтийских языков. Тезисы докладов. 4–6 марта 2002 г. Санкт-Петербург. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский университет, 2002, 17–18.

Zuicena Ieva: Uzbūves principi viensējuma un daudzsējuma skaidrojošajās vārdnīcās. – Leksikografijos ir leksikologijos problemas. Antano Salio 100-osioms gimimo metinēms. Konferencijos pranešimų tēzes. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, 68–69.

Zuicena Ieva: Vai mēs sagaidīsim jaunu latviešu valodas vārdnīcu? – Diena, 2002, 10. aprīlis, Nr. 83 (3306), 14.

Žigure Veneta: Assessment Criteria of the Translation Practice in the Professional Studies. Programme for Translators. – 3. Starptautiskais simpozījs "Tulkošanas pragmatiskie aspekti." Rīga 1.–2. nov. Rīga: LU&Orhūzas biznesa skola, 2002, 48–49.

Žigure Veneta: Coverage of LSP Themes in the Qualification Papers. – Sastatāmā un lietišķā valodniecība: kontrastīvie pētījumi. Zinātniskie raksti. XI sēj. Atb. redaktors Andrejs Veisbergs. Rīga: JUMI, 2002, 97–102.

Žigure Veneta: Latviešu un norvēģu valodas sakāmvārdu un parunu paralēles. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums. 6. Redakcijas kolēģijas vadītāja Benita Laumane. Liepāja: LiePA, 2002, 389.–394.

Sastādījusi Dr. philol. I. Migla

ZIŅAS PAR AUTORIEM

Ize AUZIŅA (1972) – *Mg. philol.*, LU doktorante, LU MII Matemātikas un informātikas laboratorija.

Maija BRĒDE (1945) – *Dr., philol.*, LU Moderno valodu fakultātes Sastatāmās valodniecības katedras asoc. profesore.

Brigita BUŠMANE (1939) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece.

Vigmants BUTKUS (Vigmantas Butkus) (1965) – *Dr. human.*, Šauļu universitātes docents, Lietuviešu literatūras katedras vadītājs.

Giedre ČEPAITIENE (Giedrē Čepaitienē) (1953) – *Dr. human.*, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes profesore.

Inese ĒDELMANE (1936) – *Dr. philol.*

Alla JERJOMENKO (1961) – *Dr. philol.*, LU Moderno valodu fakultātes romānistikas nodaļas docente.

Genovaitē KAČUŠKIENE (Genovaitē Kačiuškienē) (1954) – *Dr. human.*, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes dekāne.

Andra KALNAČA (1965) – *Dr. philol.*, LU Filoloģijas fakultātes Baltu valodu katedras docente.

Rūta KAZLAUSKAITE (Rūta Kazlauskaite) (1970) – *Dr. human.* Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes Lietuviešu valodas katedras lektore.

Valērijs KRUGĻEVSKIS (1941) – *Dr. phys.*, Tulkošanas un terminoloģijas centra terminologs.

Regīna KVAŠĪTE (1962) – *Dr. philol.*, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes docente.

Daina NĪTIŅA (1942) – *Dr. habil. philol.*, Rīgas Tehniskās universitātes profesore.

Ingrīda PAUNIŅA (1976) – *Mg. philol.*, LU Latviešu valodas institūta asistente, LU doktorante.

Juris Gunārs POMMERS (1934) – *Dr. habil. sc. ing.*, augstskolas "RIMPAK Livonija" emeritētais profesors.

Valentīna SKUJIŅA (1937) – *Dr. habil. philol.*, LU Latviešu valodas institūta vadošā pētniece, Liepājas Pedagoģijas akadēmijas profesore, LZA īstenā locekle.

Dace STRELĒVICA (1976) – *Mg. philol.*, LU doktorante, apgāda "Zvaigzne ABC" redaktore.

Jānis ŠTRAUHMĀNIS (1944) – *Dr. habil. geogr.*, Latvijas Jūras akadēmijas profesors.

Laura TIDRIĶE (1974) – *Mg. paed.*, LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Svešvalodu mācību metodikas katedra.

Ilze VANCĀNE (1974) – *Mg. philol.*, Eiropas Centrālā Banka, terminoloģe.

Andrejs VEISBERGS (1960) – *Dr. habil. philol.*, LU profesors, Moderno valodu fakultātes Sastatāmās valodniecības katedras vadītājs.

Kazimiers ŽUPERKA (1937) – *Dr. habil. human.*, Šauļu universitātes Humanitārās fakultātes profesors, Lietuviešu valodas katedras vadītājs.

LINGUISTICA LETTICA 12

Salikts LU Latviešu valodas institūtā
Iespiests Latvijas un Somijas SIA "Madonas Poligrāfists"

Metiens 500 eks.